Catalunya cap a l'any 2000

Temps de futur

"Temps de futur" és una col.lecció que es proposa oferir al públic una sèrie d'obres que, avalades per la capacitat tècnica dels autors, s'esforcin a preveure com serà Catalunya en el futur.
Creiem que és d'un gran interès col.lectiu que la complexitat i la intensitat dels problemes actuals no destorbin la necessària acció prospectiva i que aquesta es faci amb la màxima creativitat.
Catalunya, que ha donat proves d'aquesta qualitat en períodes ben distints de la seva història, sovint fins i tot en circumstàncies adverses, convé que mantingui i incrementi aquesta característica que, en darrer lloc, és la que fa possible la continuïtat.

En preparació:

L'afer de l'urani a Catalunya, *Joan Castelló Gassol*
Els models d'empresa i el model català,
Antonio L. Marzal

FE D'ERRATES

	diu	ha de dir
pàg. 2 de coberta	Joan Castelló Gassol	Joan Castellà i Gassol
pàg. 125	DE SOLÀ-MORALES i RUBIO	DE SOLÀ-MORALES i RUBIÓ
pàg. 142, Gràfic 1	A: ciutats recents	A: ciutats madures
pàg. 153	Gloria Rubiol	Glòria Rubiol
Pág. 205	UNA NOVA OPORTUNITAT DE L'ADMINISTRACIÓ LOCAL EN UNA CATALUNYA AUTÒNOMA	UNA NOVA OPORTUNITAT PER A L'EMPRESA D'AQUEST PAÍS

Catalunya cap a l'any 2000

COL.LECCIÓ: TEMPS DE FUTUR

Catalunya cap a l'any 2000

Anna Mª Cabré, Jaume Fonolleda, Joan Majó i Cruzate,
Joan Cals, Joaquim Franch, Hèlios Pardell,
Manuel de Solà-Morales i Rubió, Glòria Rubiol,
Nèstor Luján, Gabriel Ferraté, Antonio Marzal,
Tomàs Pou, Joan Prats

Publicacions de la
FUNDACIÓ JAUME BOFILL

EDITORIAL BLUME
Milanesado, 21-23, Barcelona-17

Diseny: EB, Marina Vilageliu
Fotografia sobrecoberta: Anna Turbau
Fabricació: EB, Jaume Carrera

1a edició: Editorial Blume, Barcelona, novembre 1979

© 1979, Fundació Bofill

ISBN 84-7031-140-9

Imprès a Espanya
Dipòsit legal B. 37261-1979
Impremta Juvenil. Maracaibo, 11. Barcelona

ÍNDEX

Introducció 7

Reflexions sobre l'evolució de la població a Catalunya fins a l'any 2000 9

El camp català entre l'ordenació del territori i l'agricultura moderna 37

El dilema industrial dels propers vint anys 61

En la perspectiva d'una política turística autònoma 79

Línies d'actuació per a construir l'escola de tots 91

Cap a una planificació racional del sistema sanitari. 109

Capital i ciutats a Catalunya: Una perspectiva de futur 125

Per a uns serveis socials satisfactoris en un país autònom. 153

Salvar la llibertat en un món d'informacions múltiples 173

Cal una investigació adequada a les aspiracions col·lectives 185

Una nova oportunitat per a l'empresa d'aquest país 205

Problemes i possibilitats de l'administració local en una Catalunya autònoma 223

Recuperació i revitalització de les nostres institucions polítiques 245

INTRODUCCIÓ

L'elaboració de treballs en els quals intervenen diversos especialistes des de les seves perspectives i tècniques pròpies ha estat i és una pràctica habitual a molts països i, per tant, també a Catalunya.

Concretament, en les últimes dècades, malgrat les dificultats que imposava la dictadura, han aparegut alguns treballs d'aquestes característiques, que han resultat d'una gran eficàcia per tal com han contribuït a orientar l'opinió pública respecte a determinats temes.

Així, doncs, amb aquesta experiència ens proposàrem de convidar a destacats especialistes perquè redactessin quines eren les perspectives desitjables per a Catalunya en el ja proper tombant del segle.

Per què hem fixat l'any 2000 com a element de reflexió? En realitat, pensem que ja és una data a mig termini que permet una certa perspectiva, i és prou immediata com per projectar-nos-hi amb un cert fonament.

Altres elements han aconsellat l'elaboració d'aquest treball conjunt. En primer lloc, és evident que Catalunya acaba de superar una de les etapes més adverses de la seva història, durant la qual un objectiu col.lectiu s'ha imposat a tots els altres: el d'aconseguir la supervivència com a poble, neutralitzant l'agressió sistemàtica que rebíem per part de l'aparell de l'Estat. Som, doncs, en l'actualitat, després de molts d'anys, en unes circumstàncies esperançadores.

Segonament, en la present etapa de reconstrucció democràtica que a Catalunya passa fonamentalment per la consolidació de la Generalitat, els problemes immediats són de tal magnitud que semblen absorbir tots els nostres esforços, i no deixen lloc a la que pensem que continua essent una activitat necessària i, per altra banda, polèmica: la prospectiva sobre l'esdevenidor a mig termini.

És per això que ens hem proposat iniciar una col.lecció que anomenem *Temps de futur,* del que *Catalunya cap a l'any 2000* és el títol que obre el camí. Es tracta d'un treball col.lectiu, en el qual els especialistes que han intervingut ho han fet sense posar-se prèviament d'acord, per tal que tothom manifestés sense influències la seva perspectiva. Això explica que en algun cas les tesis d'uns i altres no siguin pas coincidents i constitueixin ja un primer element polèmic.

En l'hora actual, quan la reconstrucció de Catalunya es troba en una fase en què compta amb alguns d'aquells instruments indispensables que caracteritzen les societats democràtiques, pensem que aquestes aportacions i el conseqüent debat que poden contribuir a generar, són una mostra de vitalitat i esperem que siguin útils.

La data de l'any 2000 és per a tots un desafiament en el sentit que hem de ser capaços de cicatritzar les ferides produïdes per les èpoques adverses i bastir un país fidel i obert a tots.

Per tal de facilitar el seguiment del fil reflexiu dels nostres experts convé dir que a tots ells els fou lliurat un breu guió orientatiu que constava de quatre qüestions: quins són els problemes i tendències més importants en el panorama internacional; quines són les principals característiques que presenta Catalunya; quina és l'evolució previsible de Catalunya fins a la fi del segle XX; quina fóra la situació desitjable l'any 2000.

Vegem, doncs, aquesta roda d'aproximacions a aquest temps de futur que ja és a tocar.

Fundació Jaume Bofill

REFLEXIONS SOBRE L'EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ A CATALUNYA FINS A L'ANY 2000

ANNA Mª CABRÉ

Imaginar la població de Catalunya a l'horitzó del segle XXI és cosa senzilla i a la vegada atzarosa.

Senzilla perquè, comparat amb els moviments econòmics i socials, el moviment de la població està dotat d'una gran inèrcia. Així, es pot afirmar que dels components de la població catalana de l'any 2000 en són ja nats, a 1979, entre els 2/3 i els 3/4, el sexe i l'edat dels quals estan ja determinats des d'ara. Per aquesta raó, les projeccions demogràfiques a mig i llarg termini són una pràctica corrent.

L'empresa és, però, arriscada, perquè l'experiència ha mostrat que, malgrat aquesta inèrcia, les previsions de població han conegut més sovint el fracàs que l'èxit, i a vegades de manera estrepitosa. I això no per inèpcia dels autors, sinó perquè canvis imprevisibles en el comportament humà (en particular en matèria de fecunditat i migracions) han invalidat les hipòtesis més o menys continuistes que n'eren la base. Així, per exemple, el "baby boom" de l'última postguerra i el canvi de sentit de les migracions a Europa Occidental (que va passar de centre emissor a centre receptor de migrants) van desmentir durant un bon nombre d'anys les previsions d'envelliment i d'estancament numèric fetes durant la gran crisi. Inversament, l'evolució demogràfica actual en els mateixos països sembla donar més aviat raó a les hipòtesis dels anys 30 i no a les més recents, i més expansionistes, dels anys 60...

Les raons d'aquests daltabaixos provenen, essencialment, de la inexistència d'una teoria elaborada de la població que permeti de relacionar els fenòmens demogràfics no sols amb les característiques numèriques i estructurals de la pròpia població, sinó també amb factors exteriors a ella, i en particular amb l'economia. L'elaboració d'aquesta

teoria i la seva aplicació operativa és, per a tots aquells que estudiem la població, una tasca d'altra envergadura que el perfeccionament de mètodes de mesura ja prou sofisticats i sovint inaplicables quan només es disposa d'estadístiques incompletes o mediocres.

La intenció d'aquest treball no és la de construir perspectives de població per a Catalunya, més que res, de discutir allò que en serien les hipòtesis de base, és a dir, la probable evolució, fins l'any 2000, dels diferents fenòmens demogràfics (mortalitat, natalitat, migracions) que, en llur interacció, determinen el moviment de la població. Aquest serà el nucli de l'exposició. Seguidament veurem com les evolucions que hem analitzat poden combinar-se entre elles, i quina o quines imatges de la població catalana del 2000 en resulten, el que ens permetrà de completar la reflexió sobre les conseqüències econòmiques i socials de les transformacions previsibles. Finalment, més que d'aventurar-nos en una agradable excursió pel subjectiu terreny d'allò "desitjable", tractarem, en el transcurs del treball, de definir els límits del que ens és dat desitjar. Fóra absurd, en efecte, desitjar tal o qual situació demogràfica massa allunyada d'allò que les coordenades actuals i els mecanismes de renovació relativament rígids deixen preveure. El que sí té sentit és reflexionar sobre l'acció o la política desitjables en aquells punts de l'evolució demogràfica que estan menys determinats i que són susceptibles d'orientació. Igualment, caldrà veure quines accions o quines polítiques esdevindran necessàries, o desitjables, per a fer front a les transformacions previstes i per a assegurar el benestar i (posats a desitjar) una certa felicitat d'aquestes unitats estadístiques que integrem la població.

Per tal d'evitar repeticions, els principals problemes i tendències en el panorama internacional i les principals característiques que presenta Catalunya es tractaran dintre cada punt.

I.– EVOLUCIÓ PREVISIBLE DELS FENÓMENS DEMOGRAFICS

1. La mortalitat

Al segle XX, i ja sens dubte abans, les condicions de mortalitat a Catalunya han estat més favorables que en el conjunt d'Espanya. Aquest fet, emmascarat quan es comparen les taxes brutes de mortalitat (defuncions per 1000 habitants) en què l'estructura per edats més vella de Catalunya té un pes determinant, apareix clarament si es comparen les taxes de mortalitat infantil o les esperances de vida.

Taula 1. Indicadors de Mortalitat. 1970

	Taxa bruta de mortalitat per 1000	esperança de vida en néixer		mortalitat infantil per 1000 naix.	
		H	D	H	D
Barcelona	7.53	70.1	75.7	17	13
Girona	10.45	70.1	75.2	11	9
Lleida	9.41	71.2	74.9	18	11
Tarragona	9.67	70.1	74.5	18	15
Catalunya	8.08	70.2	75.5	17	13
Espanya	8.17	69.7	75.2	22	17

Font: I.N.E. *Tablas de mortalidad provinciales.* Años 1970. *Anuario Estadística* 1973

Nota: Les taxes de mortalitat són del 1973. Les dades de "Catalunya" són d'elaboració pròpia

El fet important és que aquesta diferència de mortalitat favorable a Catalunya s'està atenuant ràpidament i fins i tot invertint en els últims anys. Així, observem a la Taula 1 que, malgrat una mortalitat infantil favorable, les províncies de Lleida i Tarragona presenten, en néixer, per al sexe femení esperances de vida inferiors a la mitjana espanyola, i que la de Girona només arriba a igualar-la. Es tracta d'un fet nou. Si observem, a la Taula 2, la classificació de les quatre províncies catalanes dins les 50 espanyoles per als períodes 1961-1965 i 1969-1972 veurem que, tret del sexe masculí a la província de Barcelona, tots els altres indicadors han empitjorat relativament.

Taula 2. Classificació dins les 50 províncies segons l'esperança de vida *en néixer*

	1961	1965	1969 - 1972	
	H	D	H	D
Barcelona	19	2	16	8
Girona	5	11	19	18
Lleida	1	7	5	23
Tarragona	10	23	18	36

Font: I.N.E. *Tablas de mortalidad provinciales.* Año 1970

Les raons d'aquest procés cal buscar-les, més que en els progressos d'altres províncies, en l'estancament i fins i tot l'agreujament de les probabilitats de mort a certes edats que s'observen a Catalunya a partir de 1965, trencant una tendència secular a la baixa només interrompuda per l'epidèmia gripal del 1918 i la guerra civil i llurs seqüeles.

Si observem les taxes de mortalitat per sexe i edat de les quatre províncies catalanes els 1965, 1970 i 1975 (Apèndix) veurem que, de 34 grups considerats per a cada província, entre 1965 i 1970 n'empitjoren 4 a Barcelona, 8 a Girona, 7 a Lleida i 11 a Tarragona; i que entre 1970 i 1975 n'empitjoren 9 a Girona, 14 a Lleida i 6 a Tarragona (no tenim dades per a Barcelona el 1975). Si per a limitar possibles efectes aleatoris només retenim aquells grups que han empitjorat entre 1965 i 1975, en trobem 3 a Girona, 7 a Lleida i 4 a Tarragona (sense dades per a Barcelona). Això s'acompanya de l'estancament de molts altres grups*. *(Nota al final del capítol)*

Aquest fenomen d'estancament o agreujament de la mortalitat per a certes categories no és solament nostre, sinó que s'està produïnt a molts països, i en particular a aquells que havien assolit nivells més baixos de mortalitat. Les explicacions més freqüents es poden resumir com segueix:

– causes "positives": l'eliminació de la selecció natural que exercien la mortalitat infantil i les malalties infeccioses ha permès d'arribar a edats avançades generacions cada vegada menys "seleccionades", que presenten una menor resistència a la mort; la disminució, per les mateixes raons, de la selecció genètica; els efectes secundaris de tractaments que han permès, en altres moments, de salvar la vida del pacient.

– causes negatives: l'augment dels accidents (perceptible particularment en la mortalitat dels joves); *la deterioració del medi ambient;* la superalimentació; i, eventualmente segons els països, l'extensió de l'alcoholisme, del tabaquisme, dels suicidis i de les morts violentes.

Si les malalties infeccioses han estat gairebé eliminades com a causa de mortalitat, una sèrie de malalties degeneratives (en particular les càrdiovasculars i els tumors) estan en extensió, i no sembla que es registrin massa progressos en la lluita contra els accidents, vist que les mesures preventives de més eficàcia són sovint contrarestades per la creixent tecnicitat del mode de vida (ex: l'augment espectacular d'accidents de vacances i d'esports).

La tendència actual en els països industrials sembla ser, doncs, la d'un estancament del nivell de mortalitat entorn d'una esperança de vida en néixer situada entre 70 i 75 anys per als homes i entre 75 i 80 anys per a les dones. Aquesta tendència sembra ésser la fi lenta d'aquell moviment iniciat a la segona meitat del segle XVIII i que en 200 anys va multiplicar per tres la mitjana de vida de l'habitant d'Europa Occidental.

No obstant, dins aquest panorama no gaire optimista, certs fets semblen aportar llum: dos països, Estats Units i Finlàndia, han conegut, en els últims 10 anys, augments força importants de la vida mitjana (de més de 2,5 anys en un decenni), els quals semblen estar relacionats amb campanyes més o menys organitzades d'higiene de vida. En el cas dels Estats Units, aquest tipus de preocupació s'ha traduït per la disminució notable del nombre de fumadors i del consum mig de tabac dels fumadors recalcitrants, així com per canvis en el tipus d'alimentació i en particular la disminució d'un terç en el consum per càpita de greixos d'origen animal. Cal observar, però, que aquest procés ha anat acompanyat d'una sèrie de mesures de seguretat referents a la fabricació i circulació d'automòbils i, sobretot, d'una reglamentació molt més estricta respecte a la protecció del medi ambient, anant fins a la prohibició de certes indústries o tècniques particularment contaminants. Val a dir que moltes d'aquestes indústries han estat, a través de les empreses multinacionals, pura i simplement exportades a d'altres països de legislació menys exigent..., la qual cosa podria ésser considerada com una exportació de mortalitat.

Tot sembla indicar que si es vol treure la lluita contra la mortalitat dels límits on està empantanada actualment, el camí passa per la prevenció de la malaltia degenerativa i de l'accident, que dependrà tant o més de la higiene de vida i del canvi tecnològic (una tecnologia "suau" genera menys accidents i menys contaminació), que dels camins tradicionals de la medicina i la farmàcia.

Situant-nos de nou en el cas de Catalunya, s'ha de reconèixer que, tot i apropant-nos a la situació descrita, en som lluny encara: les malalties infeccioses continuen fent víctimes, la mortalitat infantil es pot reduir a la meitat, l'aparell sanitari dista prou de la perfecció, el descontrol de la indústria farmacèutica permet tots els abusos de l'hiperconsum de medicaments. La vida mitja a Catalunya és uns tres anys més baixa que la dels països millor situats. Tot això indica que, d'aquí a l'any 2000, la lluita contra la mortalitat pot progressar en el nostre país per les vies tradicionals de la millora sanitària.

No obstant, hi ha factors que jugaran contra aquesta baixa. Cal considerar que, contràriament al que passa en altres països, l'agreu-

jament de la mortalitat no ha tocat encara les edats pel damunt de 65 anys. Això s'explica perquè a Catalunya, com a tota Espanya, la baixa de mortalitat ha estat molt concentrada en el temps i que, en conseqüència, les generacions actuals d'avis han estat molt més seleccionades que les dels països veïns i es poden considerar com a particularment resistents. Llur reemplaçament per generacions menys seleccionades es farà certament més de pressa que en altres països i les taxes de mortalitat a les edats avançades podrien augmentar ràpidament en els anys a venir.

Per altra banda, i contràriament a una idea força estesa, la immigració ha tingut, sens dubte, un efecte positiu sobre la mortalitat, per causa de la doble selecció de l'immigrant: la d'una mortalitat infantil més alta que la catalana i la d'una emigració que sempre mobilitza els elements més dinàmics i en bona salut. (Un altre tema és el de l'eventual mortalitat diferencial, desfavorable a l'immigrant, que es pugui crear, a l'arribada, per les seves particulars condicions de vida o de treball; es tracta, llavors, d'un problema de classe social, i no d'origen). Encara que cal desconfiar de les correlacions, no deixa de ser suggeridor el fet que la província de Barcelona, que és la que més immigració ha rebut en els anys 60, sembla fer, malgrat un medi ambient aparentment desfavorable, més progressos en matèria de mortalitat que la província de Lleida que té un ròssec migratori negatiu. És, doncs, probable que la previsible baixa del ritme immigratori (en parlarem més endavant) repercuteixi negativament en l'evolució de la mortalitat.

Més important encara serà el pes de totes les altres causes d'agreujament de la mortalitat ja esmentades en el cas genèric dels països industrials, que jugaran o seguiran jugant a Catalunya.

En resum, els factors de variació de la mortalitat incidiran en els dos sentits, tendint a compensar-se. La mortalitat serà més aviat una variable neutra dins l'evolució demogràfica, vist el poc pes estadístic que es pot esperar dels seus canvis. Això no vol dir que aquests canvis no tinguin cap interès: es tracta d'una de les poques problemàtiques en les quals hi ha pràcticament unanimitat sobre el sentit desitjable de l'evolució, el del triomf de la vida sobre la mort.

El que la mitjana de vida a Catalunya s'estanqui a un nivell pròxim de l'actual o continui creixent, encara que lentament, és no sols humanament important, sinó que és un dels punts sobre els que pot incidir eficaçment una acció dels poders públics que lluiti en dos fronts: el de l'eliminació dels arcaismes lligats a un aparell sanitari inadequat, i el de la prevenció d'aquell tipus creixent de perills que alguns en diuen "de civilització"

Apèndix

Taxes de mortalitat. Barcelona

Edats	1965 H	1965 D	1970 H	1970 D
0	24.26	17.89	17.53	12.96
1-4	1.02	0.95	0.78	0.79
5-9	0.53	0.35	0.51	0.32
10-14	0.47	0.34	0.35	0.22
15-19	0.86	0.32	0.78	0.36
20-24	1.32	0.58	1.14	0.51
25-29	1.45	0.64	1.33	0.54
30-34	1.83	1.03	1.36	0.78
35-39	2.23	1.37	1.98	1.21
40-44	3.16	1.99	3.22	1.62
45-49	5.14	3.19	5.08	2.81
50-54	9.41	4.75	7.90	4.57
55-59	13.65	7.25	13.40	6.80
60-64	22.30	11.38	22.21	10.57
65-69	35.77	20.69	36.06	19.20
70-74	58.76	37.00	58.97	34.42
75 i +	137.35	96.15	122.23	100.55

Taxes de mortalitat. Tarragona

Edats	H	D	H	D	H	D
0	26.76	20.26	16.83	16.44	20.75	14.67
1-4	1.36	1.27	1.28	0.72	0.58	0.83
5-9	0.64	0.54	0.67	0.46	0.34	0.45
10-14	0.86	0.64	0.55	0.36	0.34	0.31
15-19	1.63	0.31	1.14	0.55	0.89	0.22
20-24	2.20	0.47	1.65	0.66	1.48	0.37
25-29	2.13	0.39	2.00	0.62	1.19	0.42
30-34	2.45	1.19	2.26	0.98	1.46	0.89
35-39	2.72	1.78	2.40	1.41	2.50	0.99
40-44	2.98	1.65	3.23	1.85	2.52	2.15
45-49	4.28	3.25	4.81	3.07	3.80	2.82
50-54	6.34	5.18	6.57	4.63	6.91	3.63
55-59	10.31	7.45	10.66	6.52	9.91	6.97
60-64	18.68	12.22	16.82	12.37	18.73	9.95
65-69	30.03	21.28	29.50	20.41	28.40	18.02
70-74	54.37	43.56	53.61	39.39	48.25	34.13
75 i +	118.00	114.64	123.47	110.36	120.53	106.09

Taxes de mortalitat. Girona

Edats	H	D	H	D	H	D
0	19.21	14.42	12.25	8.72	17.05	18.84
1-4	1.21	1.33	0.81	0.47	1.18	0.74
5-9	0.58	0.53	0.56	0.49	0.44	0.29
10-14	0.62	0.39	0.41	0.48	0.39	0.42
15-19	1.75	0.46	1.37	0.41	1.01	0.23
20-24	1.93	0.73	2.53	0.87	0.91	0.31
25-29	2.22	0.79	1.98	0.53	1.51	0.58
30-34	1.98	0.88	2.01	0.75	1.20	0.91
35-39	2.45	1.51	2.51	1.08	1.76	1.47
40-44	3.16	2.08	2.72	1.71	3.94	1.80
45-49	6.03	3.70	4.94	2.76	4.13	2.44
50-54	7.95	4.47	7.97	4.78	7.34	3.71
55-59	12.00	7.21	10.05	6.37	13.06	5.47
60-64	19.82	12.76	19.42	12.26	19.32	9.72
65-69	35.85	21.70	30.63	20.15	31.60	16.83
70-74	54.08	42.49	55.36	39.11	39.99	37.72
75 i +	127.19	111.01	126.63	109.93	115.67	107.04

Taxes de mortalitat. Lleida

Edats	H	D	H	D	H	D
0	22.64	17.04	16.71	10.25	15.06	20.85
1-4	0.82	0.82	0.91	0.63	0.48	0.93
5-9	0.60	0.58	0.51	0.27	0.59	0.61
10-14	0.42	0.54	0.61	0.32	0.74	0.36
15-19	1.23	0.36	1.14	0.44	1.30	0.44
20-24	1.63	0.73	1.43	0.50	1.41	1.02
25-29	1.47	0.79	1.56	0.34	1.44	0.55
30-34	1.76	1.00	1.19	1.08	1.20	0.30
35-39	1.87	1.62	1.85	0.94	1.96	1.30
40-44	2.93	2.09	2.84	1.76	2.41	1.34
45-49	4.95	3.12	3.64	2.20	2.81	3.05
50-54	6.09	3.84	6.55	4.21	7.11	3.67
55-59	11.57	7.46	10.54	6.99	11.21	6.66
60-64	18.60	13.49	16.78	11.71	17.23	10.95
65-69	29.78	25.32	25.88	18.43	28.78	16.81
70-74	57.66	45.23	49.88	40.63	41.44	34.53
75 i +	125.32	118.64	120.47	114.79	110.08	106.14

2. La fecunditat

A Catalunya, la baixa històrica de la natalitat va començar a finals del segle passat, a la mateixa hora que la majoria de països d'Europa (amb l'excepció de França, on es va donar abans) i amb decennis d'anticipació respecte a la resta d'Espanya, exceptuant, en certa manera, les Illes i el País Valencià. Abans de la guerra, i comparada amb altres pobles d'Espanya, Catalunya podia donar la impressió de "poble decadent", però no pas més decadent que els seus veïns d'Europa, tret de l'Alemanya nazi i de la Itàlia feixista, on la política natalista s'aplicava de manera contundent.

És a partir de 1945 que la situació catalana se singularitza: per una banda, la natalitat hi segueix baixant –aleshores a tot Espanya succeeix el mateix–, però partint a Catalunya d'uns nivells extremadament baixos; per altra banda, no s'hi produeix res de semblant al més o menys pletòric "baby boom" que a Europa i Amèrica del Nord corona la fi de la segona guerra mundial i imprimeix un canvi durable al comportament reproductiu. En conseqüència, la Catalunya dels anys 1945-1955 és una de les zones de més baixa natalitat del món.

Observem la sèrie cronològica de les taxes brutes de reproducció de les quatre províncies catalanes, que van acompanyades, com a referència, de les de tres altres províncies (Taula 3). La taxa bruta de reproducció representa el nombre de filles que neixen d'una dona, i la taxa neta de reproducció el nombre d'aquestes filles que arriben a l'edat de reproducció. De 1935 a 1950 (excepte Lleida, 1935) ja les taxes brutes de les quatre províncies es mantenen per sota de la unitat; si pensem que l'alta mortalitat d'abans de la guerra eliminava als primers anys de vida una proporció considerable d'infants, resulta que ja des del 1925 la fecunditat catalana era insuficient per assegurar el reemplaçament membre a membre de les generacions. Això ja ho va assenyalar perfectament Vandellós en el seu temps.

Seria interessant esclarir si l'allargament de la mitjana de vida que es va produir simultàniament era o no suficient per a compensar, en anys viscuts per cada generació, el dèficit inicial d'individus, impedint, al preu d'un formidable envelliment, que la desnatalitat es traduís, a falta d'immigració, en un decreixement absolut de la població catalana. Això està fora de l'abast i dels objectius d'aquest treball. El cas és que la immigració no va estar absent i va venir a compensar molt àmpliament la desnatalitat, de manera que la població catalana no sols no ha decrescut, sinó que ha crescut més de pressa que la del conjunt de l'Estat, i s'ha rejovenit. Però això ja són altres qüestions.

A partir del 1960, la situació canvia radicalment. La taxa de natalitat

Taula 3. Taxes brutes de reproducció

	1922	1925	1930	1935	1940
Barcelona	1.21860	1.21985	1.05075	0.90285	0.89755
Girona	1.37815	1.32890	1.20460	0.98165	0.87575
Lleida	1.58950	1.48545 1	1.39560	1.17190	0.90085
Tarragona	1.28610	1.15035	1.15985	0.97355	0.99505
Còrdova	2.23960	2.28775	2.15435	1.96465	1.84680
Madrid	1.49615	1.47650	1.39060	1.18565	1.23005
Orense	1.80970	1.57215	1.62820	1.56275	1.34040

	1945	1950	1961-65	Increment per 100 1922 - 1961,65
Barcelona	0.82810	0.80814	1.2546	+ 2.96
Girona	0.76290	0.91210	1.1768	–14.61
Lleida	0.97875	0.99650	1.3576	–14.59
Tarragona	0.95045	0.90550	1.2819	– 0.33
Córdoba	1.76430	1.23035	1.5869	–32.17
Madrid	1.02640	0.91350	1.3976	– 6.59
Orense	1.42675	1.18260	0.9559	–47.18

Font: Joaquín Leguina, *Fundamentos de Demografía,* Siglo XXI de España, 1973

espanyola, després de passar per un màxim del 22 % el 1964 (lleugerament superior al nivell dels anys 50), inicia un descens gradual i continuat que la portarà, el 1977, al 18 % . A Catalunya, en canvi, del 1960 al 1967 la natalitat passa del 18 % al 21.3 % , el que representa un augment molt substancial. La Taula 4 ens mostra allò que ningú no hagués gosat predir 20 anys abans: la natalitat catalana és, el 1966, i per primera vegada al segle, superior a l'espanyola. Del 1968 al 1974, el nivell es manté entre 19 i 20 %. El Gràfic 1 sembla mostrar, per a Catalunya, una tendència a l'augment entre 1950 i 1974, a la qual vindria a afegir-se un element conjuntural, que l'accentua, entre 1962 i 1967.

Aquest procés s'explica per diverses raons:

— els canvis estructurals provocats per la immigració, que incrementa la proporció de persones en edat de reproduir-se dins la població total.

Taula 4. Taxes de natalitat (1950-1977)

Any	Barcelona	Girona	Lleida	Tarragona	Catalunya	Total Espanya	Resta
1950	15.2	15.0	16.2	15.2	15.3	20.1	20.5
1955	17.4	15.9	17.5	15.2	17.0	20.4	21.0
1960	20.4	16.9	16.8	16.4	18.0	21.7	22.1
1961	18.2	16.1	18.6	16.9	17.9	21.2	21.6
1962	19.1	16.8	18.2	18.2	18.7	21.1	21.4
1963	20.0	17.9	17.8	18.0	19.3	21.3	21.6
1964	21.5	17.9	18.8	19.5	20.8	22.0	22.1
1965	21.5	18.0	18.0	19.4	20.8	21.1	21.2
1966	21.7	18.0	17.4	20.5	21.0	20.8	20.7
1967	22.2	17.8	17.0	20.7	21.3	20.9	20.8
1968	20.7	16.3	16.4	17.7	19.5	20.2	20.5
1969	20.3	16.5	16.3	18.1	19.2	20.0	20.3
1970	20.4	16.3	15.9	16.9	19.4	19.5	19.5
1971	20.6	16.8	15.3	17.5	19.7	19.5	19.4
1972	20.6	16.8	15.4	17.6	19.7	19.4	19.3
1973	20.5	16.6	15.3	17.8	19.6	19.2	19.2
1974	20.8	17.2	15.8	18.7	20.0	19.4	19.3
1975	19.5	16.8	15.4	18.3	18.9	18.6	18.6
1976	16.3	16.8	16.2	19.3	16.6	18.5	18.8
1977	17.1	16.8	16.0	18.4	17.1	18.0	18.2

Font: Elaboració pròpia, basada en dades de l'I.N.E.

– l'augment de la nupcialitat (disminució dels solters definitius) i l'avançament de l'edat de casar-se comporten una concentració en el temps de matrimonis que es tradueix en una concentració de naixements.

– la fecunditat diferencial dels immigrants que, almenys en un primer temps, sembla més alta que la dels naturals.

– possible augment de la fecunditat matrimonial de la població catalana d'origen, bé sigui real (descendència final més alta), o aparent (concentració de naixements en escurçar-se l'espaiament; utilitzat com a forma de limitació de la família, aquest espaiament era tradicionalment molt important).

Gràfic 1.– *Evolució de la taxa de natalitat a Catalunya i la resta d'Espanya.*

Caldria estudiar detalladament el pes de cada un d'aquests factors. En tot cas, independentment dels efectes d'estructura, l'augment del nivell de fecunditat és indiscutible, com ho mostren les taxes brutes de reproducció (Taula 3), que en el període 1961-1965 són de l'ordre de 1,25 filles per dona. Això representa no sols un augment de prop del 40 % respecte al 1950 sinó que, tenint en compte la baixa mortalitat de l'època, assegura un generós reemplaçament de les generacions. La província de Barcelona es l'única de tot Espanya que presenta, els 1961-1965, una taxa superior a la del 1922.

Plantegem-nos ara quina és l'evolució previsible de la fecunditat fins a l'any 2000.

A risc de contrariar aquells que consideren la "renaixença" de la natalitat catalana com un fet durable, i malgrat tot el que acabem d'exposar, és raonable preveure que, d'aquí a l'any 2000 la fecunditat baixarà, i això de manera sensible. Els arguments que abonen aquesta afirmació són de dos ordres: els de la pròpia situació catalana i els que es desprenen del panorama internacional.

Vist de Catalunya estant, es pot pensar que la majoria de factors favorables a l'alça de la natalitat han estat de tipus conjuntural i no podran jugar per sempre:

– l'edat d'anar al matrimoni, que era i encara és a Catalunya (i a Espanya) comparativament molt alta, deixarà de baixar quan arribi a nivells més comuns; per altra banda, la tendència internacional és ara la de retardar el matrimoni.
– els intervals entre naixements tampoc es poden escurçar indefinidament.
– i sobretot, el paper de la immigració en la natalitat tendirà a disminuir, per dues raons: per la probable disminució del ritme migratori i pel fet de la convergència de nivells de fecunditat entre Catalunya i Espanya, que minimitzarà la fecunditat diferencial dels immigrants.

L'argument més important, però, que treu tot caràcter futurista als raonaments anteriors, és la pròpia evolució de la taxa de natalitat a partir del 1974, que del 20 % passa al 16.6 % el 1976 i al 17.1 el 1977. El nivell de natalitat d'aquests dos anys és un 20 % inferior al del període 1964-1967 i un 15 % inferior al del període 1968-1974. Partint només del període immediatament anterior, les "pèrdues" en naixements han estat de l'ordre de 16.500 anuals. Una baixa d'aquesta importància es forçosament significativa. L'evolució de la xifra de naixements a Catalunya mereix, doncs, en aquest moments, la més gran atenció.

El panorama internacional, per altra banda, suscita infinitat de reflexions.

Primerament, son raríssims avui dia els països on la natalitat no vagi de baixa, ja sigui sota els efectes de polítiques antinatalistes (països del Tercer Món) ja sigui pel comportament espontani de les poblacions (països industrials). La importantíssima baixa de fecunditat registrada en aquests últims és, en particular, un dels fets demogràfics més sorprenents que ens és dat estudiar, per tal como s'ha produït al marge de qualsevol convulsió històrica i precedint clarament la crisi econòmica amb què comunament se l'associa.

Es a partir del 1959 als Estats Units i Canadà, i de 1964 a Europa Occidental, que els indicadors de fecunditat, estabilitzats a un nivell elevat, comencen a mostrar signes d'inflexió. La baixa serà ben perceptible des del 1967 i es farà gairebé "vertical" a partir del 1970. El nombre de naixements disminueix tan ràpidament que a França, el 1975, els naixements són inferiors en prop de 200.000 (més del 20 %) a les previsions de fecunditat constant fetes sis anys abans. El reemplaçament de les generacions és més i més deficitari: en les condicions actuals, una dona alemanya és reemplaçada per menys de 2/3 de filla. Les taxes de natalitat baixen a nivells mai observats, inferiors en alguns casos al 10 % , situant-se més sovint per sota la taxa de mortalitat (que en tractar-se de poblacions velles és bastant alta). De tot això, en resulta un creixement vegetatiu negatiu que, combinat amb el canvi de sentit del flux migratori, provoca el decreixement absolut de la població. Aquest és el cas d'un nombre creixent de països i una tendència que sembla afirmar-se. El "creixement zero" passaria a ésser, en lloc d'una mena d'utopia, una "hipòtesi alta".

Les causes de la baixa actual de la natalitat son polèmiques i mal conegudes, però s'està generalment d'acord en considerar que, independentment de factors conjunturals (retard dels matrimonis, reducció de la immigració i retorn d'immigrants, efectes psicològics i econòmics de la crisi), es tracta d'un moviment de fons lligat a transformacions possiblement irreversibles de la societat.

En el terreny familiar, caracteritzat per la quasi desaparició de l'esfera de producció domèstica i per la creixent indiscriminació dels papers masculins i femenins, les principals transformacions són les següents:

– la precocitat de les relacions sexuals per als dos sexes, possible en gran part per l'eficaç control de la concepció, condueix no a un llarg període de relacions indiscriminades, sinó a la constitució relativament ràpida de parelles estables que cohabiten un cert temps (mena de "matrimoni de prova" sense efectes sobre la reproducció); aquest comportament, encara reprovat fa 10 anys, ha passat a ser la norma (a Suècia, de 5000 matrimonis interrogats, només un declarava no haver cohabitat abans de casar-se).

– el casament es retarda, però gairebé tothom acaba casant-se (o com a mínim vivint maritalment) i tenint fills; desapareixen socialment els exclosos de la família, que eren els solters i solteres definitius; el nombre de persones sense fills és sovint més baix que mai, i en aquest sentit es pot parlar d'una millor distribució de la "càrrega reproductiva".

– el matrimoni perd el seu caràcter institucional i passa a l'esfera privada de les relacions personals; el casament és vist com un acte administratiu que pot presentar avantatges concrets (ajust públic o familiar, prestacions socials, estatus dels fills), però que no dóna legitimitat a la unió: aquesta només la dóna l'existència d'una relació afectiva jutjada satisfactòria; si això falla, el matrimoni no té raó d'ésser, i el divorci és l'única solució "moral" que deixa llibertat per a noves temptatives.
– el fet d'una gran mobilitat conjugal: als Estats Units es produeix, en xifres del moment, un divorci per cada dos casaments; a la Unió Soviètica el nivell és d'un divorci per cada casament.
– les segones i ulteriors unions semblen correspondre més sovint que les primeres a l'esquema de la "unió lliure", probablement perquè l'edat i la situació social dels interessats els fan més independents dels avantatges socials del casament; de la mateixa manera, allà on aquest no té avantatges jurídics o econòmics perceptibles, el casori s'esborra ràpidament dels costums: és el cas de Suècia, on pròximament els neixements il.legitíms seran majoritaris (amb tota evidència, el concepte de "legitimitat" s'esborra també, a tot arreu, tant de les lleis com de les mentalitats).
– l'infant perd el seu paper tradicional de finalitat última del matrimoni, que li venia del seu paper econòmic (actualment és, per als pares, una despesa enorme a fons perdut), i esdevé l'instrument de l'equilibri i la felicitat de la parella, a la vegada que la possibilitat d'ampliació de l'estret camp de les relacions afectives; un sol infant, o més sovint "la parelleta", són suficients per a jugar aquest paper; un nombre superior d'infants es percebut no sols com una càrrega abassegadora des del punt de vista econòmic, sinó també com un perill per a l'equilibri del grup, sota el pes excessiu de l'element infantil.

La baixa actual de la fecunditat és essencialmente deguda a la desaparició literal de les famílies nombroses i al fet de ser cada cop mes rar del tercer infant, mentre que el primer i el segon es mantenen i fins i tot guanyen terreny. Tenint en compte la mortalitat abans de l'edat de reproducció i l'existència d'una esterilitat biològica irreductible, caldria que cada dona fèrtil fes néixer a uns 2,2 infants per assegurar el nivell de reeemplaçament de les generacions, la qual cosa no es produeix actualment.

En l'aspecte econòmic, considerem ara una qüestió que toca a la població en allò referent a la seva activitat: des del 1945, els països rics han estat fabricant, en quantitats abundants i a un cost molt elevat, una

mà d'obra excessivament qualificada (si ens atenem a la mitjana) per a les necessitats del mercat del treball. Això s'explica perquè el nivell cultural i tècnic d'una població resulta de tot un procés històric més que de les necessitats immediates de l'economia. Ni l'escolaritat gratuïta i obligatòria fins als 16 o 18 anys, ni l'escolarització de les nenes al nivell dels nens eren –ni són– necessitats del sistema econòmic, sinó conquestes socials que han jugat un paper importantíssim en l'augment de la capilaritat social i en l'emancipació femenina.

Malgrat les temptatives declarades de certs governs per a limitar l'educació (fraccionament dels estudis secundaris i avançament del servei militar amb finalitats dissuasives, disminució de l'ajuda econòmica als estudiants, barreres a diferents nivells i en particular a la Universitat, etc.), hi ha una obstinació molt comprensible de part d'uns pares que, deslliurats per la força de les coses de tot càlcul econòmic en benefici propi, no veuen raons per produir, a benefici de "l'economia", treballadors de segona quan els poden produir de primera. A la qual obstinació, cal afegir la dels propis interessats. Aquests, els infants esdevinguts mà d'obra, constaten en arribar al mercat del treball, l'abisme existent entre llur qualificació i la que demanen les feines subalternes i mecàniques a què poden aspirar. Aquesta és una de les claus del sentiment de frustració i de les tendències a la marginalitat que caracteritzen actualment el jovent dels països rics.

Podríem considerar l'actual baixa de la natalitat com una adaptació inconscient dels productors de mà d'obra (famílies i col.lectivitat) que, no podent (o no volent) produir mà d'obra barata, continuaran produint mà d'obra qualificada en les quantitats més reduïdes que necessita l'economia. Les feines sense qualificar les faran els treballadors estrangers, les màquines, o bé s'exportaran sectors sencers de la indústria a països on la mà d'obra va a bon preu. Totes aquestes són tendències actuals: la primera només ha estat frenada per la crisi econòmica i per algunes conseqüències socials negatives.

Per altra banda, la baixa de natalitat ja té, des d'ara, l'efecte d'abaratir els costos salarials:

– permet una major incorporació de la dona al treball (fet ja molt avançat per altra banda), valoritzant així una formació que s'havia fet, en certa manera, a fons perdut, i fent beneficiar les empreses de la inferioritat universal dels salaris femenins.
– la disminució de la descendència i l'augment de l'activitat femenina, en millorar la situació econòmica de les famílies, disminueix, "ceteris paribus", la pressió sobre els salaris.

– la disminució global de la relació de dependència (nombre d'inactius per actiu) augmenta el nombre de contribuents tot i reduint les despeses d'educació, prestacions familiars, salut, etc. La pressió fiscal pot disminuir, tant sobre els particulars, com sobre les empreses.

Aquesta anàlisi és vàlida almenys durant els primers 20 anys de baixa de la natalitat, mentre els infants no nats foren inactius. Els problemes que pugui crear, d'aquí 20 anys la lenta rarificació de la mà d'obra preocupen molt menys que el de la reducció de la demanda que resulta (a model de consum invariable) d'una població estacionària o decreixent. Es normal que la reducció de futurs actius no inquieti gaire quan el problema nº 1 és l'atur i quan es tenen visions, no tan futuristes, d'una Amèrica del Nord i d'una Europa convertides en gabinets d'estudis i en centres administratius i financers d'una economia multinacional que distribuirà fàbriques, ocupació i fums per tota la geografia del Tercer Món.

La situació que hem descrit no és la d'un país concret, sinó el cas general. No és, encara menys, la situació de Catalunya. Però cal reconèixer que, feta en perspectiva, la comparació no és aberrant. Malgrat que l'estructura familiar a la nostra terra és encara relativament tradicional, de la majoria de transformacions que hem esmentat en podem trobar un nombre creixent d'exemples al voltant nostre, fins i tot quan se situen al marge de la llei.

Cal considerar que la legislació espanyola encara vigent ha estat de sempre, almenys en matèria familiar, no sols un anacronisme respecte a la d'altres països, sinó també respecte de la pròpia situació dels fets i les mentalitats, particularment a Catalunya. Els canvis de legislació actualment en gestació, tant en matèria de divorci, com de planificació de la família, dret familiar, etc., per aigualits que siguin, en treure a la llum i normalitzar situacions de fet molt corrents, tindran l'efecte de desencadenar i amplificar una sèrie de processos que eren històricament inevitables.

Per altra banda, la mentalitat de les generacions joves, que seran els principals actors de la nostra història d'aquí a l'any 2000, sembla haver evolucionat particularment en el sentit "europeu", produint-se uns enfrontaments de generacions més aguts del que sembla ser el cas en altres països. Aquesta evolució és sostinguda institucionalment: la majoria d'edat als 18 anys, per exemple, pot tenir efectes d'augmentar la cohabitació juvenil i de disminuir la tendència a casar-se "per sortir de casa".

No oblidem que les transformacions en el terreny familiar s'han produït (tret d'alguns països precursors) amb una rapidesa inesperada, i

això en països que gaudien d'una llarga estabilitat de les institucions. Considerant el caràcter accidentat de la nostra història i l'actual mobilitat de la situació (sempre en termes comparatius), un tipus d'evolució com la que hem descrit podria donar-s'hi ràpidament. I això tant més si tenim en compte que els fonaments ideològics ens arribaran ja fabricats de l'exterior.

El terreny hi és per altra banda favorable: les tendències malthusianes no són cap novetat a Catalunya. Per raons en què no entrarem, la família catalana ha preferit de fa molt temps la qualitat a la quantitat i ha aconseguit, generalment, promocionar els seus fills. Les famílies originàries de fora, si bé partint d'una trama social i cultural diferent, han vingut a Catalunya no sols a buscar el pa de cada dia, sinó també la promoció pròpia i, més encara, la dels fills, mostrant en general una notable adaptació al nostre comportament reproductiu. Recordem com l'onada immigratòria d'abans de la guerra no va impedir, de manera perceptible, la baixa rapidíssima de la natalitat.

En resum, excepte canvis imprevisibles, no trobem, cap raó d'esperar que la natalitat pugi o es mantingui, i sí moltes per creure que baixarà. Probablement, fins i tot, la baixa ha començat ja i encara no en som conscients.

L'evolució de la natalitat és el punt més sensible sobre el que pot incidir una política demogràfica a Catalunya. Per la seva importància, deixarem aquest tema per a les conclusions.

3. Les migracions

Les migracions han estat, al segle XX, el principal factor de variació de la població catalana. Les dues grans onades immigratòries, la d'abans de la guerra i la que comença cap a la meitat dels anys 50 i dura fins ara, han estat la base principal del creixement de la nostra població, tant en termes absoluts com en termes relatius: la part de Catalunya dins d'Espanya passa del 10,58 % el 1900 al 15,78 % el 1975.

La Taula 5 ens mostra el creixement natural, migratori i absolut de Catalunya del 1900 al 1975.

En comparar, decenni per decenni, el pes respectiu del creixement migratori i del creixement vegetatiu hem de tenir en compte que mentre que el primer és pràcticament independent, el segon depèn relativament d'ell. Ja hem vist quines han estat les influències de la immigració sobre la mortalitat i sobre la natalitat. Retenint només la més important, direm que la sola incidència de la immigració sobre l'estructura per edats ha fet baixar la mortalitat i pujar la natalitat, incrementant doblement el ròssec vegetatiu; aquests efectes indirectes de la immigració

Taula 5. Creixement natural, migratori i absolut de Catalunya entre 1900 i 1975

	creixement natural	saldo migratori	creixement absolut
Decenni 1901-1910	87.988	30.498	118.486
Decenni 1911-1920	35.560	224.291	259.851
Decenni 1921-1930	124.578	321.995	446.573
Decenni 1931-1940	–7.441	107.123	99.682
Decenni 1941-1950	92.621	256.718	349.339
Decenni 1951-1960	245.579	439.887	685.466
Quinquenni 1961-1965	213.524	354.396	567.920
Quinquenni 1966-1970	263.387	365.481	628.868
Quinquenni 1971-1975	310.074	230.484	540.558

Font: Ll. Recolons, La població a Catalunya, Barcelona 1976. Taula actualitzada per l'autor.

sobre la població es fan sentir durant un període sempre més llarg que el que duri el propi fenòmen migratori.

L'època de màxim creixement migratori a Catalunya ha estat la dècada dels 60. En el quinquenni 1970-1975 el nombre net d'immigrants ha disminuït, tot i mantenint-se a un nivell elevat. Aquesta tendència a la baixa pren més significació si considerem que, en els anys 60, el ròssec migratori d'Espanya amb l'estranger va ser de prop de 500.000 emigrants, mentre que de 1970 a 1975 ha estat de prop de 200.000 immigrants (molts d'ells, emigrants anteriors). Això vol dir que si als anys 60 l'emigració cap a l'estranger o cap a Catalunya eren solucions alternatives, en els anys 70 Catalunya podia ser la solució per a aquells que la crisi econòmica forçava més o menys a tornar d'Europa. No obstant, el nombre d'immigrants a Catalunya ha disminuït netament, i la tendència sembla accentuar-se després del 1975.

És molt important per a les previsions futures saber si es tracta d'un fet conjuntural, a causa de les actuals dificultats econòmiques, o si aquest moviment migratori que hem conegut comença realment a declinar.

Les previsions en matèria de migracions són probablement les que més pesaran sobre la nostra visió de la població catalana del 2000.

Aquestes previsions depenen més, però, del que passi a fora que del que passi a dintre Catalunya. Depenen en particular de les transformacions econòmiques en els llocs d'origen dels immigrants, i de la més o menys gran capacitat d'aquests països per a retenir la seva població. Com que les previsions en matèria de política econòmica i territorial són encara més delicades que les previsions demogràfiques, i són fora del nostre terreny, les deixarem de banda tot i reconeixent llur fonamental importància, i ens limitarem a extreure les conclusions que imposa la situació demogràfica de la península.

Considerem les províncies espanyoles que entre 1960 i 1970 van enviar a Catalunya més del 3 % de llur població del 1960. Són setze (Almeria, Badajoz, Càceres, Ciutat Real, Còrdova, Cuenca, Granada, Guadalajara, Huelva, Osca, Jaén, Lugo, Màlaga, Sevilla, Sòria i Terol). D'aquestes setze, un grup de quatre es distingeix clarament: Sevilla, Màlaga, Almeria i Huelva; són les úniques que, de 1960 a 1975 han experimentat creixement positiu (encara que no superior a la mitjana espanyola). En conjunt, les setze províncies comptaven el 1960, amb la xifra de 3.231.833 joves de menys de 20 anys; el 1975, n'hi havia 2.969.871. Si excloem les quatre províncies esmentades, les altres dotze han passat de 2.167.037 a 1.759.767 joves. Vist que durant aquests quinze anys la població espanyola ha crescut, aquestes dotze províncies han passat a representar del 20 % al 13.75 % del joves de l'Estat. Mentre que el 1960 només quatre de les dotze (Guadalajara, Osca, Lugo i Terol) tenien una proporció d'habitants de més de 50 anys superior a la mitjana de l'Estat, el 1975 totes, fora de Jaén i Granada, es troben en aquesta situació.

En resum, sembla que no sols els excedents de joves d'aquestes dotze províncies han disminuït en termes absoluts i relatius, sinó que els excedents estructurals de joves (població més jove que la mitjana) s'han transformat en dèficits estructurals. Fins i tot en les províncies que encara tenen excedents, cal distingir entre els adolescents, nombrosos, i els infants, deficitaris, el que perfila clarament la tendència. Per totes aquestes raons, sembla que la immigració que prové d'aquestes zones, a igualtat de comportament, hauria d'anar disminuint; però la rarificació de joves pot tenir, sobre el comportament, dos efectes oposats: el de conservar-ne una més alta proporció, o el d'accelerar un procés de desertificació que acabi d'expulsar-los. Aquest és un punt que mereix un estudi més aprofundit, fora del nostre abast.

Les quatre províncies que malgrat una emigració important a Catalunya (i a d'altres llocs) tenen una població creixent, són aquelles que per llurs particulars característiques són més susceptibles de retenir

llur població. Tres de les quatre són províncies litorals mentre que de les altres dotze, només dos ho són: Lugo i Granada. Sevilla i Màlaga disposen de capitals regionals que han representat, i continuaran representant, pols d'atracció migràtoria. Huelva ha conegut una industrialització relativa en els últims anys (encara que al preu d'una destrucció impressionant del medi ambient) i Almeria, que ha estat amb Lugo la província que més població havia perdut des de principis de segle, sembla que experimenta una relativa expansió amb l'agricultura industrial i el turisme.

No sembla haver-hi d'altres províncies que presentin a la vegada tendències emigratòries importants i talla suficient per a constituir reserves considerables (tret potser de la província de Cadis, assimilable al grup de les quatre). Per altra banda, els excedents estructurals de joves estaran cada vegada més concentrats en els llocs d'immigració, que certament els retindran.

En conjunt, la situació demogràfica d'Espanya sembla indicar que, a comportament idèntic, la immigració a Catalunya anirà disminuint; si el comportament canvia, allò més probable és que sigui en el sentit d'emigrar menys, excepte en aquelles províncies que van cap a la desertificació i que ja actualmente són poc poblades.

Si el volum de la immigració ha de disminuir, i probablement força, l'estructura per edats dels immigrants tendirà a envellir-se. En els anys 60, la massa dels migrants era gent jove; moltes famílies de les terres d'emigració no han pogut retenir cap dels seus fills. És de preveure que, com ja s'està donant cada vegada més, en arribar a l'edat de la jubilació o en enviudar (en particular les dones), els pares emigrin cap el lloc on viuen els fills.

Aquest tipus d'immigració, previsible, tindrà efectes molt diferents de l'anterior: un immigrant serà comptat, però la seva estada a Catalunya serà breu i tímida: no li caldran nous habitatges, ni llocs de treball; no augmentarà la natalitat, però sí la mortalitat. No pesarà sobre els costums, sinó que coneixerà problemes importants d'adaptació en un món estrany per a ell i en una família ja més o menys aclimatada. El pas d'aquest tipus d'immigrant es notarà, sobretot, en els establiments sanitaris i en els bancs dels jardins, els dies de sol...

Cal parlar d'un altre tipus d'immigració, l'estrangera. Si deixem a part els jubilats del Nord d'Europa que s'instal.len al litoral, la immigració recent ha tingut dos orígens: América Llatina i Africa del Nord. Els immigrants íbero-americans han arribat aquí per raons essencialment d'ordre polític, sobre les quals no podem fer cap previsió futura. L'immigrant nord-africà ha jugat, en nombre reduït, un paper de mà d'obra barata comparable al dels treballadors estrangers a la majoria de

països d'Europa en els anys 60. Encara que la previsió és difícil, car està lligada a reglamentacions d'ordre polític, no sembla que aquest tipus de fenomen pugui conèixer una gran extensió. L'evolució tecnològica, de la qual som tributaris respecte a d'altres països, anirà sens dubte en el sentit de mecanitzar moltes de les tasques en què actualment treballa aquest tipus d'immigrant.

II. LA POBLACIÓ DE CATALUNYA A L'ANY 2000: TRETS FONAMENTALS

L'anàlisi de l'evolució previsible dels fenòmens demogràfics ens porta, en resum, a les conclusions següents:

1. la mortalitat no experimentarà canvis d'importància i jugarà com una constant en l'evolució demogràfica.
2. la natalitat certament baixarà, i probablement ja ha començat a baixar: el ritme i la magnitud de la baixa són imprevisibles, però poden ser importants.
3. la immigració neta baixarà en volum, de manera important però imprecisable; l'edat de l'immigrant tendirà a envellir.

Si combinem aquest feix d'hipòtesis, resulta que:

a) l'estructura per edats envellirà considerablement per l'efecte combinat de la baixa de la natalitat i la baixa de la immigració, per altra banda més vella.

b) l'envelliment de la població provocarà, en condicions de mortalitat aproximadament constants, un augment de la taxa bruta de mortalitat; en combinar-se aquesta amb una taxa de natalitat decreixent, el creixement vegetatiu disminuirà per partida doble.

c) un creixement vegetatiu en baixa, associat a un creixement migratori en baixa, ha de produir un creixement absolut força minvat, en tot cas molt inferior a l'actual; fins i tot pot ser nul o negatiu, encara que això sembli més aviat poc probable.

A part de les tendències a l'envelliment i a un cert estancament numèric, podem indicar també sense gaire risc, i encara que no sempre es despreguin de la nostra anàlisi, algunes altres característiques de la població catalana de l'any 2000:

la població del 2000 serà més urbana que l'actual; àdhuc en el cas, improbable, que una política de desconcentració territorial obtingués resultats notables, el mode de vida urbà (majoria d'habitants treballant a la ciutat o en el sector industrial i terciari) esdevindrà predominant en

municipis actualmente rurals, independentment de llur tamany.
. La proporció de persones treballant en el sector terciari haurà augmentat, en detriment del sector primari i, sobretot, secundari.
. la proporció d'assalariats haurà augmentat, en detriment dels treballadors independents.
. la proporció de dones dins la població activa haurà augmentat considerablement i seguirà creixent.
. el nombre de nuclis familiars continuarà augmentant, més per la divisió dels nuclis que pel creixement de la població.
. les diferències entre població catalana d'origen i població immigrada s'hauran atenuat considerablement, pel fet de la baixa de la immigració i pel fet de l'estada molt més llarga a Catalunya; a les quals raons s'hauran d'afegir, esperem, una política d'integració basada essencialmente sobre l'ensenyament i l'urbanisme.
Una atenció especial mereixen les previsions referents a la població activa. És gairebé segur que la proporció de persones potencialment actives augmentarà, i això per diferents raons:

– perquè la massa dels immigrants arribats després del 1960 estarà majoritariament encara en edat de treballar.
– perquè arribaran a ser població activa les generacions nombroses nascudes entre 1960 i 1975.
– perquè les taxes d'activitat femenina augmentaran de manera notable.
– perquè tota baixa de natalitat es traduirà, per la reducció de la proporció d'inactius, en una alça de la proporció d'actius.

La proporció d'actius a Catalunya, tot i essent de les més altes d'Espanya, és actualment inferior a la de molts països industrials, i això es pot considerar com un factor negatiu en el desenvolupament econòmic. L'alça previsible de la proporció d'actius pot ser una carta molt bona en el joc de l'economia catalana, a condició de saber-la jugar. Però també pot tenir conseqüències dramàtiques si no es resol convenientment l'actual problemàtica de l'atur. Es tracta d'un punt de gran importància.

III. CONSIDERACIONS SOBRE UNA POSSIBLE POLÍTCA DE POBLACIÓ

L'elaboració d'una política demogràfica encertada exigeix no sols un coneixement acurat de la situació de partida i dels mecanismes de trans-

formació, sinó també un judici correcte sobre el significat dels canvis previsibles.

Així, quan la imatge més versemblant de la Catalunya del 2000 és la d'una població on les entrades, tant per naixement com per immigració, s'han fet més rares, on l'estructura per edats ha envellit i on el creixement és molt reduït, cal fer l'esforç d'evitar l'acceptació inqüestionada de tòpics que no són forçosament certs.

No és cert, per exemple, que en una població que creix poc o gens es produeixi automàticament un augment de la càrrega que representen els inactius, sinó que, ben al contrari, la proporció d'actius augmenta, com ja hem vist, durant un període llarg; passat aquest període, la relació de dependència pot tornar paulatinament a nivells senzillament normals sempre i quan es mantinguin, com és probable, les actuals tendències a l'activitat femenina i/o a l'augment del temps de vida activa dins de la vida humana (lligada a la disminució de les morts prematures i al fenomen, encara minoritari, del retardament voluntari de l'edat de cessament d'activitat). De tota manera, el problema d'una possible penúria de mà d'obra queda molt allunyat en el temps i dependrà, essencialment, de factors d'ordre econòmic i tecnològic.

Un altre exemple de tòpic és el de les conseqüències nefastes de l'envelliment, quan és evident que l'augment de la proporció de persones de més de tal edat és menys important que l'estat físic, psicològic i social en que s'hi arribi; dades que semblaven biològicament determinades, com l'edat de la pubertat o de la menopàusia, han variat de manera important en pocs anys, donant idea de la plasticitat biològica de l'espècie humana. El problema de l'envelliment es planteja, doncs, més a nivell sanitari, social i cultural que a nivell demogràfic o econòmic.

En canvi, són innegables els efectes negatius de les variacions abruptes de la natalitat, que es tradueixen en un seguit de generacions d'efectius massa diferents. Aquesta irregularitat es reflectirà anys seguits en les demandes de places a les maternitats, guarderies, parvularis i escoles; en les demandes d'habitatges per a les noves parelles, en la variació del nombre de matrimonis i els efectius de les generacions filles; en les entrades i sortides de la població activa, etc. Això donarà lloc o bé a inversions públiques excessives en equipaments amb freqüència subutilitzats, o bé, més probablement, a l'atapeïment de les generacions més nombroses en equipaments insuficients. En aquest sentit, podem dir que la regularitat de l'evolució demogràfica és tant o més preocupant que la seva tendència, i que la baixa de fecunditat a Catalunya pot ser menys important que els daltabaixos de la xifra anual de naixements que s'estan produint i poden produir-se.

Ara potser seria el moment de plantejar-se la conveniència i les

possibilitats d'una política de població que, òbviament, exigirà una reflexió col.lectiva prèvia que en defineixi, des de tots els punts de vista, les finalitats.

En el marc d'aquest treball només podem considerar aquelles finalitats que s'imposen d'un punt de vista humà. Ja hem indicat, per exemple, com la continuació de la baixa de la mortalitat apareix com una finalitat indiscutiblement desitjable. De la mateixa manera, la disminució del fenomen immigratori, si es produeix sobre bases voluntàries, haurem de considerar-lo com a positiu, ja que indicarà la disminució o la desaparició d'aquelles causes que han forçat tantes persones a una ruptura dolorosa amb la seva terra i la seva gent; a la vegada, aquest procés podrà facilitar la superació dels problemes d'identitat nacional que històricament han estat els nostres.

En matèria de natalitat, on les evidències són menys clares cal recordar una veritat: tota política natalista que vulgui desconèixer els sentiments dels pares i forçar-los a tal o qual nivell de reproducció, va destinada al fracàs. Així, per exemple, una política repressiva restringint la contracepció o l'avortament només ha produït efectes demogràfics notables (i encara a curt termini) en països on la pràctica de la limitació de naixements era recent i havia estat introduïda de manera relativament artificial (per exemple, Rumania), però mai en poblacións que gaudeixen de llarga experiència en aquest terreny. L'Alemanya Federal, on l'avortament està prohibit per la Constitució, té juntament amb l'Alemanya Democràtica on l'avortament és legal, el nivell de natalitat més baix del món. Sense anar tant lluny, cal recordar que Catalunya ha conegut els anys de més baixa natalitat de la seva història sota la legislació repressiva del franquisme.

Una política que vulgui, d'alguna manera, contribuir al sosteniment de la natalitat, ha d'actuar, al contrari, estimulant el desig positiu de tenir fills i facilitant la realització d'aquells projectes personals, sovint frustrats, que van en aquest sentit. Caldrà estudiar, llavors, tota la gamma de mesures possibles, anant des de la gratuïtat real de l'ensenyament, la política d'habitatge, les facilitats donades a mares i pares per combinar llurs funcions familiars amb les de treballadors, fins a la lluita contra l'esterilitat biològica.

Enquestes fetes a l'estranger mostren que les poblacions que sovint no veuen bé que el govern tingui una política demogràfica considerada com a manipulació de la vida del ciutadà en allò més íntim, reclamen en canvi totes les mesures esmentades en nom de principis molt més senzills: la justícia social, l'emancipació de la dona, el progrés.

De la mateixa manera, hi ha coïncidència, almenys fins a cert punt, entre les aspiracions espontànies i allò que l'evolució demogràfica pre-

visible sembla assenyalar com a desitjable: l'adopció d'una política de "qualitat", inversa de la política de mà d'obra barata que implícitament s'ha portat fins ara.

Vist que les entrades a la vida seran poques, i l'estada llarga; vist que, més que mai, cada individu serà no sols humanament únic, sinó demogràficament difícil de reemplaçar, cal aprendre a considerar cada persona com un bé insubstituible. Caldrà que aquesta persona vingui al món per desig conscient de la seva existència i que gaudeixi, a la infància, no sols de seguretat material, sinó de l'afecte i la presència que li són necessaris per esdevenir un home o una dona equilibrats; cal evitar-li l'accident o la malaltia que la poden conduir a una vida disminuïda; cal rodejar-la d'un marc de vida sà i estimulant, i dotar-la de la formació i de la llibertat d'esprit necessaris perquè pugui adaptar-se creativament a tots els canvis (professionals, familiars, geogràfics) que un món en ràpida evolució exigirà d'ella en 80 anys de vida. L'infant que neix ara haurà de saber viure vàries vides, i en particular la vellesa, vista com altra cosa que una llarga espera de la mort. I haurà, sobretot, de saber trobar les raons i les ganes de viure en un món que, un cop superats els problemes de supervivència, no sembla sempre oferir aquestes raons i despertar-les.

(*) No hem considerat els augments aparents de la mortalitat infantil entre 1965 i 1975 o entre 1970 i 1975, explicables almenys en part pel canvi de contingut de la dada "defuncions de menys d'un any" que, a partir del 1975, comprèn les defuncions de les primeres 24 hores.
Cal assenyalar també que, a partir del 1975, les defuncions estan referides al lloc de domicili habitual del difunt i no al lloc on es produeix la mort. En ser en les quatre províncies catalanes, la població de fet superior a la de dret, aquest canvi estadístic s'hauria traduït, en condicions constants, en una baixa aparent de la mortalitat. Això dóna més importància als augments que hem constatat.

EL CAMP CATALÀ ENTRE L'ORDENACIÓ DEL TERRITORI I L'AGRICULTURA MODERNA

JAUME FONOLLEDA

ELS PROBLEMES I LES TENDÈNCIES MÉS IMPORTANTS

Començar dient que el gran problema que té plantejat l'agricultura a escala mundial és el d'assolir un nivell d'alimentació suficient per una població creixent, és evidentment encetar aquestes ratlles exposant una veritat ja prou coneguda, però que a pesar del seu caràcter de tòpic no perd la seva importància ni la seva cruesa. La producció d'aliments no augmenta al mateix ritme de la demanda, i reduir aquest dèficit és el gran repte que se li presenta a l'agricultura mundial. En una conferència pronunciada el maig de l'any passat, a Lleida, el Dr. Joan Oró afirmava: "Un dels majors problemes que ha d'afrontar l'home a escala global és la fam. Sabem que existeixen aquests problemes a l'Índia, a l'Àfrica, al Sud del Sàhara, a la regió de Shael i en molts altres llocs del món. És a dir, l'existència de la fam és una realitat".

L'explosió demogràfica és aclaparadora, i cal tenir en compte que a la conferència mundial sobre la població celebrada a Bucarest el 1974, els governs dels països pobres no van acceptar la planificació de la natalitat, que es produeix a un ritme superior a 200.000 persones diàries. Això ha fet que la població mundial s'hagi doblat en els últims 35 anys, i si les previsions actuals no fallen, podem passar dels 4000 milions d'habitants hodierns a 7500 milions a l'any 2000. Si tenim en compte aquestes dades i les de l'actual productivitat agrícola, no és gens sorprenent que la Conferència Mundial d'Alimentació, convocada per l'Assemblea de les Nacions Unides a Roma, el novembre del 1974, estimés que en el període 1970-1985, l'agricultura mundial hauria de proporcionar unes produccions suplementàries d'aliments bàsics de l'ordre de 520

milions de Tm. de cereals, 200 milions de Tm. de fruites i hortalisses, 140 milions de Tm. de llet, 60 milions de Tm. de carn i 40 milions de Tm. de sucre. I aquest no és un objectiu que a mig termini sembli fàcil d'aconseguir, si tenim en compte, pel que fa referència als cereals, per exemple, que són molt pocs els països grans exportadors; es redueixen a Estats Units (amb més de la meitat de les exportacions mundials), Canadà, Austràlia, Sudàfrica, Argentina, i a nivell europeu solament França és un significat exportador. La posició d'Estats Units és igualment forta en el terreny de la soja i de l'arròs. Les pinzellades exposades sobre el fet demogràfic i sobre els dèficits de producció agrícola, són prou expressives de la gravetat del problema, al qual s'afegeix la circumstància, no menys important, que els països amb excedents no poden fer arribar aquests a certs països deficitaris, per la seva penúria econòmica, i això sense comptar que països no desenvolupats dediquen més esforç a polítiques de prestigi que a resoldre el gran problema de la seva alimentació.

Per altra part, ja no podem dir que existeixi a escala mundial un gran potencial de terres a transformar. És cert que a països com el Brasil es realitzen plans de transformació agrària, a càrrec de multinacionals, que comprenen milions de Has., però alguns s'alarmen pel ritme de "deforestació" que això comporta, i perquè la desaparició dels boscos augmenta l'erosió i la intensitat i freqüència de les inundacions. La gran regió de l'Himalaya n'és un exemple i el mateix es pot dir de l'India, Pakistan, Thailàndia, Filipines, Indonèsia, Malàsia o Nigèria. La desertització és un altre problema i és sabut que el límit nord del desert del Sahara absorbeix cada any unes 100.000 hectàrees. Problemes com el de l'augment dels aiguamolls i el de la salinització de les zones de regadiu, fan perdre aproximadament unes 200.000 hectàrees, i tot això sense que els països més afectats per aquests problemes facin res per aturar-los.

En contemplar l'augment de la producció agrària que la tecnologia ha produït als països desenvolupats, és fàcil treure la conclusió que aquesta tecnologia i el seus progressos poden proporcionar aquest increment de producció agrària, tan necessari, i que, per tant, és possible contemplar el futur amb més optimisme. Però aquest és un objectiu que no és fàcil d'aconseguir a mig termini, perquè l'aplicació d'una tecnologia requereix una base de qualificació tècnica, d'organització sociològica, sense oblidar que tecnologia i financiació han d'anar plegades, i aquests supòsits són encara bastant limitats a aquelles àrees geogràfiques que més necessitats tenen. L'estadística ens diu que un país com Brasil tenia el 1975 una producció mitja de blat de solament 600 kg./Ha., enfront dels 3888 kg./Ha. de França, i aquí tenim una

prova de les dificultats que encara hi ha per reduir les diferències de nivells de productivitat agrària. A un país dels recursos d'Estats-Units li van caldre 25 anys d'investigació, experimentació, capacitació, etc., per a dur la producció d'un element com la soja, tan útil a l'alimentació animal, al nivell actual de primer país productor del món. Exemples com aquest són significatius de les dificultats que suposa dur a cap, a nivell mundial, un programa d'investigació, extensió i capacitació agràries, com el formulat en la quarta resolució de les adoptades per l'esmentada Conferència Mundial d'Alimentació. Les resolucions adoptades que suposen una estratègia global d'aplicació de tots els factors que envolten la producció agrària, malhauradament, no són seguides amb la intensitat que caldria, i així, no és d'estranyar que la creació del FIDA (Fons Internacional de Desenvolupament Agrícola), prevista a la resolució tretzena i portada a cap el 1976, trobés més obstacles dels esperats. Es xifrarà en cinc mil milions de dòlars anuals, fins a 1980, la quantitat necessària per portar a cap el rellançament de la producció agrícola, i al qual el FIDA havia de contribuir amb una dotació de 1200 milions. Però el fet és que en el moment de la creació del FIDA no s'havia pogut aconseguir més que un compromís de 940 milions de dòlars. I en aquestes dificultats hi juguen un paper important les decisions polítiques dels països implicats. El FIDA representa un canvi d'estratègia en implicar, en una ajuda econòmica de caire multilateral, no solament als països industrialitzats, sinó també als països membres de l'OPEP. I es aquí on sorgeixen les primeres dissensions en discutir el repartiment de quotes. Els països de l'OPEP no aconsegueixen convèncer els Estats industrials, i la participació d'aquests no passa de 530 milions de dòlars. Però a pesar d'aquestes dificultats, els préstecs, de les diferents organitzacions internacionals, a l'agricultura dels països no desenvolupats, augmenten i vénen a suposar el 25 % del valor de l'ajuda total al seu desenvolupament. Però també és cert que, tot i aquesta ajuda, el dèficit alimentari en cereals dels països en vies de desenvolupament pot passar dels 47 milions de Tm. del 1973-74 a 100 milions de Tm. el 1985.

Convé també no oblidar que en l'adaptació d'aquests programes d'ajuda hi ha també errors que, si moltes vegades es poden imputar als governs i quadres directius del països del tercer món, altres vegades en són responsables els quadres dirigents de les organitzacions internacionals.

Tot el que estem exposant posa de manifest la necessitat d'impulsar un fort creixement agrícola a nivell mundial, que, a més de poder reduir el dèficit alimentari, aniria acompanyat, com està demostrat, d'un millorament dels altres sectors productius. Però el desenvolupa-

ment rural ha d'anar lligat a les condicions sociològiques que el facin possible. Avui, als països molt poblats d'Asia, no es concep una reforma agrària basada en el repartiment de terres perquè la terra és insuficient per a tots els que no en tenen. I certs models associatius de caire occidental no són vàlids en el seu mitjà social, i en les diferents estructures polítiques d'aquests països.

No hi ha dubte que la tecnologia anirà aportant elements positius al desenvolupament de la productivitat agrària, que, de una manera general, ha de tendir cap al cultiu de plantes d'elevat rendiment proteínic, vitamínic, energètic i, àdhuc, d'utilitat industrial. Fent un incís, assenyalem que és possible en l'alimentació humana una certa substitució de proteïnes animals per proteïnes vegetals, i avui ja podem veure com als Estats Units el consum de farina de soja és elevat i arriba a la vora d'un terç de la clàssica hamburguesa. Però cal no oblidar un factor aleatori, que l'home no domina, i que segueix condicionant la producció agrària, com és el clima. I aquí convé assenyalar que certs climatòlegs creuen que el clima es refredarà d'aquí a final de segle, i si aquesta tendència es confirmés, les conseqüències sobre la producció agrícola i, per tant, sobre l'alimentació, podrien ésser fatals per a moltes zones.

Si és difícil fer previsions tècniques sobre el desenvolupament de l'agricultura, també ho és en l'ordre sociològic i estructural. Pensem que les prediccions fetes, a finals del segle passat, tant pels partidaris de les teories capitalistes pures com pels marxistes, en el sentit que el progrés tecnològic faria inviable l'existència de les explotacions familiars, no s'han complert. L'Europa occidental, de la que no es pot pas dir que no tingui en general una agricultura de bon nivell tècnic, és una prova del fracàs d'aquestes prediccions. El sistema de producció a base de petites i mitjanes explotacions familiars és, en definitiva, el més intensiu que l'humanitat hagi mai conegut. Fer prediccions sobre els canvis estructurals que pot sofrir l'agricultura és bastant aleatori, ja que no es pot oblidar que la política estructural és costosa, cara i, en general, mai de resultats immediats. Per altra banda, tota política estructural agrària va sempre molt lligada a la ideologia i forma política dels governs. En el cas de l'Europa occidental, no suposa cap risc afirmar que la política estructural seguirà tendint a procurar l'augment de les explotacions viables, o sigui, amb dinàmica empresarial.

Hem dit al principi que el gran repte de l'agricultura és poder abastir a una població mundial creixent, però el fet més important, i que convé destacar aquí, és la coincidència dels experts més qualificats en assenyalar que, si no hi ha una planificació de la natalitat, el progrés productiu no serà suficient per assolir el nivell adequat d'alimentació que la humanitat necessita. I és així perquè el desenvolupament agrari ha de

produir-se dintre un marc que no suposi la degradació del medi natural que envolta l'agricultura, és a dir, un control de l'erosió i avenç dels deserts, una conservació i aprofitament racionals de l'aigua i una adequada repoblació forestal, com element bàsic per a reduir l'evaporació de l'aigua i mantenir així un equilibri climatològic favorable a l'agricultura.

LES PRINCIPALS CARACTERÍSTIQUES QUE PRESENTA CATALUNYA

Catalunya és un país amb forta vocació agrícola; és, com molt bé diu Pau Vila, un país d'agricultors. Però això sí, un país d'agricultors que al llarg del temps s'han vist obligats a treure rendiment a la terra amb notable esforç, ja que la naturalesa no ha estat massa pròdiga amb el nostre país. En primer lloc, el relleu topogràfic no és en general favorable a l'agricultura, si exceptuem les planes de l'Empordà, de Vic, l'Urgell i el Delta de l'Ebre, part del Baix Llobregat, a les quals s'hi afegeixen altres superfícies més reduïdes com les de la Vall d'En Bas, certes zones de La Selva, etc. D'acord amb el seu relleu, la superfície de Catalunya (31.930 km^2) es distribueix en un 56 % per sota del 600 m d'altitud, un 33 % entre 600 i 1000 m d'altitud, i la resta, evidentment, per sobre dels 1000 m. És cert que aquest és un factor que contribueix a la riquesa de la diversitat comarcal de Catalunya.

Si de la topografia passem a la climatologia, en el seu aspecte pluviomètric, veurem que si bé Barcelona (594 mm.), i Girona (738 mm.) tenen una pluviometria que d'una forma general podem considerar acceptable, aquest no és el cas de Lleida (388 mm.) i Tarragona (482 mm.), i aquesta pluviometria condiciona molts cultius de certes comarques. A més, la pluviometria és sovint molt irregular, ja que depèn de l'aparició i durada dels vents freds i, en conseqüència, les secades tampoc no són rares. En definitiva, aquesta pluviometria té no sols una influència sobre l'economia agrícola, sinó fins i tot sobre tota l'activitat econòmica. D'una manera general, podem dir que el clima (pluviometria, temperatures, vents, etc.) permet establir una Catalunya seca, de tipus mediterrani o continental, i una Catalunya humida situada al nord-est i a l'alt Pirineu.

Hem volgut ressaltar aquests dos aspectes de la geografia física catalana, perquè han estat i són essencials a l'evolució i desenvolupament de la nostra agricultura. Altres factors com la qualitat de les nostres terres (tampoc d'una gran riquesa) han perdut, encara que de forma relativa, certa importància per efecte del progrés tecnològic (millors llavors, millors tècniques d'adobar, etc.).

Però la realitat estructural agrària d'un país no ve sols condicionada pel seu medi físic, sinó també per la seva evolució històrica. El medi és un factor de condicionament de l'estructura territorial de la propietat, però els corrents socials de la història condicionen la forma d'entendre-la, d'explotar-la, d'administrar-la i de perpetuar-la. És veritat que en moltes contrades de Catalunya la configuració topogràfica no va ajudar a que apareguessin els grans latifundis, però més decisiva ha estat l'evolució històrica. Catalunya va ser el primer país d'Europa que va fer una revolució agrària: això és el que realment va suposar el resultat de la guerra dels remences. Com molt bé va escriure Vicens Vives, la conseqüència d'aquella guerra va ésser: "la instal.lació d'un home lliure en un mas lliure". El fet és que l'evolució històrica ha estat factor determinant que el tipus d'agricultura avui dominant a Catalunya sigui el de petites i mitjanes explotacions inscrites en un marc de producció intensiva.

La realitat d'una Catalunya industrial ha desdibuixat la figura de la Catalunya agrícola. Per això, ens sembla bàsic començar aquest capítol exposant un esquema de xifres bàsiques que delimiten les característiques físiques, productives, sociològiques i econòmiques de l'activitat agrària catalana.

Pel que fa referència a les nostres terres de cultiu i forestals, tenim el següent repartiment, que es reflecteix en el quadre nº 1.

El primer tret, que al nostre entendre, convé destacar és que en aquest moment el patrimoni de terres de cultiu és ja tan sols lleugerament superior al milió de hectàrees, i que aquest patrimoni, que va evidentment minvant a base fins i tot d'anar perdent, moltes vegades, superfícies de les millors terres, ha de ser objecte d'una especial atenció. Del total d'aquesta superfície cultivada, solament 259.000 hectàrees són de regadiu, xifra que representa únicament el 8,1 % de la total superfície geogràfica de Catalunya i el 25 % del total de terres de cultiu. La topografia i l'escassesa de recursos hidràulics, unicament de certa entitat a Lleida, han dificultat l'expansió del regadiu. Per altra part, la major part del nostre secà està sotmès al clima sec mediterrani o continental. Si bé Lleida té el 41 % del total de terres de cultiu de Catalunya, el major percentatge correspon a Tarragona (46,6). Lleida aporta el 58 % de les terres de regadiu de Catalunya, fet que, evidentment, és la principal causa de la seva productivitat agrícola.

La superfície de prats i pastius es refereix als de caràcter natural, i, com es pot veure, solament a Girona i Lleida tenen representativitat.

La superfície de terreny forestal (43,1 %) és bastant superior a la mitjana espanyola, que és del 30,3 % , cosa que justifica la frase de Josep Pla: "Catalunya és un país de muntanyes". Convé distingir aquí

Quadre 1.

	Terres de cultiu Milers de Hectàrees						Prats i Pastius		Terrenys forestals		Terreny improductiu		Superfície geogràfica total
	Total	%	Secà	%	Regadiu	%	Milers Has.	%	Milers Has.	%	Milers Has.	%	Milers Has.
Barcelona	175,1	22,6	150,2	19,4	24,9	3,2	20,3	2,6	400,0	51,7	30,0	3,8	773,3
Girona	142,6	24,2	114,6	19,4	28,0	4,8	83,0	14,1	319,9	54,3	5,7	0,9	588,6
Lleida	422,9	35,1	270,4	22,4	153,5	12,7	167,5	13,9	433,6	36,0	48,6	4,0	1.203,0
Tarragona	292,8	46,6	238,8	38,0	54,0	8,6	13,4	2,1	224,2	35,6	30,4	4,8	628,3
CATALUNYA	1.033,4	32,3	774,0	24,2	259,4	8,1	284,2	8,9	1.377,7	43,1	114,7	3,5	3.193,q

Font: Anuari Estadístic Ministeri d'Agricultura. 1976
Nota: El % està referit a la superfície geogràfica total

que d'aquesta superfície forestal un 69,1 %, o sigui, 951.000 hectàrees són ocupades per bosc de producció de fusta. Atesa la naturalesa topogràfica de Catalunya i la importància del bosc com a factor de contenció de l'erosió del sòl, el bosc constitueix un patrimoni mereixedor de tota l'atenció.

Vegem ara quin és el mosaic quantitatiu de les principals i característiques produccions agrícoles de Catalunya, que es reflecteixen en el quadre nº 2.

La primera reflexió que suggereix aquest quadre és que Catalunya ja no és majoritàriament un país de cereals, vinya i olivera, com era no fa massa anys. Si bé els cereals de gra ocupen el primer lloc amb notable diferència sobre els altres grups de cultius, els fruiters avui ocupen el segon lloc a causa principalment de les superfícies aportades d'uns anys ençà per Lleida, en cultius com el de la pomera, perera i presseguer. I si sumem les superfícies dedicades a l'alfals i als altres ferratges, veurem que és aquest grup a qui correspon el tercer lloc, evidentment propiciat per la necessitat d'augmentar la ramaderia a moltes comarques. És també convenient destacar la reducció soferta per la vinya, que a finals de segle passat (abans de la invasió filoxèrica) havia ocupat una superfície quasi quatre vegades superior a l'actual. Els cereals d'hivern s'han reduït també per donar pas als farratges, principalment a Barcelona i Girona. Igualment, podem dir que l'olivera a Barcelona i Girona està a punt de desaparèixer. Cal recordar que a Girona ja va sofrir una important reducció llavors de les gelades del 1956. La patata també ha tingut una evolució regressiva sobretot a comarques com la Plana de Vic i el Maresme. Els regadius de Lleida han permès l'augment de la superfície de blat de moro, però som lluny de la superfície que seria necessària per a la nostra ramaderia. La superfície dedicada a hortalisses és també notable i, com veurem més endavant, fa que la seva producció la poguem colocar, igual com la fruita, en la part positiva de la nostra balança comercial agrària.

L'estudi del cens de maquinària agrícola és un altre índex important per conèixer les característiques de l'agricultura catalana. Aquest cens, referit a les principals màquines mòbils i als motors de regar com a màquines fixes, és la que queda reflectida en el quadre nº 3.

La primera conclusió que es treu de l'anàlisi d'aquest quadre és l'elevat grau de mecanització de l'agricultura catalana, assolit ja des de fa alguns anys i, per tant, val a dir que l'augment espectacular de la mecanització s'ha acabat. Si comparem aquest cens amb el del 1975, veurem que la diferència notable, pel que fa referència als tractors, es dóna únicament a Tarragona, on s'ha passat d'un tractor per cada 32 hectàrees a un per cada 27 hectàrees. Si bé és cert que en les altres províncies

Quadre 2.

	Barcelona	Girona	Lleida	Tarragona	Catalunya
1. Cereals d'hivern	64.000 Has.	30.800 Has.	197.800 Has.	16.704 Has.	309.304 Has.
2. Blat de moro	35.000 "	9.000 "	28.000 "	1.616 "	73.616 "
3. Arròs	—	150 "	—	15.111 "	15.261 "
4. Alfals	10.000 "	25.300 "	24.565 "	707 "	60.572 "
5. Altres forratges	21.590 "	45.415 "	14.981 "	1.090 "	83.076 "
6. Patata	9.100 "	6.440 "	5.402 "	4.858 "	25.800 "
7. Hortalisses	12.360 "	6.410 "	6.348 "	13.588 "	38.706 "
8. Fruiters de grana	2.650 "	2.350 "	28.063 "	1.903 "	34.966 "
9. Fruiters de pinyol	4.760 "	713 "	7.219 "	3.504 "	16.196 "
10. Ametller	2.340 "	62 "	25.942 "	22.603 "	50.947 "
11. Avellaner	770 "	1.250 "	51 "	28.823 "	30.894 "
12. Garrofer	1.200 "	—	—	16.767 "	17.967 "
13. Vinya	30.330 "	7.221 "	7.624 "	65.985 "	111.160 "
14. Olivera	3.450 "	3.650 "	43.452 "	83.297 "	133.849 "
15. Flors	530 "	—	24 "	28 "	582 "

Font: Anuari Estadístic Ministeri d'Agricultura. 1976.

Nota: No s'han comptabilitzat aquells grups de cultius o cultius que ocupen un total inferior a 10.000 Has. L'excepció de les flors és deguda al seu volum econòmic.

Quadre 3.

	BARCELONA		GIRONA		LLEIDA		TARRAGONA		CATALUNYA	
	Nº	a	Nº	a	Nº	a	Nº	a	Nº	a
Tractors	11.076	16	8.690	17	21.850	19	10.913	27	52.529	20
Motocultors	3.906	44	1.584	92	5.198	81	5.747	51	16.435	62
Recol.lectores automotrius	999	68	497	83	1.602	146	396	85	3.494	107
Motors de reg.	5.880	4,2	3,6	3,6	253	253	4.913	11	19.046	13

Font: Cens de Maquinària Agrícola 1977.– Ministeri de Agricultura.
Nota: Les columnes *a* indican les relacions Has. llaurades/tractor; Has. llaurades/motocultor; Has. de cereals/recol.lectores; Has. regadiu/motor de reg.

també ha augmentat el nombre de tractors (però mai per sobre del 6 %), cal dir que és precís desconfiar en una certa mesura d'aquests increments, perquè són bastants els agricultors que en renovar el tractor guarden el vell per a certs usos i, per tant, no el donen de baixa immediatament. Aquest parc de tractors i motocultors suposa una relació C.V./100 hectàrees llaurades, que és de 309,5 a Barcelona, 293 a Girona, 250,8 a Lleida i 170,1 a Tarragona, xifres que estan molt per sobre de la mitjana espanyola, i totalment aliniades amb les que imperen als països del Mercat Comú.

El superior índex hectàrees llaurades/motocultor, que es dóna a Barcelona i Tarragona, respecte a Lleida i Girona, és indicatiu, per un cantó, de la major superfície d'horta que hi ha a les comarques barcelonines i tarragonines, però també de la major quantitat d'agricultors a temps parcial, sobre base territorial reduïda, que hi ha a Barcelona i a Tarragona.

Tampoc no són significatius els augments registrats en aquest període de 1975-77, en el nombre de recol.lectors. També aquí la mitjana és superior a l'espanyola, i si bé veiem que és inferior a l'europea, d'això no en cal deduir que hi hagi un dèficit en aquest aspecte, sinó que és motivat, al nostre entendre, pel fet que l'Europa humida es veu obligada a fer la recol.lecció en un espai de temps més curt que, evidentment, necessita una major intensitat de mecanització.

Les deduccions que permeten fer les xifres de motors de regar són ben significatives, sobre el tipus de regadiu majorment imperant a les diferents contrades catalanes. L'anàlisi ens demostra la gran importància que tenen a Barcelona, Girona i Tarragona els recs d'aigües subterrànies, que proporcionen una gran part de les seves terres de regadiu. En canvi, Lleida amb grans regadius d'aigües superficials (canal d'Urgell, canal Imperial d'Aragó, canal de Pinyana, etc.), té un índex molt més baix. Per altra part, la ja esmentada abans major agricultura a temps parcial de Barcelona i Tarragona, en cultius d'horta i fruita de reduïda extensió, avaforeix el tipus de rec a base d'aigua subterrània.

Finalment, cal tenir en compte que aquest alt grau de mecanització del camp català suposa un elevat consum energètic per Ha., cada vegada més car, i això obliga l'agricultura catalana a una cursa de productivitat. Sobre aquest aspecte tindren ocasió d'insistir més endavant.

Ja hem dit abans que l'increment ramader i el de farratgeres anaven paral.lels. És necessari estudiar les conclusions que es poden treure de l'anàlisi del cens ramader. Hem de dir que en aquest cas, la falta d'estadístiques comarcals no permet d'analitzar a fons certes circumstàncies. Aquest cens queda reflectit en el quadre nº 4.

Quadre 4.

	Vaquí		Porquí	Oví	Aviram	Conills
	Total d'animals	vaques de llet	total d'animals	total d'animals	total de gallines (més de 6 mesos)	total d'animals (més de 6 mesos)
Barcelona	89.099	31.188	670.845	109.644	1.583.007	229.473
Girona	114.160	53.172	386.278	106.303	422.192	91.240
Lleida	80.567	35.270	934.471	411.672	1.344.004	235.847
Tarragona	8.428	1.948	225.232	91.033	4.179.215	70.280
CATALUNYA	292.254	121.578	2.217.276	718.652	7.528.418	626.840

Font: Anuari Estadístic Ministeri d'Agricultura. 1976.

La primera observació que ens veiem obligats a fer respecte al cens ramader és la seva poca fiabilitat. Intervenen aquí diverses causes, com són la falta de mitjans i d'organització per part de l'administració, la forta ocultació per part de l'agricultor, la versatilitat de les produccions, molt condicionades per la política de preus, etc. Per altra part, s'ha de reconèixer que una correcta elaboració d'un cens ramader presenta més dificultats que la d'altres. En general, creiem que el cens, pel que fa referència al vaquí i al porquí, és més elevat, sobretot en aquest últim, ja que sempre s'ha dit que Barcelona s'acosta al milió de porcs d'engreix i Lleida el supera. En canvi, sí que és correcte en el cens l'ordre que ocupen les diverses províncies catalanes. Girona és, efectivament, la de major cens de vaquí de llet, així com Lleida és la primera en porquí i oví, i Tarragona la primera en aviram.

Si hem inclòs en aquest quadre el cens de conills, no és sols per la seva importància, sinó també pel creixement experimentat durant els últims anys.

L'estreta correlació que existeix entre la producció de farratges i el vaquí de llet, fa que aquest estigui localitzat majoritàriament a l'Alt Urgell, l'Alt Empordà, el Berguedà, la Cerdanya, la Garrotxa, el Pallars Jussà, el Pallars Sobirà, el Ripollès, la Selva, la Vall d'Aran i el Vallès Oriental.

L'augment general del cens ramader experimentat a Catalunya té diverses causes, entre les quals cal citar, en primer lloc, la necessitat per part de les explotacions de petita i mitjana base territorial (les predominants a Catalunya) de buscar la forma d'augmentar la producció final agrària i, per altra banda, l'aparició d'una important indústria de pinsos, que ha propiciat el desenvolupament de la ramaderia industrial, que és principalment el cas del porquí i de l'aviram.

El cens porquí és, evidentment, en números absoluts, el que ha experimentat des de fa bastants anys el major increment. La indústria de pinsos, causa principal de la seva explotació industrialitzada i el creixement demogràfic que han aportat els grans nuclis consumidors, han afavorit el seu creixement. A aquestes causes s'afegeix també el sistema d'explotació en forma d'integració, propiciada per les indústries pinsaires. És pràcticament impossible establir quin és el grau d'extensió d'aquest sistema d'integració, també molt freqüent en el ram de l'aviram, i ja, en molta menor escala, en el vaquí de carn. Pel que fa referència a l'aviram, convé destacar la notabilíssima importància de Tarragona, localitzada principalment en la comarca del Baix Camp.

No és possible reproduir aquí certes estadístiques comarcals, però com que a Catalunya, i més des del punt de vista agrari, la diversitat comarcal és notable, creiem que cal fer consideracions d'aquest caràcter.

En primer lloc, s'ha de dir que a les comarques barcelonines la proporció de la superfície agrària útil sobre la superfície total (SAU/ST) és més aviat baixa, corresponent les més altes al Penedès i a l'Anoia, i les més baixes al Maresme, al Vallès Occidental i al Baix Llobregat. Pel contrari, a les comarques gironines la proporció és ja més aviat de tipus mig, i la cota més alta correspon a La Selva, amb poca diferència sobre el Baix Empordà i el Gironès, i la més baixa correspon, lògicament, a la Cerdanya. La relació SAU/ST a les comarques lleidatanes és, en general, de caràcter baix; la més baixa, evidentment, és a la Vall d'Aran i la més alta a l'Urgell, que és del 95 % i la més alta de Catalunya. En canvi, a les comarques tarragonines, en aquesta relació SAU/ST, domina la de tipus mig; la més alta correspon a la Conca de Barberà i la més baixa a la Ribera d'Ebre.

És interesant també estudiar la relació STCR/STC (superfície terres de conreu en regadiu/superfície terres de conreu), que dóna únicament un índex superior a 0,5 a les comarques del Maresme, l'Urgell i el Segrià, essent pràcticament nul.la, si prescindim de les comarques de la Catalunya humida, el Penedès, l'Anoia, el Solsonès, la Segarra, la Terra Alta, el Priorat, la Conca de Barberà i el Baix Penedès. Però tenint en compte les diferents productivitats del secà i del regadiu, es pot dir que hi ha un predomini d'aquest cultiu quan la relació STCR/STC és major de 0,18, i aleshores hi podem incloure les comarques del Vallès Oriental, el Baix Llobregat, la Cerdanya, l'Alt Empordà, el Baix Empordà, La Selva, l'Alt Urgell, La Noguera, el Baix Ebre i el Camp de Tarragona.

Tot el que hem indicat fins ara ens mostra una agricultura catalana que ha anat evolucionant cap a l'explotació de productes agraris, susceptibles d'aportar un major valor afegit i d'aquí la intensificació dels cultius d'horta (principalment a Barcelona i Tarragona), fruità (principalment les comarques lleidatanes del Segrià, l'Urgell i la Noguera), flors i maduixons (cas del Maresme) i l'increment ramader en general (vaquí i porquí a Barcelona i Girona, porquí a Lleida, i aviram a Tarragona).

Aquesta exposició de característiques del camp català creiem necessari acompanyar-la d'unes consideracions sobre el volum econòmic que representa l'activitat agrària. Segons l'últim estudi del Banc de Bilbao, sobre la Renda Nacional d'Espanya referit al 1975, el valor de la producció total agrícola de Catalunya és de 86.607 milions de pessetes, que representa el 9,5 % del total espanyol, xifra que adquireix més significació si tenim en compte que la SAU de Catalunya és unicament el 6,2 % del total espanyol.

D'aquesta producció total agrària de Catalunya, correspon el primer lloc a Lleida, amb més de 30.300 milions, seguida de Barcelona, amb

22.000 milions, de Tarragona, amb 19.700 milions i de Girona, amb 14.400 milions.

Pel que fa referència als subsectors agrícoles, ramaderia i forestal, al conjunt de Catalunya hi ha una quasi paritat del subsector agrícola i ramader, als quals corresponen un total de 42.800 i 41.000 milions, respectivament. En canvi, baixa sensiblement el rendiment forestal amb 2700 milions de ptes, ja que són moltes les àrees ocupades per boscos (alzines, roures, etc.), de rendiment pràcticament nul. A Barcelona, la producció total ramadera és el 54,9 % de la total agrària, i a Girona és el 53,8 % . Aquest percentatge baixa a Tarragona, que és del 46,6 % , i encara més a Lleida, que és del 39,3 %.

Si bé la producció total agrària és de 86.607 milions de pessetes, convé indicar que el valor de la producció final agrària és de 34.006 milions de ptes., com a conseqüència, principalment, de la recepció de productes agrícoles (ferratges, cereals, pinso, etc.) per part del sector ramader.

Seria deixar incompleta aquesta exposició sense fer unes consideracions sobre els aspectes sociològics que presenta el camp català. Les xifres dels Censos Agraris del 1962 i del 1972 han estat objecte de moltes crítiques raonades, cosa per la qual entenem que no seria útil la seva reproducció literal aquí, pero sí creiem que la seva anàlisi permet arribar a treure certes conclusions vàlides.

Començant pel grau de parcel.lació, veurem que el cens del 1972 dóna un total de 600.490 parcel.les. Si tenim en compte que altres estadístiques d'anys enrera donaven un total de 746.000 parcel.les, distribuïdes en 184.000 de regadiu i 562.000 de secà, potser es pot afirmar que aquesta xifra de 600.490 parcel.les no està massa allunyada de la realitat, ja que lògicament en aquest període de temps el nombre de parcel.les ha d'haver disminuït.

Segons el cens, les parcel.les entre 0 i 1 Ha. representen encara el 46 % , cosa que probablement s'acosti bastant a la realitat, i que dóna una idea del grau de minifundi. Però també convé indicar que gran part d'aquest 46 % es troba en zones de cultiu molt intensiu, cosa que disminueix en certa forma la seva gravetat, però no hi ha dubte que la seva representativitat és massa elevada. Ara bé, en l'aspecte positiu, cal indicar que el 42 % de les parcel.les tenen entre 1 i 5 Hectàrees, circumstància que ha ajudat a la mecanització del camp. Si bé, en general, es pot dir que el grau de parcel.lació és elevat, també hem de dir que la dispersió parcel.lària, en general, no és alta, característica que fa que la concentració parcel.lària no sigui una solució al problema del minifundi a Catalunya.

Pel que fa referència al sistema d'explotació de la terra, segons la in-

dicada estadística, el 77,6 % de la superfície agrària seria explotada de forma directa, però aquesta dada no és significativa perquè el cens inclou la superfície forestal, que a Catalunya és sempre explotada directament pel propietari, àdhuc en el cas que tingui cedides les terres de cultiu. Si tenim en compte només les terres conreades, creiem que probablement la distribució s'acosta més al 50 % de cultiu directe, i l'altre 50 % en règim d'arrendament o parceria. Ara bé, el minifundi català fa que hi hagi, en algunes comarques, un percentatge més crescut que en altres de propietaris que a la vegada són parcers i arrendataris. Les estadístiques no quantifiquen aquest aspecte, que creiem que seria molt útil de conèixer, ja que són aquestes explotacions les que haurien d'ésser més afavorides per una política estructural d'augment de la base territorial pròpia.

El tamany de les explotacions no és axiomàtic per a indicar la seva viabilitat, que depèn dels cultius i d'altres factors. Es evident que una explotació de per exemple 30 Hectàrees d'una zona cerealista és menys viable que una de 4 Hectàrees d'una zona de cultiu intensiu d'horta.

L'existència a les comarques barcelonines d'un nombre molt superior al de la resta de Catalunya, d'explotacions sense base territorial, es dóna per la presència d'una poderosa indústria de pinsos, que ha afavorit aquest tipus d'explotacions sobretot en els sectors porquí i de l'aviram i, en menys escala, en el boví de carn. Tant a Lleida com a Girona, aquest tipus d'explotacions són majoritàriament de bestiar porquí i a Tarragona d'aviram.

El referit cens dóna a Catalunya un total de més de 72.000 explotacions menors de 5 Has., i si bé el fet és indicatiu d'un elevat minifundi, convé fer a aquest número certes matisacions. Convé tenir present que hi ha incloses moltes explotacions hortícoles i de floricultura que amb superfícies al voltant de les 2 Hectàrees aconsegueixen una viabilitat satisfactòria, encara que no òptima. També hi queden incloses les explotacions a temps parcial, sempre abundants en les zones de gran demografia urbana. Són moltes les persones que, incorporades al sector de la indústria o als serveis, segueixen explotant petites superfícies d'horta, o fins i tot, a vegades, de cereal. I això no es pot dir que sigui un bé, ja que en alguns casos aquestes explotacions coexisteixen sobre una mateixa propietat fraccionada i, en altres, la seva existència impedeix la formació d'unitats viables.

Amb independència de les xifres del cens, es pot afirmar que les explotacions entre 5 i 10 hectàrees són encara molt elevades, i aquestes explotacions en el marc de cultius predominant a Catalunya difícilment poden aconseguir una rendibilitat, i hem de dir que és greu la carència d'una política d'estructures pròpia que faci més fàcil reduir aquestes

explotacions en benefici de la creació d'unitats superiors.

Probablement, no está lluny de la realitat la conclusió que es treu, en estudiar l'entorn de les explotacions compreses entre 5 i 100 hectàrees, que solament una de cada 5 explotacions arriba a una superfície de 20 hectàrees. Aquí hi ha el major defecte estructural de la nostra agricultura, ja que tenint en compte les característiques comarcals, les explotacions entre 20 i 50 hectàrees haurien de ser les dominants. Havent-se demostrat actualment que l'explotació de tipus mig és tan capaç com la gran explotació d'incorporar la tècnica agronòmica i, àdhuc, amb majors aventatges, en ordre a certs costos, no és de lamentar l'escassa representativitat que tenen les explotacions superiors a 100 hectàrees.

És un fet que la població agrària catalana és una població envellida. El cens senyala un 4,5 % d'empresaris amb menys de 34 anys, enfront d'un 27,2 % major de 65 anys, i un 26,7 % entre 55 i 64 anys. De totes formes, convé no dramatitzar sobre aquestes xifres, ja que desconeixem el grau de successió per a l'activitat agrària que té aquest total del 53,9 % d'empresaris de menys de 55 anys. Seria de molt interès conèixer estadísticament aquesta dada, que aportaria una major llum sobre el futur de la nostra agricultura. És evident que, si les explotacions han d'augmentar de tamany, el nombre d'empresaris s'ha de reduir, però també ho és que les dades apuntades reclamen la necessitat d'una política d'accés a la propietat i a l'empresariat per part de joves agricultors, a l'estil de la que es practica a l'àrea del Mercat Comú.

Segons el cens, un 40 % dels empresaris agrícoles tenen també ocupació no agrària. Això indica l'existència d'un important nombre d'agricultors a temps parcial, com ja hem indicat abans, però també el fet creixent de l'accés a l'activitat agrària de persones procedents d'altres sectors, ja que l'alt preu que està adquirint la terra de cultiu fa aquesta cada vegada més inassequible a l'agricultor. I si bé és cert que l'adquisició de finques per part de gent aliena a l'agricultura suposa en molts casos l'aportació de capitals en forma d'inversions posteriors, també és cert que té la contrapartida d'una pèrdua de professionalitat.

Tot el que hem vingut exposant ens demostra l'existència d'una agricultura catalana caracterizada pels trets següents:

a) una elevada productivitat agrària motivada per la capacitat del pagès català d'assimilar nous cultius i noves tècniques.
b) una importància creixent del sector ramader.
c) un elevat grau de mecanització.
d) una productivitat més aviat elevada del treball emprat a l'agricultura.

e) un mercat molt anormal del preu de la terra, que dificulta l'expansió agrícola.
f) una desertització del món rural, que pot influir negativament en l'evolució agrària.
g) una situació social bastant estable, però a la que és necessari aportar fórmules renovadores.

Finalment, podem dir que l'evolució, fins ara, de l'agricultura catalana és un exemple més del fet quasi general que el desenvolupament no agrícola d'un país comporta el seu desenvolupament agrícola, però també que el sentit i la intensitat del mateix està condicionat per les estructures que són pròpies del sector agrícola del país.

L'EVOLUCIÓ POSSIBLE FINS A LA FI DEL SEGLE XX

Hem indicat abans l'error dels qui van creure que el progrés tecnològic aplicat a l'agricultura portaria a la desaparició de les petites i mitjanes explotacions, i que no serien realment viables més que les grans finques. Això fa que hom pensi que les prediccions són sempre arriscades, i més en materia agrària, on juga un element tan essencial com és la naturalesa psicològica del propi agricultor. Pensem que els homes entre 25 i 35 anys que avui segueixen a l'agricultura encara estaran en plena activitat l'any 2000. I la seva manera de veure l'agricultura serà decisiva en l'evolució d'aquesta.

El que sí sembla que es pot afirmar és que l'evolució de l'agricultura catalana, igual com la de qualsevol altra també estarà condicionada en gran part pel grau d'intervenció de l'Estat en el procés agrari, perquè si l'objectiu és aconseguir una agricultura amb capacitat de produir rendes als agricultors, no serà possible sense una política de sostenimment de preus. Per tant, ens trobem que la política agrària que es faci serà també decisiva en la seva evolució. I aquest aspecte de la política agrària ens porta a un terreny, que al nostre entendre, serà decisiu, com és el de la futura integració al Mercat Comú, però per altra banda el marc de l'autonomia serà també un factor de considerable importància en l'evolució agrària.

Ara bé, si l'evolució de l'agricultura catalana ha de ser conduïda, amb major o menor grau, el coneixement de la situació de sortida, o sigui la situació actual, és inexcusable, ja que és la base de tot plantejament futur. Sense dades exactes i sense una anàlisi minuciosa, no és possible concebre un programa evolutiu, que estigui en consonància amb la realitat, i que doni els resultats esperats. En definitiva, és del

tot vàlid allò que deia Pascal: quan un alumne no troba la solució d'un problema és perquè ha oblidat les dades. En el nostre cas encara s'agreuja més perquè el problema és molt complex, i aquesta complexitat fa que s'imposin, per raons polítiques, més aviat les solucions a curt termini, com són totes les mesures de la política de preus, enfront de les solucions estructurals, sempre més costoses i a més llarg termini.

Tanmateix, en el cas de Catalunya, hem de tenir present que la política estructural s'ha d'inscriure en el marc més ampli de l'ordenació del territori. Si aquest marc no existeix, no hi ha futur estable per la agricultura de moltes zones, talment que l'ordenació del territori és el primer pas per a atacar el greu problema de la carestia de la terra de cultiu.

Analitzant els diversos factors que forçosament han d'influir en l'evolució de l'agricultura catalana, el progrès tecnològic, combinat amb una adequada formació professional dels agricultors, es més probable que tingui una influència determinant en l'augment de la productivitat, però no sembla probable que aquest progrés pugui, pel contrari, tenir un pes important en canvis com l'estructural.

És cert que alguns experts consideren que el creixement de la potència de les màquines agrícoles obligarà a un augment del tamany de les explotacions per a fer front a les amortitzacions. Sense negar aquesta possibilitat, no volem deixar de portar aquí una recent conclusió del Centre Nacional d'Estudis i d'Experimentació de Maquinària Agrícola de França, que sosté que aquest creixement no continuarà al mateix ritme, i que és convenient mantenir-se en un interval de potència entre 45-85 c.v. Si aquesta tesi es confirmés, evidentment no seria la mecanització la que tindria des del punt de vista de la tecnologia una influència decisiva en el canvi estructural.

En canvi, és molt possible que els avenços tècnics portin a un augment del tamany de les explotacions ramaderes, sobretot d'aquelles sense base territorial, com és el cas del porquí i de l'aviram, que a Catalunya tenen una gran importància. En canvi, l'evolució de les explotacions de vaquí de llet seguirà lligada al tamany territorial de les explotacions, encara que es produeixi un augment de la productivitat ferratgera i, per tant, la seva facilitat d'evolució pugui estar condicionada per la política estructural.

Ara bé, el fet més important, és que l'agricultura catalana està sotmesa a la problemàtica general de l'agricultura europea, que es manifesta en el fet que les rendes agrícoles no podran sostenir-se per si mateixes, a no ser que les explotacions arribin a tenir unes pertinents dimensions econòmiques. I per aconseguir aquest objectiu, el paper de la política agrària és fonamental. En conseqüència, afirmar que la

situació de l'agricultura catalana serà d'aquí vint anys una o altra és una manera de pressuposar que hi haurà una o altra política agrària. Ara bé, si l'entrada al Mercat Comú ha de ser un fet, evidentment la política agrària que es faci a Catalunya haurà d'estar enmarcada dintre les línies generals de la política agrària comunitària, ja que si hi ha un sector on, a pesar de les diferències regionals i nacionals, s'ha anat congriant una voluntat de política comuna, ha estat precisament el sector agrari. Això no vol dir que els diferents països de la CEE no tinguin autonomia en las mesures necessàries pel que fa al pla legislatiu, reglamentari o administratiu, però el cert és que les directrius estan cada vegada més basades en criteris comunitaris. I així podem assenyalar que la C.E.E. va elaborar l'any 1972 la Directriu 72/159 sobre modernització de les explotacions que constitueix la orientació general de la política agrària en matèria de reforma d'estructures. El mateix any, elabora la Directriu 72/160 sobre "cessació de l'activitat agrícola i afectació de la superfície agrícola utilitzada amb finalitats de millora de les estructures", amb els objectius fonamentals de facilitar la jubilació d'agricultors d'edat avançada, d'aportar les terres deixades per tal de facilitar l'augment del tamany i la modernització de les altres explotacions, i de retirar terres de la producció evitant així excedents i facilitant espais oberts a la població urbana. Igualment, a la mateixa època, presentava la Directriu 72/161, sobre informació sòcio-econòmica i qualificació professional de les persones que treballen a l'agricultura. Finalment, l'any 1975 desenvolupa la Directriu 75/268 sobre l'agricultura de zones de muntanya i de zones desafavorides.

És cert que a l'Estat Espanyol es porten a cap mesures que estan en línia de les directrius que es recomanen a la C.E.E., però l'esforç s'haurà d'intensificar i, per altra part, per a Catalunya, presenta aspectes particulars que cal tenir en compte. A Espanya, la política de reforma d'estructures s'ha basat, principalment, sobre el foment de les grans zones regables i l'acció de concentració parcel.lària complementada amb l'acció comarcal d'ordenació rural. Ara bé, aquestes mesures han tingut fins ara poca transcendència a Catalunya.

LA SITUACIÓ DESITJABLE A L'ANY 2000

Quina seria la situació desitjable l'any 2000? Contestar aquesta pregunta en matèria agrària és d'una evident dificultat perquè les situacions desitjables poden ser diverses i, evidentment, estaran sempre en funció de l'òptica ideològica del que les sustenti. ¿Quin dubte hi ha que per a uns la situació millor seria la d'una agricultura adaptada al model "cali-

fornià", és a dir, al model americà de grans empreses agràries en mans del sector privat? Altres, segurament, desitjen una agricultura en què predominin d'una manera absoluta les explotacions familiars viables. I, evidentment, altres pensen que la situació desitjable seria una agricultura catalana planificada i en mans d'empreses col.lectivizades.

No existeix per a l'agricultura una solució desitjable en funció únicament d'uns criteris tècnics fent abstracció dels criteris sòcio-econòmics que envolten l'agricultura, i aquests, no ens podem enganyar, són sempre criteris polítics.

Algú pot pensar que la situació desitjable és la d'una agricultura catalana capaç, com s'ha escrit algunes vegades, de produir el que Catalunya necessita i, fins i tot, un vehicle per a l'exportació. Però això és una pura utopia, encara que el progrés tecnològic suposi augments notables de productivitat, perquè en primer lloc Catalunya ja fa molts anys que ha perdut la seva capacitat d'autoabastament en productes agraris. Recordem que el 1967, les Taules "input-output" de l'economia catalana assenyalaven per a l'agricultura una capacitat productiva del 44 % del nostre consum. I pensar que els augments de productivitat, amb una població creixent, podrien reduir totalment el dèficit seria pronunciarnos en termes de ciència-ficció, i no d'acord amb el futur que, previsiblement, es pot esperar.

Si, per altra banda, s'afirma que en aquest futur la situació desitjable és la d'una agricultura competitiva, sobretot per la seva productivitat i tecnificació, estem expressant, més que un desig, un objectiu prioritari a assolir.

Un altre aspecte de la situació desitjable que coincideix també amb un objectiu a conseguir, i que enllaça amb el que s'ha dit a l'últim paràgraf, és la desaparició del cultiu de les terres marginals, que han de tornar al seu origen, és a dir, a convertir-se en boscos.

Catalunya pateix un desequilibri territorial greu. És cosa sobreramente coneguda que sobre una superfície del 5 % del seu territori, situat al voltant de Barcelona, hi viu el 65 % de la seva població. Mentre al Barcelonès la densitat d'habitants/km^2. és superior a 14.000, al Pallars Sobirà no passa de 6. Si aquest desequilibri continua, la desertització del món rural serà un fet. No hi haurà per a moltes àrees catalanes la integració medio urba–medi rural que avui és una veritable necessitat en tot país desenvolupat. La desertització del món rural és quelcom més greu que l'abandó d'aquells que deixen l'agricultura. Significa el trasllat a comarques llunyanes tant dels qui deixen l'agricultura com dels qui es dedicaran a altres activitats. I no hi ha cap dubte que l'èxode rural, a part d'incidir sobre l'èxode del camp, te també una influència negativa sobre el qui hi resta, obligant-lo a viure en un medi des-

proveït totalment dels aventatges del món urbà, col.locant-lo fins i tot en un medi desaventatjós, des del punt de vista tècnic, per a l'exercici de la seva professió. Les zones amb municipis de menys de 2000 habitants ocupen la major part del territori català. Pels perjudicis que aquesta situació de desequilibri comporta en si, i per la incidència que això, si continuava, pot tenir sobre el camp català, hem de desitjar un redreçament, però en aquest cas també, desig i objectiu tornen a ser termes sinònims.

Hem dit al principi, pel que fa referència a l'estructura del camp, que no existeix una situació desitjable a llarg termini, igualment vàlida per a tothom, i que aquest desig pot tenir una evident càrrega de subjectivitat política. Ara bé, l'objectiu d'una agricultura capaç d'aconseguir un nivell de rendes en paritat amb els altres sectors, la veiem en la potenciació de les explotacions familiars viables, les quals, evidentment, haurien de realitzar una estreta col.laboració entre elles, si volen participar en els avenços sòcio-econòmics de la societat actual. Aquesta és una situació a la que s'hi pot arribar amb un procés evolutiu no traumàtic i capaç d'aportar, des de una perspectiva tècnica, un alt nivell de productivitat, ja que l'agricultura encara requereix ofici. Aquesta situació futura és la que entenem humanament desitjable.

És evident que per a arribar a una situació satisfactòria hi ha un pas previ, que és el de resoldre el problema del marc autonòmic. El fet de l'entrada al Mercat Comú ens portarà a una agricultura subjecte a les directrius comunitàries, però, com ja hem indicat abans, la instrumentalització d'aquestes directrius correspon a cada país. Això fa que per a Catalunya és de vital importància poder desenvolupar algunes d'aquestes directrius i altres aspectes en un marc propi.

Una autonomia agrària suficient és, doncs, un requisit previ per a la realització de l'agricultura catalana d'acord amb la seva personalitat.

EL DILEMA INDUSTRIAL DELS PROPERS VINT ANYS

JOAN MAJÓ I CRUZATE

1. ADVERTIMENT PREVI

La limitació en l'extensió que hom imposa a cada una de les aportacions a aquesta obra col.lectiva, determina de forma clara la seva naturalesa. Especialment si tenim en compte que aquesta limitació es combina amb una gran amplitud en la temàtica. Les planes que segueixen, bandegen, doncs, tot intent d'aportació original en l'estudi dels temes que s'hi plantegen i alhora utilitzen, sense donar aquí la justificació estadística o acadèmica, conceptes o afirmacions que són el resultat de treballs de recerca que estan avui a l'abast públic. He procurat compensar aquesta manca de justificació afegint al final una llista bibliogràfica, però sense fer referències al llarg del text.

Aquest treball té una clara intencionalitat sintètica i, alhora, programàtica. En un camp com aquest, en què les interrelacions entre els diversos elements són tan complexes, tot intent de síntesi comporta una dosi important de simplificació, que pot donar una imatge de superficialitat. Encara que he procurat no caure en aquest error, accepto d'antuvi aquesta crítica, ja que penso que és una de les servituds inseparables d'un intent com aquest. Estic personalment convençut que la comprensió del present i del futur passa necessàriament per un treball de globalització, de síntesi, de simplificació. Cal destriar el que són característiques estructurals, profundes, de llarg abast, de tots els altres fets o tendències que, fins i tot molt intenses, no tenen una influència decisiva en l'evolució general.

L'única aportació original que es pot trobar en aquestes planes és la interpretació global que s'hi fa dels fets coneguts i, com a conseqüència,

l'exposició dels camins possibles d'incidència en les tendències presents a la vista del que hom pressuposa que serà l'entorn futur.

He de reconèixer que sóc dels qui pensen, implícitament, que la política industrial cal situar-la, cada vegada més al bell mig del debat polític i que, per tant, parlar del futur industrial a Catalunya és, més que cap altra cosa, assumir uns fets i plantejar programes d'actuació.

No tinc cap dubte que aquesta era la intenció dels qui han promogut aquest treball, i espero –encara que aquí ja tinc seriosos dubtes– que el que segueix pugui contribuir-hi en alguna mesura.

2. CATALUNYA, PAÍS INDUSTRIAL, PAÍS DEPENDENT

2. 1. El pes

El primer punt que cal remarcar, quan s'examina l'estructura econòmica catalana, és el gran pes que hi té el sector industrial. Agafant dades corresponents als primers anys de la dècada dels 70, podem retenir els següents elements d'orientació:

– aproximadament un 52 % de la mà d'obra activa està ocupada a Catalunya en el sector secundari, mentre que el sector primari (agricultu-
– ra) absorbeix un 10 % i el terciari (serveis) el 38 % que resta. Aquesta estructura ocupacional significa un pes relatiu de la indústria molt superior evidentment a la resta d'Espanya, però també a la d'alguns dels països europeus que anomenem industrialitzats.
– en termes de producció, Catalunya obté del sector secundari, un 44 % del seu valor afegit total, un 6 % del sector primari i un 50 % del serveis. La comparació entre aquestes xifres i les anteriors, alhora que segueixen palesant la importància de la indústria, fan veure una de les seves actuals febleses, la manca de productivitat, ja que un 52 % de la població activa només produeix el 44 % del total.
– fent una comparació amb el conjunt espanyol, podem veure que, essent la població activa catalana el 16,5 % del total de l'Estat, en el sector industrial l'ocupació catalana representa un 24 % del total espanyol, mentre que, en el sector primari, la cosa és totalment inversa (un 6 %) i en el terciari s'acosta a la mitjana (un 17 %).
– una altra dada important a retenir és que el valor afegit industrial de Catalunya representa pràcticament el 25 % del de tot l'Estat, molt per sobre dels altres dos sectors (serveis 19 % i agricultura 9 %).
– finalment, per completar aquesta visió general, vull donar unes dades referents directament a la productivitat industrial. La productivitat

catalana ha esta sempre per sobre de la del conjunt espanyol en tots els sectors, però l'evolució dels darrers deu anys és molt preocupant. La relació de productivitats industrials que era d' 1,12 el 1962 ha passat a 1,03 el 1971. En el sector agrícola ha passat de l' 1,59 a l' 1,47 i en els serveis de l' 1,16 a 1' 1,11. Cal trobar una explicació i una solució a aquest fenomen.

Si de l'àmbit espanyol passem a l'europeu es pot constatar que:

- pel tamany de la seva indústria, Catalunya seria la desena de les Regions de la CEE, darrera de les 4 grans regions industrials alemanyes (Renània, Baden-Württemberg, Baviera i Baixa Saxònia), de les tres grans angleses (South-East, West-Midlands, Nord-West), de la regió de París, i de la Lombardia italiana (Milà).
- si fem una comparació entre l'estructura ocupacional catalana, l'espanyola i les dels altres països europeus, ens trobem que la de Catalunya s'aproxima bastant a l'alemanya, la belga o la francesa, mentre que la del conjunt espanyol és més similar a la italiana o la d'Àustria, per exemple.
- un estudi més aprofundit d'aquestes similituds entre la indústria catalana i la d'altres països de la CEE, ens fa veure que les aparences quantitatives amaguen diferències importants en l'estructura interna, les relacions d'inversió i molt especialment en el nivell tecnològic dels processos i dels productes fabricats.

Voldria resumir aquesta primera aproximació a la realitat industrial catalana, deixant apuntat que Catalunya és la primera regió industrial de l'Estat, és una regió industrial amb pes dintre del conjunt europeu, i que ha mantingut i consolidat en els darrers anys aquestes posicions relatives, però que les grans xifres deixen ja veure algunes febleses que caldrà esbrinar acuradament. Vull també deixar clar que el futur de Catalunya des d'un punt de vista econòmic i per tant, polític, està totalment condicionat per l'evolució futura del sector industrial, que és la gran força del país.

2. 2. L'estructura

Aquestes serien, al meu entendre, les característiques que defineixen els elements essencials de la indústria catalana:

- una indústria quasi exclusivament transformadora fortament especialitzada en tres sectors: transformats metàl.lics, tèxtil i productes

químics, i amb dos altres sectors d'una importància creixent: productes alimentaris i arts gràfiques. Això significa, entre altres coses, una manca de sectors de capçalera, que és gairebé total en el ram metàl.lic però també, encara que no tant, en el químic. Significa també una debilitat relativa en el sector de producció d'energia per raons naturals i com a conseqüència d'una política intencionada per part de l'Estat. Aquesta debilitat dels sectors de base i aquesta potència dels sectors manufacturers constitueix l'element central a l'hora de pensar en les potencialitats futures de Catalunya. La manca dels primers ha suposat, en molts moments, un obstacle important a l'evolució econòmica del país, però, en aquest moments, es pot convertir en una de les forces, tenint en compte la crisi mundial d'alguns sectors de base i pensant, en canvi, que la indústria transformadora és la més flexible, la més adaptativa, la que conté els sectors motors i, sobretot, la que comprèn els subsectors de punta en l'aspecte tecnològic.

— llevat potser del sector químic, el volum mig de l'empresa industrial catalana és mol reduït; hom troba a faltar la presència de grans empreses industrials que actuïn com a element vertebrador d'un sector o d'un subsector determinant i que, conseqüentment tinguin un veritable pes en el mercat internacional.

— en conjunt, la indústria catalana té un problema de poca productivitat, molt notable si es compara amb la dels països de la CEE, però també baixa si es fan comparacions amb la resta d'Espanya. Sembla clar que cal buscar en tres direccions la causa d'aquest fenomen. En primer lloc, la pròpia especialització en sectors transformadors que sempre són de productivitat inferior als sectors base; d'altra banda la reduïda dimensió dels establiments industrials; i finalment —i aquest seria un factor a tenir molt en compte— el baix grau de capitalització de la indústria, especialment de tota aquella que ha basat la seva expansió durant la darrera dècada en la incorporació de grans quantitats de mà d'obra barata procedent de fora de Catalunya.

— un darrer element, fortament negatiu, de la indústria catalana és la seva excessiva concentració territorial. Quasi un 85 % de tota la ocupació industrial, està concentrada a la província de Barcelona i quasi el 50 % al Barcelonès. Conseqüència d'aquest fet i de la manca d'infraestructures, tant en l'aspecte industrial com en el d'acollilment de la gran massa d'immigració, són les deseconomies que es produeixen, l'elevat índex d'accidents de treball i la degradació creixent del medi ambient.

Aquest segon punt no necessita un resum. Cal només retenir aquests

trets estructurals que són, amb els seus elements positius i negatius, els que ens permetran judicar les potencialitats d'inserció de l'economia catalana en el nou context mundial.

2. 3. La dependència

La indústria catalana és una indústria dependent. Ha estat sempre una indústria dependent de l'economia espanyola i ho és cada vegada més de l'economia mundial. Això, és clar, en tres aspectes: en el dels recursos, en el comercial i en el financer.

- per la seva pròpia estructura, la indústria catalana treballa gairebé exclusivament amb "imputs" exteriors, "imputs" que tradicionalment, ha rebut de la resta d'Espanya i que cada vegada més rep de la resta del món. Catalunya importa sobretot productes bàsics o semi-elaborats i els transforma en productes finals, tant béns de consum, com cada vegada més, béns d'equip. També en l'aspecte energètic Catalunya té una forta dependència exterior (productes petrolífers, combustibles sòlids), més forta fins i tot que la que té en productes alimentaris. Una estrangulació forta en l'entrada de productes exteriors col.lapsaria totalment la indústria catalana.
- el mercat dels productes finals de la indústria, està en gran part, fora de Catalunya. Espanya ha estat històricament el nostre gran mercat i cada vegada més comencen a ser-ho altres països.
  En conjunt, la balança comercial amb Espanya és favorable a Catalunya i la balança industrial encara ho és molt més. El contrari passa amb l'estranger car, tot i que en els darrers anys hi ha hagut un creixement fort i sostingut de les exportacions catalanes, no han compensat de cap manera el també fort increment de les importacions i fa que el saldo sigui deficitari.
- en l'aspecte financer, és ja conegut el fort desequilibri dels fluxos a través del sector públic, avaluat en uns 40.000 milions de pessetes anuals al principi dels 70, diners que són drenats sobretot a través dels pressupostos de l'Estat i les inversions públiques industrials. Aquest dèficit només s'ha equilibrat en els darrers anys a través de l'entrada de capital privat, ja sigui en forma de crèdit o bé d'inversió, ja sigui provinent d'Espanya o de l'estranger. Això ha tingut una conseqüència col.lateral –pèrdua de pes del sector públic en relació al privat– però, sobretot, ha significat una pèrdua important d'autonomia i un desplaçament a fora de Catalunya dels centres de decisió econòmics. El grau de control extern de la indústria catalana és molt fort en alguns sectors (químic, alimentari, vehícles, etc.), i és més fort precisament en aquells de més bones perspectives de futur.

La constatació d'aquests fets ens pot fer veure que, encara que es puguin prendre algunes mesures correctives per tal d'amorosir-ne els efectes, l'economia catalana com a economia essencialment oberta és i seguirà essent una economia fortament dependent de l'exterior en tots sentits. Per tant, qualsevol política que portés a una línia d'involució seria inviable i suïcida. Això, a més de ser immodificable, no és pas preocupant, perquè penso que, cada vegada més, s'han d'eliminar les preteses "independències" i que l'únic mot adequat per a descriure les relacions internacionals o interregionals és el d'interdependència. Cal, doncs, saber enfocar favorablement aquestes relacions d'interdependència i treure'n el millor profit.

3. L'ECONOMIA MUNDIAL, RECOMPOSICIÓ, REPTE I ESPERANÇA

Si estem intentant fer una certa prospectiva de què pot ser –i de què hauria de ser– la indústria catalana cap a la fi del segle, i admetem com a una evidència el seu caràcter obert, extrovertit, no podem seguir endavant sense que, abans, fem algun esforç per endevinar quin és i com evolucionarà l'entorn on hem d'encaixar la nostra indústria. Hem de descriure, a grans trets, la perspectiva de l'economia mundial.

La tasca no és pas senzilla, en primer lloc per la seva pròpia complexitat, però potser encara més perquè, en aquests moments, l'economia mundial és en crisi. I en parlar de crisi, no vull significar un punt baix conjuntural del cicle econòmic, sinó que estic convençut (i cada vegada es va veient més clar– que els fenòmens que s'inicien manifestament l'any 1973 signifiquen i porten a una veritable recomposició estructural de l'economia mundial, recomposició, tant en els aspectes sectorials i productius com en la distribució territorial de la riquesa, del poder i de la dependència.

3. 1. Les conseqüències estructurals d'una crisi

Com que no tinc ni la capacitat personal, ni l'espai, per a fer una anàlisi general del que està passant, em limitaré a fer una menció d'aquelles tendències que semblen deduir-se de l'evolució dels darrers anys i que més directament poden incidir en el problema que ens preocupa. Quan dic els darrers anys no vull dir només del 1973 ençà, sinó que moltes d'aquestes tendències vénen de molt més lluny, encara que d'altres s'han accentuat, especialment en aquests cinc anys.

Al meu entendre aquestes són les més significatives:

La industrialització del tercer món, o el que, en termes trets de la moderna anàlisi marxista, en podríem dir l'inici de desenvolupament capitalista de les formacions socials perifèriques. Tres fets han possibilitat aquesta industrialització: la independència política lligada sovint als moviments nacionalistes, l'important increment de recursos financers en mans de nous països, a través del mercat petroler, i l'augment considerable d'inversions occidentals en instal.lacions industrials localitzades en aquesta nova àrea.

Dos tipus d'indústria són les que han estat més afectades per aquest fenomen: els sectors poc capitalitzats, molt intensius en mà d'obra poc qualificada (tèxtil, cuiro, electrònica de consum poc sofisticada, etc.) i els sectors de base directament lligats a l'existència de matèries primeres (siderúrgia, pasta de paper, alumini, etc.).

Aquest fet és el primer responsable de la crisi profunda que pateixen darrerament alguns sectors de gran tradició en els països occidentals i que no és més que una crisi de manca de competitivitat en un mercat en què hi ha excés de capacitat.

La mundialització del mercat i de la producció. La primera provocada per una progressiva liberalització del comerç internacional i que ha suposat que en la majoria de sectors industrials importants ja no es pòt pensar en mercats reservats, com havien existit anteriorment, per a les indústries nacionals.

La segona, la de la producció, és conseqüència de l'estratègia de les firmes multinacionals amb uns processos de producció les fases succesives dels quals s'han distribuït territorialment en països diferents i a voltes llunyans, el que, entre altres coses, significa un important comerç internacional de productes semi-elaborats.

D'aquest punt cal sobretot retenir que, llevat d'aquelles indústries a un consum local, la majoria d'empreses han de situar els seus productes en un mercat obert, en concurrència amb altres productors d'arreu del món i que, per tant, la competitivitat passa a ésser un factor que es mesura en termes mundials.

La polarització de la competència internacional en l'explotació de nous mercats. És, evidentment, l'aspecte complementari del punt que he citat en primer lloc. Els països del tercer món han començat a esdevenir un mercat important per als països industrialitzats, un mercat important de béns de consum que poden absorbir les grans masses de població que comencen a disposar d'un cert poder adquisitiu, però potser encara més, de béns d'equipament necessàris per a l'esmentada industrialització, des de màquines fins a fàbriques claus en mà. No hi ha cap dubte que aquesta ha esdevingut la "nova frontera" per a les economies occidentals que d'alguna

manera havien ja assolit un cert grau de saturació i començaven a quedar condemnades a taxes de creixement no superiors al 3 ó 4 % . Darrerament, i és un exemple molt clar del que estic dient, l'economia americana ha obert les portes de l'immens mercat xinès, el que li pot suposar empenta per a bastants anys.

L'oligopolització dels sectors més importants. Els grans sectors que avui dia tenen un paper més important en la marxa de l'economia mundial, han sofert un procés de concentració industrial i financera de tal magnitud que gairebé tots funcionen en règim d'oligopoli amb les indústries claus situades en la majoria dels casos als Estats Units i al Japó i, en segon terme, a Alemanya. Aquesta situació imposa unes lleis determinades i condemna a un paper auxiliar o subordinat a una gran munió d'indústries i de sectors industrials de tots els països, fins i tot els força desenvolupats.

La pseudo-estatificació industrial. Amb aquest terme vull descriure l'enorme augment del paper que juguen els estats en la promoció i l'orientació dels sectors industrials. En alguns casos aquest protagonisme és palès, ja que es fa a través d'empreses públiques, especialment a Europa. En la majoria, però, la intervenció és indirecta, però no menys important ni efectiva. Moltes de les indústries nordamericanes, japoneses o franceses que tenen avui un paper decisiu en el sector, no serien el que són sense el gran suport financer, comercial i tecnològic que els han aportat les seves respectives administracions.

Aquestes cins característiques que acabo d'esmentar, tenen totes elles un caire político-comercial. Ara voldria referir-me a unes altres que tenen més a veure amb l'evolució dels aspectes tècnico-econòmics de la producció, i que complementen el marc global:

Dins del conjunt de sectors industrials que componen el que en podríem dir el "super-sector metàl.lic" i que comprèn des de la siderúrgia i la metal.lúrgia del coure i de l'alumini fins, passant per totes les fases intermèdies, la construcció de béns de consum i d'equipament electro-mecànics, podem observar una tendència molt clara de disminució de la demanda quan anem del final cap al principi del super-sector. Això es deu al fet que la progressiva sofisticació dels productes finals, fa que cada vegada tinguin un contingut relatiu metàl.lic més petit. La quantitat de ferro o de coure que hi ha en qualsevol aparell o màquina és cada vegada més petita respecte al seu valor total. En això hi ha tingut una influència molt gran l'electrònica. Doncs bé, això significa que encara que hi hagi una

demanda creixent de productes finals, aquesta demanda no es trasllada cap enrera i per això les perspectives de futur de les indústries transformadores d'aquest sector són molt millors que no pas les de les indústries de capçalera o de base.
Un fenomen invers es pot observar en el que en podríem dir "supersector no metàl.lic", que té com a sectors de base la química i els derivats agrícoles i com a sectors finals els béns de consum no metàl.lics (tèxtils, aliments, cuiro, etc.). En aquest cas els sectors finals no tenen un futur massa brillant i, en canvi, els sectors de base i molt especialment el sector químic i petroquímic té unes grans previsions d'expansió degut als efectes substitutius dels seus productes sobre els metàl.lics o els productes naturals.
Deixant de banda cap divisió sectorial, i referint-nos a tota la indústria en general, val la pena observar com hi ha un progressiu creixement del valor immaterial que s'incorpora a un producte i una paral.lela disminució del valor material. Cada dia cal menys ferro per a fer una màquina de rentar o un ordenador, i cada dia en canvi calen més hores de treball intel.ligent incorporat a la seva concepció, disseny, fabricació i utilització.
El factor de producció més necessari, més escàs i per tant més ben pagat és el coneixement tecnològic.
El domini de la tecnologia té una influència política evident perquè possibilita o impossibilita la realització d'una producció.
Però a part d'aquest aspecte exclusivament limitatiu, des d'un punt de vista econòmic, l'aportació de tecnologia és la que fa que pugui ser més gran el valor afegit per una indústria. Només aquelles indústries amb un valor afegit gran, tenen la rendibilitat i el marge d'actuació suficient per a ser competitives. I d'acord amb l'evolució que indicava, només una aportació tecnològica pot permetre un valor afegit per càpita important. Aquesta és la base de l'actual indústria americana o japonesa en els sectors de punta.
Finalment, cal constatar el paper de protagonista que anirà prenent l'energia dins del món industrial degut al seu progressiu encariment relatiu, que només ha començat, i a les alternatives de la seva producció.
D'una banda, això significa que tindrà una importància cada vegada més gran el cost del contingut energètic d'un producte o d'un servei, cost fins ara generalment insignificant. Per tant, les consideracions sobre valor afegit propi, hauran de tenir en compte aquest aspecte.
D'altra banda, la desaparició d'una energia barata a l'abast de tothom (el petroli de l'Orient Mitjà) farà que cadascú hagi de tor-

nar els ulls cap als seus propis recursos encara que siguin d'explotació costosa i que aquesta finalitat haurà de presidir moltes decisions d'inversió.

3. 2. El repte i l'esperança

Aquesta panoràmica que, d'una manera tan general ha descrit, ens ha de permetre descobrir, a partir de l'evolució de les condicions exteriors, les possibilitats d'adaptació i per tant, d'èxit de la indústria catalana.

No hi ha cap dubte que la situació se'ns planteja com un repte i un repte important. Les condicions que en les seves etapes històriques, han fet possible el creixement industrial català, van canviant. No hem tingut mai ni primeres matèries, ni fonts d'energia a valoritzar, i això no canvia. Però la particularitat de treballar per a un mercat ampli –l'espanyol– molt superior a la nostra pròpia entitat econòmica i fortament protegit, està en vies de desaparició. Com també s'està fent fonedís l'avantatge comparatiu d'uns importants excedents de mà d'obra provinent de les regions agrícoles de l'Estat.

El repte és ara, saber com, a partir de les fites que ha assolit la nostra indústria, poder aprofitar a favor nostre, el canvi de panorama de l'economia mundial. I és sobretot, un repte perquè –això m'agrada repetir-ho– alguns dels elements que han sostingut el nostre creixement en altres etapes estan desapareixent, i altres elements que han estat la causa de la nostra feblesa –manca de materies primeres, manca de poder financer, manca de poder polític– no han canviat fonamentalment, encara que alguns hagin iniciat un procés recuperador.

L'esperança ve del fet que, com després veurem, algunes de les característiques de la nostra economia la fan especialment apta per a un procés d'adaptació favorable. Procés, però, que demanarà la redefinició d'alguns conceptes i d'alguns objectius socials, el manteniment dels quals ens podria condemnar a la decadència econòmica.

4. UN LLOC ENTRE ELS VIUS

El procés que he seguit en el desenvolupament d'aquest treball suposa, encara que no s'hagi explicitat, una tesi molt clara:

I és aquesta: parlar del futur industrial català vol dir, sobretot, preveure el lloc que la indústria catalana ocuparà en el conjunt de la indústria mundial. Vol dir, per tant, acceptar com a segur, irreversible, i fins i tot bo, el procés accelerat d'internacionalització de l'economia.

I vol dir, conseqüentment, donar per segur que una part important de la indústria de casa nostra treballarà, durant els anys vinents, per un mercat molt més ampli que el de Catalunya i el d'Espanya.

Si això és així la qüestió clau de cara al futur és decidir en quins productes s'especialitzarà i a quines àrees geogràfiques d'aquest gran mercat dirigirà preferentment la seva atenció.

És evident que a Catalunya, com a qualsevol altre país, hi ha i seguirà havent-hi tot un sector industrial molt important treballant quasi exclusivament per al mercat local.

Això passa arreu, perquè alguns sectors industrials, per la naturalesa del seu producte tenen un abast local. Tal és el cas dels sectors de la construcció, de la fusta, de les arts gràfiques, del vidre i de la ceràmica, de l'alimentació i d'algun altre.

Però al costat d'aquestes indústries, en tindrem totes unes altres per a les quals el procés de mundialització haurà jugat plenament i que estaran totalment inserides en l'entrelligat del comerç internacional. I val la pena comprendre que la salut o la penúria de tota l'economia catalana, dependrà del paper que juguin precisament aquest segon tipus d'indústries, ja que són les úniques que poden "exportar" valor afegit, l'objectiu fonamental que s'ha de buscar en una situació d'economia oberta.

Si del que es tracta és, doncs, de trobar aquest lloc, voldria ara fer una sèrie de consideracions, que poden interpretar-se com a conclusions personals del que he dit fins ara, i que m'han de permetre formular, en el darrer capítol, unes línies de política industrial.

. Ja he dit que la industrialització dels països del Tercer Món afecta molt intensament a dos tipus de sectors, uns fonamentats en mà d'obra poc qualificada (l'exemple més clar és el tèxtil) i altres d'aprofitament de recursos naturals (com pot ésser la siderúrgia). La crisi d'aquest segon tipus de sectors no té cap efecte negatiu sobre Catalunya, sinó que, fins i tot, pot suposar un abaratiment d'alguns dels seus "imputs". Té, en canvi, un clar sentit d'advertiment per tal d'evitar embolicar-se en projectes condemnats al fracàs. L'altra crisi, centrada al voltant del tèxtil però que no és només del tèxtil, és la que més directament demana mesures de reconversió. Es tracta de veure clar que aquells sectors industrials poc capitalitzats i molt intensius en mà d'obra poc especialitzada, cada vegada tindran més dificultats per resistir la nova competència internacional. Si l'objectiu final de tota política econòmica és assolir un creixent nivell de vida per als ciutadans, això passa per una creixent retribució relativa del treball que només es pot aconseguir si el treball és més productiu (més capital) o si és més qualificat (més tecnolo-

gia). La possible reconversió sempre ha d'anar en una d'aquestes tres línies: manteniment del mateix tipus de productes però amb una estructura productiva molt més capitalitzada i per tant amb molt més valor afegit per càpita, sofisticació del producte dintre del mateix sector, acreditant uns "standards" de qualitat i passant fins i tot a un producte de luxe, o pas a un sector de més tecnologia, el que suposa treball més qualificat.

. En aquest sentit que acabo d'esmentar, la pròpia industrialització del Tercer Món obre unes grans possibilitats per als fornidors de béns d'equipament de tecnologia avançada però no de punta. Els tres o quatre països "centrals" del sistema mantenen un cert monopoli pel que fa a la darrera generació tecnològica però, en canvi, països com el nostre estan en condicions de disposar de la tecnologia que pot tenir ara ja entre tres i deu anys de vida i que és precisament la que es necessita per als béns que han d'equipar les noves fàbriques del Tercer Món. I el que he dit per als béns d'equipament val també per als béns de consum durables.

. Alguns sectors industrials dels més importants estan ja absolutament dominats per algunes grans empreses multinacionals. En aquests sectors, qualsevol intent d'aproximació "nacionalista" és un voluntarisme sense possibilitat de reeixir. Cal, doncs, abordar la presència en aquests sectors des d'una òptica d'obtenció de llocs de treball i de valor afegit que resti en el país. La negociació de les inversions d'una multinacional s'ha d'enfocar sobretot amb exigències sobre la qualificació dels llocs de treball generats, sobre la naturalesa, la vida i la tecnificació del producte o del subconjunt fabricat en el país, sobre la presència i la difusió de la tecnologia a tota la xarxa industrial que es crea al seu voltant i sobre els possibles efectes negatius de la implantació industrial en la natura i en la qualitat de vida.

. Hi ha actualment a Catalunya alguns subsectors concrets de tecnologia relativament avançada que disposen d'indústries mitjanament fortes i amb un paper internacional respectable. Algunes d'aquestes indústries potser podrien ser la base no de cap "multinacional catalana", però sí, almenys, d'algun grup industrial català amb incidència internacional que pogués emplenar l'actual manca de cap veritable especialització mundial de la indústria catalana, en contra del que passa amb altres petits països que han aconseguit un lloc ferm i prestigiat en algun sector. Quan dic això estic pensant en algun sector de la maquinaria tèxtil, en algun sector de la confecció de qualitat, en algun sub-sector de l'equipament electrònic professional, de la química i de la perfumeria o d'alguns components elec-

trònics. Un intent d'aquest tipus no es pot fer, però, des de la sola iniciativa privada i amb la sola arma de la competitivitat. Caldria necessàriament una intervenció decisiva del poder públic català estructurant, impulsant i emparant directament i indirecta la tasca comercial i tecnològica necessària. Això és més evident si es pensa que ja s'ha intentant en part fer-ho amb el sol suport industrial i financer, i que els resultats no han estat gens afalagadors, per ara.

. L'obertura de les fronteres comercials d'Espanya, especialment cap als països de la CEE, representarà un cert sotrac per a algunes indústries de les que n'he anomenat d'àmbit local, que han tingut, fins ara, relativament protegit el mercat espanyol. Per tal de compensar aquest efecte cal no oblidar que la concentració industrial catalana pot exercir una gran influència en tota l'àrea geogràfica al sud de la línia Marsella - Lió - Tolosa, una àrea de característiques molt similars a les d'algunes regions espanyoles que són els nostres més tradicionals clients en productes de consum, i una àrea excel.lentment comunicada amb Catalunya. Caldrà, això sí, una estratègia comercial adequada per aprofitar-la.

. La darrera de les consideracions la vull dedicar allò que crec que seran els condicionants més importants del futur: l'energia i la qualificació humana.

Caldrà treure energia de les pedres, per tal que aquest element no se'ns converteixi en una limitació econòmica. Sortosament, el tipus d'indústria transformadora que Catalunya té i ha de seguir tenint, no és especialment devoradora d'energia, però els nostres recursos actuals són ben escassos, i hem d'ampliar-los.

El segon és el més preocupant i alhora el de més fàcil solució. Degut a les característiques de desordre i de manca d'estructures socials que ha tingut el procés de creixement dels anys 60, el nivell mig de qualificació de la població catalana actual no ha augmentat al mateix ritme del nivell de vida material i fins i tot, en alguns aspectes, pot haver sofert retrocessos. Aquest és un element limitatiu de primer ordre, perquè l'augment de retribució del treball sense pèrdua de competitivitat demana un augment paral.lel de productivitat i de qualificació tècnica. La regressió de la productivitat relativa catalana respecte a la resta d'Espanya pot ser una de les conseqüències d'aquest fenomen. Una política molt intensa de requalificació s'imposa, si es vol mantenir i millorar l'estatus tradicional de la indústria catalana i fer possible aquest procés de reconversió que ens ha de portar a una millora quantitativa i qualitativa de la vida a tots els que vivim aquí.

5. PER UNA POLITICA INDUSTRIAL AUTÒNOMA

En primer lloc, ¿per què una política industrial?

Perquè, ja he dit al principi del treball, que l'esdevenidor de Catalunya passa pel futur de la seva indústria i per tant, tot el que sigui un projecte de futur per al país ha de donar un lloc preferent a les línies del desenvolupament industrial.

I, sobretot, perquè la batalla a lliurar durant els propers anys, per la reconversió i la situació de la indústria catalana en el nou ordre internacional, no té cap possibilitat de reeixir si es deixa en mans de l'espontaneïtat i d'iniciatives divergents o no coordinades. Cal un element estructurador i planificador d'una estratègia de combat. I a casa nostra, aquest element, tenint en compte la realitat sòcio-econòmica actual, només pot ser el poder públic.

No es tracta pas de passar a una economia pública, però si de fer marxar, com ho han fet els països capdavanters, tota l'economia industrial al voltant d'una política global que marqui objectius i faciliti mitjans de tot ordre.

En segon lloc, ¿per què una política autònoma?

Per moltes raons, però sobretot per dues.

La primera és que els nostres problemes són diferents, quantitativament i qualitativament diferents dels de la resta de l'Estat. A molts llocs d'Espanya es tracta de seguir, quan no d'engegar, un procés d'industrialització incipient. A Catalunya el que cal és reconvertir un procés d'industrialització madur i ple d'estrangulaments i malformacions. I sabem per experiència que no es farà bé, dirigit a distància i amb una òptica que no respon als nostres problemes.

La segona és que cada vegada més, a Europa, el subjecte d'ordenament industrial és la Regió. Els Estats tradicionals van cedint cap amunt un cert tipus de competències a favor d'una comunitat supra-nacional, i alhora van traspassant –fins i tot al marge de raons històriques i polítiques– capacitats de programació econòmica a les comunitats regionals. Amb això ens marquen un camí clar que no hem d'equivocar.

I, en tercer lloc, ¿quina política?

No és pas l'objecte d'aquest treball el disseny, amb pèls i senyals, d'un programa de política industrial. Però em sembla que no quedaria complet, sinó acabava enunciant de forma telegràfica –com ha estat al llarg de tot ell– uns principis molt generals de cara a l'elaboració de tal programa.

Aquests serien els meus 15 punts:

1. progressiva disminució i desaparició de sectors tradicionals amb

productes basats en mà d'obra abundant i poc qualificada, no esmerçant esforços ni recursos en el seu manteniment artificial.

2 potenciació de sectors fabricants de béns d'equipament i de béns de consum durables amb tecnologies de producte i tecnologies de producció de les darreres generacions.

3 recerca d'una certa especialització internacional en algun o alguns d'aquests sectors en base a les realitats actuals, a través d'una política decidida de suport comercial i financer, i amb les mesures de concentració, investigació i participació necessàries.

4 increment del sector serveis, especialment d'aquells serveis tecnificats lligats a l'activitat industrial cercant la fabricació i comercialització de productes amb alt contingut de serveis incorporats.

5 acceptació i fins i tot atracció de plantes productives d'empreses multinacionals, amb criteri de creació de forta proporció de llocs de treball d'alta qualificació, i d'esforç tecnològic local de desenvolupament i difusió.

6 política d'enforquillament de la dimensió industrial, afavorint les empreses mitjanes (de 200 a 1000 llocs, segons els sectors) lluitant còntra el minifundisme però també evitant el creixement inadequat, llevat dels casos contemplats en els punts 3 i 5.

7 èmfasi en una disminució progressiva dels intercanvis mutus amb la resta d'Espanya cercant mercats i proveïments substitutius en altres zones d'Europa, d'Àfrica i de Sud-Amèrica.

8 evitar nous corrents migratoris de mà d'obra de baixa qualificació de qualsevol origen.

9 política de requalificació intensiva i de formació complementària de tota la població catalana actual.

10 inici d'exportació de personal tècnic qualificat a través de venda de serveis tècnics a altres zones amb necessitat de tecnologia.

11 esforç d'inversió en la recerca de recursos energètics propis, molt especialment en el camp dels combustibles líquids i de l'aprofitament de l'energia solar.

12 política d'equipaments i d'ordenació territorial que permeti la descongestió industrial de l'àrea barcelonina i l'assoliment d'un teixit industrial més equilibrat.

13 promoció pública i suport de totes les iniciatives en el sentit de la recerca científica, la innovació tècnica i el disseny industrial a través d'uns Instituts que lliguin l'activitat universitària i les necessitats industrials.

14 utilització d'una part important dels recursos financers públics (Generalitat) privats (Banca) i semi-públics (Caixes) com a instrument de foment de la política industrial a través de la formulació

de programes d'actuació a mig termini i amb l'adquisició de compromisos permanents.

15 establiment d'un marc de relacions laborals que permeti, sense costos socials i humans importants, la política de reconversió i de requalificació professional necessària.

6. BIBLIOGRAFIA

Pugès, Antoni. *Dinámica de la especialización industrial en Catalunya.* Barcelona, 1977.

Flós, Gasòliba i Serra. *La indústria a Catalunya.* Barcelona, 1978.

Varis. *Economia crítica: una perspectiva catalana.* Barcelona, 1972.

Varis. *L'Economia catalana avui.* Banco de Bilbao, 1974.

Ros Hombravella i Montserrat. *L'aptitud financera de Catalunya.* Barcelona, 1967.

Muns i Pujol. *La taula imput-output de l'economia catalana.* Barcelona, 1972.

C.O.C.I.N.B. *Memòria Econòmica de Catalunya.* Barcelona.

Arrufat, Alícia. *Les causes de l'exportació catalana.* Barcelona, 1976.

Stoffaes, Christian. *La grande menace industrielle.* Paris, 1978.

Stoleru, Lionel. *L'impératif industriel.* París, 1969.

Andreff, Wladimir. *Profits et structures du capitalisme mondial.* París, 1976.

Palloix, Claude. *Les firmes multinationales et le procés d'internationalisation.* París, 1973.

G.E.P.I. *Croissance mondiale et stratégies de spécialisation.* París, 1975.

G.R.E.S.I. *Trois scènarios prospectifs de division internationale du travail.* París, 1976.

Ministère de l'Industrie. *Le redéploiement industriel.* París, 1977.

C.E.E. *La politique industrielle de la Communauté.* Brusel.les, 1970.

EN LA PERSPECTIVA D'UNA POLÍTICA TURÍSTICA AUTÒNOMA

JOAN CALS

1. ELS PROBLEMES I LES TENDENCIES MES IMPORTANTS EN EL PANORAMA INTERNACIONAL

D'ençà la segona meitat dels anys cinquanta, i lligat a la vitalitat que caracteritza les economies dels països occidentals una vegada superat el trauma de la segona guerra mundial, el fenomen de les vacances pagades i el del consum turístic s'estenen a tots aquest països i a sectors cada any més amplis de la seva població. Neix, així, el turisme de masses, un dels fets cabdals de les societats més avançades. El desplaçament, en els mesos de juliol i agost, de milions de famílies a altres regions o països per a disfrutar de les vacances ha esdevingut una escena habitual i gairebé un ritu. Fer turisme ha deixat de ser privilegi d'uns pocs mentre que, per a molts, adquireix la condició de consum assequible i fortament desitjat i, com a tal, s'ha situat en l'origen d'una demanda amb tendència clara a l'expansió.

El gruix del turisme de masses té, com a centre d'atracció i destí, el mar, les platges i els litorals de països de la zona temperada o càlida. Per l'Europa occidental –juntament amb els Estats Units, el més important mercat emissor de turisme– aquest destí és el Mediterrani i, a la capçalera de les zones receptores, les costes d'Espanya i d'Itàlia. Cal fer esment, però, del fort increment que experimenta l'allotjament turístic a Iugoslàvia i a Grècia així com al Marroc i a Algèria. L'entrada del nord d'Àfrica en el mercat turístic ha de contemplar-se, alhora, com la resposta a la necessitat d'ampliar l'oferta turística en la temporada alta –cosa cada vegada més difícil en les zones espanyoles i italianes– i com la recerca d'una oferta més barata, però també, com una manifestació

de la importància que està prenent el turisme a distàncies llargues, el turisme a països exòtics, un cop els destins clàssics perden l'atractiu del que és nou, desconegut. Diem igualment que, de manera accelerada, la muntanya i els esports d'hivern estan incorporant-se al turisme de masses.

Val a dir que, ara com ara, la tendència a desplaçaments més llargs està essent qüestionada, com tantes altres tendències de les societats industrials o post-industrials, pel problema energètic. Fins al 1974, la reducció –en termes relatius– del cost del transport havia estat un factor clau tant per ampliar el consum turístic, com per afavorir els destins turístics molt allunyats dels mercats emissors; els vols segons demanda han estimulat considerablement aquests processos. En els darrers anys, l'encariment de l'energia ha provocat un salt endarrera i obert un interrogant que no té resposta clara.

La massificació del consum turístic es veu accompanyada de l'estandardització del producte turístic, sistema per a reduir el cost. A l'ensems, l'estandardització sol significar també el posar a la venda, juntament, el transport, l'estada i certes activitats a desenvolupar en el nucli turístic. Aquesta és la funció que realitzen les agències de viatge majoristes ("tour operators"), les quals controlen en l'actualitat una quota important dels mercats turístics, en especial en els casos de turisme que comporta viatge aeri o desplaçament llarg. És freqüent que les agències majoristes realitzin inversions per crear places d'allotjament turístic a les zones receptores, com ho és, també, la seva participació en el capital de les empreses de transport o subsidiàries, donant lloc, per tant, a processos de concentració vertical dins la indústria turística que actuen en perjudici de les economies de les àrees receptores.

Des d'un bon començament, hem associat el fet del turisme de masses al de les vacances pagades. La correlació entre els dos és ben evident i, en conseqüència, l'evolució d'aquest darrer –en la seva durada i distribució– és el que ha d'explicar, en bona part, el futur del turisme. En aquest sentit, s'ha de remarcar la tendència a l'allargament de les vacances, la qual cosa ha comportat que, en la majoria de països membres de l' O.C.D.E. i en els sectors productius més importants per la mà d'obra ocupada, tinguin una durada al voltant dels trenta dies, mentre comencen a produir-se ja períodes vacacionals més amplis. De totes maneres, el creixement dels dies de vacances és frenat per l'escurçament de la setmana laboral, que ha generalitzat l'alliberament del dissabte i per tant, institucionalitzat el "week-end". D'aquí neixen dos fenòmens, no sempre fàcils de dissociar, que han adquirit una gran magnitud: el de la segona residència (o residència secundària) i el del turisme de cap de setmana.

La segona residència cal entendre-la com profundament lligada i determinada pel procés d'urbanització característic del model de desenvolupament econòmic actual i per la patologia urbana que del mateix se'n deriva. La degradació del paisatge urbà i, en general, la pèrdua de qualitat de vida en les ciutats són, junt amb la necessitat de retrobar un medi físic compensador de la fatiga urbana i la mitificació –estimulada per la propaganda– de la residència secundària com a mitjà per a l'alliberament personal i familiar, les causes principals de dinamisme que caracteritzen aquest fenomen, el qual té a la base –com el del turisme– el creixement del poder adquisitiu per part de sectors molt amplis de la població.

Es evident, després de tot l'anterior, que el turisme –i també la utilització de la segona residència –es caracteritzen per l'estacionalitat, tant si el mòdul que es pren per analitzar la seva distribució temporal és la setmana com l'any. Per la indústria turística, la concentració de la demanda turística es un problema greu des de diversos punts de vista, començant per la càrrega econòmica que suposa l'amortització dels importants actius immobilitzats (establiments, maquinària ...), quan una bona part de l'any resten sense utilitzar. A escala social, l'estacionalitat turística obliga a una sobredimensió dels serveis públics i les infraestructures, que no sol evitar la producció d'estrangulaments d'ordre divers en les àrees turístiques, deteriorant, en conseqüència, les condicions sota les quals té lloc l'estada del turista.

En principi, la suavització de l'estacionalitat del turisme interessa a tothom, per bé que de manera desigual, perquè els seus inconvenients frapen més fort i més directament, tant en les àrees de recepció turística com en la indústria turística. Malgrat els nombrosos intents realitzats a diferents països, no s'ha reeixit en aconseguir un esglaonament de les vacances, factor clau per a desestacionalitzar la demanda turística. Els elements institucionals que entren en joc (el laboral i l'escolar, principalment) estan demostrant una gran resistència al canvi; fins i tot es podria parlar, en força casos, d'un canvi regressiu, atès que augmenten les empreses que renuncien els torns rotatoris de vacances i prefereixen interrompre la producció durant tres setmanes o un mes. El que sí que té lloc –però és origen d'una nova estacionalitat– és el fraccionament de les vacances o, més exactament, la dedicació dels dies de vacances que es guanyen, per una ampliació del període vacacional, a fer turisme a l'hivern (al voltant de Nadal i Cap d'Any) i/o a la primavera (Setmana Santa).

L'explotació turística del territori comporta unes afectacions inevitables al patrimoni natural. La magnitud d'aquestes és funció, sobretot, de l'actitud de l'Administració i de la bel.ligerància que concedeixi a

l'especulació del sòl quan es tracta de planificar el creixement del turisme. Però les afectacions, en qualsevol cas, es produeixen, per vies molt diverses (construcció de ports esportius, obertura de carreteres, ocupació de terrenys agrícoles, incendis forestals, contaminació de platges, etc...). És detectable una considerable preocupació internacional pel tema, estimulada per la ràpida degradació que el Mediterrani sofreix per una conjunció de causes –entre les quals sobresurten les d'origen industrial– que perjudiquen seriosament la indústria turística de França, Itàlia i Espanya. Certament, el turisme és font de destrucció, però, alhora, víctima de la mateixa.

Finalment, cal dir que d'ençà del 1978 els corrents turístics internacionals han reprès la forta expansió que els havia caracteritzat fins a 1974, i que la continuïtat i el ritme del creixement futur seran determinats per l'evolució de l'economia mundial. I en relació a la mateixa, les incògnites a les quals s'enfronta la humanitat en matèria d'energia, recursos naturals, alimentació i població fan agosarada qualsevol previsió que sobrepassi el mig termini. No, no és fàcil d'acceptar –sobretot si es té present el volum que està assolint l'atur forçós en les economies capitalistes– que 1974 i els anys següents han estat un simple parèntesi. Tot fa pensar en canvis importants i propers en el model de desenvolupament. ¿En la línia preconitzada per l'informe Mansholt, analitzant la problemática dels límits al creixement?. És probable; si així fos, les dècades següents es caracteritzarien per una certa estabilització de la producció industrial i per un gran increment de les activitats lligades a la difusió cultural, el lleure i el turisme.

2. LES PRINCIPALS CARACTERÍSTIQUES QUE PRESENTA CATALUNYA

Catalunya és, actualment, una societat industrial amb un gran potencial d'emissió de turisme i, a l'ensems, un país dotat d'una elevada capacitat de recepció turística. Determinades zones (la Costa Brava) es troben entre les peoneres del turisme internacional, el qual fins i tot havia fet acte de presència ja, en determinats punts (Tossa, Lloret, S'Agaró), abans del 1936. Des de mitjans de la dècada dels cinquanta i fins al final de la dels seixanta, en tot el litoral català creixen a un ritme extraordinàriament fort les places d'allotjament turístic. Inicialment dominen les construccions hoteleres, de dimensió reduïda, explotades en règim familiar i amb contractació directa amb el turista o amb l'agència de viatges clàssica (és a dir, no majorista). Més endavant prendrà gran importància

la construcció d'allotjament turístic no hoteler (apartaments) i entrarà en escena un tipus d'hoteleria diferent, de tamany molt superior a la tradicional i concebuda per a contractar amb agències majoristes de viatges, les quals, tot sovint, fins i tot contribueixen a finançar els nous establiments; a tota la costa del Maresme, en algunes localitats de la Costa Brava (Lloret, l'Estartit, Roses ...) i en determinats nuclis al sud de Barcelona, aquest és el tipus d'hoteleria predominant, afavorida per la política oficial de turisme. De qualsevol manera, en els darrers deu anys, el creixement hoteler de la costa s'ha pràcticament aturat; la seva hoteleria –tant la tradicional com la industrial– està en crisi, per bé que augmenta el cens d'apartaments, entre els propietaris dels quals sovintegen, en especial a la Costa Brava, persones estrangeres.

La costa catalana es va anticipar, doncs, des del punt de vista turístic, a la resta del litoral peninsular. A mesura, però, que la indústria turística anà desenvolupant-se a les altres costes espanyoles i, també, a altres contrades del Mediterrani la catalana s'enfrontà amb una competència que tenia al seu favor quelcom important: unes condicions climàtiques millors. Aquesta circumstància ha repercutit en una accentuació de l'estacionalitat de la demanda estrangera que s'adreça al litoral català.

El turisme receptiu ha representat, a Catalunya, un factor de canvi econòmic, social i cultural de gran transcendència, operant, però, en una situació d'indefensió nacional que ha impedit tant la direcció del creixement de la indústria turística, com la racionalització i suavització de l'impacte del turisme sobre els diferents àmbits territorials, així com sobre els de la vida col.lectiva. El creixement ha estat caòtic, mancat de planificació o, en el millor dels casos, emmarcat per un planejament urbanístic absolutament especulatiu. La destrucció paisatgística del litoral –no cal dir que irreversible– presenta unes proporcions enormes; a això hem d'afegir que en els darrers deu anys han anat proliferant processos semblants al Pirineu. Realment, els costos socials de l'opció turística de Catalunya són de molta consideració i, entre ells, convé no oblidar els provocats per la privatització d'ús de l'espai que el turisme sol comportar.

Ara bé, l'anàlisi dels problemes lligats al desenvolupament del turisme ha de contemplar, igualment, el desenvolupament del fenomen de la segona residència i el de les activitats d'esbarjo a l'aire lliure, ambdós molt importants a Catalunya a causa de l'elevat grau d'urbanització que el país presenta i, més en concret, de les exigències creades per la gran aglomeració barcelonina. Segona residència i esbarjo suposen una forta competència per al turisme quant a utilització d'espai "hàbil" i, alhora, reforcen extraordinàriament la ja considerable pressió

del turisme sobre el patrimoni natural (el cas dels ports esportius és ben eloqüent).

En un altre sentit, la conjunció del turisme, la segona residència i les activitats pròpies del lleure ha abocat l'espai costaner a uns dèficits exorbitants, principalment en matèria de sanejament i espais públics. Les hisendes locals es troben impossibilitades per atendre al finançament de serveis elementals. Com és obvi, l'anterior representa una pesada hipoteca per al sector turístic, i la situació es complica per raó dels conflictes dia a dia més freqüents entre turisme i indústria (una mostra dels quals podrien constituir-la els casos de la tèrmica de Cubelles, el de la contaminació de les platges del sector Calella-Sitges, el del contenciós indústria petroquímica de Tarragona i turisme de Salou, i el del port de Palamós).

A la muntanya, i també al rerapaís, les possibilitats de cara al desenvolupament del turisme són bones i representen una certa alternativa al persistent procés de regressió econòmica de vàries comarques, si bé el model dominant en les actuacions turístiques que s'han portat a terme fins ara no és el més adequat per a enfortir aquesta alternativa. O, altrament dit, els interessos de les comarques en qüestió i els dels seus habitants solen restar en un pla secundari quan es tracta d'explotar turísticament llurs recursos. D'altra banda, aquesta explotació té l'inconvenient d'haver de fer front a unes comunicacions viàries molt deficients.

3. L'EVOLUCIÓ PREVISIBLE DE CATALUNYA FINS A LA FI DEL SEGLE XX

Per començar, l'evolució estarà lligada al comportament que experimentin un conjunt de variables institucionals, econòmiques, polítiques i socials, tant a Catalunya com a Europa occidental en general. Igualment, en l'evolució hi influiran de manera notable les actituds i les decisions de l'Administració en matèria de política de turisme i d'ordenació territorial. En aquest sentit, s'ha de fer esment que el projecte d'Estatut de Sau atorga a la Generalitat de Catalunya competència exclusiva sobre ambdues matèries.

Si recollim la línia argumental exposada en la part final de la resposta a la primera pregunta, cal preveure una accentuació del fenomen turístic a Catalunya, tant per la banda de la demanda com per la de l'oferta. Amb les reserves que abans exposàvem, la demanda exterior ha de continuar augmentant i la interior probablement ho faci amb més intensitat encara, atès que a Catalunya hi ha: a) uns amplis sectors de la població que no han entrat fins al present en la fase de consum turístic

regular; i, b) una edat de jubilació notablement superior a la mitjana europea.

En la indústria turística, tot i comptant que no tornin a repetir-se els esguerros de política turística que tant han propiciat la crisi de l'hoteleria, no són previsibles augments forts de capacitat en el subsector hoteler, essent la tendència favorable al predomini de l'allotjament en apartaments i semblants, a causa de l'estalvi de mà d'obra que signifiquen, fent més fàcil, d'aquesta manera, l'afrontament dels problemes empresarials de l'estacionalitat. Això té el greu inconvenient de donar lloc a relacions capital/treball elevades, desaconsellades des del punt de vista de la política laboral i del desenvolupament econòmic general, però és d'una lògica empresarial innegable. Les formes d'allotjament turístic més intensives en mà d'obra es concretaran en uns supòsits i uns públics ben concrets. En tot cas, la limitació del seu àmbit vindrà compensada per la gran expansió que tindran altres empreses i activitats generades també per la demanda turística (restaurants, bars, comerç, artesania, diversions), per la de la segona residència i la d'esbarjo.

Quan la política turística autònoma pugui començar a exercir-se a fons, es trobarà amb un sector molt gran, extraordinàriament heterogeni, que treballarà en un context amb externalitats negatives molt considerables (paisatge malmès, platges contaminades, nuclis turístics congestionats i degradats...) i durant una temporada excessivament curta. Un sector que, degut a la millora de les comunicacions viàries (en especial per la construcció de les autopistes) i a la facilitat d'un transport aeri força assequible econòmicament, està veient com disminueix la renda de situació que, en relació a Europa, tenia sobre moltes altres zones turístiques, les quals, d'altra banda, en haver entrat més tardanament en els mercats turístics, no han arribat al nivell d'explotació dels seus recursos que és propi del litoral català; per aquesta raó estàn en condicions d'endegar iniciatives turístiques que aquí són practicament impossibles.

La política turística autònoma haurà d'afrontar, amb tota probabilitat, una intensificació dels conflictes entre el turisme i la indústria o l'agricultura, de la mateixa manera que es trobarà amb reivindicacions populars freqüents, orientades a frenar el creixement de l'estructura turística de recepció i a garantir la protecció i la utilització pública d'un conjunt d'espais. Junt amb el territori, en determinades comarques o zones l'aigua podria ser una restricció important al creixement de la indústria turística o al de la urbanització.

En definitiva, impulsió del creixement turístic per part de la demanda, generalització i intensificació dels usos turístics en tot el territori i presència en augment de factors limitatius del creixement, sembla que

seran els tres grans elements determinants de la dinàmica turística en les properes dècades.

4. LA SITUACIO DESITJABLE A L'ANY 2000

Aquesta és una qüestió a la qual convé respondre des de vàries perspectives.

Des de la perspectiva del sector turístic, seria de gran importància aconseguir una correcció substancial de l'estacionalitat. En un sentit més ampli, que el turisme sigui tutelat per una política oficial eficient i subministradora d'uns mecanismes específics de protecció, col.laboració i defensa essencials i que fan referència, especialment a :

1. Preus realistes, en comptes de preus polítics.
2. Incentius per a coordinar, en determinats àmbits, les condicions de contractació de places turístiques.
3. Foment de les formes artesanals i peculiars de recepció turística i de gastronomia.
4. Formació professional.
5. Potenciació de les hisendes locals per tal de poder afrontar les necessitats addicionals de serveis i equipaments generades pel turisme.
6. Ordenació del territori i disciplina urbanística.
7. Programes d'actuació en l'esfera del sanejament i en el de la millora de les comunicacions cap al país interior i a la muntanya.
8. Accions de promoció turística.

Des de la perspectiva econòmica general, en vàries comarques de la costa convé una diversificació de l'estructura productiva, ara com ara caracterizada pel predomini aclaparador de les indústries que giren al voltant del turisme i del sector de la construcció. A l'interior i a la muntanya, l'objectiu s'ha d'adreçar a aconseguir la integració del turisme en l'estructura productiva preexistent i a explotar-lo d'acord amb un model que respongui, de manera preferent, als interessos de la població autòctona. A nivell general, és important aconseguir que el turisme cobreixi, en termes d'aportació monetària, una proporció dels costos socials que genera notablement més elevada que l'actual.

Des de la perspectiva urbanística i d'ordenació territorial, és desitjable un creixement molt selectiu, en base a l'aplicació de criteris econòmics, urbanístics, socials i ecològics rigorosos. Els interessos del propi sector turístic així ho exigeixen i així ho reconeix el document elabo-

rat per l'Ambit de Turisme del Congrés de Cultura Catalana quan afirma: "La salvaguarda de la natura i el paisatge ha de ser un dels objectius prioritaris de la nova política turística, tant perquè aquest sector no ha de pretendre expansionar-se a costa del territori i de la seva bellesa i varietat, com perquè el marc natural és la nostra base principal d'atractiu turístic." Evidentment, la situació de la qual es parteix fa que l'exigència de selectivitat sigui essencial en l'espai costaner i en el Pirineu. A l'alta muntanya caldrà que la planificació s'anticipi a l'obertura de les noves comunicacions; altrament, obres com el tunel del Cadí podrien abocar a una ràpida degradació d'àmplies zones de la geografia catalana que tenen grans possibilitats turístiques. Molt important és, igualment, un rigorós control i selecció de la localització de les actuacions destinades a residències secundàries, així com de la tipologia urbanística que utilitzin; en aquest terreny, però, una part fonamental del problema és troba en el lamentable planejament que s'hereta del franquisme, mitjançant el qual s'han qualificat per ser urbanitzades unes superfícies exorbitants, afectant a indrets que és imprescindible salvar. No és tracta, doncs, únicament de vetllar perquè el planejament futur sigui rigorós sinó, també, de racionalitzar i consolidar les actuacions que estan a mig fer, i d'impedir que unes altres puguin continuar endavant. En qualsevol cas, no s'ha d'oblidar que, en el fons de la qüestió, hi ha la patologia urbana de les nostres ciutats, per a la qual sí que és desitjable una teràpia ferma.

Finalment, des de la perspectiva cultural, caldria la potenciació de la dimensió cultural i de comunicació social que el fenomen turístic porta ímplicita, si bé sovint és troba deformada per causa del predomini dels aspectes mercantils. El tema és especialment interessant a Catalunya, atès el gran contingent de població immigrada que disposa d'un coneixement molt pobre del que és el país. D'aquí se'n derivarien, doncs, tant l'exigència que el turisme fos assequible a sectors per als quals resulta encara un consum prohibitiu o, en tot cas, excepcional, com el que la política turística, en potenciar la dimensió cultural i de comunicació social del turisme, el transformés en quelcom més que un pretext o un instrument per a l'evasió. Aquesta era una de les preocupacions del Debat Costa Brava, el qual en la seva declaració final proposava "la incorporació dels forasters a les forces autòctones més conscients de cada població, per emprendre conjuntament una tasca de defensa del que queda, de recuperació de la riquesa perduda i de restabliment de la vida cívica compartida en plenitud". La cita és d'un document redactat en el 1976 i palesa que la democràcia i la Generalitat no havien estat restablertes encara, però és absolutament vàlida pel que fa a l'objectiu final, tant en la costa, peonera del turisme, com en la resta del país.

LÍNIES D'ACTUACIÓ PER A CONSTRUIR L'ESCOLA DE TOTS

JOAQUIM FRANCH

1. PANORÀMICA DEL DEBAT EDUCATIU

L'ensenyament ha anat prenent, de forma probablement irreversible a curt i mitjà termini, índole de servei públic. I de servei públic car.

Aquest fet, que pot contemplar-se des de la perspectiva de la satisfacció d'una demanda popular generalitzada o, inversament, des de la perspectiva d'una inversió planificada i de resultats calculables, situa l'aparell educatiu en un punt de propensió al debat.

Si s'hi afegeix que el producte a obtenir és un cert grau de qualitat humana i, mes enllà, la possibilitat d'orientar la Història en un sentit o un altre, apareix més nítidament encara el caràcter polèmic del fet educatiu: la discussió és vigorosa i no és pas acabada, ni de bon tros.

La freqüència amb què es produeixen reformes educatives n'és l'exponent més clar:

- d'una banda, apareixen "llibres blancs" i projectes de reforma general, propostes que afecten fins i tot els objectius de l'educació que un complex societat/cultura vol oferir als que hi són subjectes.
- d'altra banda, i molt sovint, apareixen lleis, decrets, ordres que imposen reformes parcials (de programes, de plans d'estudi, de mètodes didàctics) seguint criteris massa fragmentaris i, més d'una vegada, pendulars.

L'estira i arronsa entre els poders públics, cada dia més presents en els aparells educatius d'arreu del món, i els focus d'expressió ideològics o

de voluntat popular ofereixen una rica varietat d'opcions a l'hora d'orientar el desenvolupament dels processos d'ensenyament i d'educació.

Aquesta gamma de tendències expressen i/o aborden cada una d'elles alguns dels problemes existents des de perspectives ideològiques diverses.

Permeteu-me, per a presentar-les, esbossar-ne una classificació:

1.1 Tendències orientades a fer evolucionar l'escola actual

La seva aportació se centra, fonamentalment, en proposar diverses menes de millorament didàctics operant amb diferents elements; però sense qüestionar l'escola com a tal. Per exemple:

- un millor coneixement de la psicologia infantil: intel.lectual, emocional, social.
- un millor plantejament dels objectes i materials d'estudi: matèries, tecnologies didàctiques, procediments, etc.
- un millorament o una renovació dels equipaments escolars, p. ex. la incorporació de mitjans audiovisuals.
- l'establiment d'un lligam més sòlid entre l'escola i l'entorn social i material, l'assoliment d'una major permeabilitat entre escola i entorn.

1.2 Tendències de reflexió sociològica sobre el present educatiu

De totes les aportacions de la sociologia només faré esment de les que són menades per una intenció crítica profunda i que serveixen de base a l'elaboració de plantejaments educatius clarament desmarcats dels actuals. És a dir, aquella reflexió sociològica que ha conduït a posar de manifest que l'escola exerceix actualment ens els països occidentals una funció de reproducció del propi sistema social i, vinculada amb l'anterior, una funció de selecció entre els alumnes, obrint per a uns el camí de l'ensenyament superior i adreçant els altres al treball manual.

1. 3 Tendències orientades a crear una escola diferent

És a dir, tendències lligades a un projecte de societat diferent, més o menys precís segons el cas, però sempre sobre la base d'una crítica seriosa del present.

D'entre aquestes tendències, cal posar en relleu les següents:

– L'*Anàlisi Institucional* (Lobrot, Lapassade) i la *Sociopsicoanàlisi*

(Mendel) que centren el seu discurs en la funció integradora, soterrada a nivells poc conscients del jo, exercida per les institucions i que cerquen la sortida en fórmules autogestionàries.

– Sense que hom pugui parlar pròpiament de paral.lelisme ni tampoc de situar-se al límit de l'aportació dels autors citats, però sense pensar tampoc que és situat en una problemàtica gaire diferent, Illich amplifica la seva anàlisi de l'escola per a arribar a posar de manifest que, mitjançant les formes de dependència que crea, escolaritza la vida sencera dels individus vinculant-los a les institucions detectores del "saber com es fa"; Illich cerca la sortida en la *desescolarització* de l'existència i en la substitució de l'aparell educatiu per xarxes de connexió directa entre qui té quelcom a ensenyar i qui ho vol aprendre.
– La *Pedagogia Institucional* propugnada per A. Vàsques i F. Oury s'arrela en l'herència de Freinet i cerca en la institució, en una determinada mena d'institució, el lloc de la paraula creadora del nen, una paraula lligada al treball i a la vida col.lectiva; aquesta proposta té el mérit de vincular organització i educació i, encara, el de posar de manifest les possibilitats terapèutiques, equilibrants, desenvolupadores, d'una apropiació personal progressiva del lloc, del temps, del treball, de la relació.
– La pràctica dels mestres italians del *Moviment de Cooperació Educativa,* encara no teoritzada d'una manera sistemàtica però amb unes línies de fons identificables als llibres d'Alfieri, Ciari, Tonucci i altres, cerca formes d'integrar l'escola a l'entorn i pretén trobar en el treball d'investigació dels nens la clau d'una escola que pugui defugir els condicionaments del context capitalista i esdevenir estri de construcció d'un futur diferent.
– Plantejant-se una altra problemàtica que l'estrictament escolar, és fonamental, però, el pensament de Paulo Freire que té com a dimensió central una presa de posició de classe i la descoberta de com una classe pot apropiar-se la cultura per a fer-ne un estri de transformació.
– Resten encara els teòrics de la pedagogia dels països socialistes (Suchodolski és qui ens ha arribat de forma més completa en el pla teòric, i Makarenko com a exponent de la praxi d'una època), que articulen la seva reflexió sobre l'eix de la creació, mitjançant l'educació dels ciutadans que s'inseriran en el projecte de desenvolupament que s'ha donat la col.lectivitat. Aquesta presentació pot semblar freda, i per això voldria afegir-hi que el treball de Suchodolski i el de Makarenko vessen d'humanisme i que les tècniques que empren i proposen són orientades a superar la divi-

sió entre el treball manual i el treball intel.lectual, a desenvolupar la consciència col.lectiva i a articular ciència, tècnica i art en una única dimensió de treball creador com a expressió, producció i autocreació de l'home.

És clar que aquesta panoràmica no és completa, i que allò que s'hi ha presentat no ha estat vist amb tota la riquesa de matís que es mereix. Però em sembla que s'hi reflecteixen una bona part dels elements constitutius del debat pedagògic actual.

És clar també que aquest debat és dens i que, com deia al començament, no es troba a prop d'una cloenda. Els elements ideològics, i per tant polítics, en joc són molt nombrosos i contraposats a nivells diferents.

En el límit, diria, el debat s'amplifica i es confon amb el del disseny del futur que volem.

2. RESSÒ I SITUACIÓ A CATALUNYA

Catalunya no és gens absent de la problemàtica que es viu a nivell internacional: en força casos hi ha una connexió directa i una reflexió en comú amb alguns dels autors i moviments esmentats.

El primer que es pot dir, doncs, és que a Catalunya hi ressona, i fort, allò que constitueix el debat pedagògic actual. Podria matisar aquesta afirmació afegint que diversos grups de treball i de reflexió fan bandera d'una o altra de les posicions teòriques que he anat citant a l'apartat anterior, i que això contribueix simultàniament a enriquir i a dispersar el nostre discurs sobre l'ensenyament: hi ha diferents focus d'atenció sobre el problema i hi ha diferents graus de seriositat en la reflexió i en el treball.

En segon lloc, o abans si ho voleu, hom no pot passar per alt el fet que els catalans tenim un molt bon precedent històric pel que fa a l'ensenyament i a la cultura: la feina feta per la Mancomunitat i, posteriorment, per la Generalitat en els anys d'avantguerra han deixat un sediment que troba diverses formes d'expressió:

- al país hi ha un grau elevat de sensibilitat per a tot el que afecta a l'ensenyament i a l'educació en general;
- els anys del general Franco no han ofegat un lent renéixer i un bon nombre de realitzacions: em sembla que es pot dir que l'aportació del moviment de mestres a Catalunya pot qualificar-se d'excepcional;

– ara mateix hi ha un bon nombre de centres d'experimentació que, tot i haver de bellugar-se en un precari equilibri entre autonomia i financiació pública, han aconseguit avenços molt estimables;
– finalment, hom pot dir que, amb totes les seves limitacions, l'escola privada ha aconseguit realitzacions valuoses dins de les coordenades en què ha estat possible i amb la bona/mala consciència que en cada cas deriva de la condició de "privada"...

En tercer lloc, s'ha de dir que els actius humans que el país dedica a l'educació són considerables. Deixant de banda el nombre de professionals de l'ensenyament i d'altres vies de l'educació, hi ha fets significatius.

D'una banda, l'explosió de les Escoles d'Estiu. Veritable explosió si es consideren en termes "demogràfics": 150 mestres a la primera, 500 a la segona, 1000, 2000 ... 9000. I explosió també si hom pensa en el que han representat de llavor de reflexió, de fonamentació nacional, de prospecció del futur.

D'altra banda, el fet que, en aquest moment, s'editin a Catalunya quatre publicacions mensuals dedicades a l'educació, dues en català i dues en castellà, i que se n'estiguin preparant d'altres. Cal també fer esment de l'esforç menat per vàries editorials que han publicat en català o castellà el millor i més significatiu del pensament pedagògic contemporani.

I encara l'extensió i la vigoria que, tot i alts i baixos sensibles, mostren els moviments educatius extraescolars: actualment arriben, sense suport públic, a una població de 25.000 nens i nenes.

Tot això vol dir d'alguna manera, si més no comparativament amb la resta de l'Estat, que hi ha un capital humà molt gran i, la realitat canta, insuficientment utilitzat.

En quart lloc, no podem passar per alt que el país disposa d'unes Normals "històriques". Utilitzo el mot en el sentit que els confereix el fet que hagin sorgit de la voluntat de sobreviure, el fet que hagin aplegat en moments difícils un bon nombre de professionals decidits a fer pública una tasca inicialment subterrània.

I, mes enllà, el fet que ningú se'n senti prou satisfet com per a autocontemplar-se, sinó que resti encara, i per molt temps, com a voluntat global de coordinació, com a projecte obert al país i per al país.

Però, malgrat tot això, hauria de dir en cinquè lloc que la nostra escola no és una bona escola. No vull dir que la ideologia que transmet, que en transmet, no és la que jo voldria. No vull dir que és selectiva, que ho és. No vull dir que continua servint per a reproduir un tipus de so-

cietat, que ho fa. Vull dir que tot això, i altres coses que també fa, no les fa ben fetes.

La nostra escola no és una bona escola. Aquí hi concorren factors de molts ordres:

- No hi ha escola per a tots.
- Els dèficits en instal.lacions i equipament són molt sensibles.
- L'escola a Catalunya no és l'equivalent de l'escola catalana.
- La dotació de llocs de treball suficients i diversificats és molt per sota del necessari.
- El rigor en el treball i la professionalitat dels mestres no és pas la tònica dominant: això és atribuible al fet que molts d'ells han es-
- tat formats en Normals diguem-ne "difícils de qualificar", escampades arreu de l'Estat.

Aquest darrer punt mereix un aclariment. Penso que el sistema de provisió de places de mestre –oposicions o provisionalitat– és d'allò menys compatible amb l'existència d'un projecte educatiu, condició sense la qual parlar de professionalitat és com fer broma. Es simptomàtic que els llocs on ha estat possible de fer una feina valuosa –en general, centres privats– ho ha estat per l'existència d'equips de treball estables, que han comptat amb l'oportunitat de definir-se un projecte d'actuació i de dur-lo a terme.

Això ens situa de ple en un sisè aspecte de la nostra realitat: la dependència financera i político-legal respecte dels poders centrals.

Distants i mal coneixedors de la realitat catalana, fins reconeixent-los la millor de les voluntats, hom no en pot esperar més que allò que han donat de *sí*: una postura ambigua i desigual (insisteixo, això en el millor dels casos).

Aquesta darrera qüestió, i em penso que no tiro pilotes a còrner, és fonamental i pot agreujar-se a curt termini: l'ensenyament esdevindrà més i més car, tant pel que fa a despeses de capital com a despeses de funcionament, és a dir, esdevindrà quelcom necessàriament deficitari, només salvable per via d'endeutament. Qui financii els dèficits voldrà saber amb qui es juga els diners, i això haurà de comportar un increment dels controls de qualitat, siguin fets mitjançant organismes tècnics consultius, siguin fets per la via d'un desenvolupament de la inspecció.

El control comporta uns criteris de validació: qui ha de dictar-los?, qui té força per a imposar-los?, fins a quin punt serà possible de resistir en un context en què les formes siguin salvades?

Em penso que s'arriba a una constatació: bona o mala escola és, finalment, un problema político-social.

3. TOMBANTS IMMEDIATS

Allò que pugui esdevenir-se en un futur immediat té com a mínim una triple vessant: una de política, una de sociològica i una de pedagògica.

Des de la primera perspectiva, la *política,* és raonable d'esperar la consolidació d'una Generalitat amb competències i finances significatives.

Això ha de comportar una major proximitat dels centres de decisió i de control polític..., però amb totes les incògnites derivades del joc electoral. En tot cas, m'atreviria a dir que:

- Indubtablement hi haurà una cura de l'ensenyament i de l'educació, perquè aquesta cura ja és arrelada a la nostra història. I si no ho fos, succeiria el mateix perquè l'ensenyament és un dels problemes als que l'electorat és més sensible.
- Sense arriscar res, és a dir, sense fer prospeccions polítiques, penso que és molt probable que l'aparell educatiu experimenti millores derivades d'una financiació més substanciosa:
  . catalanització de l'escola
  . generalització de l'escolarització
  . generalització de l'educació preescolar
  . enriquiment de les dotacions a la investigació i suport a l'experimentació sobre el terreny quotidià
  . millorament de la preparació i de la formació permanent del professorat
  . intensificació, diversificació i qualitat dels sistemes de control?
  . establiment d'un tronc comú d'estudis fins als 16 anys?
- L'aparició d'interrogants és vinculada a una qüestió més de fons: arribarem a pensar en l'educació com a projecte col.lectiu?
  Jo no ho sé ni sóc qui per a dir-ho. En tot cas, hi ha prou d'interessos a defensar com perquè pensem que el panorama és tèrbol.

El debat Escola Pública/Escola Privada, Escola única/Llibertat d'Ensenyament no és soluble en el terreny dels discursos. Hi ha en canvi dos terrenys més clars:

- El terreny de la força: si una de les opcions s'imposa a l'altra fent valdre la força, de la manera que sigui, el problema serà ajornat, no resolt.
- El terreny de la praxi: l'Escola Pública, propugnada per la major part dels mestres, només té un camí, el de demostrar que és millor. L'opció oposada té el mateix camí.

Es clar que, per a poder demostrar res, caldran unes condicions materials que, en part, vindran donades de l'exterior de les escoles i del sistema educatiu. Però també és raonable suposar que, en la mesura que es mantingui el to polític actual, existeix la possibilitat d'unes condicions d'experimentació que permetin trobar unes coordenades menys irreductibles.

Penso que la qüestió clau és quin futur volem. I, secundàriament, fins a quin punt som capaços de posar-nos d'acord per a construir-lo.

Des d'una perspectiva *sociològica,* és clar que estem sotmesos a una acceleració del ritme dels canvis i que això planteja a l'ensenyament un munt de problemes d'ajustament.

L'avenç tecnològic desborda contínuament els marcs culturals i això obliga l'escola a una revisió en profunditat del que fa i de com ho fa. En aquest sentit, l'escola serà eficaç en la mesura que contribueixi a desenvolupar uns hàbits, unes formes de pensament, unes actituds i unes aptituds que facilitin l'assimilació/adaptació a situacions noves.

L'avenç en les ciències humanes, fins i tot la pròpia sociologia, permet de conèixer amb una precisió creixent l'impacte de les condicions de vida (ambientals, institucionals, etc.) sobre el desenvolupament de les persones. En aquest sentit, hi ha ja ara reivindicacions pendents: selectivitat de l'escola pretesament igual per a tots, deteriorament intel.lectual dels nens d'una classe social, l'escola com a reproductora de les relacions socials...

Això no pot ignorar-se, ni es pot dir que manquin estris de solució.

Des d'una perspectiva *pedagògica,* el debat tendeix a establir-se en termes precisos. Però abans d'exposar-los, voldria delimitar les possibilitats de la pedagogia:

- En primer lloc, cal dir que la pedagogia és una ciència probabilística, és a dir, no exacta. Probabilística en el sentit que serveix per a reduir les probabilitats d'error mitjançant l'acumulació i la sistematització de l'experiència.
- En segon lloc, la pedagogia és, en el seu estat present, una ciència amb un grau de contaminació ideològica força elevat.

Dit això, i deixant assentat que l'avenç pedagògic serà basat en un calibratge ideologitzat dels resultats dels models d'escola experimentats o en vies d'experimentació, crec que pot afirmar-se que el debat pedagògic seguirà en els anys vinents uns camins d'equilibració.

Equilibració entre elements que foren patrimoni de l'escola anomenada eufemísticament "tradicional", i elements innovadors trobats a partir del moviment de l'escola "nova" i de les seves derivacions.

De l'escola "tradicional" se'n retrobaran elements que, malgrat tot, han subsistit amb mots o formes diferents (o grollerament camuflats): hom ha pres consciència que els models i els valors continuen utilitzant-se tant si se n'és conscient com si no, i que segurament és pitjor pretendre passar-ho per alt; hom ha pres consciència que l'autoritat no és quelcom que pot suprimir-se per ideologia, ni menys per decret, sinó que és quelcom que ha d'esbossar-se en termes d'equilibri i de reciprocitat, com a estri de regulació en mans de tots. Aquesta recuperació no consistirà pas en un revaloritzar, fora de context, elements injustament oblidats, sinó en un retrobament, fet amb una òptica nova i dins d'un context més ampli.

De l'escola "nova" i de les seves manifestacions més evolucionades en romandran elements ja definitivament incorporats: l'activitat personal dels nens, la investigació i la descoberta com a forma d'accés al pensament elaborat, la valoració de la comunicació i de l'expressió com a complement de l'anterior i com a mitjà d'equilibració de la personalitat, el treball en equip i la vida de grup, el projecte col.lectiu...

I, encara, dels moviments i tendències situats més a l'avantguarda, en restaran les preguntes –perquè el seu mèrit no rau ara per ara en haver consolidat unes solucions, sinó en haver descobert uns problemes.

Tot això ha de confluir en l'encontre de models d'escola "de síntesi", perquè la veritable qüestió no és si l'escola és "tradicional" o és "activa". Això conté un tant de diletantisme.

El nus del problema haurà de trobar-se en un aprofundiment de la funcionalitat de l'actuació pedagògica entès en un doble sentit:

- cada un dels elements que configuren una pràctica escolar acompleix una funció volguda en el context en què se situa?; el conjunt dels elements, harmonitzen un conjunt integrat en una direcció global ben definida?
- quina funció acompleix l'escola, entesa en el seu conjunt, per al desenvolupament de les persones?; quina funció acompleix a la societat?

La qüestió, doncs, anirà plantejant-se entre l'escola que reprodueix més que no pas crea, i la que crea més que no pas reprodueix.

La qüestió veritablement professional desbordarà el marc de l'escola per a situar-se en el marc del conjunt de les escoles i plantejar-se si l'aparell ha de seguir sel.leccionant o ha de garantir una veritable equitat.

Les altres qüestions, les qüestions tècniques que han servit per a emparar-se en l'altar del saber, només podran recuperar significació en la mesura que s'integrin en una resposta a la qüestió més àmplia.

4. UN SOMNI PER A L'ANY 2000

Pensar en una escola per a l'any 2000, a Catalunya, és quelcom que hom no fa sense trobar companys de treball, comparses de discussió, amics... i, inevitablement, el resultat té quelcom de somni.

Gràcies a Deu, però, el somni neix de l'humus de l'experiència, de la reflexió, del contacte, de les estacions, de les aspiracions col.lectives i, així, inevitablement, té quelcom de realitat.

Com hauran d'ésser les nostres escoles l'anys 2000?. Anem per parts:

4.1. Les escoles seran un lloc d'encontre

En unes viles recuperades fins allà on són recuperables, en un medi probablement estimulant i carregat d'informació, la funció d'ensenyament –en el sentit estricte de transmissió d'informacions– anirà cedint part del seu lloc a una funció d'integració dels aprenentatges. I això es realitza en contacte amb els altres que aporten quantitats diferents de coneixença i formes diferents d'integració.

A les escoles hom no s'hi trobarà tan sols per a aprendre coses, sinó per a descobrir l'harmonia de les coses conegudes. I per a construir plataformes des de les que sigui possible d'abordar nous aspectes de la realitat.

Aquesta edificació d'estructures intel.lectuals servirà, entre altres finalitats, a una de molt peculiar: a la de posar de manifest els buits existents en l'estructura de coneixement del real que, ara i aquí, som capaços d'elaborar.

És a dir, una part de la programació del treball serà autoregulada per aquesta funció d'encontre estructurant.

4.2. Les escoles seran una base per a projectes d'acció

Aquesta afirmació és complementària de l'anterior.

El pensament no és pensament en el buit, és pensament-acció. És a dir, el pensament no pot arribat a ésser sinó com a *feed-back* intern i constant de l'acció.

En aquest sentit, l'escola-lloc d'encontre no podrà limitar-se a acollir l'experiència individual dels seus alumnes, sinó que, per a efectuar correctament la regulació experiència-coneixement haurà de promoure l'acció col.lectiva per a verificar la validesa del pensament.

I això no únicament en el sentit d'una comprovació "científica", sinó també en una valoració del xoc amb la realitat.

Les escoles ja no seran un redós, no podran ser-ho.

Hauran d'ésser un lloc de pas per a promoure síntesis provisionals i emprendre accions amb un valor socialment reconegut.

4.3. Els murs que separen l'escola de la societat hauran d'ésser substituïts a poc a poc per a una organització del temps

Tot el dit fins ara anirà enderrocant la separació escola/societat, tot i que caldrà un temps "escolar" per a complir les funcions citades en els punts 4.1 i 4.2.
L'escola haurà d'inserir-se en altres institucions socials de les que cal citar-ne, com a mínim, tres: la fàbrica (per a significar l'organització del treball productiu), la vila (per a significar la gestió política local o de barri) i els *mass-media.* Ho desenvoluparé successivament en els tres punts que segueixen.

4.4. L'escola no podrà restar al marge del món del treball

En el moment present, l'escola explica una monstruosa paràbola a través de la qual uns nens són abocats a treballar amb les mans, sense haver-se'n adonat, i uns altres són reservats per a treballar amb el cervell.
Els uns són expoliats de la paraula: l'escola els serveix per a adquirir un valor de canvi en el mercat de treball...; la paraula no els cal, i no se'ls deixa descobrir-la.
Els altres son expoliats del treball, mitjançant un ús gratuït i desarrelat de la paraula que no es cap garantia del seu futur treball intel.lectual.
Ni uns ni altres tenen una escola on s'harmonitzi paraula i treball: mai no podrem dir que l'escola els hagi ajudat a descobrir la igualtat, mai no podrem dir que l'escola els ha situat en una via de plenitud humana. Si per cas hi arriben, haurà estat per altres camins.
Per això dic que el treball haurà d'incorporar-se a l'escola i/o que l'escola haurà d'incorporar-se al treball. Es l'únic camí que hi ha per a comprendre el veritable significat de l'esforç, la rutina, el cansament i, com a complement dialèctic, obrir-se amb major plenitud al significat de la creació, de la paraula, de la col.lectivitat.

4.5. L'escola serà oberta a la vila

L'escola serà travessada per la dimensió política. No vull dir pas la política de partit, electoral.
Vull dir la política de la gestió quotidiana de l'immediat: la que per-

met de descobrir que una col.lectivitat no se sosté i avença per la presència de forces màgiques o de la benvolença dels adults, sinó que el progrés és el resultat d'un esforç de superació de contradiccions, d'utilització i transformació dels condicionaments materials i històrics.

4.6. L'escola escoltarà i parlarà als "mass-media"

Els *mass-media* arriben arreu i envaeixen progressivament més i més àmbits de la vida individual i col.lectiva. Els *mass-media* s'escriuen amb codis ben estructurats que domina l'especialista i que s'empassa el receptor sense disposar d'un aparell mental selectiu dels missatges, per manca de coneixement de la lògica que els estructura.
Ningú no pot discutir l'eficàcia d'aquests mitjans de comunicació, però és ben ligítim de plantejar-se de quina manera poden fer-se veritablement útils.
És en aquest sentit que es viu ara mateix el problema i que es treballan formes d'aprenentatge dels codis visuals, audiovisuals, etc.
És en aquest sentit que es formula que només aprenent a escriure en audiovisual, només aprenent a emetre missatges amb aquest llenguatge, hom esdevindrà capaç de copsar-lo de forma crítica.
L'escola, certament, acomplirà aquesta funció lingüística i, tant com ara es practica un intercanvi de correspondència escrita, es practicarà un intercanvi d'emissions radiofòniques, de cassettes, de video. Ben organitzat no és car, i els preus tendiran a esdevenir assequibles.

4.7. El temps escolar s'omplirà amb un treball de codis

Al punt 4.3 d'aquest apartat deia que l'escola no serà un mur, sinó un temps, una modalitat del treball.
Als dos primers punts deia que aquest temps ha d'articular la dialèctica acció-coneixement.
Per tal que això sigui possible, és imprescindible l'aprenentatge dels codis d'interpretació de la realitat: codis lingüístics, codis matemàtics, codis icònics, codis artístics, codis tecnològics...
Temo repetir-me, però torno a dir que l'escola haurà d'ensenyar menys i estructurar més: l'art, la tecnologia, la ciència seràn apresos tant a dins com a fora de l'escola.
Allò que diferenciarà el temps escolar serà la descoberta de l'estructura i del codi que l'expressa. El temps "escolar" serà un temps d'estructuració situat en el context d'un temps de participació.

4.9. L'escola jugarà un paper important en l'equilibració emocional dels individus

És un fet que la població infantil, sobretot la urbana i encara més la suburbana, presenta un panorama creixent de transtorns de caire emocional.
Això és imputable a les condicions de vida, a l'acceleració del canvi cultural, al desarrelament, a la lentitud de l'adaptació...
En aquesta línia, l'escola no podrà mai renunciar al seu rol "d'apostar pels nens", no podrà oblidar la seva funció de regulació de les condicions que assegurin un desenvolupament personal harmònic. Això afecta molts aspectes del temps escolar: el ritme de vida intern, el propiciar ocasions de maduració, l'alliberament de la paraula, la construcció de valoracions, la pròpia organització de la institució escolar.

4.9. La gestió de l'escola serà un element important de l'educació

Perdut el seu rol de catedral del saber, enterrada la seva funció d'àrbitre del bé i del mal, en nom de què podrà la institució escolar utilitzar el poder?
Evidentment, la institució continuarà administrant un poder que li és delegat per qui li encomana una funció social educativa. Però, coherència obliga, haurà de fer un ús educatiu del poder.
En línies vagues diria que el poder és de tots i per a tots, que l'autoritat només cobra significació quan és basada en la reciprocitat i en el reconeixement mutu de les persones. En línies concretes, cal afegir-hi que els nens han de fer un aprenentatge de la paraula, de la relativització, de la frustració.
Però és possible de plantejar-se l'edificació de la llibertat com a projecte col.lectiu. I això passa per la recerca de formes de gestió obertes a una participació compromesa. La gestió de l'escola no podrà cenyir-se a tal o qual model: serà la creació d'aquells que es troben en la situació i que avencen vers la realització d'un projecte que comparteixen.

4.10. L'escola serà un lloc de gènesi de valors

En un contexte d'encontre, acció, obertura a la vida i al treball sosial, gestió colectiva... el debat ètic hi té un lloc clau.
Quan el treball és contrast amb la realitat i transformació d'aquesta. Quan la paraula és exercici creatiu arrelat. Quan aquesta paraula i

aquest treball es troben, neix una moral que els dóna significació a un i altra.
Neix la possibilitat d'unes valoracions que, ben instaurades sobre el real serveixen a la finalitat de regular, des d'un nivell superior d'abstracció i de generalitat, la direcció de la vida individual i col.lectiva.
L'actuació pedagògica ha estat des de sempre impregnada de valors.
El canvi residirà en una construcció moral bastida sobre bases no únicament idealistes, sinó didàctiques i, per tant, protagonitzades personalment.

5. PROPOSTA DE SÍNTESI I DE CAMINS A SEGUIR

Voldria, per a acabar, posar en ordre breument tot el discurs precedent per a subratllar-ne els elements essencials i extreure'n, en un segon pas, línies d'acció.

En primer lloc, voldria caracteritzar la situació present per un doble inventari de problemes: els estrictament pedagògics i els del marc que envolta l'escola.

- Des d'un punt de vista pedagògic no estan resoltes les qüestions següents:
  . la infraestructura material i d'equipament escolar
  . la qualificació professional dels mestres
  . les funcions que acompleixen les institucions escolars: integració ideològica, selecció, reproducció del sistema social, són en conflicte amb la consecució de l'autonomia personal i col.lectiva, amb la igualtat, amb la transformació del real.
  . les micro-funcions que acompleixen les escoles no són adequades a les circumstàncies del real: hom ensenya allò que els nens ja saben, hom els plega a rituals que han perdut el contingut que els justificava, hom els fa dissociar paraula i treball, se'ls posa en condicions que obstaculitzen el desenvolupament personal.
- Des d'un punt de vista de l'entorn de l'escola, cal fer esment de:
  . una utilització insuficient d'actius humans potencialment molt valuosos.
  . idem d'actius institucionals.
  . l'existència d'obstacles provinents de poders centrals que sobreposen una normativa a la lògica de les realitats i, per tant, n'impedeixen el desenvolupament; com a cas clar: la qüestió catalana

l'existència d'un conflicte, amb aparences de facècia política, entre opcions (Pública/Privada, Única/Lliure) que poden ésser fàcilment manipulades i acomplir finalment una funció paralitzant.

En segon lloc, voldria fer notar que fer un inventari de problemes és, també, esbossar una línia d'actuació ja que, en definitiva, ens movem orientats a resoldre allò que és contradictori.

En aquest sentit, cal remarcar que:

- Tot allò que s'inscriu en la línia de milloraments didàctics, materials, tecnològics..., és assolible.
  Però es tracta de micro-progressos que no poden amagar les qüestions de fons.
  Seran passes endavant, passes estimables, però...
- Tot allò que són qüestions de fons, encara que es tracti només de qüestions pedagògiques (la investigació entesa com a treball escolar, la gestió del centre escolar com a espai educatiu, l'alliberament de la paraula com a teràpia, el treball com a contrapès de la paraula i com a via d'accés a la plenitud del real...), és més o menys assolible a nivell de teorització.
  Però fer-ne una traducció a la pràctica no serà pas fàcil perquè comporta una reconsideració de la funció social de l'escola.
- I, encara, aquelles qüestions d'abast més ampli, que desborden el marc de l'escola per a situar-se en el terreny del paper que la societat li atorga només podran resoldre's en el debat polític.
  I aquí s'hi enfronten forces representatives dels qui tenen molt a guanyar, amb forces representatives dels qui es pensen que tenen quelcom a perdre.

La qüestió, em sembla, és de confiança en la possibilitat de construir un futur millor per a tots.

Aquest futur passa, poc o molt, per l'escola de tots.

Aquesta escola, temps d'encontre-acció arrelat en el treball, en la vida local i en l'ús dels llenguatges de tota mena és un repte que no podrem defugir.

Serà més o menys possible de retardar-lo, però les forces que impulsen la història ens hi abocaran.

Per això, i des d'ara, em sembla que és possible d'iniciar vies de treball que condueixin a aclarir fórmules pràctiques per a la construcció de l'escola de tots:

- Potenciació i reconeixement de l'experimentació: amb això no vull significar grans despeses d'investigació, sinó més aviat impuls i validació de la recerca conscienciosa.
- Reconeixement en experimentació d'una via concreta per a la suavització de l'aspror del debat ideològic: amb això no vull significar la minimització d'aquest debat, sinó el seu enriquiment per mitjà del contrast amb realitats palpables.
- Exploració de les possibilitats pedagògiques d'una gran quantitat de vehicles de cultura: la vida quotidiana, la vida local, el treball, els *mass-media,* les arts.
- Reconeixement de la funció equilibrada de la personalitat –terapèutica, si ho voleu– que pot exercir l'escola. Reconeixement i impulsió.
- Reconeixement a les escoles de fórmules d'autoregulació dels seus programes de treball en funció d'hipòtesis formulades amb precisió, d'acord amb les vies anteriorment esmentades i d'altres que es considerin igualment valuoses.
- Reconsideració de les necessitats de preparació dels mestres.
- Creació de xarxes d'intercomunicació entre els mestres que assegurin, sobre la base de la praxi quotidiana, una formació permanent amb objectius clars.
- Revisió dels marcs legals de l'escolaritat (lleis d'educació, constitució de centres, plans d'estudi) amb la finalitat que aquesta acompleixi el que és una raonable voluntat majoritària.

Voldria emfasitzar això que acabo de dir fins al punt que, per a mi, és el més important de tot. Ho és perquè significa un canvi en la praxi concreta de molts professionals, perquè és l'única via que tenim per a no ofegar-nos en la sensació que les utopies són llunyanes.

No he parlat d'utopies, sinó d'exigències concretes de la Història, d'un futur que ens és probable i que podem apropar.

De recursos no ens en sobren, ni ens en sobraran.

Només abocant a l'escola tot allò que la societat és, tot allò que el país vol ésser, ens serà possible d'oferir als nens i nenes l'oportunitat de crear un futur.

Només aleshores tindrem una mínima garantia d'haver respost a allò que ells, ja adults, ens haurien demanat i ens reivindicaran si no els ho hem sabut oferir.

Molts ho creiem possible.

CAP A UNA PLANIFICACIÓ RACIONAL DEL SISTEMA SANITARI

HÈLIOS PARDELL

1. ELS PROBLEMES I LES TENDÈNCIES MÉS IMPORTANTS EN EL PANORAMA INTERNACIONAL

Endinsar-se en el panorama sanitari internacional constitueix una peripècia plena d'estímuls i de riscs perquè el camp de la salut és un dels que més canvis ha sofert en els darrers temps i, alhora, és aquell que per l'home d'avui més cabdalment representa la capacitat de triomf i dominació de l'espècie humana sobre els elements naturals que l'envolten, a la voluntat dels quals se sentia abandonada fins ara.

1. El primer punt que cal ressaltar és el tomb copernicà que ha representat el pas del concepte-eix de malaltia al de salut. Les conquestes fisio-patològiques, la introducció del pensament etiològic microbià i l'èxit aconseguit en la lluita contra les malalties infeccioses, els avenços espectaculars en les tècniques diagnòstiques i en la síntesi de nous medicaments feren que el món mèdic, centrat en la malaltia, absorbís tot el camp sanitari i les conquestes extraordinàries realitzades en el camp de la prevenció, per exemple, restessin relegades a un segon lloc. Tot, enmig d'aquest context, jugava a favor de la malaltia. De la seva existència en depenia la brillantor de les actuacions mèdiques.

Ha calgut que el temps, jutge de tantes coses, hagi palesat la relativitat de l'èxit tant cridanerament pregonat, perquè el pensament sanitari hagi capgirat els seus passos i ara s'adoni que la lluita per la salut és un afer tan important com el combat contra la malaltia.

Perquè a la reducció de la mortalitat infantil, la desaparició gairebé completa de les ancentrals malalties epidèmiques i l'allargament pro-

gressiu de l'esperança de vida, característiques més sobresortints del nivell sanitari dels països desenvolupats, s'hi encaren un increment de les malalties cròniques, del càncer, dels accidents i de les anomenades "malalties de la civilització", íntimament relacionades amb les condicions de vida de les societats occidentals més puixants.

Curiosament, el pensament mèdic-sanitari que fins ara havia sortit triomfant del repte, no té eines prou adients per enfrontar-se a aquest nou espectre de morbilitat i, persistint en el seu model, sovint aconsegueix ser origen de trastorns de la salut tan importants i greus com aquells que volia combatre.

Per això, la substitució del concepte negatiu de malaltia pel concepte positiu de salut, ha possibilitat el foment de les activitats relacionades amb la promoció de la salut, l'educació sanitària de la població, la prevenció (primària, secundària i terciària) de la malaltia i, darrerament, la rehabilitació o reinserció del malalt, costat a costat de la tasca assistencial mes clàssica dominada per la guarició de l'home un cop entrat en el món de la malaltia.

Fou un sanitarista americà qui comparà la situació a la d'una filera d'homes inadvertits que l'un darrera l'altre anaven caient per un precipici. Allà al fons de l'abisme, un metge els anava curant amb l'ajut dels medis tècnics més sofisticats. N'hi hagué prou que hom col.loqués un senzill cartell de prevenció abans del precipici perquè la presència del metge, amb tots els seus aparells, esdevingués innecessària.

2. Juntament amb aquest tret fonamental del canvi sanitari, un altre aspecte decisiu és la cruilla en la qual es troba pel fet que el mateix concepte de salut es molt difícil de definir.

El clàssic enunciat del preàmbul de constitució de l'Organització Mundial de la Salut (O.M.S.) diu: "La salut és un estat de complet benestar físic, mental i social, i no solament l'absència de malaltia". Aquesta definició ha tingut el mèrit, des d'aleshores, d'assenyalar el nou camí del món sanitari, basat en l'èmfasi de la salut enfront de la malaltia. Però, com moltes veus assabentades han fet veure, ha resultat poc operativa a l'hora de manejar aspectes quantitatius i tècnics de la salut.

Per això un cop darrera l'altre s'ha intentat trobar una fórmula que resumís el contingut del que hom vol dir amb el terme salut; pero fins ara no s'ha reeixit en aquest intent, diríem, "tecnocràtic". El que no és pas gens estrany si tenim en compte que al voltant de la salut hi giren camps tant diversos com el biològic, el psicològic, l'econòmic, el sòcio-cultural i, adhuc, el polític, en l'anàlisi dels quals han d'emprar-se eines i pressupòsits ben diferents.

L'anàlisi de la salut des de la vessant política agafa cada dia més preponderància atès el caràcter de servei públic que progressivament va adquirint tot el relacionat amb la sanitat i la constatació que qualsevol sistema sanitari ve influenciat d'una manera definitiva per la ideologia política que l'inspira. No és casual l'elecció del model. Estimular les actuacions hospitalàries o extrahospitalàries; destinar més recursos a la prevenció i promoció o a l'assistència curativa; formar metges-tècnics o metges-sanitaris; afavorir un sector o un altre no té res de tècnic i neutral. Gairebé sempre obeeix a raons estretament relacionades amb el model polític escollit per organitzar la societat. Només cal fer un breu repàs a la situació d'arreu del món per adonar-se que els sistemes sanitaris de França, EE.UU., Cuba, Anglaterra o Xina són tan diferents com llurs formes de govern i d'organització social.

Foren, sens dubte, aquests esquemes de pensament, entre altres, els que dugueren al Xè. Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana (Perpinyà, 1976) a proposar la definició de salut com "aquella manera de viure joiosa, solidària i autònoma" i els que mogueren als autors del llibre La Sanitat als Països Catalans (1) a afirmar que "qualsevol definició de salut depassa les possibilitats de la ciència positiva i conté necessàriament elements ideològics". En elles s'hi reflecteixen fidelment aquestes dimensions sòcio-polítiques de la salut i, encara, una dimensió personal de la qual parlaré més endavant.

3. Ultra aquestes dues consideracions genèriques, que d'alguna manera resumeixen el moment sanitari actual, es poden tocar tot un seguit de punts concrets que són útils per arrodonir i completar l'anàlisi.

La contemplació prioritària dels problemes sanitaris i la conversió de la salut en un dret fonamental de la persona i de la comunitat fa que constitueixin, cada cop més, un capítol importantíssim de l'actuació dels governs en el sector públic, el qual va assolint una preponderància indiscutible enfront del sector privat, les limitacions del qual son cada dia més paleses.

Certament es passa per totes les situacions possibles, des de l'estatització completa d'un Servei Nacional de la Salut (com per exemple el cubà o el soviètic) fins a la liberalització absoluta de l'activitat sanitària (com per exemple als EE.UU.). Però, en qualsevol cas, la tendència general és la d'una intervenció progressivament més forta de l'estat en el sector sanitari atès el volum de despeses que representa (més d'un 5 %

(1) GOL J., DE MIGUEL J.M., REVENTÓS J., SEGURA A. i SOLER SABARÍS F.; La Sanitat als Països Catalans. Edicions 62. Barcelona, 1978. p. 33.

del PNB en alguns països) i la importància social que té en els nostres dies.

Conseqüència d'aquesta intervenció estatal és la preocupació creixent pel cost dels sistemes sanitaris, el qual sembla seguir una cursa intemperant a la que, fins ara, no s'hi troba la manera d'aturar-la. Una altra conseqüència és la necessitat d'elaborar plans o estratègies d'actuació calculades puix que el sector sanitari ofereix l'exemple típic d'una demanda il.limitada, per un costat, i l'existència d'uns recursos limitats, per l'altre.

Demanda il.limitada perquè costa molt de posar llindars a aquest nou dret de la persona, viscut amb una intensitat i una quotidianitat infinitament més grans que altres drets humans potser més ampulosament promulgats però amb una incidència molt més petita en la vida diària de cadascú. I recursos limitats perquè cada societat té una riquesa i uns mitjans productius finits i, ensems, perquè els camps d'actuació social són nombrosos i, sovint, cadascú ofereix unes prioritats indiscutibles.

4. El progrés de la tècnica és un tret dominant del món d'avui i el món sanitari no en constitueix pas una excepció; ans al contrari, per molta gent en representa un símbol.

Els avenços en el diagnòstic radiològic, isotòpic i bioquímic; el progrés realitzat en el transcurs dels darrers anys en el terreny de les exploracions endoscòpiques; les conquestes en el camp dels trasplantaments i de la cirurgia reparadora; els equipaments complexíssims que fan possible el funcionament de les unitats assistencials dels hospitals; les costoses instal.lacions que permeten uns nivells de recerca inimaginables fa uns pocs anys; el potencial industrial que s'aplica a la síntesi de nous medicaments. Tot això constitueix la cara d'aquest avanç tecnològic, els beneficis del qual seria absurd no reconèixer.

Tanmateix la moneda del progrés té, alhora, un revers. Si l'home no és prou conscient del que té entre mans, esdevé un esclau de la màquina, i el mateix potencial tecnòlogic se li gira en contra, provocant-li danys de tota mena que van des de l'alienació més embrutidora fins a l'anihilament físic absolut.

En el cas que considerem, tota una patologia iatrogènica fins ara desconeguda i, a voltes, gravíssima ha anat brollant al mateix temps que les novetats tecnològiques s'han anat introduint en la pràctica mèdico-sanitària de cada dia. La lluita contra aquestes malalties provocades per la mateixa Medecina constitueix un dels reptes més important que aquesta ha de resoldre.

En la mateixa cara de la moneda se situa la greu inadequació entre el desenvolupament tècnic i la utilitat i distribució social dels seus benefi-

cis. Veus plenes d'experiència com la de R. Dubos i la del mateix Director General de l'Organització Mundial de la Salut, H. Mahler, han palesat aquesta qüestió punyent que les societats dels nostres dies encara no han sabut resoldre.

Les conquestes que es produeixen en cadascun dels camps sanitaris només són aprofitades per un sector molt reduït de la població mundial. Mentre que alguns milions de privilegiats gaudeixen dels mitjans més sofisticats i costosos, una gran part dels habitants del món resta condemnada a la manca d'assistència més elemental. I aquesta inequitat, en lloc de minvar, cada vegada es fa més àmplia.

5. Com a conseqüència de la predominança de l'imperi de la tècnica en els nostres dies, hom creu de manera freqüent que l'afer de la salut és una qüestió que cal deixar en mans dels tècnics. Aquesta actitud fa que es posi una confiança exagerada en les actuacions especialitzades i en els medicaments, oblidant que la salut és, per damunt de tot, un projecte personal que té quelcom de conquesta. L'estat de salut és un equilibri de l'individu amb el seu medi, com més endavant veurem. Per això pensar que l'home pot romandre indiferent en aquest combat quotidià, esperant que tot l'ajut li vingui de fora, constitueix una actitud irraonable i extraordinàriament perillosa, de la qual n'esdevenen resultes malaurades per a l'home i per a l'espècie humana.

Per un altre costat, aquesta indiferència vers l'aportació personal en la tasca d'assoliment de la salut possibilita una situació de medicalització desmesurada, plena de riscs per a l'individu i per a la societat, com Illich (1), entre altres, tan acuradament ha fet veure.

Perquè la cursa tecnològica que el món sanitari segueix és origen de problemes greus quan s'oblida de l'home en la seva totalitat. ¿De què serveix perllongar la vida de l'individu si després no sabem què fer amb els vells?. ¿De què serveix desafiar la mort quan la vida que aconseguim ja no és una vida humana?. Sovint al metge envanit li succeeix el mateix que a l'aprenent de bruixot: arriba a crear problemes i situacions la solució dels quals no sap trobar.

La salut no és un vedat dels metges o dels sanitaris; és un terreny en què tothom hi té alguna cosa a dir. Cal superar per sempre més la creença que només amb la tècnica i l'especialització es pot arribar a la consecució de l'estat òptim de salut. Aquesta, com hem vist, és quelcom massa complex per deixar-la reduïda a un problema tècnico-científic. Hem d'aprofitar tot allò que el progrés ens aporta, pero no ens és per-

(1) ILLICH I.; Némesis Médica. Barral editores. Barcelona. 1975.

mès de rebutjar o menysprear el cabal de coneixements i experiències que la tradició ens traspassa. Solament entenent això ens serà possible copsar en el seu veritable sentit la crida del Director de l'O.M.S. perquè hom utilitzi tots els recursos, àdhuc aquells que la medicina oficial ha encasellat com heterodoxos, en els països menys desenvolupats per tal d'aconseguir un estat de salut millor per a llurs habitants.

6. En paraules de Laín Entralgo (1), la Medicina (Sanitat) actual es caracteritza perquè és: tècnicament insuficient, assistencialment immadura, professionalment injusta i científicament insatisfactòria. I dos dels seus dilemes o tensions mes importants són el de la personalització-tecnificació i el de la personalització-col.lectivització.

Del primer n'acabem de parlar, però voldria fer-hi una afegidura. Ultra les considerancions que han sorgit, el conflicte personalització-tecnificació és, d'alguna manera, el mateix que el de Medicina General-Medicina Especialitzada. Quan el món mèdico-sanitari s'ha decantat cap a la tècnica han aparegut i s'han desenvolupat les especialitats. Quan torna a emfasitzar l'aspecte personal de la seva comesa, reneix la figura del metge general, ara anomenat també metge de família o metge de primera fila.

Pel que fa al segon dilema, l'interès creixent per la vessant comunitària de la salut pot fer perdre la visió personalista que el metge forçosament ha de tenir en el desenvolupament de la seva tasca. Però justament aquesta és la cruilla en la qual es troba qualsevol sistema sanitari que vol ser eficaç a l'encop per a la comunitat i per a l'individu. És necessari que no perdi de vista l'actuació en el camp de la salut pública per tal d'assolir aquells objectius sòcio-econòmics (o sòcio-político-econòmics) del contingut de la salut i, ensems, ha de contemplar els aspectes psicològics i personals que en constitueixen la vivència individual i última.

7. Característica preeminent del món de la salut dels nostres dies és la preocupació cada vegada més important per les actuacions preventives, de promoció de la salut i de reinserció del malalt, enfront de les destinades a la guarició.

Aquestes han estat les que fins ara han absorbit, i segueixen fent-ho, les energies de la major part dels sistemes sanitaris d'arreu del món. A elles se'ls assigna el gruix de les despeses sanitàries de qualsevol país; elles acaparen els equipaments i el personal del sector.

(1) LAIN ENTRALGO P.; La Medicina actual. Seminarios y Ediciones S.A. Madrid. 1973.

Però ha arribat el moment en què hom veu que grans esforços en el camp de l'assistència curativa assoleixen uns resultats sanitaris ben exigus. Altrament, es constata que inversions molt més reduïdes en camps com el de la promoció i prevenció aconsegueixen unes millores sanitàries infinitament més profitoses i a l'abast de tothom.

Un exemple paradigmàtic del que acabo de dir pot ser-ho el de trasplantament cardíac, per un costat, i la lluita contra la malaltia coronària, per l'altre. Aquell té un cost exagerat (hom calcula uns 10 milions de pessetes) i tanmateix representa un profit sanitari esquifit per a la societat i, àdhuc, per a l'individu puix que té poques possibilitats de sortir-ne amb vida o de sobreviure molts anys. Ben al contrari, la lluita contra la malaltia coronària, basada en la lluita contra els anomenats "factors de risc", suposa dur a terme programes antitabàquics, formació dietètica, descoberta i tractament de la Hipertensió Arterial i malalties metabòliques i ensenyament de nous hàbits de vida. Activitats totes elles d'un cost molt inferior i d'una projecció social infinitament superior a la d'un trasplantament de cor, la justificació clínica del qual gairebé sempre és conseqüència, paradoxalment, de la malaltia coronària.

8. D'acord amb aquests esquemes sanitaris, tots els experts i les organitzacions internacionals recomanen molt vivament la potenciació de les actuacions sanitàries anomenades de primera fila. És a dir, aquelles que es duen a terme en contacte estret amb la població per tal de poder incidir més intensament i ampla en les seves característiques de vida i poder lluitar amb més eficàcia contra els adversaris de la salut.

Les actuacions esmentades han de realitzar-se en uns centres dispensarials o ambulatoris la nominació genèrica dels quals es Centre de Salut. En aquests centres sanitaris hi exerceixen un eixam de treballadors del camp de la salut, amb el metge general al front, per tal d'assolir aquells objectius que constitueixen el contingut fonamental de la salut en la seva accepció més comprensiva.

L'aplicació d'aquests programes sanitaris exigeix, està clar, un gran nombre de personal amb una preparació adient. En tots els països aquesta és una qüestió problemàtica d'allò més. Les escoles de Medicina i de professions sanitàries auxiliars no han incorporat amb la rapidesa que calia les noves idees, el que constitueix un fre considerable a l'hora de la formació del nou personal necessari. Els professionals que surten de la major part de les escoles estan preparats per enfrontar-se a la malaltia amb eines tècniques sofisticades en el si dels hospitals; però es troben desarmats per endegar programes d'educació de la gent, de prevenció de la malaltia o de reinserció del malalt.

9. Directament relacionada amb el punt anterior es troba la qüestió plantejada del foment de l'actuació sanitària en els hospitals o fora d'ells. Ja fa uns quants anys que deia (1): "Conviene, de todas maneras, no sobrevalorar el papel del hospital en el marco sanitario. Aunque, ciertamente, el hospital absorbe la mitad del presupuesto sanitario global no ha de olvidarse que más del ochenta por ciento de las prestaciones de actos médicos a la comunidad están constituidas por atenciones domiciliarias y de consulta externa. Y, por otro lado, las prestaciones hospitalarias pierden gran parte de su valor si no se hallan integradas funcionalmente en el conjunto de los servicios sanitarios."

"Por otra parte, la asistencia hospitalaria es muy cara y tiende a encarecerse cada vez más y más aceleradamente. Además, el internamiento en el hospital aleja al individuo de su medio habitual pudiendo llegar a dificultar su reinserción en él, si el confinamiento se prolonga. Por todo ello son cada vez más numerosas las voces expertas que insisten en la necesidad de potenciar al máximo todos los servicios pre-hospitalarios para evitar ingresos innecesarios en el hospital."

Aquesta afirmació reflecteix fidelment el pensament sanitari actual al voltant del problema. Arreu del món es tendeix a deixar el nombre de llits hospitalaris en un mínim necessari, i àdhuc aquells països que tenen dotacions de 8, 10 i més llits per mil habitants procuren reduir-los per tal de fer més racionals llurs sistemes sanitaris.

El camp psiquiàtric és potser aquell en el qual amb més rellevància hom pot constatar aquest corrent. Ningú no dóna ja suport a l'assistència en els antics manicomis; tothom es mostra partidari de l'atenció ambulatòria al malalt mental en el major nombre possible de casos, per tal d'afavorir la seva reinserció familiar, laboral i social. Amb el qual les necessitats de llits d'hospitalització resten considerablement disminuïdes.

10. Dues característiques més voldria esmentar par acabar aquest capítol. La primera és el canvi experimentat en l'espectre de la morbilitat i mortalitat en els darrers temps, i la distribució geogràfica de les seves peculiaritats epidemiològiques. La segona és la dimensió ecològica que s'introdueix en el camp de la salut-malaltia.

Hom pot contemplar dos grans grups de països: els països occidentals més desenvolupats i la resta de nacions del món. En els primers el

(1) PARDELL ALENTA H.; Funciones del Hospital en el marco de una regionalización sanitaria. Dins: ACARIN N. y otros; La Sanidad Hoy. Ed. Avance. 2ª edición. Barcelona. 1976. pp. 91-109.

clàssic patró de les malalties infeccioses i totes aquelles relacionades amb la desnutrició, la pobresa i la manca de higiene s'ha vist rellevat per un nou grup de malalties que inclouen el càncer, les càrdio-vasculars (infart del miocardi, hipertensió arterial), la cirrosi hepàtica, els accidents laborals i de tràfic i totes aquelles que hom anomena "malalties de la civilització", estretament lligades al stress i a les condicions de vida de l'home d'avui en les societats desenvolupades (trastorns psicosomàtics, obesitat, neurosi, etc.).

Entre aquest grup d'afeccions cal senyalar, a més, les noves formes de les malalties infeccioses que hom creia dominades definitivament. Efectivament, en els darreres anys s'observa un rebrot de processos microbians que semblaven desapareguts arran de la introducció dels antibiòtics. Sigui pel mal ús que d'aquests se n'ha fet, sigui per la despreocupació envers les normes bàsiques de prevenció, el fet és que malalties com la tuberculosi o la gonorrea tornen a constituir un problema sanitari de primer ordre. A més a més, se n'hi han afegit unes de noves produïdes per microbis desconeguts fins ara o tradicionalment no nocius per l'home amb el qual convivien en una perfecta relació de saprofitisme. I el pitjor de tot és que la major part d'aquestes "noves" malalties infeccioses han esdevingut ressistents al tractament amb antibiòtics, el qual es troba capbussat, ara per ara, en un carreró sense sortida puix que la síntesi de nous productes, gairebé diària, no aconsegueix capgirar la situació.

En la resta de països, la major part dels quals romanen en el grup dels del "tercer món" o "subdesenvolupats", una incidència considerable de tota mena de malalties infeccioses i d'afeccions relacionades amb les condicions de vida, a vegades miserable, i d'alimentació, fan que la mortalitat infantil sigui elevadíssima, que l'esperança de vida no ultrapassi en alguns casos els 40 anys i que la proporció de vells sigui, per tant, molt escassa. Aquests països solament poden mantenir una població en creixement perquè tenen uns índexs de natalitat altíssims.

Tot el contrari, com podem veure, del primer grup, el dels països occidentals, en els quals la mortalitat infantil és reduïdíssima, l'esperança de vida depassa els 70 anys i la població envellida és considerable. En aquestes nacions la proliferació de procediments anticonceptius i la disminució de la mortalitat porta de la mà a una situació de població estable amb tendència a la regressió, el que comença a constituir un problema seriós per a alguns països europeus.

Tots aquests canvis soferts en la morbilitat i la mortalitat, fonamentalment de les malalties infeccioses, han originat l'aparició d'un corrent que propugna la concepció ecològica de la salut-malaltia. L'home és un element més de la cadena biològica i no pot actuar impunement sobre

els altres esglaons perquè, sovint, ell en pateix les conseqüències malaurades. Aquesta actitud estimularà noves formes de lluita antimicrobiana, allunyades de l'antibioteràpia indiscriminada, i farà que s'encarin amb una òptica diferent la major part de les malalties del nostre segle.

II. LES PRINCIPALS CARACTERÍSTIQUES QUE PRESENTA CATALUNYA

La sanitat catalana ha estat objecte de nombrosos estudis i anàlisis en aquests darrers anys (1). A ells podria remetre al lector interessat; però per tal d'estalviar-li aquesta feina intentaré fer-ne un resum breu i aclaridor.

A casa nostra encara romanen ancorats al concepte essencialment mèdic del món de la salut, desllindant ben clarament un marc assistencial preponderant i un marc de la salut pública reduït a una petitesa. Ambdós camps tenen poquíssims punts de contacte i cadascun lluita pel seu costat. D'aquesta manera es malversa una quantitat extraordinària de recursos, dels quals se'n podria treure molt més profit si s'aconseguís integrar-los en un sistema coherent.

Com a conseqüència de la uniformitat que l'estat centralista ha imposat en els darrers quaranta anys, ni Catalunya ni cap de les altres nacionalitats d'Espanya han assolit peculiaritats sanitàries ni de cap altra mena, com no siguin diversitats epidemiològiques de les malalties i de llur distribució.

En el camp que analitzem el que si hom pot constatar és un predomini del sector privat a Catalunya en relació a la resta de l'Estat Espanyol; conseqüència, sens dubte, de la tradició mutualista tan arrelada i de les poques inversions públiques que s'han realitzat al llarg d'aquests anys en el nostre país.

El govern autònom d'abans de la guerra arribà a endegar algun esborrall de pla sanitari global i aconseguí reeixides importants en alguns terrenys (per exemple, en la lluita contra la tuberculosi i contra el paludisme). Però després de la desfeta no es dugué a terme cap altre intent en aquest sentit fins fa pocs anys, quan s'elaborà un pla de regionalització hospitalària d'aquella que aleshores s'anomenava "5ª Región Hospi-

(1) El Xè. Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana i el Congrés de Cultura Catalana (Ambit de Sanitat). Llibres com ara: *La Sanitat als Països Catalans* i *Què passa amb la Sanitat?*. Revistes com el número monogràfic de JANO (desembre del 1977). I nombroses publicacions de tota mena que farien la llista inacabable.

talaria" (1), que no tingué cap traducció operativa posterior. Això vol dir que a Catalunya no hi ha hagut cap esquema sanitari racional que contemplés tots els camps d'actuació i que cadascun dels sectors d'activitat ha anat caminant pel seu costat, oblidant-se, massa sovint, dels altres.

Algun d'aquests sectors, com l'hospitalari, ha assolit un paper capdavanter indiscutible, àdhuc a la resta de l'Estat Espanyol, el que els ha permès dur a terme realitzacions importants dins de llurs limitacions genèriques. Però dissortadament aquesta no ha estat la tònica, sinó més aviat l'excepció. El conjunt del camp sanitari s'ha caracteritzat per una gran pobresa d'iniciatives i de fets.

Catalunya ha estat un país receptor d'un contingent importantíssim d'immigració i, per un altre costat, ha sofert un procés de concentració urbana de la població molt accelerat. Factors, ambdós, que han facilitat amb abundor l'aparició d'aquella nova patologia de les societats desenvolupades de la qual parlàvem en el capítol anterior. Davant d'aquest nou grup de malalties, la nostra sanitat, desorganitzada i curta de mires, no ha sabut com lluitar-hi.

En aquests moments els problemes de la sanitat ambiental (contaminació, patologia laboral, higiene en general, etc.) i de la salut pública constitueixen dues fites cabdals per qualsevol pla sanitari que s'endegui a casa nostra siqui quin sigui el seu model d'inspiració política.

Els hàbits sanitaris de la població són en concordància amb el panorama del món de la salut. El consumisme de medicaments i d'actes especialitzats arriba a nivells elevadíssims. Altrament la participació personal en l'afer de la salut és minvada, puix que no s'ha dut a terme una tasca adient d'educació sanitària de la població, ni a les escoles ni als llocs de treball o d'assistència.

Les tasques preventives resten les gran oblidades, en línies generals, com a conseqüència de llur marginació tradicional en assignar-les exclusivament a organismes deslligats del món del malalt i de l'assistència. I les activitats de rehabilitació i reinserció social estan mancades d'un significat comprensiu per tal com han restat limitades als aspectes físics de l'accidentat per damunt de tot. Només darrerament hom comença a intuir una extensió de llur comesa social, familiar i laboral.

El món de l'assistència és ple de contradiccions i defectes. L'hospital encara és el protagonista inqüestionable i l'atenció primària rau buida

(1) ARAGÓ I., ARTIGAS J., SOLER DURALL C. y otros; Plan de Regionalización Hospitalaria de Cataluña y Baleares, 5ª Región Hospitalaria Española. Barcelona. 1970 (Patrocinio de la Excma. Diputación Provincial de Barcelona).

d'un autèntic contingut sanitari, almenys la que hom porta a cap en els ambulatoris de la Seguretat Social, la xarxa més nombrosa del sector públic. En cadascun dels nivells i sectors la qualitat de les prestacions no és gens controlada, el que comporta unes diferències abismals, sovint escandaloses i intolerables en els nostres dies.

Val a dir, en tot cas, que el nivell dels equipaments tècnics és acceptable, a voltes molt bo fins i tot. Però no es pot dir el mateix de llur utilització ni de l'equipament de personal i la seva preparació. Les escoles responsables de la formació no han incorporat els nous conceptes sanitaris i romanen fixades a uns models caducs els quals es demostren cada dia mes ineficaços i, àdhuc, perillosos.

Les instal.lacions sanitàries són deficients, en general, tant pel que fa al nombre com al funcionament, llevat d'alguna institució concreta o alguna xarxa reduïda. I com que les dependències patrimonials han estat variadíssimes i la legislació inadequada, la manca de coordinació és palesa i altament perjudicial perquè malmet recursos de tota classe i contribueix poderosament a l'acreixement dels costos, problema aquest, que comença a resultar preocupant com arreu del món occidental.

Un aspecte fonamental que vull contemplar, per cloure aquest capítol, és el tocant a la manca de participació de la comunitat en l'elaboració i execució dels plans (?) sanitaris. Efectivament, durant el període que tot just acabem de passar, la sanitat ha estat considerada com una qüestió merament tècnica, fora de l'abast de l'usuari, el qual no ha pogut participar en la preparació, realització ni control de totes aquelles actuacions sanitàries que tant li han vingut costant i de les que tan irregularment se n'ha beneficiat.

III. L'EVOLUCIO PREVISIBLE DE CATALUNYA FINS A LA FI DEL SEGLE XX

Fer futuribles al voltant de la Sanitat a Catalunya en els propers vint anys resulta atrevit atesa la velocitat del canvi en aquest sector. Crec, però, que poden endevinar-se els trets fonamentals que condicionaran la fesomia del nostre món sanitari a la fi de l'any 2000.

Signo de cap a peus l'afirmació d'en J. Gol (1) que diu: "Es ben clar que el futur de la nostra assistència mèdica, tant pel seu desenvolupa-

(1) *GOL J.*; "El *futur* de l'assistència mèdica a Catalunya." Comunicació a la XIII reunió anyal de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i Balears. Anales de Medicina (1972) LVIII, 1:78-79.

ment com pel seu contingut, és completament indissociable del futur polític del nostre país". En el primer capítol veiérem com l'elecció del model no és casual. Per això els passos que segueixi la nostra sanitat vindran condicionats fortament per la ideologia que inspiri els programes dels responsables del govern sanitari en cada moment.

Tanmateix els nous esperit i filosofia sanitàries que s'han anat introduint en el nostre país arran del treball de grups i individus capdavanters, el qual ha cristalitzat en realitzacions com el Xè Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana, el Congrés de Cultura Catalana, la constitució del G.A.P.S., nombroses publicacions editorials i activitats de tota mena, deixaran llur traça en el futur perquè estan inspirades en el pensament sanitari més fidel a la definició de la salut que hem vist al començament.

Cal esperar que les directrius de l'actual Conselleria de Sanitat de la Generalitat (maig del 1979), regentada per homes competents, marcaran el camí del propers anys cap a una millor organització del nostre sistema sanitari per tal d'assolir aquells objectius desitjats per tothom.

La coordinació i integració de serveis i d'actuacions es durà a terme encara que només sigui per raons d'economia i d'eficàcia. Les tasques de promoció de la salut i de prevenció i reinserció primària i la figura del metge general hauran de ser objecte d'una atenció especial i el paper dels hospitals esdevindrà limitat considerablement i modificat. L'assistència més qualificada probablement seguirà la seva cursa tècnica i d'especialització, però serà controlada cada cop més acuradament i s'evitaran les disbauxes actuals. Les tasques de recerca, esquifides ara com ara, s'aniran estenent en els terrenys de les ciències bàsiques, de l'epidemiologia i de l'aplicació clínica.

La participació personal en les tasques sanitàries i en el manteniment de l'estat de salut òptim haurà de ser estimulada, i el món de la tècnica i de l'especialització, estretament controlat; tot això obrirà les portes a una verificació de la qualitat de les prestacions per tal d'oferir garanties a l'usuari.

El món de la salut s'engrandirà i badarà els seus portells a la comunitat perquè tothom hi participi. Les noves idees es faran lloc a les escoles en les quals es formen els professionals, el nombre i diversitat de les quals augmentarà, incorporant totes aquells noves professions sanitàries que tot just començen a ser conegudes entre nosaltres.

El control de les actuacions dels professionals per part de l'individu, millor preparat i educat, s'incrementarà i no seran possibles moltes de les negligències actuals. Altrament la preocupació pel cost i pel control de les despeses anirà en augment, i s'imposarà una planificació més racional.

L'espectre de morbilitat i mortalitat s'assemblarà cada vegada més al dels països occidentals més desenvolupats, el que vol dir que caldrà adoptar els nous esquemes de lluita contra la malaltia que fins ara he vingut analitzant. La nova situació palesarà les insuficiències en equipaments socials per a vells, minusvàlids, infants, etc., i deixarà sentir la seva influència en camps com el de l'urbanisme, l'ensenyament, el lleure i l'esport, etc.

Però per tal d'aconseguir tot això que he anat exposant caldrà, per sobre de tot, que homes preparats i tenaços aportin llur treball i llur saber. I aquests homes del demà hauran de ser els joves d'avui, la preparació dels quals constitueix per a tots nosaltres una greu responsabilitat que no podem negligir.

IV. QUINA FÓRA LA SITUACIÓ DESITJABLE A L'ANY 2000

Aquesta darrera questió que m'ha estat formulada té una resposta ben sencilla i breu si tenim en compte tot el que he dit fins aquí.

La situació desitjable fóra aquella que permetés que tothom pogués rebre unes atencions sanitàries completes, integrades i continuades en cadascuna de les vessants de la promoció, la prevenció, la guarició i la reinserció. Que tothom pogués arribar a assolir aquell estat de complet benestar físic, mental i social, i que tothom pogués gaudir d'una manera de viure joiosa, solidària i autonòma.

CAPITAL I CIUTATS A CATALUNYA: UNA PERSPECTIVA DE FUTUR

MANUEL DE SOLÀ-MORALES I RUBIO

I. CRISI DEFINITIVA DEL RÈGIM FRANQUISTA, CRISI ESTRUCTURAL DEL DESENVOLUPAMENT CAPITALISTA

Dos canvis fonamentals, clau, que marquen les perspectives del territori català al moment actual. En poques circumstàncies, al llarg de tot el segle, s'haurà produït amb tanta vivor, una situació en la qual el passat entra en crisi de forma òbvia, amb unes aparences curulles de tanta expectativa com ambigüitat, però que assenyala, en tot cas, palesament, la pregona interdependència entre els distints nivells d'incidència damunt el territori, i la unitat de qualsevol reflexió que maldi per a copsar-les des d'una òptica general. D'una òptica que, tot relacionant en la seva història i en la seva dinàmica els factors econòmics, demogràfics i polítics que es troben a la base d'aquesta interdependència, capti els canvis en l'estructura social justament en les formes culturals que el territori pren.

a) El pas a una democratització progressiva dels governs locals i, també, la forta reivindicació d'autonomia jurídica, administrativa i fiscal que assumeix majoritàriament del projecte polític de l'esquerra catalana, hauran de canviar el naips del joc del territori, sense que, i a desgrat del dibuix del nou joc de cartes, sigui palès més que en allò que difereix de l'usat. Però si hom substitueix les cartes d'una en una es corre el perill d'acabar en la confusió total, ajornant sempre més la configuració d'un nou joc de cartes.
La democratització política projecta, sense ombres, l'esperança d'acabar amb l'explotació miseriosa del plusvalor immediat, amb la corrupció especulativa i àdhuc amb certs mecanismes d'acumulació basats en la corrupció administrativa i en la picaresca irracional de

l'abús controlat. Difícilment són plantejats, de moment, objectius més profunds, els quals, des d'una perspectiva de pacte interclassista, resulten sempre quimèrics, inoportuns o bé antieconòmics. La lògica de la recuperació democràtica de passades injustícies i la correcció de desequilibris relatius: fins i tot, això sol és ja, establerta damunt el territori, una pretensió que assoleix les bases més fondes del funcionament del sistema territorial, tal i com s'esdevenia.

Si hom pot parlar d'una consciència palesa de recuperació que, des de la dotació dels extensos suburbis metropolitans, la defensa de les costes, els transports públics o els centres històrics de les ciutats o el lloguer límit, caracteritza l'actual política urbana dels partits d'esquerra, es troben solament ajuts minoritaris que permetin de transformar aquesta defensiva estructural en un model positiu, el qual resulti alhora coherent i mobilitzador.

Les contribucions crítiques han estat en el passat immediat fortes, però convé diferenciar-les en dos grups distints: les que intenten, sobretot, la denúncia i les que intenten, abans que res, l'alternativa, el canvi de mètode. La distinció entre els dos grups no és precisa, essent mixtos la majoria dels exemples, per bé que tots són decididament prioritaris en un sentit o en un altre. No hi ha cap mena de dubte que han dominat els primers, aquells que han atorgat la primacia a la utilització indirecta dels aspectes territorials per tal d'atacar qüestions d'organització municipal, d'injustícia tributària o de desigualtat distributiva del consum. No tant interessats a esbrinar com aquests problemes implicaven, en gran mesura, un fals enteniment dels objectius, quan una alternativa havia de redefinir no solament les respostes, sinó, abans que tot, les preguntes que avui tendeixen a produir, des d'una situació políticament avançada, respostes tan sols mecàniques a les antigues sol.licitacions. La confiança cega que avui sembla que hom atorga a la planificació urbanística, amb una fe ordenancista i burocràtica, legalísticament rígida des dels mecanismes clàssics de l'administració, defensada pels mateixos grups i persones que fa poc consideraven encara "superestructural" i "ideològica" qualsevol reflexió sobre la ciutat, és un exemple d'aquesta anàlisi massa instrumental dels temes territorials.

Els fals populisme que tendeix a la dissolució aparent dels problemes territorials en els mecanismes de programació, absurds per irreals o bé tecnocràtics per massa reals, demostra, també, de vegades, una manca d'atenció de fons a la veritable naturalesa, a les alternatives importants que planteja la gestió del territori. Els grans temes d'atenció popular durant els darrers mesos: transvasament d'aigües de l'Ebre, centrals nuclears, remodelatge de cascos històrics, govern co-

marcal, habitatge com a servei públic, etcètera, demostren que la justificació defensiva i recuperativa és insuficient per tal de nodrir la imatge de transformació democràtica del futur, que les poblacions de Catalunya associen efectivament a la perspectiva del canvi polític actual.

b) Junt amb el canvi polític, la frenada econòmica que la crisi suposa a hores d'ara en les pautes d'inversió urbanística expansiva: restricció de les propostes públiques, "liberalització" del mercat de l'habitatge, mitjançant les lleis de privatització de la promoció subvencionada i del desbloqueig de lloguers, afebliment de les taxes immigratòries. Aquests canvis conjunturals assenyalen un tomb radical a les tendències dels darrers quinze anys de marcada expansió "desenrotllista", i en la qual prenien un progressiu protagonisme els sectors concentracionaris i monopolistes del capitalisme urbà. (Les experiències del Pla Comarcal de Barcelona en el marc immobiliari, o del programa nacional d'autopistes a l'àmbit financer multinacional, en serien uns exemples representatius). Els efectes de la crisi marquen la retracció d'aquestes en l'àmbit de la intervenció territorial, i la relativa aparició estel.lar de sectors d'economia competitiva (petita burgesia, individualisme industrial, moviment ciutadà i ecologista), i que en llurs accions damunt el sòl i l'habitatge (compra d'una segona residència, defensa de centres històrics, reivindicació pública de dotacions i equipaments, planificació participada, etcètera) rebenten temporalment la temàtica prioritària de la política urbana (pública i privada). La ciutat sembla que deixa d'ésser centre d'inversió financera com ho era des dels anys 60, en què un model de capital monopolista, interessat fortament per les inversions de "capital fix" urbà, controlava les principals iniciatives. Aquest model sembla tocar fons, o, en tot cas, travessar una forta reconversió. L'atenció devers els territoris catalans no metropolitans, les inversions en sòl, en detriment de les d'infraestructura, la major independència de la gestió privada, tot deslligant-se respecte a la complicitat anterior amb l'administració pública, semblen assenyalar un retorn cíclic a uns processos d'urbanització de tipus arcaic, a uns models d'acumulació basats en costos baixos i alta seguretat, en taxes de benefici difuses a mitjà termini.

II. LES INTERPRETACIONS DEL TERRITORI. LA MACROCEFALIA

Aquesta situació evidentment invita a reconsiderar els models d'organització del territori català.

En el passat "Congrés de Cultura Catalana" un ampli debat sobre l'estructura territorial del país es va prolongar durant més d'un any, a través de col.loquis i reunions, donant lloc a l'aparició d'algunes tesis d'interpretació.

Foren freqüents els arguments en els quals hom reunia la discussió econòmica (quantitativa) de les tendències demogràfiques amb la dinàmica laboral i els nivells de renda de les distintes "comarques", mentre hom concloïa interpretant l'estructura territorial en termes de desequilibri interior. Les dualitats de la "Catalunya pobra-Catalunya rica", "comarques industrials-comarques agrícoles", "litoral-interior", "metropolità-comarcal", "comarques productives-comarques a tancar", són el resultat esquemàtic d'aquestes anàlisis que tant necessiten la comparança com a criteri de valor, i dels quals l'estadística econòmica sembla que sigui el seu origen i el seu suport, xifres que acaben en models poc capaços d'ajudar les decisions d'actuació futura. Tot amb tot, per aquest camí, la problemàtica acabava reconduint-se a l'avaluació de la macrocefàlia de Barcelona, com a capital del sistema, a la seva explicació crítica i a la seva discussió alternativa. La gran concentració demogràfica i econòmica de l'àrea central de la regió, podria semblar la imatge característica del país, establint relacions de jerarquia i explotació respecte a la resta d'àrees que funcionin subordinadament. Els models de "dependència interior", "satel.lisme", "periferisme" i "subordinació" han aparegut a vegades.

El resum de mals i problemes –i de solucions– fa l'efecte de centrar-se en la negativitat d'aquest esquema. Metropolitans i comarcalistes, centralistes i autogestionaris, industrials i ecologistes, centraren una discussió no sempre emmarcada per una anàlisi clara, sinó justament insoluble, de vegades, per l'equivocada definició del problema.

Segurament l'alternativa en què es troba actualment el territori català s'ha d'entendre en un termini més llarg, amb una certa òptica d'història econòmica, que reculli la naturalesa dels diversos processos que configuren la crisi actual, la quan no és sols efecte de la conjuntura, ans de tota una específica superposició històrica, l'estructura de la qual tampoc no es pot reconduir a esquemes excessivament simples. Tenint en compte les formes peculiars amb què, al llarg dels darrers segles, es configura Catalunya, primer el desenvolupament del capitalisme primitiu, i la cultura moderna després, escau de caracteritzar la disposició del territori i la naturalesa dels problemes actuals. Tot i que, ara com ara, la reflexió general sobre l'estructura territorial de Catalunya sigui excessivament escassa, i de vegades desviada, l'avinentesa evident impel.leix a recollir tots els elements disponibles i esforçar-se a avançar algunes hipòtesis que permetin aclarir col.lectivament les opcions del futur.

III. LA FORMACIO DEL TERRITORI MODERN DE CATALUNYA

a) *Una industrialització esquizofrènica*

La primera figura de la moderna història econòmica espanyola, Jaume Vicens, reconeixia, ja el 1960, en la història de la industrialització espanyola dels darrers dos segles, les característiques típiques de la industrialització en àrees mediterrànies:

a) una forta regionalització dels grups industrials, almenys fins a una data recent.

b) una dependència de l'expansió de tals grups –tret de la indústria tèxtil– de les iniciatives o de les inversions estrangeres, almenys en llurs etapes inicials.

c) l'eliminació de la competència estrangera, gràcies al principi del mercat reservat i l'aplicació d'altres tarifes duaneres.

d) una dependència de l'estranger pel que fa referència a matèries primeres, utillatge i innovacions tècniques.

e) la submissió de la indústria a les fluctuacions de l'activitat agrària del país, la seva principal font de riquesa fins al llindar de l'actualitat (1).

Aquesta clàssica definició de la focalitat d'un fort desenvolupament a les regions industrials enfront d'un conjunt nacional que roman ancorat en l'agricultura tradicional, amb el sòl mal repartit i força despoblat, sense capacitat de consum i amb un baix nivell de consciència tècnica i econòmica, encaixa ja el rerafons (els principis) del desequilibri regional intern (en termes de rendes sectorials i de mercat de treball) i de la dependència externa (en termes de mercat de capitals i de tecnologia), en què la intensa industrialització de Catalunya ha de contemplar-se.

Quinze anys més tard, el seu deixeble Jordi Nadal (2) confirmaria allò que podia semblar una descripció de simple especialització territorial, tot ajustant-la a una tesi més precisa: la del divorci entre les transformacions en l'Espanya industrial i l'immobilisme social i econòmic en l'Espanya agrícola; l'absència, no ja d'una revolució agrària, sinó, fins i tot, de "canvis progressius" sensibles en la propietat agrícola i minaire, serà la causa bàsica del "fracàs" de la revolució industrial a Espanya. A

(1). J. Vicens Vives: *La industrialización y el desarrollo económico de España de 1800 a 1936.* Première Conférence Internationale d'Histoire, Stockholm 1960 (París-La Haya, 1960). Reproduït a *Coyuntura económica y reformismo burgués.* Ariel, Barcelona, 1968.

(2). Jordi Nadal: *El fracaso de la Revolución industrial, 1814-1913,* Ariel, Barcelona, 1975.

l'escassetat de capitals locals se sumarà el caràcter explotador i especulatiu dels forasters, amb un baixíssim efecte real del foment.

El desequilibri del desenvolupament industrial a Espanya serà, doncs, no tant territorial (entre àrees), com estructural en la mesura de les diferències de resposta dels sectors al desenvolupament econòmic: sector industrial en punta, sense l'avenç corresponent (institucional i tècnic) en els sectors agraris ni en el sistema financer.

La tesi sobre la dificultat de formació d'un mercat nacional, i àdhuc la de la seva inexistència, que el deixeble del deixeble, Josep Fontana (3), desenrotlla, han explicat la transcendència social d'aquest procés, acompanyat pel sorgiment de les classes proletàries industrials, i la crisi de la burgesia perifèrica originalment progressiva, el projecte polític de la qual es estavellat i desformat per la complicitat amb els sectors retrògrads del gran capital comercial i el latifundi centralista. D'aquesta manera, la contradictòria forma de consciència de la burgesia industrial seria, en termes de classe, l'exponent característic del caràcter alhora esquizofrènic i revulsiu que la industrialització adquiria (junt amb les altres escasses zones d'enlairament) a Catalunya.

En tot cas, i sense entrar en el debat estricte de tals arguments, hom pot entendre, amb ben pocs dubtes, que aquest salt d'industrialització no es va presentar de cap manera com a procés global de transformació social i econòmica de tot el territori, sinó com a operació coexistent, fins i tot dins del propi territori català. I amb nivells d'evolució de situacions prèvies de l'agricultura i del capital comercial, que per bé que reforçant-se mútuament damunt els efectes de llurs diferents dependències amb l'exterior, manté, tot al llarg del segle XIX, un model de capitalisme primitiu inter-sectorial, on cap procés no esdevé encara capdavanter, tot incorporant els altres (tal com farà definitivament l'industrial als primers decennis d'aquest segle).

Això dóna una relativa modernitat agrícola i mercantil al territori, la qual competirà heterogèniament en la distribució territorial –de la població i de la propietat– amb els interessos urbans i industrials. Amb la mateixa visió que Pierre Vilar (4) descriu del joc econòmic del segle XVIII es beslluma aquesta imatge d'un territori múltiple i complementari, d'important activitat econòmica a pobles i viles, a mercats i transports, organitzant-se paral.lelament a la implantació de les noves fàbriques.

(3). Josep Fontana: *La quiebra de la monarquía absoluta,* 2ª ed., Ariel, Barcelona, 1974.

(4). Pierre Vilar: *Catalunya dins l'Espanya moderna,* vol, IV: "La formació del capital comercial", Edicions 62, Barcelona, 1968.

La importància d'aquest fet diferenciador difícilment s'exagera amb vista a copsar l'avaluació del territori català i la naturalesa actual dels seus problemes. Mentre es feien ciutats com Manresa i Mataró, per exemple, amb una empenta industrial destacadíssima, centres urbans sobre la base del negoci agrícola com Reus o Lleida aconseguien els 30.000 habs., i també moltes ciutats de clara coexistència agrícola-industrial sorgien amb un impuls ben fort (Igualada, Olot). La desigual evolució urbana d'aquests nuclis, tot al llarg dels cent anys darrers, fa que, també avui, suposin una possibilitat variada d'evolució futura; i que, en tot cas, dibuixin un marc de relacions complexes respecte a la macrocefàlia de l'àrea central barcelonina.

b) *Una propietat bastant fraccionada*

El tema de la propietat fundiària és poc conegut. Gairebé cap historiador no aconsegueix de descriure'ns el paper que pot haver exercit en la transformació econòmica. Més concretament, resten encara molt foscos els mecanismes mitjançant els quals s'anà constituint el mercat del sòl (rural i urbà) i com, en qualsevol cas, fou d'una grandíssima activitat i transcendència, des de les darreries del segle XVIII.

Pel que fa al sòl agrícola espanyol, en general, és palès que no va esdevenir-se, a escala espanyola, una evolució agrícola substancial, que passés de mans d'una capa social a una altra, i millorés l'aprofitament i l'ús de les terres agrícoles. Àdhuc les reformes parcials, a través sobretot de mesures desamortitzadores, tingueren sempre més aquest posat "prussià" de bescanvi entre poders des de dalt, que no d'una participació real de noves capes socials, en la propietat, a l'estil de la revolució a la "francesa" (5). Els canvis de mà des de l'aristocràcia i de la noblesa a l'alta burgesia comercial, deixen gairebé sempre sense afectar l'estructura de la propietat. Encara que aquest efecte té poc interès a Catalunya, on les grans extensions latifundistes no havien existit ni tampoc hi havia una noblesa terratinent lligada al poder central, sinó una feudalitat senyorívola més localista, successivament domesticada per reformes jurídiques progressives (extensió de la parceria i l'emfiteusi); no obstant això, els senyorius reforçaren la continuïtat de la possessió de la terra.

En tot cas, el que resulta comú és la inexistència d'una clara "revolució urbana" lligada a la creixença de la industrialització i de la societat burgesa, en el sentit d'implicar una transformació substancial de tota

(5). Sobre aquest particular vegem Josep Fontana: *Transformaciones agrarias y crecimiento económico en la España contemporánea;* a *Cambio económico y actitudes políticas en la España del siglo XIX,* Ariel, Barcelona, 1973.

l'estructura territorial anterior. Els precedents històrics dels "enclosure acts" i del despoblament rural, com a factor precedent de la reorganització capitalista de l'agricultura i com a origen de la repoblació de les ciutats, no tenen un paral.lel comparable en els fenòmens que apareixien a Catalunya –i a tot Espanya–, al llarg del XIX. Per contra, la continuïtat i la potència del sistema territorial establert en l'ordre agrícola anterior es manté, tot i que amb canvis de mà, i sense que aquests suposin una innovació qualitativa de les formes i grandàries d'explotació, de la distribució de la població agrícola, del nivell de serveis i infraestructures de les àrees rurals. (Serà solament l'acció il.lustrada d'una certa administració pública, la qual, en forma de carreteres, edificis institucionals –escoles, ajuntaments, hospicis– o serveis, es farà present en algunes regions –com Galícia o Navarra– amb certa força innovadora).

A Catalunya, si excloem algunes inversions importants de regadius a la província de Lleida, encara avui en procés d'afermament, hom no troba, en efecte, resultats importants de desamortització del territori que introdueixin canvis radicals, de concentració capitalista o de soçialització política –municipal o estatal– del sòl. La creixença pròxima de les ciutats es parcel.larà, doncs, sobre la base cadastral agrícola fraccionada i tradicional, pròpia del pre-capitalisme agrícola fortament establert.

Aquesta estructura cadastral serà decisiva a l'hora de formar-se les perifèries dels nuclis urbans, en la seva expansió següent. Llevat de les poblacions amb operacions "d'eixampla" pròpiament dita, que tingueren un mecanisme jurídic i morfològic de racionalització de la propietat amb vista al desenvolupament urbà més rendible, la major proporció de la creixença residencial i industrial, es produí superposada, (aprofitant o àdhuc reforçant) l'estructura de la propietat agrícola.

La importància efectiva de les tres temptatives de desamortització (Floridablanca, 1787; Mendizàbal, 1833; Madoz, 1855) ha estat, per a les ciutats de Catalunya, poc analitzada fins ara; però, en tot cas, seria més d'efectes singulars que no de transformació general important de l'ordre urbà. Per les referències de la ciutat, sabem en quina mesura contribuí a Catalunya el pla de secularització de solars religiosos, cementiris (6) i obertures de places (7) i carrers, amb gran valor d'innovació espacial i funcional; però quina relació de capital, interessos i grups, aquestes operacions infantaren, i quina fou la connexió del puixant sec-

(6). Fonamentals en el sanejament del casc antic de Barcelona, per exemple. Moltes de les seves places, al costat de les esglésies, neixeren així.

(7). Són importants la Reial de Barcelona (1848), la de Sant Agustí de Girona (1856), la de la Constitució d'Olot (1868) i la de Vilanova (1854).

tor immobiliari amb el capital industrial en formació, és difícil de dir, ara com ara (Medinaceli). Igualment, o tal volta encara més desconegut, és tot el procés de canvis de mà i d'especulació-divisió de finques que es *produí a la perifèria dels nuclis importants, i sobretot al voltant de Barcelona.*

En tot cas, però, el sòl segueix una dinàmica pròpia important, que apareix aplanada per la seva facilitat a entrar directament en el mercat de solars des de la pròpia distribució cadastral rústica. Els tirats "d'eixamples" de les capitals principals, unes dotze en trenta anys: (Barcelona, Tarragona, Girona, Terrassa, Vilanova, Mataró, Reus, Manresa, Igualada, Badalona, Tortosa) constitueixen el mecanisme innovador que racionalitzarà de forma sistemàtica aquesta preparació del sòl per al mercat urbà, allà on la transformació del cadastre anterior resulta immobilitzat (domini militar o controls públics) o bé insuficient. Les eixamples permetran de posar en joc hectàrees de sòl urbà, la qual cosa, de cop i volta, constituirà una enorme injecció financera al sistema econòmic, i un empenyiment particular (específic) al sistema urbà.

Entre aquests dos ordres existents –una propietat agrícola fraccionada i unes àrees sistematitzades per al desenvolupament urbà privilegiat– es fundarà la creixença urbana, que, durant 150 anys, multiplicarà per 15 la densitat global de Catalunya.

Aquest procés de formació del sòl urbà és, segurament, molt distint d'aquells que poden mostrar-se a d'altres països, on, per exemple, la divisió de finques grans (com els historiadors de Londres expliquen) o la promoció mercantil de zones unitàries (com a Centre-Europa feren Viena o Berlin) foren els mecanismes principals de configuració moderna de les ciutats. Tant les formes internes dels assentaments, llur distribució territorial, llurs grandàries i distàncies, com el significat social i econòmic de llur creixença expliquen així, en bona part, aquesta especificitat.

c) *Inversió pública d'explotació*

En la caracterització del territori català és important de reconèixer els efectes del ritme particular amb què la infraestructura del territori s'ha anat construint. La construcció d'infraestructura no és mai un procés exclusivament funcional, en el sentit de respondre directament a una necessitat lògica i indiscutiblement manifestada. Si fos així, la seva anàlisi seria innecessària, en la mesura que és reflex directe de la que la població i la tecnologia plantegen. La contradicció preferent de la ciutat, com a marc del consum col.lectiu i de la reproducció de la força de treball, tal volta oblida, de vegades, que aquestes no són sempre i en

cada moment històric les úniques funcions primordials que la concentració i la creixença urbana representen per a l'ordre capitalista. I que la consideració de la ciutat, en tant que mecanisme de producció en ell mateix, i de la creixença urbana en la mesura que és producció de ciutat, reflecteixen l'enorme transcendència d'aquests processos com a formes de reproducció del capital i com a transformació de la seva composició orgànica. De manera semblant reflecteixen els antagonismes que apareixen en la participació i retribució als distints factors productius (capital, treball i sòl), i expliquen el significat polític més pregon dels conflictes socials que sorgeixen, cada dia amb més intensitat, de llurs contradiccions.

En aquest sentit resulta, bé que parcial, explicatiu, prendre com a punt de partença l'examen que, de la ciutat en tant que capital fix del sistema productiu, s'ha desenrotllat recentment a nivell teòric; el qual, i concretament per a l'aglomeració barcelonina, hem iniciat ja en treballs anteriors (8). La feblesa, no sols teòrica sinó també empírica, de les hipòtesis de la base econòmica com a explicatives de la naturalesa de la urbanització fa l'efecte de reclamar, de vegades, una consideració més atenta de la creixença urbana en tant que operació del capital, en tant que pròpia decisió inversora en sòl, edificació i infraestructura.

Oblidar això significa acceptar implícitament, com s'esdevé amb freqüència, una idea de la creixença urbana esquemàticament linial respecte al desenvolupament industrial i a la creixença econòmica (i, de trascantó, respecte al determinisme d'una certa indefinida imatge espontània o fatal), la qual lligaria massa coherentment mercat de treball amb desenvolupament de les forces productives, creixença amb industrialització, migració amb ocupació, i oferta amb necessitats.

El paper de la urbanització en tant que capital fix del sistema productiu no és sempre, cal repetir-ho, ni igual ni de la mateixa importància; però sí que resulta en particular crucial per tal d'interpretar justament els actuals problemes urbans més característics. Amb aquesta òptica, l'anàlisi interpretativa de la creixença de Barcelona, quant a l'acumulació d'inversions en infraestructura –i ateses les proporcions entre aquesta inversió i les de sòl i edificació– resulta una contribució rellevant al debat sobre la qüestió territorial.

Entre els tres sectors –infraestructura, sòl, edificació– categoritzats així, com els tres sectors bàsics de capitalització a la ciutat, l'anàlisi de la infraestructura sembla que ofereix una rellevància especial, no solament per correspondre als sectors inversors en punta, protagonistes apa-

(8). Vegeu *Barcellona: crescita urbana come investimento fisso,* Città, Classe n. 4, Venezia, 1975.

rents de l'avenç, econòmic i tecnològic, sinó per establir característiques d'inèrcia, d'una llarga durada en la creixença urbana, les quals condicionen, en bona part, llurs formes d'evolució i la naturalesa dels successius problemes i conflictes conjunturals (9).

Ja a través de l'exemple de Barcelona, hom adverteix ben fortament el caràcter "colonial" de les inversions inicials en les grans infraestructures territorials catalanes (ferrocarrils, portades d'aigües, gas i electricitat, transports), en les quals el caràcter mercantil (de concessió d'explotació) priva sobre la iniciativa, les característiques tècniques, l'evolució i el manteniment de l'obra.

Podria fer-se coincidir amb el període d'industrialització que té lloc, al segon terç del XIX (de naturalesa palesament diferent a l'arrencada industrial de les darreries del XVIII, en la mesura que la recerca del benefici mercantil va deixant el paper motor de l'acumulació a la plusvàlua del procés industrial), el començament d'un procés qualitativament distint de producció de ciutat; procés que exigirà anàlisis específiques i que no es detura amb la crisi industrial dels anys 60, sinó que, ben al contrari, és en els darrers anys del XIX i primers del XX quan la creixença urbana adquireix una dominació fonamental en la transformació històrica.

Entenem com a "colonial" la inversió en infraestructures pròpia d'aquest període, no tant pel notable –preponderant, hom podria dir– protagonisme del capital estranger, com pels projectes innovadors que suposa, els quals comprometen i necessiten assegurar-se efectes a llarg termini i, per conseqüent, atenen d'una manera explícita els mecanismes de control –administratius, jurídics, financers...– d'aquells efectes multiplicadors.

Aquesta manera nova de produir-se la ciutat es manifesta en les inversions de capital orientades cap a la transformació de l'estructura del territori, bo i tendint a focalitzar-la a les ciutats, a la vegada que es construeixen relacions entre les ciutats que se sobreposen i adquireixen predominança respecte a la relació entre la ciutat i el seu entorn espacial. Talment que, des d'aquest punt de vista, els episodis significatius d'aquest canvi no són sempre els més rellevants per a aquelles històries que emfasitzen les transformacions dels sectors productius, ni tan sols, de vegades, la localització urbana "nova" de determinades activitats reflecteix "novetat" en el paper i en la manera de construir-se la ciutat. Pararíem esment, en canvi, en aquelles inversions que atenen la cons-

(9). Això en la mesura que la inversió en infraestructura, com a condició de generalització dels consums individuals, ha estat atesa per un capital que, des de la seva quantia i els seus canals de gestió, ha suposat la fracció avançada de l'acumulació produïda en cada moment històric.

trucció de la ciutat d'una faisó més directa i en aquelles altres la productivitat de les quals passa per llurs conseqüències damunt la creixença urbana o les simples expectatives de la mateixa. I comptaríem com a primera inversió important d'aquest tipus la suposada pels ferrocarrils. En efecte, les inversions ferroviàries (parteixen de Barcelona les de Mataró (1848), Granollers (1854), Sabadell-Terrassa (1855), Martorell (1856) i, també en menor mesura, la construcció de carreteres que, a partir del 1840 i fins al 1865, suposen extensions de la xarxa espanyola en gairebé 500 quilòmetres cada any, demostren una atenció nova, en els seus objectius territorials, devers les ciutats com a focus d'aquest espai articulat a través de les mateixes.

d) *Els ferrocarrils*

Els ferrocarrils constitueixen, tirant llarg, la inversió més transcendent; el 1870, a Espanya hi ha un quilòmetre de ferrocarril per sols tres quilòmetres de carretera (la proporció, si tenim en compte solament la xarxa primària és de 1:1) i aquesta proporció encara es mantindrà gairebé fins al 1930; a Catalunya, la proporció seria força semblant (recordem que a França la proporció és de 1:40 en aquestes dates mateixes). Aquesta inversió, en la qual, a Catalunya, participa el capital català junt amb l'estranger (exclusiu a la resta del país), marca una dependència de l'exterior quant a materials i tecnologia i, progressivament una dependència financera quan es van produint absorbiments i fusions, amb una influència creixent de les grans companyies ferroviàries, que imposen la dominació de les societats de crèdit estrangeres, constituïdes a partir del 1880.

Les inversions ferroviàries que a Catalunya, i en tres períodes successius, van articulant el territori (és a dir, unint-se amb les ciutats properes), segons extensions a partir de Barcelona i del focus Reus-Tarragona, podria interpretar-se com el requisit del desenvolupament capitalista, no tant en el sentit d'articulació d'un mercat de productes, sinó com de mercat de factors (capital, treball i sòl) que flueixen a les ciutats com a lloc d'acumulació dels mateixos, de la construcció de les quals es deriven plus-vàlues ara dominants.

De fet, la configuració del "vuit català", molt abans que la connexió arribés mai a Saragossa —d'on, en canvi, hom suposava que havia de venir la connexió amb la xarxa nacional que donaria una justificació econòmica inter-regional al projecte—, mostra a plena llum la força del sistema de ciutats i d'àrees industrials locals que, essent capaç d'abastir una xarxa de transports interns més tecnificats, s'ha reconegut i confirmat en la configuració que les inversions ferroviàries van seguint.

Naturalment, un cop implantat, el ferrocarril consolidarà aquest ordre territorial del qual neixia, per tal com garantia "l'explotació" rendible de les línies; i, en certa manera, l'explotació es convertirà en un veritable servei públic durant anys, quan el transport que ofereix acudeixi a cobrir una demanda que es va afermant, i que el propi ferrocarril ha contribuït en part a crear. Però, ja en aquest segle, la progressiva descapitalització del servei, la manca de renovació del material i del manteniment, han convertit aquella inversió en menys capaç de respondre a la funció infraestructural que prengué en el seu origen, i que mantenia aparentment. Llevat de línies de connexió nacional i internacional (i encara aquestes), les línies de recorregut interior són obsoletes justament per aquesta manca de reinversió, quan ja l'explotació financera de l'obra es dóna per consumada.

Aquest caràcter colonial de la inversió, en tant que lligat solament al benefici financer del període inicial del llançament, el qual es tradueix en la discontinuïtat de manteniment i d'actualització, és característic, en general, de la inversió de la infraestructura que hi ha hagut a Catalunya. La construcció dels ferrocarrils de muntanya i de via estreta (carrilets), que arriben a constituir una extensa xarxa de més de 500 quilòmetres, i que progressivament són desmantellats ara que justament la seva utilitat com a servei públic seria màxima, ultra l'exhauriment de la seva explotació empresarial rendible, són un altre episodi significatiu d'aquest procés d'estructuració territorial de Catalunya, a la vegada vigorós i precari. Vigorós, en el sentit que en certs moments assoleix una extensió inusitada que permetrà de sostenir durant anys una expansió, cosa que el poder públic hauria fomentat molt difícilment. Precària, justament per la manca de continuïtat d'inversions públiques que, no essent totalment públiques, es veuen interrompudes al ritme discontinu de l'oportunitat d'explotació.

El segon i gran component de la inversió en infraestructura és el dels serveis. Les societats inversores en la construcció i explotació de serveis urbans adquireixen importància prioritària a partir del 1870. El 1877 es constitueix la societat franco-belga Companyia d'Aigües de Barcelona, i aquell mateix any es multiplica per deu l'extracció d'aigües de Montcada. Dels 45 quilòmetres de xarxa d'aquesta darrera societat es passa, el 1900, als 1000 quilòmetres de la Sociedad General de Aguas (fusió de les companyies parcials anteriors, en la construcció d'un "monopoli" ben significatiu). Cal tenir en compte que el 1868 hom realitza un projecte que no arriba a cristal.litzar, d'un canal de 120 quilòmetres de portada d'aigües per a una població d'un milió i mig d'habitants (quan Barcelona rondava els 300.000). Junt amb l'aigua, parem esment en el projecte de sanejament de Garcia Faria, transcendental per a la materialit-

zació de l'Eixampla Cerdà, i en les inversions en transport i energia dels primers anys d'aquest segle (50 quilòmetres de tramvies el 1905, centrals tèrmiques de Sant Adrià i el Paral.lel, electrificació urbana...).

Ambdós tipus d'inversions en infraestructura (ferrocarrils i serveis públics) suposen una acumulació de capital a la ciutat comparable en importància tan sols a la inversió que es produeix a partir del 1969; les ferrovies i les carreteres construïdes fins el 1880 vénen a preparar el marc territorial que ha de possibilitar la gran creixença urbana de la darreria del segle. Les inversions en serveis públics, que portaran aigua, gas, enllumenament, transport públic, dotaran aquesta creixença amb les condicions que el consum col.lectiu necessita i està preparant a absorbir (financera i fiscalment).

Una altra vegada el pas dels anys deixarà obsolet el caràcter avançat (infraestructural) d'aquelles primeres inversions, reconduint al ritme de la rendibilitat de la seva explotació, la vida pública d'aquests serveis municipals.

Un diagnòstic del problema urbà a Catalunya, avui, cal que contempli la importància d'aquest fet: que la gran infraestructura del territori català està agençada d'aquesta manera; que és enormement puixant, però estancada; que és extensa, però trenquívola. Perquè la major part de les seves inversions públiques han deixat d'ésser "capital fix" per al país –i tendeixen als beneficis de l'obsolencència–, o cerquen cicles d'amortització i benefici més i més curts (autopistes) i tendeixen, per tant, als del malbaratament.

Enfront d'això, el pes d'inversions fixes més constants, com són les necessàries en carreteres, en parcs naturals, en costes i litorals, en energia han estat desproporcionadament escasses. En aquest punt, són ben conegudes les reclamacions contínues que s'han fet en tot moment a l'Administració Central. No cal estranyar-se, doncs, que hom constati com han estat més importants, per a fer les nostres ciutats, les estacions que no els parcs, més febles les carreteres que no les comarques, i més potents les concessionàries que llurs serveis, i que avui siguin els suburbis més grans que els eixamples.

e) *El sistema urbà: Ciutats "madures" i "recents", "parades" i "buides"*

Les característiques de la industrialització a Catalunya, de l'estructura propietària de la terra i del procés d'inversió infraestructural que fins ara hem descrit, ajuden a entendre la situació actual del sistema territorial. Considerem que sols amb finalitats d'estudi, i tot acceptant les implicacions que qualsevol model d'anàlisi suposa, podem interpretar aquest sistema com sota la dualitat centre barceloní-perifèria catalana,

un model que, val a dir-ho, s'ha repetit sota diversos fins en els distants moments de la història de Catalunya (10), i actualment passa per la formulació, més o menys tècnica, de la idea de "macrocefàlia" barcelonina. Aquest esquema ens interpreta el territori català, efectivament articulat en dos sectors (el centre barceloní i la resta del territori). En base al sistema d'assentaments que hem contemplat, aquest esquema podem copar-lo matisat així:

1) El centre barceloní, en el qual escau distingir: a) la zona central del municipi de Barcelona, sotmesa a fortes pressions de densificació i, per conseqüent, a la congestió en la circulació arterial, a iniciatives de remodelatge que substitueixin els barris residencials populars cèntrics per noves actuacions, i a fortes operacions d'infraestructura d'accessos (cinturons, metro, enllaços ferroviaris, aparcaments subterranis); b) el suburbi comarcal, que pren el protagonisme pel que fa a la creixença de la població en els darrers anys (el 70 % en la dècada 1960-70), i també quant a l'ocupació del sòl –65 % del total del sòl urbanitzat (11)–, esdevenint el destí genèric de noves inversions i de desplaçaments des del centre.

En conjunt, aquest procés de creixença suburbial ha estat consumidor intensiu de sòl, amb un coeficient molt alt en extensió superficial per habitatge o per habitant i any. En canvi, la manca d'espais públics i d'elements col.lectius és general, i l'accés a serveis i dotacions molt escàs, per no dir inexistent. Una prova d'aquests arguments és el fet que aquelles infraestructures abans esmentades, que pretenen d'estructurar el centre de la gran capital en relació amb el territori, travessen aquesta primera corona gairebé sense donar-li servei i provoquen, en canvi, efectes greus de barrera, esberlant internament les zones.

2) Però seria massa esquemàtic si hom pensés que la resta del país pot capir-se sols com a territori perifèric de l'àrea central barcelonina. La mapificació de les ciutats per grandàries suggereix ja (gràfic 1) que la incontestable importància de l'aglomeració barcelonina cal que sigui matisada si es valoren els recursos i les possibilitats que la xarxa urbana ha tingut històricament, i que encara manté malgrat aquesta distribució polaritzada. La macrocefàlia en el Principat no pot ésser assimilada, sense caure en mixtificacions, als exemples de capitalitat centralista (francès, austríac) o tercermundista (llatino-americà), amb la xarxa urbana rompuda i sense articulació i una jerarquia molt més gran entre els seus nuclis.

(10). "Barcelona, cap i casal de Catalunya", "Grosstadt Barcelona", etc.

(11). Vegeu el nostre article, *El suburbio comarcal*, CAU nº 10, Barcelona, 1971.

En efecte, si ens fixem en la dinàmica de creixença dels nuclis urbans a Catalunya, trobem una dimensió més explicativa que la de la pròpia grandària, per a entendre la situació actual del territori català, i les seves tendències amb vista al futur. Si contemplen no solament l'evolució de cadascuna de les ciutats, sinó també l'evolució de les famílies, per gradació, de ciutats (grups de ciutats de cada talla o grandària) remarcarem com el nombre acumulat de ciutats per cada grup, va creixent sempre, durant els darrers cinquanta anys, *a tots els grups.* És a dir, que considerant nuclis per damunt dels 2000 habitants, cada vegada hom troba més ciutats *de totes les grandàries:* la concentració urbana es produeix, per

Gràfic 1.– *Nuclis urbans de Catalunya segons tamany i dinàmica (A: ciutats recents; B: ciutats recents; C: ciutats parades; D: ciutats buides).*

tant, a tots els nivells (en tots els rangs) (gràfic 2). L'evolució conjunta del volum demogràfic que suposen aquests grups apareix en el gràfic.

Volem destacar que no apareix discontinuïtat dimensional entre el centre urbà principal i l'ordre nuclear de la resta del territori, sinó que aquest procés d'assentament abans caracteritzat ha permès d'assegurar, en bona part, una estructura contínua d'implantació, en la qual, conseqüentment, la distribució de serveis, les comunicacions, la residència i les activitats s'articulen amb una regularitat notable.

D'altra banda, a tots els nivells apareix alguna ciutat de dinàmica especialment puixant. D'altres, en canvi, són de creixença més lenta i sostinguda. Així mateix, altres ciutats son pràcticament estables, i àdhuc algunes decreixents. És a dir, que atesa la singular dinàmica de cadascuna de les ciutats, i agrupant-les després segons comportaments anàlegs,

	1920	1950	1970
BARCELONA	700.000	1.300.000	1.750.000
HOSPITALET	12.000	70.000	240.000
BADALONA	30.000	60.000	160.000
SABADELL	40.000	60.000	160.000
TERRASSA	30.000	60.000	140.000
STA. COLOMA	3.000	15.000	110.000
LLEIDA	40.000	55.000	90.000
TARRAGONA	30.000	40.000	80.000
CORNELLÀ	4.000	11.000	80.000
MATARÓ	25.000	30.000	70.000
REUS	30.000	35.000	60.000
MANRESA	25.000	40.000	60.000
GIRONA	20.000	30.000	50.000
SANT BOI	7.000	11.000	50.000
TORTOSA	35.000	45.000	45.000
EL PRAT	4.000	10.000	35.000
VILANOVA	14.000	20.000	35.000
ESPLUGUES	2.000	4.000	30.000
GRANOLLERS	8.000	15.000	30.000
IGUALADA	13.000	17.000	30.000
VIC	13.000	17.000	25.000
RUBÍ	5.000	7.000	25.000
GAVÀ	2.000	7.000	24.000
VILADECANS	2.000	4.000	24.000
S. ADRIÀ	1.000	10.000	24.000
S. FELIU	4.000	7.000	22.000
MONTCADA	3.000	9.000	22.000
FIGUERES	13.000	17.000	22.000
OLOT	10.000	14.000	21.000
MOLLET	4.000	7.000	20.000
RIPOLLET	2.000	4.000	20.000
SANT CUGAT	3.000	7.000	20.000
SARDANYOLA	2.000	4.000	20.000

Gràfic 2.– *Població de les principals ciutats de Catalunya el 1920, 1950 i 1970, i nombre de ciutats de cada tamany al llarg d'aquests períodes.*

detectaríem quatre trajectòries principals representatives de les dinàmiques de creixença de les ciutats catalanes (gràfic 3): A) creixença constant i acumulativa des de fa 50 anys; B) creixença intensiva intermitent; C) sostenimment sense gairebé cap variació; D) lenta regressió (12).

¿Quin tipus de ciutats s'agruparien en cadascuna d'aquestes trajectòries? ¿Reflecteixen cadascuna d'aquestes dinàmiques, característiques peculiars dels problemes i l'estructura de les ciutats que agrupen?. Podem deduir-ne algunes hipòtesis sobre la seva capacitat de transformació futura i pel que fa al propi progrés conjunt de l'estructura territorial de Catalunya?

Per exemple, les ciutats del primer tipus (A) es caracteritzen per una corba de creixença amb dinàmiques apreciables en els períodes 20-30 i 50-70 (al voltant del 20 per 100); llur creixença en aquests períodes ha actuat sempre damunt un casc urbà –val a dir, damunt un "stock" d'obres d'urbanització– d'unes mesures i d'una entitat considerable respecte a la nova creixença. Han estat estructures urbanes generades a poc a poc, a través d'un procés històric que ha deixat en aquestes ciutats, justament en llurs tipus d'edificació, en el tipus de llurs carrers i en llurs places, en el serveis de què gaudeixen o que han tingut en d'altres mo-

Gràfic 3.– *Trajectòries característiques de les evolucions demogràfiques de les ciutats catalanes (A: madures; B: recents; C: parades; D: buides).*

(12). La presentació inicial d'aquestes dades, en Joan Busquets: *Macrocefàlia barcelonina o ciutats catalanes,* Congrés de Cultura Catalana, El Prat de Llobregat, 23-1-1977.

ment, l'empremta de les transformacions experimentades en la seva organització social i productiva. Són ciutats de ben diverses grandàries —entre cinc i cinquanta mil habitants—, que han tingut una significació especial en la història de Catalunya i que expressen el sentit general que han tingut les successives obres d'urbanització. Així, entre els anys 1850 i 1884, la construcció dels ferrocarrils suposarà la inversió decisiva en la construcció d'una xarxa i d'una jerarquia urbanes en el sistema de ciutats, tot articulant-les entre elles i amb Barcelona segons un esquema radial que traduïa espacialment una integració econòmica general. A partir de la construcció dels ferrocarrils, hom podrà parlar d'un sistema de ciutats jerarquitzat. Però, si és important la relació entre ciutats que suposa aquesta infraestructura, resulta imprescindible d'entendre que ho és en la mesura que el ferrocarril fou un element urbà que estructurà també l'interior de la ciutat: l'estació, més o menys allunyada del casc urbà en el moment de la seva construcció, esdevé un element accessible, àdhuc monumental, gràcies a la construcció d'un passeig entre ella i el centre d'aquella ciutat mercantil. I assenyala alhora els eixos d'expansió de la ciutat que, a partir d'aquest moment, aspira i es realitza com a industrial. Després del ferrocarril —que en certs casos en les primeres dècades del segle XIX és un "carrilet"— seran els plans d'Eixampla els que caracteritzaran la configuració física d'aquestes ciutats madures i, sobretot, els mitjans conforme als quals es regulen llurs transformacions i es posa atenció a llur dinàmica de creixença. Tot seguit, es construiran les noves infraestructures: xarxes de clavegueres, d'electricitat, d'aigua, gas...; és a partir d'aquest teixit construït de serveis a la residència i a la indústria (és a dir, als factors de sòl, treball i capital) que podran entendre's les ciutats com a generadors d'economies d'aglomeració (en llur homogeneïtat) i d'economies d'escala (en llur jerarquia).

Fins als anys 30, aquestes ciutats, conformades segons aquests tipus d'inversió en infraestructures, experimentaran una creixença productiva, diferent i jerarquitzada (per grandàries de ciutats hi haurà uns llindars d'inversió productiva). Però les activitats econòmiques així expecialitzades del sistema de ciutats modernes definiran, en el seu conjunt, l'estructura productiva i financera capitalista, la qual, i a desgrat dels seus desajustaments interns, no presenta característiques de dualitat.

La creixença d'aquestes ciutats, entre els anys 30 i 50, no s'estanca, tot i que minvi llur ritme de creixença, i el nou sòl que hom urbanitza i el nou habitacle que hom construeix es troben amb unes àmplies possibilitats d'utilitzar les infraestructures abans construïdes, mitjançant prolongaments i extensions de les mateixes a costos molt baixos.

El que hagin estat relativament suaus les creixences d'aquestes ciutats, en els darrers vint anys, és un fet important que cal entendre.

D'una banda, el fet que s'hagin mantingut a un ritme menor que l'explosió del centre macrocèfal s'explica en la mesura que l'afany dels operadors protagonistes de la creixença recent ha portat a imposar més el model polaritzat; d'altra banda, però, cal dir que això no ha estat perquè aquestes ciutats no siguin potencialment "llocs rendibles", sinó perquè la naturalesa de les inversions en infraestructures, durant aquests anys darrers, han fet que no resultin així. En canvi, per haver estat apartades del protagonisme que hagués estat "lògic" –en termes capitalistes–, han sofert molt menys les hipoteques i els problemes que es plan-

Gràfic 4.– *Creixement de població de les ciutats "madures" (1920-1970).*

tejaven al suburbi comarcal i ofereixen, per això mateix, una capacitat encara molt alta de creixença.

Aquestes ciutats podrien ser anomenades, amb justícia, *"ciutats madures"*. Per contra, les de la segona trajectòria dinàmica (B) serien *"ciutats recents"*. Aquestes "ciutats recents" s'han caracteritzat per fases de creixença de població elevadíssima en el període 1960-70 (entre 150 i 200 per 100 aproximadament), i fortes, també, en el període 50-60 (al voltant del 80 per 100). Aquesta creixença dels darrers vint anys es produeix al voltant de cascos urbans de grandària petita i molt precària dotació d'infraestructura: podríem afirmar que aquestes ciutats neixen el 1950. Algunes de les ciutats esmentades, que tenien una certa entitat i grandària en els anys 30, havien pervingut a aquella situació a un ritme de creixença semblant experimentat durant els anys 20-30.

Gràfic 5.– *Creixement de població de les ciutats "recents" (1920-1970).*

A aquest grup de ciutats pertanyerien les del "continuum" barceloní i algunes altres que, en una relació semblant de dependència respecte a d'altres aglomeracions secundàries properes, serviren abans per tal de caracteritzar el suburbi comarcal. Són ciutats que han crescut sense altra infraestructura que la sorgida de la juxtaposició dels serveis d'accés individuals imprescindibles; les infraestructures puixants i generals que han existit, com els ferrocarrils suburbans dels anys vint, han provocat en aquestes ciutats, donada llur proximitat sense contigüitat amb Barcelona, processos de creixença degradada.

Gràfic 6.– *Creixement de població de les ciutats "parades" (1920-1970).*

Entre les ciutats restants, les de trajectòria sostinguda (C) serien les *"ciutats parades"*; les de trajectòria regressiva (D), les *"ciutats buides"*. No és escaient d'entrar ací en llur descripció particular. Potser sigui suficient aquesta aproximació per a il.lustrar allò que de característic i divers significa, en l'estructura territorial catalana, el seu sistema de ciutats, i les característiques urbanes que presenta cadascun de llurs grups.

IV. UNA PERSPECTIVA DE FUTUR: LA CATALUNYA DE LES TRENTA CIUTATS

La comprensió de l'actual estructura territorial de Catalunya que hem pretès fins ací, cerca, sobretot, de proporcionar bases sòlides damunt les quals fundar una estratègia de futur, en què unes noves condicions polítiques (i teòriques) en la gestió del territori menin la seva transformació en un sentit progressiu.

Es tracta, efectivament, de proposar un model alternatiu a aquell altre que la irracionalitat d'un capitalisme fraccionari ha anat afavorint, com a model d'explotació i d'expoliació del territori sense benefici per a la majoria. Però, a la vegada, un model alternatiu que trobi el seu suport real en l'especificitat de la pròpia estructura territorial i en les seves potencialitats implícites, sols aprofitades a mitges fins avui.

Si l'estructura que hem descrit en la seva base cadastral, en la seva formació industrial, en els seus mecanismes d'inversió i en el seu sistema urbà ha possibilitat inconvenients funcionals i greus injustícies socials, a l'inrevés, potenciada en els seus aspectes positius, pot resultar sens dubte especialment favorable per a una ordenació territorial moderna i progressiva. El caràcter de multiplicitat i complementarietat dels seus nuclis, el contínu gradient de les seves grandàries i el policentrisme dels nuclis fa del sistema de ciutats un patrimoni excepcional per a un futur equilibrat de les activitats en l'espai, tant des del punt de vista social com econòmic. Però, també, l'estructura fundiària dels nuclis, la importància de la propietat mitjana, dels cascos antics, de les comunicacions comarcals, constitueixen una base important, de la qual pocs països, a Europa, poden disposar en importància equivalent.

Quina podria ésser una imatge d'aquest model alternatiu, devers el qual el futur territori de Catalunya pot transformar-se?

De la distribució de població per grups de ciutats (gràfic 7), hom conclou que, a desgrat de la distorsió representada per Barcelona i les ciutats del seu entorn, hi ha un grup d'una trentena de ciutats entre 10 i 100 mil habitants situades fora del "continuum" barceloní. Aquestes "trenta ciutats" tenen ja avui una població superior al milió d'habitants

i ofereixen la capacitat potencial d'ésser, en el seu conjunt, la segona capital de Catalunya. "Ciutat" repartida, escampada i discontínua, que superaria, en canvi, els desajustaments interns amb què es troba la primera ciutat i els desavantatges imposats per Barcelona a la resta del territori.

Són, sobretot, les ciutats "madures", les quals, bo i disposant d'un suport important (i en cert sentit, sobreabundant) de serveis i d'infraes-

Gràfic 7.– *Proporcions parcials del poblament de Catalunya des de 1930 a 1970. La població en nuclis inferiors a 5000 habitants es manté gairebé constant en valor absolut (els pobles no desapareixen). El grup de població entre 5000 i 10 000 habitants triplica un pes demogràfic. Les ciutats entre 10 000 i 250 000 habitants no solament multipliquen el seu volum poblacional absolut, sinó que van prenent cada dècada una proporció creixent del total, amb major força que els centres capitals (per damunt dels 250 000 habitants).*

tructura, poden absorbir creixements notables, sense perdre llur qualitat urbana i llur articulació espacial. Ciutats que no haurien d'exprémer-se indefinidament, però on encara el capital fix per habitant és notable. També són les ciutats "recents", on l'obligada inversió nova en dotació infraestructural i equipament ha de permetre llur reconversió en centres urbans populars i autònoms.

És el conjunt de tots els centres esmentats, aquesta segona Barcelona múltiple, allò que pot suposar la veritable alternativa de futur. La transformació en aquests termes del model macrocèfal actual exigiria unes bases de gestió urbana diferents, que prenguessin com a alternativa, segons aquesta tesi, el foment de la capacitat d'aquelles trenta ciutats. Això seria factible per les grans possibilitats de creixença que la urbanització acumulada històricament com a capital fix, ve oferint en aquelles ciutats (creixença per agregació d'increments de notable grandària global, amb cost marginal baix i alt control relatiu damunt el nou sòl urbà) i fan viable aquesta hipòtesi. I la nova articulació, podria configurar-se mitjançant una política d'inversions en noves formes d'infraestructura menor, abundantment localitzades fora de Barcelona. Però, sobretot, unes formes més modernes en l'organització dels serveis, públics i privats, han de permetre un sistema d'urbanització més flexible en el seu ús, per bé que més precís i més racional en la seva implantació. L'ordre policèntric de l'estructura territorial catalana ha d'ésser l'esquelet d'aquesta organització. I noves formes d'urbanització hauran d'assajar-se, de conseqüent, per tal de fer possible aquesta continuïtat aparent.

PER A UNS SERVEIS SOCIALS SATISFACTORIS EN UN PAÍS AUTÒNOM

GLORIA RUBIOL

Prèvia a altres consideracions se'ns presenta la qüestió de delimitació dels conceptes; en una accepció àmplia, el de "serveis socials" s'empra per a designar els d'ensenyament, de sanitat, de seguretat social, d'habitatge i un conjunt d'altres actuacions de vegades anomenades serveis de benestar social. Alguns autors hi afegeixen els dedicats a l'ocupació.

Per a augmentar la confusió, de vegades s'empra el terme "serveis de benestar social" per a designar el conjunt de tots els enumerats.

D'altra banda, s'utilitza l'expressió "serveis socials" en un sentit restringit per a designar el conjunt de programes i activitats que a continuació detallem, alguns dels quals estan encara poc desenvolupats a Catalunya (1):

Serveis generals

- Serveis d'informació i orientació
- Serveis de consell i tractament per a problemàtiques familiars i individuals
- Centres socials

Organització de la comunitat

Benestar de la infància i l'adolescència

- Guarderies (en alguns països pertanyen als serveis d'educació)
- Esplai

(1) Vegeu una llista similar de serveis socials però amb diferent terminologia a Nacions Unides, *The Development of National Social Service Programmes*, 1970.

- Serveis d'ajuda a la llar
- Protecció de menors
- Serveis d'adopció
- Serveis de famílies substitutes
- Institucions per a menors
- Serveis d'orientació per a adolescents

Serveis per a la joventut
- Esplai
- Residències per a joves
- Prevenció i tractament de la delinqüència juvenil

Benestar de la tercera edat
- Esplai i centres de dia
- Serveis d'ajuda a la llar
- Residències, institucions

Inserció social de minusvàlids físics, sensorials i psíquics

Reinserció social d'ex-malalts mentals

Inserció social de marginats (ex-presos, alcohòlics, vagabunds, drogadictes, etc.)

Serveis per a refugiats, per a treballadors migrants i/o temporers

Programes d'assistència pública

Al llarg d'aquest treball emprarem el terme "serveis socials" en l'accepció restringida que inclou només els serveis ara esmentats. En aquest sentit és utilitzat pel Consell d'Europa. En efecte, la Carta Social Europea (1961) enumera dinou drets fonamentals dels ciutadans: al treball, a la seguretat social, a l'assistència sanitària, etc. A més, a l'article 14 precisa que tots els ciutadans "tenen el dret a beneficiar-se dels serveis socials"(1) i afegeix que els països membres han de promoure i proporcionar "serveis que, emprant mètodes de treball social, contribueixin al benestar i al desenvolupament dels individus i dels grups en la comunitat".

(1) El terme utilitzat en el text francès és "services sociaux" i en l'anglès "social welfare services".

Als Estats Units freqüentment s'empra el terme "general social services", mentre que al conjunt de serveis format per sanitat, seguretat social, educació i "serveis socials generals" se li dóna, en els últims anys, el nom de "serveis humans" (human services).

A Gran Bretanya i al Canadà s'utilitza oficialment la denominació "serveis socials personals" (personal social services), que s'explica per l'antiga contraposició entre serveis de la seguretat social als quals tenen dret amplis sectors de la població en els mateixos termes, i serveis atorgats després d'una consideració de cada situació personal. Tanmateix, alguns sectors d'opinió reconeixen que aquesta denominació ha quedat desfasada perquè no respon a la concepció actual dels serveis, alguns d'ells oberts també a amplis sectors de la població.

A França el terme més freqüentment emprat és l'equivalent a "acció social".

En la bibliografia de les Nacions Unides hi ha una fluctuació entre els termes "serveis socials" i "serveis de benestar social".

Nosaltres ens adaptarem a la terminologia del Consell d'Europa, entitat que comprèn el grup de països de característiques més pròximes al nostre. També al projecte d'Estatut de Catalunya (de Sau) el terme "serveis socials" és emprat en aquest sentit restringit, quan en detallar-se les matèries sobre les quals tindrà competència exclusiva la Generalitat s'hi inclou "assistència i serveis socials" (títol primer, article, 9, 26).

I. PROBLEMES I TENDÈNCIES MES IMPORTANTS EN EL PANORAMA INTERNACIONAL

En els països industrialitzats d'Europa els serveis socials tendeixen a estructurar-se en un sistema coherent amb identitat i finalitats pròpies (1). Una de les causes d'aquest fet és el convenciment que a una societat complexa, com és la industrial i la postindustrial, els serveis socials són necessaris per a tothom, o bé d'una manera contínua, o bé a diferents etapes o episodis de la vida.

Aquesta tendència a la integració en un sistema diferenciat crea problemes de delimitació de camps, especialment en els serveis de sanitat, de cultura i de seguretat social. Algunes solucions van cap a una estreta coordinació entre els serveis socials i la seguretat social (Dinamarca) o

(1) Vegeu Peter Townsend, *The Fifth Social Service,* Londres, Fabian Society, 1970.

bé entre els serveis socials i els culturals (Holanda). A algunes regions italianes l'enfocament dominant és la vinculació dels serveis socials als sanitaris.

En canvi, a altres països, entre ells Gran Bretanya, Suècia, Noruega, Iugoslàvia (amb diferències entre les repúbliques) els serveis socials presenten una organització independent d'altres serveis, amb una organització administrativa pròpia i amb una xarxa de punts d'accés per a tots els ciutadans, tant en àrees urbanes com rurals.

En general, els serveis socials estan orientats cap a una o més de les següents tasques:

1. Facilitar informació i accés respecte a tots els serveis en el camp social.
2. Proporcionar orientació, consell i/o ajuda a persones i a famílies en llurs problemes i crisis (1).
3. Contribuir al desenvolupament personal i social mitjançant serveis com guarderies, centres socials, etc. (tasca compartida amb els serveis d'ensenyament).
4. Estimular programes d'ajuda mútua.
5. Estimular la participació de la comunitat en la identificació i solució dels seus problemes.
6. Assegurar a grups específics (vells, discapacitats, infància sense ambient familiar normal, etc.) l'atenció social necessària.

Per a portar a terme aquestes tasques hi ha dos tipus de serveis:

a. Serveis oberts a tots en general, o bé a tots els habitants d'una àrea determinada (per exemple, un centre social), o a determinats sectors de la població (jubilats, infants).
b. Serveis restringits a alguns casos, als quals es té accés tenint en compte determinades circumstàncies personals i mitjançant un procediment selectiu (ordre judicial, estudi social, etc.). Al.ludim ara a serveis per a infants maltractats, per a joves delinqüents, etc.

Podríem dir que coexisteixen encara dues concepcions dels serveis socials: una concepció general o universalista i una concepció residual o minimalista.

(1) Problemes: de relacions familiars; de famílies amb un sol progenitor; de famílies amb un membre discapacitat, etc.

La concepció general contempla uns serveis socials que comprenen ambdós tipus de serveis (*a* i *b*) portant a terme totes les tasques descrites. Aquest enfocament posa molt èmfasi en l'aspecte preventiu dels serveis socials i els inclou en la planificació de la política social.

L'enfocament residual o minimalista es limita als serveis del tipus *b* i bàsicament a la funció descrita en tercer lloc i a serveis per a grups específics.

En general els països han començat amb aquest enfocament residual en el qual predominaven els serveis institucionals, els serveis de control social i els d'ajuda material. Quan els països es van desenvolupant, la concepció universalista dels serveis socials es va obrint camí. Aquesta tendència s'observa tant als països d'Europa occidental com d'Europa oriental.

En una llista no exhaustiva de les qüestions que preocupen o estan més d'actualitat a Europa en el camp dels serveis socials, trobem:

- El desequilibri entre necessitats i recursos.
- La descentralització.
- La localització dels serveis socials.
- L'organització dels serveis socials a l'Administració central.
- Les relacions entre els serveis de l'Administració pública i els serveis d'entitats voluntàries.
- El procés de superació de les institucions.

Desequilibri entre necessitats i recursos

Existeixen importants desequilibris entre els problemes socials i els recursos assignats per als serveis socials. En aquest punt estan d'acord generalment els professionals i els teòrics en el camp social, amplis sectors de població, les declaracions programàtiques dels governs i els organismes internacionals, però també és observable com als països nòrdics i atlàntics d'Europa hi ha un sector d'opinió que qüestiona l'oportunitat d'alguns serveis —especialment els d'assistència pública—, tant des d'un punt de vista ideològic com per la repercussió en els impostos.

A la majoria de països els serveis socials no són el resultat d'una planificació a llarg termini, sinó una resposta fortuïta a situacions de crisi i a pressions de determinats grups (1). Els programes preventius sempre pateixen d'insuficiència de recursos.

(1) Suècia i Gran Bretanya en són una excepció. A aquesta conclusió arriben, després d'una revisió de vint països, Daniel Thursz i J.L. Vigilante, *Meeting Human Needs* (Beverly Hills i Londres, Sage Pub., 1976) vol. 2, pàg. 272.

Relacionada amb la *insuficiència de recursos* assignats hi ha la qüestió de la universalitat o selectivitat dels serveis socials. ¿Serveis socials per a tots o per als econòmicament més febles? Una posició afirma que, amb uns recursos sempre limitats, és millor proporcionar serveis prioritàriament a àrees o grups d'alt risc social. La posició contrària sosté que això estigmatitza els usuaris dels serveis, i que aquests s'han de planificar i organitzar sobre una base d'universalitat perquè tinguin una qualitat adequada.

Una correcció al sistema d'universalitat –que alguns serveis dels països nòrdics han adoptat per raó de la crisi econòmica dels anys 70– consisteix en establir un pagament pels serveis d'acord a una escala mòbil adequada als ingressos dels beneficiaris.

Descentralització

La descentralització dels serveis socials –entesa com a capacitat de decisió de les administracions locals– no té característiques pròpies, sinó que segueix l'esquema del país.

La tendència és que els serveis socials siguin gestionats pel nivell de l'Administració més pròxim a la població. "La descentralització és un fenomen popular en l'arquitectura dels serveis socials", diuen els coordinadors d'un estudi sobre els serveis socials a diferents països (1).

Als Països Baixos les competències en serveis socials han estat traspassades de les províncies (11) als municipis (800). A Gran Bretanya les Autoritats Locals dels comtats, dels districtes metropolitans i dels "boroughs" de Londres són les responsables dels serveis socials. El Govern central orienta, coordina, supervisa i finança (aquesta última funció en proporció creixent).

El grau més alt de capacitat de decisió local el trobem a Iugoslàvia, on els serveis socials depenen de les "comunitats autogestionàries d'interès". En general les 500 demarcacions locals tenen comunitats autogestionàries d'interès per als serveis d'educació, de sanitat, de cultura i de benestar social (serveis socials en la nostra terminologia). Aquestes comunitats actuen com a empreses socialitzades que desenvolupen uns serveis de control dels quals és compartit per llur personal i pels usuaris dels serveis.

En el nivell geogràfic més pròxim a la població les comunitats autogestionàries d'interès són responsables dels Centres de Treball Social que en general proporcionen:

(1) Daniel Thursz i J.L. Vigilante, *op. cit.*, vol. I, pàg. 12.

- Serveis d'orientació i d'ajuda a les famílies.
- Serveis per a les vacances dels infants.
- Protecció de menors (custòdia; supervisió de menors delinqüents).
- Serveis de rehabilitació de discapacitats.
- Ajudes econòmiques.
- Serveis per a marginats.

Respecte a aquests serveis tenen funcions de: atenció directa; identificació de necessitats; iniciar serveis; supervisar les institucions de l'àrea i coordinació general.

Malgrat el procés autogestionari local, apareixen les mateixes línies en els serveis, fet que sembla que és degut als següents factors: línies generals de política social provinents del govern federal i dels governs de les repúbliques; problemes comuns que afecten la població generen respostes semblants; orientacions dels professionals en els serveis socials que influeixen les decisions de les comunitats locals.

La localització dels serveis socials

En la qüestió de la localització apareixen dos problemes principals: 1) quines són les dimensions ideals de les àrees geogràfiques on localitzar els diferents serveis socials i l'organització que els coordini; 2) com té accés a ells la població, directament o a través d'altres serveis.

En la impossibilitat de descriure totes les solucions adoptades a Europa, explicarem alguns trets de la localització dels serveis a Gran Bretanya i a Suècia, països que en quasi totes les àrees del benestar social han estat capdavanters a Europa. En els últims anys els seus sistemes de sanitat han estat proposats com a model per a la futura organització de la sanitat a Catalunya. La integració dels infants i adolescents discapacitats en el sistema d'educació suec també és considerada modèlica. No és, doncs, per casualitat que també les seves organitzacions de serveis socials siguin presentades com els sistemes més globals i coherents d'Europa pels teoritzadors en aquesta matèria (1).

A Anglaterra i al País de Gal.les els Departaments de Serveis Socials atenen àrees d'acord amb els límits administratius de les Autoritats Locals. La població d'aquestes àrees pot ser des de només 200.000 habitants (zones rurals de Gal.les) fins a uns 2 milions a les àrees metropoli-

(1) Així, Alfred J. Kahn i Sheila B. Kamerman, autors de diversos estudis comparatius sobre els serveis socials, entre ells: *Cross-National Studies of Social Service Systems* (Columbia University School of Social Work, 1976), que inclou Canadà, R.F. Alemanya, Gran Bretanya, Polònia, França, Israel, Estats Units i Iugoslàvia.

tanes, però els Departaments tenen subunitats a barris i a pobles, de manera que l'accés del públic a les oficines de serveis socials sigui relativament fàcil.

Els Departaments de Serveis Socials d'Anglaterra i de Gal.les tenen competència sobre els següents camps:

- Benestar de les famílies (a través de Treball Social familiar, serveis d'orientació, serveis d'ajuda a la llar).
- Treball de comunitat.
- Atenció dels infants de 0 a 5 anys (guarderies, grups de joc, supervisió de mainaderes, etc.).
- Protecció de menors (custòdia de menors, serveis d'adopcions, servei de famílies substitutes, residències, supervisió de menors que han delinquit).
- Benestar dels discapacitats (físics o psíquics) en els aspectes d'ajuda a domicili, centres de dia, tallers protegits, adaptació de les cases).
- Benestar de la tercera edat (ajuda a domicili, centres de dia, serveis de transport, àpats a les cases, esplai, etc.).
- Assistència a malalts mentals i a llurs famílies.
- Treball social en els hospitals de la demarcació.
- Benestar dels escolars (atès o bé pel Departament de Serveis Socials, o bé pel Departament d'Educació segons decisió de l'Autoritat Local).

A *Escòcia* aquests Departaments tenen el nom de Departaments de Treball Social (Departments of Social Work) i atenen a més dels camps esmentats per a Anglaterra i Gal.les, els dels serveis de llibertat condicional d'adults i de menors, així com el treball social a les persones.

Aquests Departaments disposen d'una organització amb centenars i àdhuc milers d'empleats, ja que han d'atendre les àrees esmentades d'acord amb normes fixades per les lleis. Tanmateix, estableixen acords amb entitats voluntàries per a la prestació d'alguns serveis.

A *Suècia* els serveis socials depenen dels municipis (277 a tota Suècia); aquests tenen una llarga tradició de serveis pagats amb impostos locals. En l'actualitat un 27 % de les despeses estan a càrrec de l'Administració Central. El concepte "serveis socials" és el segon en importància en el conjunt de despeses dels municipis suecs amb un 19 % del pressupost, després de les despeses en educació que representen el 24 % (dades del 1975).

Cada municipi té un Comitè Local de Benestar Social format per persones elegides cada tres anys. L'execució de les funcions del Comité co-

rrespon a l'Oficina Local de Benestar. Les seves competències comprenen:

- Guarderies i altres formes d'atenció als infants durant el dia.
- Serveis per a discapacitats físics (transport, serveis de menjar, bilars els pares dels quals treballen (des del 1977).
- Protecció de menors (inclou la supervisió de menors de 15 a 18 anys que han delinquit).
- Serveis d'ajuda a la llar.
- Serveis per a la tercera edat.
- Serveis per a discapacitat físics (transport, serveis de menjar, biblioteca a domicili, etc.).
- Assistència pública.

A Suècia, malgrat l'extensió dels programes de la Seguretat Social, d'un 4 a un 6 % de la població en els últims anys ha rebut ajuda econòmica a través dels programes d'assistència pública municipals.

La unitat administrativa superior és el comtat (23 comtats), que té competència sobre els serveis per a deficients mentals. Les grans ciutats tenen a més de les competències municipals, les corresponents als comtats.

Els serveis socials de l'Administració estatal

La dispersió dels serveis socials entre diversos ministeris és la situació a França i a Itàlia. Aquesta estructuració dificulta la integració dels serveis en el nivell local.

A França hi ha serveis socials dependents dels Ministeris del Treball i de la Participació; de Sanitat i de la Família; de la Joventut i dels Esports; de Cultura; i d'Educació.

A Itàlia depenen dels Ministeris de l'Interior, de Treball i Previsió Social; d'Higiene i Sanitat; de Justícia i d'Afers Exteriors.

A Gran Bretanya, on els serveis estan integrats a nivell local, també ho estan al nivell de ministeris: A Anglaterra depenen del Ministeri de Sanitat i Seguretat Social; a Escòcia, del Departament Escocès d'Educació.

A Polònia depenen del Ministeri de Sanitat i Benestar; a Suècia, del Ministeri de Sanitat i Afers Socials; a Dinamarca, del Ministeri Social que comprèn els serveis socials, la seguretat social i la sanitat.

A la R.F. d'Alemanya, del Ministeri Federal de la Família, la Joventut i Sanitat. Als Països Baixos, del Ministeri de Cultura, Esplai i Benestar Social.

Relacions entre els serveis de l'Administració Pública i els serveis d'entitats voluntàries

La majoria de països reconeixen com a responsabilitat pública proporcionar almenys un mínim de serveis socials, però tots donen suport a un cert grau de serveis o de personal voluntari.

Les diferències se situen en el volum i la importancia de serveis realitzats per l'Administració pública o per les organitzacions voluntàries.

En un recorregut de menys a més importància de les entitats voluntàries podríem situar a un extrem Suècia, amb un màxim de serveis de l'Administració Pública, mentre que a l'altre extrem hi hauria la República Federal d'Alemanya, amb una gran varietat d'agències privades (protestants, catòliques, aconfessionals) que porten a terme activitats socials.

Els Països Baixos estan pròxims a la situació alemanya mentre que Gran Bretanya estaria situada a mig camí. A aquests últims tres països les entitats privades reben subvencions de l'Administració Pública sota unes determinades condicions de control i supervisió.

Polònia i Iugoslàvia tenen algunes entitats voluntàries en el camp dels serveis socials, però a Polònia —com a altres països de l'Est— cal destacar el gran nombre de persones voluntàries que treballen en els serveis socials de l'Administració Pública.

Itàlia i França intenten resoldre el problema de coordinar les nombroses entitats privades amb els serveis públics.

El paper dels voluntaris i de les organitzacions voluntàries és avui un dels temes importants en el camp dels serveis socials. En general, hi ha un renaixement del voluntari i de les associacions d'ajuda mútua en els països europeus.

Alguns autors veuen el paper futur de les entitats voluntàries en el d'ésser pioneres en innovacions i programes pilot. Altres creuen que en el futur tindran també un paper important com a defensores dels drets dels ciutadans enfront de la rutina o de la indiferència dels serveis oficials.

Un aspecte actual interessant és la creixent participació dels jubilats com a voluntaris en els serveis socials a gairebé tots els països europeus.

El procés de superació de les institucions

La política de preferir l'atenció en la comunitat, més que en institucions tancades, és acceptada per tots els països europeus en relació a infants i a vells. Tanmateix alguns països estan encara lluny d'haver aconseguit prescindir de totes les institucions. A Suècia, en canvi, pràctica-

ment no hi ha menors en institucions, excepte en estades curtes per a emergències o per a observació. Les solucions alternatives són les famílies substitutes i les petites residències. Per als ancians i per als discapacitats, les solucions alternatives són l'ajuda a domicili (feines domèstiques realitzades per personal dels serveis socials), àpats portats a domicili, centres de dia i com a últim recurs, residències.

El procés de desinstitucionalització és més conflictiu en els camps del tractament de la delinqüència i en el de la reinserció social d'exmalalts mentals, és a dir, en aquells en els quals hi ha un problema de control. Els professionals que treballen en aquests camps volen sistemes oberts de tractament mentre que, de vegades, la comunitat que els ha d'acollir dóna més importància a la seva pròpia protecció. Malgrat aquestes tensions, sovint reflectides en diferents opcions polítiques, la tendència és cap al tractament en la comunitat, no en institucions.

Per *sectors de població,* els problemes que més preocupen són:

– Els de la tercera edat.
– Els de la joventut desviada (delinqüència, drogues).
– La insuficiència de guarderies.
– Els problemes dels grups ètnics o culturals minoritaris.

2. PRINCIPALS CARACTERÍSTIQUES QUE PRESENTA CATALUNYA I SITUACIO DESITJABLE A L'ANY 2000

Per a analitzar el present i projectar-nos cap al futur, seria interessant poder començar per un resum històric de l'evolució dels serveis socials a Catalunya. Però aquesta història no ha estat escrita encara i, en conseqüència, no podem fer-ne una síntesi. Només recordarem que a l'Estatut de Catalunya del 1932 la Generalitat tenia competència exclusiva sobre "beneficència", però a l'Estatut Interior el concepte "beneficència" va transformar-se en "assistència social", expressat en aquests termes:

"L'assistència social és un deure de la Generalitat. La Generalitat ordenarà l'assistència a la maternitat, als infants, als vells, als malalts i als invàlids, tot cooperant al règim social d'assegurances" (art. 14).

Amb aquest canvi de concepte, deixant de banda la idea de serveis graciables, la Generalitat va assumir l'obligació d'atendre el benestar social d'amplis sectors de la població.

És interessant constatar com al cap de quasi mig segle ha tornat a produir-se un canvi de termes que novament reflecteix una concepció

més avançada a Catalunya que a Espanya. En efecte, la Constitució vigent diu que les comunitats autònomes podran assumir entre altres competències la d'assistència social (art. 140). En canvi, al projecte d'Estatut de Sau apareixen com a competències de la Generalitat, a més de l'assistència social (terme que en l'actualitat evoca una acció pal.liativa i d'actitud receptora de la gent), el concepte "serveis socials" que suggereix la imatge d'uns serveis de la comunitat gestionats per l'Administració Pública.

Durant els anys de la República –àdhuc durant la guerra civil– o bé la Direcció General d'Assistència Social, o bé la Conselleria d'Assistència Social, van iniciar una tasca que avui ens sembla molt avançada per la seva època.

En la postguerra el retrocés en aquest sector, com en tants d'altres, va ser considerable. Després mai no s'ha arribat a uns mínims acceptables, sinó que el desnivell respecte a altres països europeus és més fort en quantitat i en qualitat dels serveis que en altres sectors, per exemple en seguretat social o en serveis de sanitat.

En els suburbis de les ciutats, on s'ha concentrat la forta immigració rebuda a Catalunya, els dèficits –o la manca total– són encara més palesos tant en serveis oberts a tots (guarderies, esplai infantil i juvenil, centres socials, serveis d'informació i orientació, etc.), com en serveis per a problemes especials (residències per a diferents problemàtiques, ajuda a la llar, etc.).

També a les àrees rurals hi ha una manca de serveis localitzats en les comunitats; la solució als problemes dels vells, dels infants, dels discapacitats, ha estat ben deshumanitzada: tancar-los en institucions a la capital de la província.

En els darrers quinze anys, o bé l'Administració Pública o bé entitats privades han iniciat programes que intentaven ser una resposta a alguns dels problemes acumulats a les ciutats, però han estat programes limitats, descoordinats els uns dels altres. Per exemple, la Seguretat Social va iniciar uns serveis d'ajuda a la llar, però només per als seus pensionistes i ni per a aquests comptava amb recursos suficients. Entitats privades han iniciat programes de famílies substitutes per a infants, de treball de carrer per a evitar la delinquència juvenil; hi ha assistents socials fent un treball d'organització de la comunitat a alguns barris..., i un llarg etcètera que inclou moltes experiències interessants però limitadíssimes en personal i recursos i, en conseqüència, en població a la qual poden abastar.

Tanmateix la pressió de l'opinió pública demanant serveis socials ja ha començat a sentir-se en els darrers anys i anirà en augment. Un exemple: la manca de serveis per a la *tercera edat*. Si bé ara els majors de 65

anys representen el 10.4 % de la població de Catalunya (1) és probable que aquest percentatge augmenti seguint les línies generals d'evolució a Europa. La perllongació dels anys de jubilació (tant per allargament de la vida, com per reducció de l'edat de jubilació) farà que cap a l'any 2000 la demanda de serveis per a la tercera edat sigui molt forta: caldrà garantir un nivell digne d'ingressos a tots els vells; caldran serveis d'esplai perquè la jubilació arribarà en una edat en la qual el cos i la ment seran cada vegada més capaços d'activitat; caldran serveis d'ajuda a la llar perquè tots aquells que es puguin valdre tinguin possibilitats de seguir vivint a casa seva; caldran residències assistides per als "molt vells", etc. etc. A més, s'aniran delimitant les necessitats diverses dels grups d'edats diferents (fins a 75 anys; més de 75 anys) que ara englobem en un sol sector denominat tercera edat o jubilats.

També es preveu l'augment del percentatge de persones amb *discapacitats físiques i psíquiques* (1) degut, en part, als avenços de la medicina que permeten i permetran salvar i perllongar més vides.

L'exigència de supressió de barreres arquitectòniques seguirà en augment i, en conseqüència, les nostres ciutats hauran de fer un esforç per facilitar la mobilitat dels minusvàlids, com ho han anat fent altres ciutats europees.

S'hauran d'abocar esforços i recursos per rectificar la situació actual, en la qual la insuficiència de serveis especials per als més afectats, i de mecanismes d'integració en els serveis generals per als menys afectats ens situa en un nivell molt per sota de la mitjana d'Europa. Ens sembla que l'existència d'Ajuntaments progressistes a Catalunya farà que s'acceleri el procés de resposta a les necessitats existents, ja que hauran d'ésser sensibles a la pressió de les associacions de minusvàlids i a les de pares de deficients mentals.

Les dues tendències esmentades –allargament dels anys de jubilació i possibilitats de vida de més persones discapacitades– unides a la tendència a elevar l'edat laboral produiran un augment del percentatge de població dependent, encara que aquesta afirmació s'ha de matisar en dos aspectes: els jubilats poden fer aportacions molt útils com a voluntaris en diversos serveis, i els discapacitats s'han d'incorporar el màxim possible a la vida normal.

Creiem que se'ns atansa una època difícil en la qual per tal de compensar els dèficits acumulats s'haurà de tenir imaginació, amb vista a

(1) *La ancianidad en Cataluña.* Barcelona ISPA. 1976.

(1) Segons dades de la O.M.S., a Espanya com en altres països europeus un 1 % de la població és deficient mental.

maximitzar els recursos, a evitar malversaments, a aprofitar persones, edificis, mitjans materials en una organització racional. I tot i fent-ho així, és preocupant considerar com la superació dels dèficits de serveis pot impedir que s'assignin prou recursos a programes preventius.

La disjuntiva entre serveis preventius i serveis pal.liatius ha sortit a la llum pública a Gran Bretanya en una polèmica sobre prioritats en l'assignació de pressupostos per a serveis per a la tercera edat o serveis per a la infància.

En el futur ens podem trobar davant d'alternatives semblants que s'hauran de resoldre equilibradament sense que hi influeixi el fet que els jubilats tinguin vot i els menors no en tinguin.

La creixent incorporació de les dones al treball fora de casa farà créixer la petició de serveis per a atendre els infants tant durant les hores escolars com durant les hores extra-escolars i en èpoques de vacances (vacances per als fills, però no dels pares).

Potser un dels dèficits més perillosos és la *insuficiència d'estudis* per a conèixer l'abast de les necessitats i de les aspiracions de la població. S'han fet o s'estan fent alguns estudis d'investigació sobre la situació de la tercera edat a Catalunya i en algunes comarques; algun estudi sobre la delinqüència juvenil; alguns Ajuntaments fan un cens dels minusvàlids de la seva demarcació, etc.

Necessitem amb urgència estudis per àrees geogràfiques i per sectors de població. En aquest punt, creiem que la Generalitat haurà de ser la impulsora d'estudis globals i sectorials, primer pas obligat per a evitar les improvisacions.

Un altre problema és la *manca de coordinació* entre els serveis. En relació a alguns serveis (per exemple, protecció de menors) hi ha competències de les delegacions provincials, de les diputacions, dels ajuntaments, i a més hi ha serveis de l'Església i d'entitats voluntàries. Aquest problema creiem que podrà solucionar-se a mesura que siguin traspassades a la Generalitat les competències de les delegacions provincials i de les Diputacions. Serà aleshores el moment de definir les responsabilitats de la Generalitat i dels Ajuntaments, així com de supervisar i coordinar els serveis de les entitats privades.

No preveiem grans dificultats en la tasca de coordinar les activitats existents, en primer lloc per la seva mateixa escassetat i, en segon lloc, perquè algunes entitats privades sembla que desitgen traspassar a la Generalitat els seus serveis, atesa la insuficiència de recursos econòmics per a portar-los a terme.

En parlar d'entitats privades ens referim tant a associacions d'ajuda mútua com a les d'inspiració filantròpica o religiosa. Algunes han jugat el paper de suplir les deficiències de l'Administració Pública iniciant

programes capdavanters. Altres han anat perpetuant esquemes paternalistes i endarrerits. Creiem que seria convenient que la Generalitat, amb la participació de la població afectada, avalués la tasca realitzada per cada una de les entitats, i després fixés uns criteris per ajudar les que fossin considerades útils i s'avinguessin a ser supervisades i coordinades.

Respecte al procés de *superació de l'atenció en institucions,* si se segueixen les orientacions dels professionals en aquests serveis i els desigs dels interessats —quan poden expressar-los—, preveiem per a la Catalunya de l'any 2000 que hauran desaparegut les grans institucions, que són per essència marginadores i deshumanitzadores. Els edificis es podran transformar en serveis culturals, socials, d'ensenyament, etc., oberts a tota la comunitat de l'àrea geogràfica on estan situats.

Sempre caldran algunes residències de mida petita o mitjana (fins a 40 o 50 llocs) amb diferents finalitats:

- per a vell que no es puguin valdre
- per a subnormals profunds que no poden beneficiar-se de l'ambient familiar
- per a adolescents amb problemes greus de conducta
- per a infants i adolescents, com a llars d'emergència mentre es troba una solució o bé per a observació
- per a ex-malalts mentals durant l'etapa de reinserció social

A més de residències que atenguin una o més de les problemàtiques esmentades, caldran altres serveis per a atendre necessitats específiques sense haver de separar les persones de la seva comunitat. Un estímul addicional per a desenvolupar serveis que siguin una alternativa a les institucions és el fet que estudis realitzats a d'altres països indiquen un cost més baix dels serveis no-institucionals.

Caldrà fer extensius els serveis d'ajuda a la llar a tots els vells que puguin aprofitar-los, així com als discapacitats i també a famílies en situacions especials. Caldrà desenvolupar programes de famílies substitutes per a infants, per a vells i per a discapacitats.

Per a portar endavant aquests serveis i d'altres que en el futur sorgiran, és del tot imprescindible la participació de les comunitats en la creació i gestió d'aquests serveis que sentiran que li pertanyen a diferència de les llunyanes institucions.

En l'aspecte de *localització de serveis* la situació actual és de dispersió, sense que existeixi una xarxa de punts d'accés. No cal insistir en aquest punt que és un resultat de l'esmentada fragmentació de competències i de la manca de coordinació.

Mirant cap al futur, ens sembla desitjable que en les àrees rurals els

serveis estiguin integrats a nivell comarcal. Fins que les comarques no tinguin personalitat jurídica pròpia, grups d'ajuntaments podrien oferir els serveis mancomunadament. A Catalunya no arriba a 1000 habitants el 58 % dels 933 actuals municipis. Aquests petits municipis ni necessiten oferir tots els serveis socials ni podrien oferir-los amb la qualitat suficient. A més dels serveis localitzats al poble cap de comarca, haurien d'existir serveis mòbils que desplacessin fins als pobles més allunyats serveis d'orientació, serveis d'ajuda a la llar, etc.

En les poblacions de més de 15.000 habitants (uns 67 municipis a Catalunya) haurien d'existir uns departaments de serveis socials. Àdhuc la vigent llei espanyola de Règim Local, de 24 de juny del 1955, permet potenciar aquests departaments, ja que diu que són de competència municipal "qualssevol altres obres i serveis que tinguin per objecte el foment dels interessos i la satisfacció de les necessitats generals i de les aspiracions ideals de la comunitat". A les grans ciutats aquests departaments de serveis socials s'haurien de subdividir en unitats als barris o grups de barris, després d'un estudi sobre la localització de més fàcil accés per a la població.

En una primera etapa ens sembla necessari donar prioritat a establir o desenvolupar aquestes unitats a suburbis i a pobles amb un alt percentatge de població immigrada. Però creiem que en una segona etapa (potser a partir de l'any 2000!) la demanda d'aquests serveis serà també important a altres àrees seguint un procés semblant, encara que amb retard, al dels serveis d'ensenyament i sanitat: respecte a aquests serveis, la classe mitjana va utilitzant i reclamant serveis públics en lloc de serveis privats. En els serveis socials preveiem una evolució semblant.

Els departaments de serveis socials (comarcals i municipals) i les unitats de serveis socials dels barris haurien de realitzar una tasca múltiple: programar els serveis socials necessaris amb la participació de la població; coordinar aquest serveis amb tots els serveis que constitueixin l'equipament social de la comarca, ciutat, etc.; atendre els problemes individuals i familiars en serveis oberts al públic; realitzar un treball d'organització de la comunitat; coordinar els serveis d'entitats privades. Per a portar a terme aquestes tasques necessitaran equips interprofessionals d'assistents socials, educadors especials, psicòlegs i advocats, ajudats per personal administratiu i per voluntaris.

En l'aspecte d'atenció a problemàtiques individuals i familiars, els departaments o unitats de serveis socials hauran d'absorbir les funcions d'una sèrie d'entitats i atansar-les a la gent en una localització més racional (seccions de beneficència o assistència social d'ajuntaments i diputacions, delegacions provincials de Protecció de menors, SEREM, Serveis de clubs de jubilats, delegacions provincials del Ministeri de Cultura, etc.)

En la gestió dels serveis socials, els ajuntaments i les entitats representatives de les comarques hauran de disposar dels mitjans legals i econòmics suficients (2) per a ser-ne els responsables directes.

A nivell de la Generalitat, sembla desitjable una integració de les direccions generals que actualment tenen competències sobre serveis socials i que ara estan a diferents conselleries (Direcció General d'Assistència Social, Direcció General de Promoció Social i Direcció General de la Juventut). L'entitat resultant de la fusió d'aquestes tres podria ser una *Direcció General o una Conselleria de Serveis Socials* segons quina sigui la futura distribució dels Departaments.

La Conselleria de Serveis Socials hauria de realitzar funcions de coordinació de la política social de la Generalitat; investigació sobre problemes i necessitats socials; planificació i programació general dels serveis socials; coordinació de plans de desenvolupament comunitari a àrees urbanes i rurals; preparació de projectes de llei relacionats amb els serveis socials; orientació i supervisió dels departaments de serveis socials comarcals i municipals establint uns mínims exigibles; col.laborar a la formació del personal dels serveis socials; gestió directa d'alguns serveis que per la seva especialització no poden ser inclosos en l'àmbit local o comarcal.

Com a final d'aquestes pàgines potser ens cal aclarir que en la nostra concepció els serveis socials tenen poques possibilitats de fer una tasca útil si no hi ha una xarxa suficient de serveis d'ensenyament i de sanitat, sense programes que garanteixin un nivell mínim de renda per a tothom, en fi, sense una societat que estigui al servei de tots els seus membres. Amb aquestes limitacions, els serveis socials podran fer una tasca també limitada, si bé podran contribuir a consciencia sobre els seus problemes a sectors de la població, a través d'un treball d'organització de la comunitat.

Els exemples són abundants: si d'una banda s'impulsen serveis d'esplai, treball de carrer, etc. com a prevenció i tractament de la delinqüència juvenil i, d'altra banda, els mitjans de difusió continuen cultivant la violència, l'individualisme i el consumisme, som pessimistes pel que fa als resultats.

En últim terme, l'existència d'uns serveis socials per a tots depèn de la profunditat dels canvis que es produeixin en la nostra societat i de l'opció que aquesta faci sobre cap on vol anar.

(2) També a França ha estat recomanat un paper més destacat dels municipis en la gestió dels serveis socials, V. *Vivre ensemble,* Rapport de la Comission de développement des responsabilités locales. París, La Documentation Française, 1976 (capítol 16).

SALVAR LA LLIBERTAT EN UN MÓN D'INFORMACIONS MÚLTIPLES

NÈSTOR LUJÁN

Un treball com aquest ha de ser per força sempre conjuntural i ha de tenir un to una mica profètic i possiblement temerari. Una etapa d'una mica més de vint anys pot portar greus variacions a la informàtica, sobretot des del punt de vista tecnològic. Per aquestes raons ens excusem pel que pugui haver-hi d'exageració, d'excés d'imaginació, d'indubtable fantasia. Però des del punt de vista tècnic hi ha dades suficients per gosar explicar les possibles direccions de la informació al final d'aquest segle i principis del vinent.

La comunicació és un terme que està de moda. Tot el món la fa servir a tort i a dret. La informació, la comunicació és una de les obsessions de la vida moderna. Les agències de publicitat han inventat el que en diuen "l'estratègia de la comunicació" que no és altra cosa que la transcripció en l'argot modern del que abans se'n deien les campanyes publicitàries. Aquest és entre molts altres un símbol d'aquesta arma tècnica i propagandística dels nostres dies.

La galaxia Gutenberg

El creixement dels mitjans de comunicació ha estat extraordinari en el transcurs del segle. D'això se n'ha ocupat Herbert Marshall McLuhan en el seu llibre "La Galàxia Gutenberg", que tan discutit ha estat en les seves afirmacions, que parteixen sense dubte d'uns principis indiscutibles. McLuhan anomena la Galàxia Gutenberg al conjunt de fenòmens que la tipografia va produir en el món occidental a partir del segle XV. I afirma que el canvi ha sobtat la tecnologia mecànica dels mitjans de comunicació amb la creació de la tecnologia electrònica, que representa un dels salts més grans de tota la història de la civilització. La informà-

tica no pot, per tant, ser el que era, ni molt menys. De tota manera cal pensar, com diu molt bé el crític nordamericà Georg Steiner, que a l'Occident la influència profunda de la tipografia és molt més curta. Pensem els escassos tiratges dels llibres dels segles XV, XVI i XVII. Steiner afirma que "La importància bàsica de la cultura de la impremta ve molt després de Gutenberg i té una història molt més breu".

Efectivament, és el segle XIX i part del nostre el moment de la hegemonia inqüestionable de la lletra impressa. Ho és mitjançant el llibre i ho és mitjançant les publicacions quotidianes, des del diari a les revistes especialitzades.

Actualitat de la lectura

Avui, com hem dit, altres mitjans de comunicació i informació han vingut a combatre la lectura. Aquesta té encara una gran importància per a la formació espiritual de l'home del segle XX, però, evidentment, ja no és l'única ni com a informació, ni com a comunicació, ni tan sols com a didàctica. El concepte que tenia el segle passat del llibre com un món tancat i únic per a la formació intel.lectual ha estat subjecte a una veritable revisió per part de les generacions joves. Es pot dir que l'home d'avui ha perdut el silenci. Viure en silenci, llegir en la intimitat és una imatge antiga, típica de l'home clàssic. Com anotava molt bé Sant Agustí, en el temps en què es va descobrir llegir en silenci, l'home llegeix sense moure els llavis, es tanca en un món separat del dels altres. L'home actual va perdent cada dia més aquest món tancat i propi; el fet cada vegada més angoixant de quedar-se cara a cara amb l'única companyia de les idees escrites, formant part de les seves circumstàncies espirituals, repugna ja a molts. Li es necessària la companyia de la imatge, de la paraula parlada al costat del llenguatge escrit com una càlida presència. Així, doncs, el llibre no és l'únic vehicle de cultura. Segueix essent importantíssim com a element de confirmació de les idees que a través d'altres canals són suggerides. Té, encara, una trascendent importància en alguns aspectes i potser més que mai, perquè la seva acció, extraordinàriament dilatada, s'estén cada vegada més. Però les influències fonamentals vénen dels que es diuen "mass media", el mitjans de comunicació massiva, com poden ser la premsa, la televisió i la ràdio.

(Volem fer una breu acotació al marge d'aquest escrit que també es refereix als problemes actuals de la comunicació i és sobre l'aportació de noves expressions. En el cas de "mass media", per exemple, és una expressió que s'ha emprat d'un temps ençà de manera quasi aclaparadora. Una de les característiques de la nostra època és la creació d'un vo-

cabulari nou. El llenguatge està canviant amb una mena de frenesí galopant, sobretot en l'aspecte tècnic. I no solament en el català, sinó en tots els idiomes. Recentment, Jacques Cellard, el lingüista francès, observava els vertiginosos canvis del francès modern. Deia que, precisament aquesta dècada dels anys 70, seria caracteritzada pels filòlegs del futur com una veritable inflació del vocabulari. La publicació francesa "La clef des mots", que es publica mensualment des de fa vuit anys, documenta no menys de deu mil mots dels quals tan sols un u per cent són d'origen anglès o nordamericà. Un dels aspectes remarcables d'aquesta superproducció és el seu caràcter sistemàtic. És a dir, la creació dels mots es fa normalment amb l'automatisme d'una creació tècnica. S'inventen molt pocs termes isolats en el llenguatge tecnològic i el noranta nou per cent procedeixen dels mots originals del grec clàssic. Hem volgut fer aquest incís perquè afecta, encara que sigui en un altre sentit, en els problemes de la comunicació amb la creació ultraràpida, quasi vertiginosa, d'un nou llenguatge.

Els problemes del llibre

Si alguna cosa caracteritza des del punt de vista econòmic els anys 70 del nostre segle és l'encariment, quasi m'atreviria a dir al.lucinant, del petroli i del paper. Després del petroli, el paper és l'article de primera necessitat que s'ha encarit més en els darrers temps, i això fa que el llibre, per primera vegada a la història, des del segle XVIII, s'hagi convertit en un article altre cop minoritari.

Es ben sabut que tant el paper com la impremta neixen a Xina. Segons sembla, el primer paper que va ser fabricar a l'Imperi del Cel l'any 105 de la nostra era, inventat, segons tradició, per Ts'ai Luan. Curiosament, va trigar més de mil anys a arribar a Europa, un lentíssim viatge secular. El primer molí de paper apareix a la Xàtiva musulmana, l'any 1150. Per tal d'obtenir els primers papers, usaven els xinesos escorça de morera, fibres de cànem i draps vells. El paper va fer aquest viatge tant lent, mil anys, de Xina a Europa, per la ruta de Samarcanda, Damasc, Alexandria i Fes. Se sap que els àrabs ja havien establert a Samarcanda, l'any 751, una fàbrica de paper on treballaven, forçats, presoners de guerra xinesos.

Com és sabut, per fabricar el paper cal una gran quantitat d'aigua i aigua relativament pura. Així, el primer molí paperer de la península va estar, com hem dit, a la Xàtiva musulmana, ciutat que va arribar a tenir, en el temps dels àrabs, a la vora de 30.000 habitants. Els centres de fabricació de paper a Espanya varen ser la Ribera valenciana i Toledo.

De primer, el paper no va ser gaire ben acceptat. Era molt més prim

i d'un aspecte cotonós –durant molt de temps es cregué que realment estava fabricat amb cotó– i tenía poca resistència; s'estripava molt fàcilment i era considerat poc útil per a documents i, no cal dir, per a llibres. No se'l veia prou resistent per deixar testimonis escrits, com el car i noble pergamí, i per molt de temps només el feien servir per a escrits que no calia que perduressin, com borradors o anotacions menudes. Fins ben ençà del segle XIV, els reis prohibiren la redacció dels documents nobles en aquesta matèria tan sensible i fràgil. Però, a finals del segle XV la indústria paperera tenia ja una gran importància, s'havia perfeccionat i això va permetre l'aparició de la impremta.

La impremta havia nascut a Xina el segle IX. El primer text que es coneix és el "Sutra del Diamant", text budista imprès en xilografia, procediment que com hom sap consisteix en reproduir cada pàgina mitjançant una planxa de fusta gravada. La gran florida de la impremta xinesa s'esdevingué al segle X. I a Europa, cal subratllar-ho, va ser inventada de nou per Gutenberg i Coster, que no tenien cap mena de coneixement dels descobriments xinesos. Però la necessitat d'inventar o reinventar, com es vulgui, la impremta és perquè el paper realment s'abarateix i es generalitza. Tothom sap que l'any 1454 Gutenberg imprimeix la seva obra magna, associat amb Jan Fust: "La Bíblia de les Quaranta dues línies", que era una versió completa de la "Vulgata".

Si citem aquestes dades històriques, potser de tots conegudes, és per tal d'establir un paral.lelisme amb els problemes actuals. El llibre neix quan es multipliquen les indústries papereres arreu d'Europa i el paper esdevé un producte barat. O sigui, que el descobriment de la impremta és una conseqüència de l'aparició del paper. Ara travessem un moment crític per causa de l'encariment de les primeres matèries papereres; sobretot de la fusta que, malgrat la gran producció forestal, es podria esgotar. O sigui que un dels motius de la crisi del llibre, que ha doblat de preu en dos anys a quasi tots els països del món, arriba paral.lela i coincident amb el gran desenvolupament de les tècniques audiovisuals. És molt possible que el llibre es converteixi en un objecte car, cap a l'any 2000. I tot això obliga a refer una sèrie de condicionaments de la problemàtica d'allò que convindrem en anomenar la Galàxia Gutenberg, usant l'expressió d'Herbert Marshall McLuhan.

Les publicacions periòdiques

Si el segle XV és el del naixement del llibre, es pot dir que el segle XVIII, és el del naixement dels diaris i les revistes. Ben cert és que ja en el segle XVI i XVII existeixen les gasetes alemanyes i holandeses, i que en el segle XVII apareix la primera "Gazzetta" veneciana. Segons el

"Diccionari Etimològic de la Llengua castellana" del nostre Joan Coromines, la paraula "gazeta" ve del mot venecià "Gazza" que significa garsa i que s'anomenà així popularment "per la seva verbositat mentidera", que era la característica de les gasetes. Però el francès Gilles Menage, etimologista del segle XVII, diu que la paraula procedia del fet que "valien una gazzetta que era una moneda veneciana de poc valor".

Malgrat que les gasetes venecianes, alemanyes i holandeses eren publicacions no periòdiques, podem admetre que la primera gaseta amb una concepció periodística actual fou la de Théophraste Renaudot, que començà a publicar-se a París l'any 1621, amb permís del cardenal Richelieu. No obstant, històricament la Revolució Francesa representa —amb la seva total llibertat de premsa que substitueix els privilegis, entrebancs, censures polítiques, judicials i religioses que havien estat mantingudes fins als últims anys de la monarquia absoluta— el gran llançament de la premsa com a mitjà d'expressió. Aquesta explosió de llibertat va arribar a extrems ben coneguts, alguns tràgics, d'altres pintorescos. De la Revolució Francesa neix el periodisme polític, i les publicacions de la Revolució Francesa són fonamentals en el desenvolupament dels esdeveniments. Són aquells anys en què Rivarol, polemista mordaç i retrògrad, escrivia: "La paraula impressa és l'artilleria del pensament". Recordem la quantitat confusa i quasi innombrable de diaris, revistes, fulles i panflets que es publicaren aquells anys, tan plens d'esdeveniments, i que contribuïren a la creació de l'opinió pública, manipulada en la majoria de casos, i que neix mitjançant la premsa molt més que no pas a través dels discursos de la Convenció.

Com és natural, en el moment de la Renaixença, a Catalunya, en la segona meitat del segle XIX, també la premsa diària i setmanal té una extraordinària importància. En el transcurs de tot el segle XIX, arreu del món, cap esdeveniment polític, literari o cultural, no pot produir-se sense l'ajut de la premsa i Catalunya no fou l'excepció. Allò que ha representat la premsa al nostre país i allò que encara representa podem comprovar-ho en els dos densos i eruditíssims volums de Torrent i Tasis "La premsa catalana", aportació impressionant per demostrar la fonamental importància de les publicacions en el nostre país.

Encara que en aquest moment el nombre de publicacions a Catalunya sigui extraordinari, és evident que ja no té aquell esclat d'abans, quan era tan fácil comprar paper barat i publicar sense grans despeses. Resulta més evident que la premsa està en una decadència econòmica i que molt poques publicacions deixen de ser deficitàries. I això no solament passa a Catalunya sinó que succeeix arreu del món. Si volem donar un exemple molt més espectacular del que podríem donar nosaltres per les circumstàncies anormals en què vivim i que han fet que sorgissin moltes

publicacions que malauradament tindran una vida efímera, ens podem referir a la veïna França. A la dècada que s'ha dit de la "belle époque" a França, és a dir, els anys que van de 1900 a 1914 es publicaven a París quaranta-un diaris polítics amb una tirada que superava els sis milions d'exemplars. De fet, d'aquests, cinc milions els venien sobretot els que llavors eren anomenats "els 5 grans": "Petit Journal", "Petit Parisien", "Le Matin", "L'Echo de Paris" i "Le Journal", però evidentment existia un diari molt influent, com era "Le Temps" que tirava molt menys. Es deia llavors que el món estaba sostingut per cinc columnes inamovibles: "El Vaticà", el Foreign Office, L'Acadèmia Francesa, L'Estat Major prussià i l'article del diari "Le Temps". Doncs bé, si volem oferir una mostra del que ha succeït a París, amb la premsa diària direm que aquests sis milions d'exemplars del 1914 es van convertir en quatre milions setcents mil el 1947, i tres milions sis-cents mil el 1950; l'any 1956 quedaven a Paris setze diaris que tiraven quatre milions dos-cents trenta sis mil exemplars. I avui, 1979, sols resten nou diaris amb un tiratge que no arriba als tres milions d'exemplars. I hem de comptar que la població de París s'ha triplicat i que el poder adquisitiu ha augmentat.

Si hem posat aquest exemple de França és perquè, repetim, l'exemple català no seria vàlid ja que amb la recent llibertat de premsa han proliferat una sèrie de publicacions que no podran, repeteixo, mantenir-se. Si l'exemple de París, que és tan proper a nosaltres, és impressionant, encara ho resulta més la premsa anglesa que en aquests moments, si no torna a sortir "The Times", es limita a cinc diaris a Londres. Igualment, a Nova York, si es prescindeix dels diaris de barri, queden només tres o quatre rotatius.

Sembla molt difícil que en els anys propers els diaris siguin rendibles i canvii aquesta fatal evolució que ens porta a la conversió dels diaris en un mitjà de comunicació i informació reduït a expressar l'estat d'opinió, i només a una minoria; de fet així ha estat sempre. En els vint anys que ens resten de segle, el que passarà serà que els mitjans audiovisuals: la ràdio, la televisió, el video-tape, la còpia pública instantània, els sistemes de comunicació a través de la IBM, adquiriran un protagonisme extraordinari.

La prospectiva de l'any 2000

Com hem remarcat al principi d'aquest treball, és molt difícil escatir què serà la vida humana àdhuc d'aquí a un temps tan breu com és una etapa de vint anys. Però no és irraonable fer-ne un esborrany, a condició de substituir el terme "precisió" per unes opcions d'una escala de possibilitats a les que es doni una nota de versemblança. Aquest és l'avantat-

ge de la prospectiva que obliga, en primer lloc, a una anàlisi del present.

En el seu llibre "L'any 2000", Hermann Kahn i Anthony Wiener analitzen la ciència del futur dintre d'un "marc de treball per a l'especulació". I en aquest esforç intenten donar una fotografia panoràmica del que serà el món l'any 2000, integrant una multitud de factors la realització dels quals dintre del terreny del que és possible, es pren en un sentit molt ampli. Tanmateix igual esforç fa la "Comissió de l'Any 2000" que ha estat creada per la "American Academy of Art and Sciencies" i que funciona des de l'any 1962. Igualment el "Hundson Institute" fa cada any una síntesi de les informacions reunides pels especialistes de les diverses branques essencials per a la vida actual. Suggereixo aquests exemples de positives recerques, exemples que podria multiplicar, per demostrar l'interès que hi ha davant del canvi de mil.lenari, interès que va unit, cal dir-ho, a aquella vaga sensació de terror, no tan acusada com va ser en el pas del primer mil.lenari, però tanmateix ben marcada en l'inconscient col.lectiu dels pobles.

He de dir que aquestes utopies sobre l'any 2000 no deixen de ser molt prudents a partir del que coneixem actualment. Segons elles, la població s'estabilitzarà a la vora de 6.000.000.000 d'habitants, un cert nombre de països del tercer món actual entraran en l'economia industrial; hi haurà ben bé un parell de centenars d'innovacions tècniques —moltes de les quals es poden preveure ja avui— i que s'aplicaran indubtablement a la vida quotidiana. Segons les previsions, els països d'origen occidental que es troben actualment en un estat industrial d'abundància entraran en el que s'ha pronosticat sota el nom de civilització postindustrial, per emprar els termes del creador d'aquesta expressió, Daniel Bell: "Una civilització en la qual els coneixements teòrics arribaran a ser el motor principal del canvi social i en què les institucions i organismes que administren la vida intel.lectual ocuparan un lloc central en l'estructura de la societat".

No deixa de ser aquest un quadre d'un futur accentuadament optimista. Però és curiós que tant els autors alemanys com les institucions nordamericanes insisteixin en subratllar que cap a l'any 2000 hi haurà una civilització potser més materialitzada, epicúria i sense problemes trascendentals i que tendiran a difuminar-se els valors sobre els quals ha viscut, des de fa més de cinc segles l'Occident: l'èxit professional i financer passarà a segon pla; el treball ja no serà venerat com un condicionament per tenir prestigi i estima; i ho seran, en canvi, la personalitat i el desenvolupament intel.lectual obtinguts a través de diverses activitats desinteressades —possibles per un augment cada vegada més acusat del temps lliure—, activitats que seran considerades, com ho van ser en certes etapes de l'Antiguitat, més envejables que el diner o el poder (es-

tem molt propers, en l'esperança, a les utopies de l'economista francès Jean Fourastier que en el seu llibre *Les quaranta mil hores* indicava que l'home en un futur pròxim només haurà de treballar quaranta mil hores, o sigui el 6 per cent del seu temps vital. Segons aquestes dades, el treball, en el sentit tradicional, representarà en el futur només un petit aspecte parcial del total de la vida de l'home).

En el terreny simple de la informació, tant els treballs de la "Comissió de l'any 2000" nordamericana, com Kahn i Wiener, concideixen en la idea que l'home post-industrial no augmentarà la sensibilitat davant de la publicitat i que conservarà més o menys com ara el seu sentit crític. Aquest punt és molt important, ja que la majoria d'utopies creien el contrari. No oblidem que Georges Friedmann, un dels més caracteritzats en aquest sentit, arriba a dir de l'home del futur que "àdhuc assistit per l'automatització –dintre i fora del seu treball–, corre el risc de ser un nou Sísif condemnat a portar eternament un pes que li cau una i altra vegada i que, així aclarapat, desdibuixa en ell el valor del pensament, de la cultura i els deixa durant el seu temps lliure a l'acció anàrquica dels "mass-media" desfermats. Entre aquests dos extrems, l'optimisme utòpic i el catastrofisme espiritual és possible que estigui la futura realitat.

Els nous mitjans de comunicació previsibles

El desenvolupament de la ràdio i la televisió viu un moment extraordinari des de l'aspecte tècnic. Per exemple cinc municipalitats del Sud de Montreal compten ja trenta mil abonats que reben un catàleg amb tres mil programes a escollir; com es podria dir en llenguatge gastronòmic "a la carta". Per triar el programa del seu gust telefonen a un centre d'operacions el qual els indica a quina hora i sobre quin dels deu canals de televisió es troba el que volen veure i escoltar.

Al costat d'aquests avençaments, que sols es troben als inicis, és preveu el que se'n diu la revolució del "videotex". De fet ja hi ha les primeres experiències a Estats Units i experiències que faran a França a partir de la tardor de l'any vinent, o sigui del 1980. La tecnologia del "videotex" permet transformar una televisió corrent en un terminal d'informàtica. A partir d'aquest terminal es pot arribar a les bases d'informació per dos camins diferents: ja sigui pel telefònic, que és el que els francesos anomenen el vídeo interactiu, desenvolupat per la Direcció General de Telecomunicacions, o per via hertziana, per mitjà de les antenes de televisió, sistema del qual en diuen "videotex difós".

El vídeo interactiu permet conversar amb l'ordenador; obtenir una resposta sobre la infinitat de temes que aquest ofereix i àdhuc realitzar

una transacció –fer una compra, per exemple–. Facilita l'accés a la informació d'un nombre il.limitat d'usuaris: només hi ha la limitació, en la capacitat d'interrogació, que la que tenen les línies telefòniques. A través d'aquest "videotex" tot serà indicat: des dels horaris d'avió a informacions administratives, des de l'interrogació del compte corrent en la banca fins a les aplicacions domèstiques; des dels coneixements científics a les informacions periodístiques.

El "videotex difós" donarà accés a una mena de planes d'informació que es podran fullejar com un llibre a partir de les matèries accessibles sobre la petita pantalla. La capacitat d'accés en un instant donat serà il.limitada i difondrà informacions d'interès regional i fins i tot local, susceptibles de ser consultades per un nombre il.limitat de persones. Tanmateix es preveu també que el "videotex" podrà rebre per connexió qualsevol canal de televisió nacional o estranger d'una manera quasi be instantània.

Una de les característiques fonamentals del "videotex" és la multiplicitat de fons d'informació que posseirà: associacions, premsa, institucions comercials, industrials, partits polítics i també simples particulars podràn posar a disposició del públic informacions de les quals seran, com és natural, responsables. Paral.lelament a aquestes iniciatives privades l'Estat i les col.lectivitats locals s'encarregaran de la difusió de les informacions de caràcter públic.

Ambdós serveis, privats i públics, d'informació coexistiran, doncs, a través d'aquest perfeccionament de la televisió. A França, per exemple, on l'agricultura té una tan gran importància els primers assaigs d'aquest "videotex" s'esmercen en evitar l'èxode rural cap a les grans ciutats. És a dir, es vol donar a l'home dels pobles o l'home que viu isolat en el camp les mateixes o més possibilitats de fer la vida d'un home de la ciutat.

Al costat d'aquest desenvolupament del "videotex", que ja és una realitat, encara que molt tímida, en diferents països hi ha la multiplicitat de canals de televisió i sobretot l'abaratiment de la ràdio que s'ha convertit, contra el que es creia, en una indispensable companyia de l'home d'avui. Tot això afecta, com havíem remarcat en un principi, la civilització de la cultura. L'afecta no sols per aquestes millores materials dels mitjans audiovisuals, sinó també per l'encariment dels costos dels llibres i de la impressió. També en aquest domini hi ha noves experiències, sobretot de composició i tiratge, que mantindran el plaer i la trascendència intel.lectual de la lectura, com ho ha estat en els últims segles. No serà, de tota manera, com a mitjà d'informació (que es veurà àmpliament superat pels altres procediments dels "mass-media"), però evidentment serà de reflexió, d'opinió i de pensament.

Les comunicacions a Catalunya a l'any 2000

Com podrà comprobar el lector que m'ha seguit pacientment en la lectura d'aquest petit treball, en el cas de les comunicacions, cap país del món no pot ésser una excepció; l'única excepció es pot materialitzar en el distint desenvolupament de la riquesa i de la civilització dels països. Però en el cas de Catalunya, com en la resta de l'Estat espanyol, anem, d'una manera inevitable, al pas –potser una mica retardats, però només una mica– dels altres països.

En el cas de Catalunya seria de desitjar que els nous mitjans de comunicació asseguressin la difusió d'informacions, oferissin noves possibilitats i curiositats, nous interessos i milloressin la instrucció. Evidentment a nosaltres ens ha mancat a través d'un període excessivament llarg, de vora quaranta anys, l'ús públic de la llengua catalana. Aquests mitjans poden posar absolutament al dia aquesta greu llacuna i poden convertir el català en el vehicle d'expressió total que tots desitgem. En aquest sentit, tant les publicacions tradicionals com la televisió, la ràdio, són fonamentals per formar una cultura en la seva més positiva plenitud. És el gran futur que presenten els avanços de la informàtica i les comunicacions.

És de desitjar per sobre de tot que els nostres sistemes polítics no converteixin, com temia Georges Friedman, del qual ja hem parlat, aquests sistemes de comunicació en un arma terrible i en un instrument de manipulació que influeixi en l'home psicològicament, d'una manera intel.lectual i afectiva, que l'obligui a acceptar una guerra, una dictadura, un nou producte, a acceptar una nova i inútil necessitat. Cal desitjar que els "mass media" no accelerin amb una eficàcia calculada la maduració de necessitats noves i sobretot que no es produeixi la ingerència abusiva de l'Estat en cas que l'Estat sigui totalitari. És a dir, que el que cal esperar és que l'Estat no ho sigui. I perquè no ho sigui els avanços de la comunicació poden ser fonamentals fent un desenvolupament intens, poliforme, de l'educació, dotant a cadascú dels mitjans necessaris per poder disposar a cada etapa de la seva existència d'opcions que el seu gust i la seva personalitat li demanen i multiplicant les institucions en les quals aquestes opcions puguin trobar la seva satisfacció.

La panoràmica, doncs, de la informació està fonamentalment lligada als avanços tecnològics i a la política de cada país. Evidentment la gran temptació política és utilitzar els mitjans d'informació; apoderar-se'n, amb un crim contra la llibertat de les consciències, d'una manera totalitària i absoluta. La gran esperança és que això no es produeixi, per a la qual cosa hi ha d'haver múltiples accions públiques i privades a través dels avantatges de la tècnica: emissores de ràdio lliures, televisió lliure, premsa lliure. Una llibertat espiritual que tots desitgem.

CAL UNA INVESTIGACIÓ ADEQUADA A LES ASPIRACIONS COL.LECTIVES

GABRIEL FERRATÉ

Hi ha molts futurs possibles.
Alguns són convenients.
N'existeixen uns pocs que, a més
d'ésser possibles i convenients,
són realitzables.
Fred L. Polak

1. PROBLEMES I TENDÈNCIES MÉS IMPORTANTS EN EL PANORAMA INTERNACIONAL

1.1. La crisi de la ciència i de la tècnica

Està admès que existeix una interdependència entre el desenvolupament de la ciència i de la tecnologia i el desenvolupament de la societat en el seu conjunt. Aquesta interdependència no ha estat encara gaire ben estudiada, en part perquè la preocupació que es deriva de contemplar els efectes negatius d'alguns aspectes de la utilització dels coneixements científics és relativament recent i, en part, degut a la dificultat de comunicació entre els representants de les ciències "naturals" i de les ciències "socials". És el fenomen de "les dues cultures" que va denunciar C. P. Snow.

L'esmentat sentiment de preocupació que de fet ja feia temps que estava latent en els ambients científics i polítics s'ha incrementat enormement en aquests darrers anys en posar-se en relleu nous i complexes problemes. Les repercussions de la crisi energètica han agreujat les condicions ambientals en què es troben la ciència i la tecnologia i han obert un període de forta discussió i crítica sobre l'orientació a donar a la investigació com a font de coneixements fonamentals i aplicables.

La ciència i la tecnologia, encara que no siguin la causa primària dels problemes, han estat els instruments del gran creixement econòmic del món, que és el responsable de la situació actual. Aquest creixement indiscriminat ha estimulat l'explotació irresponsable de recursos minerals

de fàcil obtenció i no renovables. Així, extenses àrees de terres fèrtils han estat sostretes a l'agricultura; la contaminació de l'aire i de l'aigua ha perjudicat o exterminat formes de vida molt diferents a diverses regions del món ...

L'informe sobre "Ciència, Creixement i Societat", conegut com l'informe Brooks, preparat per a una reunió dels Ministres de Ciència dels països de l'OCDE l'any 1971, recomanava ja que, per sobre de tot, la investigació se n'ha d'anar dels objectius estrictament econòmics cap als que tinguin una orientació social, així com dels aspectes quantitatius del creixement cap als qualitatius. Per tant, s'ha de determinar de quina manera, amb aquest objectiu, la política científica pot corregir, controlar o prevenir els efectes indesitjables derivats de les activitats científiques i tècniques. L'altre conclusió de l'esmentat informe era que les decisions sobre la investigació científica i tècnica no es poden prendre amb independència dels altres aspectes de les decisions governamentals i que és necessari establir una relació estreta entre la política científica, l'activitat social i econòmica i la responsabilitat governamental.

Un altre aspecte que afecta, a nivell internacional, l'orientació de la investigació deriva de l'actual interdependència de les nacions i de la interdependència dels problemes. En un món de dimensions limitades com el nostre, amb una gran heterogeneïtat en la distribució de les primeres matèries i en la de les regions climàtiques propícies per a l'agricultura i el creixement de grans poblacions, l'interdependència dels diversos països és un fenomen inevitable. Si bé la interdependència, a través de la política i del comerç, sempre ha existit en un grau més o menys important, és evident que el desenvolupament dels sistemes de transport i de transmissió de la informació així com l'existència de projectes científics i tècnics que exerceixen la seva influència més enllà de les fronteres del país que els ha originat, situa en una nova dimensió el problema de les repercussions de la recerca i el de la corresponent planificació i coordinació.

D'altra part, a moltes de les nacions altament industrialitzades, la complexitat de la societat moderna i de les seves infraestructuras científiques i tècniques, unida a una insensibilitat de les fortes administracions ètniques i trajectòries històriques—, crea sentiments locals de frusa les diverses regions i províncies —molt sovint amb llurs pròpies tradicions étniques i trajectòries històriques—, crea sentiments locals de frustració i demandes d'autonomia. Pot semblar una paradoxa que quan la realitat de la interdependència entre les nacions es fa patent i augmenta, i el nombre de problemes de caràcter global es multiplica, es doni simultàniament el creixement dispers del nacionalisme. Alexander King, co-fundador del Club de Roma i president de la Federació Internacional

d'Instituts de Recerca Avençada, ho explicava dient que el fenomen es deriva precisament dels nous factors d'escala i de complexitat; existeix simultàniament la necessitat d'apropar l'elaboració de les decisions adequades tant com sigui possible dels que en seran afectats i la de tractar els problemes realment globals d'una manera global. Aquests fets tenen una considerable influència en la concepció actual de la forma d'entendre la política científica i la seva descentralització.

1.2 Planificació de la investigació

Del que hem dit fins ara, se'n desprèn que la política científica ha de tenir en cómpte la recerca de nous coneixements i de noves tècniques amb una visió interdisciplinar i en funció de les conseqüències que en el temps i en l'espai se'n derivin. La planificació de la investigació ha esdevingut una tasca molt complexa que constitueix en si mateixa una ciència sobre la qual s'està investigant i s'ha d'investigar molt més. Aquesta planificació ha de contemplar, avui, els problemes relacionats amb la gestió dels recursos naturals, incloent-hi les fonts energètiques, així com el problema anteriorment esmentat de la dimensió social dels nous descobriments i de la contribució que les activitats de recerca i de desenvolupament són susceptibles d'aportar a la solució dels problemes socials o dels relacionats amb el sector de serveis.

Es evident que en la planificació de la investigació s'han de prendre decisions que són conseqüència no solament d'una situació existent o per a donar resposta a necessitats momentànies, sinó també, i sobretot, tenint en compte els seus efectes a llarg termini. Aquest és l'objecte de la Prospectiva, que està adquirint una importància cada cop més gran com a instrument al servei de la política científica. No s'ha de confondre la Prospectiva amb la Futurologia que pretén projectar en el futur l'estat actual del món per a poder preveure la seva possible evolució, distingint el que és inevitable a partir d'avui del que es pot modificar. La futurologia té, doncs, un caràcter més general que la prospectiva que és essencialment funcional.

La previsió tecnològica o prospectiva es pot definir com una evaluació probabilista, vinculada a un nivell de confiança relativament elevat, de les transferències tecnològiques futures. La previsió tecnològica exploratòria parteix d'una base actual de coneixements segurs i està orientada cap al futur, mentre que la previsió tecnològica normativa determina primer els objectius, les necessitats, els desigs, les missions, etc. per al futur, i procedeix remuntant-se cap al present.

La prospectiva és una eina cada cop més emprada en els països desenvolupats per a contribuir a orientar llur política científica. Als Estats

Units és on les aplicacions industrials de la previsió tecnològica han progressat més rapidament. És al voltant d'un miler el nombre d'empreses americanes, mitjanes o grans, que han establert un servei d'aquesta naturalesa. Es pot considerar de l'ordre de cent milions de dòlars a l'any la quantitat que aquestes empreses, generalment molt innovadores, consagren a la previsió tecnològica. Aquesta quantitat representa aproximadament un 1 % de les seves despeses de recerca i de desenvolupament. A les empreses de punta, l'existència d'un servei de previsió tecnològica eficaç pot implicar, mercès als nous productes, beneficis que assoleixen més de cinquanta vegades el valor total de les inversions dedicades a la funció de previsió corresponent.

Les tècniques de previsió tecnològica han d'ésser inexcusablement tingudes en consideració en planificar la recerca. Tan com a eina al servei de l'esmentada planificació, com a teme subjecte al propi procés de recerca.

La previsió i la planificació tecnològiques s'han anat combinant estretament, fins al punt de que és ja difícil considerar-les com a disciplines independents. Aquest fet està també lligat al pas progressiu d'una planificació de la recerca orientada als productes cap a una planificació orientada a les funcions, la qual cosa és necessària per a una planificació associada a les necessitats socials.

A la quarta Conferència Parlamentària i Científica celebrada a Florència el 1975 es van fer diverses recomanacions concernents a les orientacions a donar a la política científica: assegurar l'adopció de programes de recerca i desenvolupament a llarg termini pel que fa a la energia, les primeres matèries i el menjar; promoure el reciclatge dels materials a fi de preservar recursos naturals escassos i de reduir la contaminació; estudiar els mèrits relatius dels sistemes centralitzats i dels descentralitzats per a la producció d'energia i per a la transformació de les primeres matèries; millorar i promoure els processos de transferència de tecnologia dels països industrialitzats als països en desenvolupament, de tal forma que es trobin tècniques adequades a les condicions socials i culturals dels països receptors; etc. També es va recomanar que els poders públics desenvolupessin programes d'educació a fi de promoure una més àmplia consciència dels avenços de la ciència i de la tecnologia, i de la seva contribució potencial per a resoldre els problemes que afecten a la humanitat, així com dels perills de certs avenços tècnics.

Un altre punt de vista al que ens podem referir pel que fa a les tendències més importants en el panorama internacional, és el relatiu als aspectes financers i tècnics de la recerca.

Els països tècnicament més avençats dediquen aproximadament un 3 % o més de llur Producte Nacional Brut (PNB) a la investigació. Als

Estats Units, per exemple, les despeses vers la recerca científica es doblen aproximadament cada cinc anys, mente el P.N.B. sols augmenta al voltant d'un 17/18 % en tal període de temps. Això vol dir quina és la importància que aquests països atribueixen a la investigació científica, i si ho comparem amb el 0,2 % del PNB que l'Estat Espanyol hi dedica, ens podrem imaginar fàcilment la rapidesa amb la qual ens distanciem dels esmentats països i la dependència total que des del punt de vista científic i tècnic ens hi subordina.

Una de les característiques del finançament de la recerca en els països industrialitzats és l'actuació per programes.

Aquest mètode de finançament és el que millor permet la realització d'una planificació i és també el que simplifica la verificació dels resultats obtinguts i la seva adequació al pla establert.

Com a conseqüència dels mitjans destinats a la recerca i de l'actuació de les estructures encarregades de l'elaboració de la política científica s'ha donat últimament un gran impuls a les xarxes d'informàtica i de documentació científica i tècnica. Aquestes xarxes, a través de poderosos mitjans d'informàtica repartida interconnecten entre si els diversos centres a fi de poder utilitzar d'una forma recíproca llurs respectius bancs de dades i llurs centres de càlcul i de documentació especialitzats.

1.3 La Universitat i la investigació

No es pot parlar de política científica sense fer esment d'una manera explícita de la Universitat. No es pot ensenyar ciència sense fer ciència. El professor universitari ha d'ésser el creador d'una part, almenys, de la seva ciència. Solament aquest procés de creació li donarà autenticitat i autoritat en el millor sentit del mot. Aquesta tasca de recerca de nous coneixements l'ha de fer el professor universitari a través de la investigació, íntimament lligada a la seva acció docent. El doctorat ha tingut fins avui una missió important en la consecució del model d'universitat occidental, tan influït per a la concepció humboldtiana d'aquesta. L'adaptació del "procés creador de la ciència" a les necessitats i requeriments d'una nova societat en ràpida evolució i que demana a la seva universitat l'assoliment d'objectius pràcticament incompatibles, no ha estat fàcil.

La Universitat actual es veu obligada a impartir coneixements cada cop més extensos i en procés dinàmic i quasi explosiu d'actualització i de sofisticació a masses creixents d'estudiants, alguns dels quals busquen "l'entrenament" per a la seva futura actuació professional, mentre que d'altres el que volen és la seva "formació" com a satisfacció a la

propia demanda vocacional. Mai com ara no ha estat plantejat en forma tan aguda el dilema entre quantitat i qualitat.

¿Com es poden acoplar els mecanismes d'impartir coneixements amb els mecanismes per a generar-los? I en tot cas, ¿fins a quin punt l'ensenyament de coneixements ha de prevaler sobre la formació de l'individu, i la generació de coneixements ho ha de fer sobre la consecució de la capacitat per a generar-los?

La resposta no sembla fàcil i, en tot cas, no sembla que hagi estat ni que hagi d'ésser única en el camp d'acció universitari. Admetre a priori una única i generalitzable solució pressuposaria una inadmissible simplificació de la realitat de la nostra societat i, a l'ensems, una versió restringida i fatalment centralista del problema.

Els Estats Units son l'únic país del món que ha desenvolupat un sistema universitari que alhora acomoda el major nombre d'estudiants i els majors equips de recerca, i que ha sabut combinar "l'excel.lència científica" amb l'accés generalitzat a l'educació post-secundària. Mentre tots estem acostumats a parlar de la "Universitat Francesa", de la "Universitat Espanyola", de l'"Alemanya" o de la "Sueca", es difícil parlar de la "Universitat USA". No existeix una entitat ideal i representativa que es pugui considerar com l'arquetip de la Universitat americana. El que existeix es una col.lecció d'institucions educacionals, descrites com a "post-secundàries", altament dispars i sense cap factor comú o standard de comparació. Comprenen desde l'anomenat "Junior College", que dóna una formació professional de cicle curt, fins a l'Institut de recerca avençat que incorpora diversos premis Nobel. Inclou des d'institucions amb un grup d'investigadors fins a campus amb trenta o quaranta mil estudiants.

Cal afegir que no existeix cap ministeri públic central que coordini aquesta gran diversitat d'institucions i de sistemes.

A Europa és tradicional i corrent l'oposició entre investigació fonamental i investigació aplicada, fins a tal punt que molt sovint solament s'accepta la fonamental a les universitats. Aquesta oposició no existeix ni té sentit als Estats Units i probablement és degut als orígens, essencialment pràctics o aplicats, de les actuals grans universitats investigadores. El resultat ha estat la professionalització de la investigació. La investigació s'ha convertit en un servei professional tal com pot ésser-ho l'exercici del dret o el de la medicina.

A Europa, en general, els models d'universitat son més uniformes i corresponen a la concepció humboldtiana a què m'he referit abans. D'una manera general i fent una aproximació conceptual es podria dir que es poden concebre com un conjunt interdisciplinar per al desenvolupament cultural, per al foment i l'exercici de la investigació científica

i del desenvolupament tècnic, i per a la formació de determinades professions.

L'amplitud i la rapidesa del desenvolupament de l'ensenyament superior a Europa constitueixen un fenomen conegut que ha estat ampliament estudiat. Per donar uns exemples, l'any 1947 Suècia tenia 14.000 estudiants a les seves universitats. El 1960 va passar a 35.000, el 1965 ho van fer a 70.000 i el 1971 van doblar, de manera que els estudiants representaven el 24 % del seu grup demogràfic. A França, el nombre d'estudiants ha passat de 200.000 a 900.000 entre 1960 i 1976!.

Les dades anteriors emmascaren dos processos essencialment diferents. L'un és l'expanssió de les universitats anomenades d'"èlite", és a dir, lligades a les funcions universitàries tradicionals en universitats encara tradicionals però en lleugera evolució. L'altre és la transformació dels sistemes universitaris elitistes en sistemes de "masses" que exerceixen un elevat nombre de funcions noves (s'entén que noves per a les universitats), en benefici d'una proporció molt més gran de nous grups demogràfics. Fins ara, tant a la Gran Bretanya com a l'Europa continental, el creixement s'ha efectuat desenvolupant principalment el sistema universitari tradicional. El problema es deriva del fet que les entitats antigues no es poden desenvolupar indefinidament. La seva expansió es veu limitada per les seves tradicions, la seva organització, les seves funcions i el seu tipus de finançament. La diferència entre l'ensenyament superior de "masses" i l'ensenyament superior d'"èlite" no és solament quantitativa sinó també qualitativa. Les dues formes d'ensenyament difereixen notablement pel que fa al percentatge dels grups demogràfics que se'n beneficien i també en la forma en què els estudiants i els professors contemplen llur pertinença a la Universitat; difereixen també en les condicions d'accés dels estudiants; en les funcions del sistema respecte a la societat; en els programes; en la forma d'establir les relacions entre professor i alumne, etc.

Independentment dels canvis conceptuals més o menys profunds a què estan sotmeses moltes universitats, són fàcils de detectar algunes tendències definides en la seva evolució. Entre elles la d'organitzar-se en forma departamental (que a Europa no està tan estesa com a Amèrica) i l'adopció de plans d'estudi d'espectre ampli, més formatius que informatius, al mateix temps que afavoreixen o possibiliten una estructuració interdisciplinar dels estudis seguits. El conjunt d'aquestes mesures té una influència notable sobre la recerca que s'hi efectua, permetent-li d'adaptar-se més fàcilment a la visió global dels problemes a que m'he referit al principi i possibilitant també una més ràpida focalització sobre àrees noves d'interès. Les noves estructures permeten també l'adopció de plans d'estudi i de recerca orientats cap a projectes o pro-

grames, de forma similar a com es fa a les empreses privades o a les institucions professionals de recerca i desenvolupament. Les universitats han seguit molt sovint línies d'actuació científica basades en "disciplines" i si som conscients que els temes bàsics de recerca no coincideixen gaire sovint amb qüestions sistematitzables, sinó que estan relacionats amb projectes complexos, és fàcil deduir-ne que no és aquella la forma més encertada d'actuació.

2. LA SITUACIÓ A CATALUNYA

La recerca a Catalunya, vinculada a les corresponents línies de desenvolupament i directrius de l'Estat Espanyol, presenta un panorama molt poc brillant. Malgrat el creixement econòmic del país en els darrers quinze anys, la recerca es continua movent avui en uns nivells molt reduïts i arrossega tota una sèrie de problemes d'ordre financer, social i institucional que la mantenen en un estat d'autèntic subdesenvolupament.

Una de les primeres observacions que es poden fer en contemplar la situació de la recerca a Catalunya en relació amb la del conjunt de l'Estat es la de la seva situació de dependència i de centralització a tots els nivells. La manca de poder polític ha fet que totes les institucions que es van crear arran de l'establiment de la Mancomunitat de Catalunya i més tard de la Generalitat fossin dissoltes, desvirtuades o bé mantigudes en un estat de latència o de quasi hivernació. La llista és llarga. L'Institut d'Estudis Catalans, que fou el catalitzador de la dinàmica cultural catalana i que va realitzar una tasca extraordinària per a la nostra cultura i la nostra ciència fou dissolt i substituït per un inefable "Instituto de Estudios Mediterráneos". La Universitat Autònoma de Catalunya va perdre l'autonomia guanyada després de tant d'esforç i va tornar a ésser una entitat centralitzada, desvinculada de la realitat i de la cultura catalanes. El Laboratori General d'Assaig i Condicionament, que va ésser un precursor de la seva època, s'ha deixat convertir en un fòssil totalment inadequat per a les necessitats de la moderna tecnologia. I així podríem continuar...

El Govern de la Generalitat, recollint la tradició cultural de la Mancomunitat, bastí l'edifici del món científic català damunt els dos pilars esmentats: la Universitat Autònoma de Catalunya i l'Institut d'Estudis Catalans i llurs societats filials. L'ensulsiada del 1939 posà, doncs, fi a la nostra política científica autònoma. D'aleshores ençà la política científica quedaria fonamentalment en mans del "Consejo Superior de Investigaciones Científicas", organisme en què la vàlua de molts dels seus

membres queda ofegada per una estructura burocràtica, centralista i poc àgil per a l'investigador fins a tal punt que molt sovint arriba a desmoralitzar a gent d'una autèntica vocació investigadora.

2.1 El sector públic

El problema de la pobresa de la investigació enmarcada en el sector públic no és exclusiu de Catalunya, sinó compartit amb la resta de l'Estat. No és el problema que uns tinguin i els altres no. És que uns tenen molt poc i els altres ni això. Per a descriure, encara que breument l'activitat investigadora del sector públic a Catalunya, resulta obligat referir-se a la centralització d'aquesta. En un país en que una gran part de la indústria es localitza en zones perifèriques, Catalunya, País Basc, etc. resulta incongruent i incomprensible que el 60 % dels centres propis del Consell Superior d'Investigacions Científiques (CSIC) estiguin radicats a Madrid, només el 10 % a Catalunya i que al País Basc no n'hi existeixi cap. Si ens fixem en els centres de l'ex Patronato Juan de la Cierva, que depenia del CSIC i estava dedicat a la investigació aplicada, observarem que 13 estan situats a Madrid i únicament 4 a Barcelona, i veurem també que la proporció en personal és encara més gran: 71,5 % a Madrid i 9,8 % a Barcelona.

D'aquestes dades i de les despeses del Pressupost General de l'Estat per a investigació se'n dedueix clarament el trist panorama del suport públic a la recerca de Catalunya.

Els centres del CSIC a Barcelona es poden agrupar entre els que pertanyen a l'ex Patronato Juan de la Cierva (Institut d'Investigacions Pesqueres, Institut de Química Orgànica, Departament de Tecnologia Tèxtil, etc.); els directament vinculats a l'organisme central (Institut de Cibernètica, Institut de Biofísica i Neurobiologia, etc), de creació recent i quasi sense dotació de personal; i els que estaven vinculats a l'antiga División de Humanidades, que constitueixen un grup atomitzat i també mal dotat de personal investigador. S'ha de fer esment, així mateix, dels Departaments Universitaris en règim de Col.laboració amb el CSIC. Sembla superflu advertir que no existeix cap mecanisme institucional per a coordinar l'activitat d'aquests instituts amb cap de les altres institucions investigadores públiques o privades de Catalunya, ni per a definir les seves línies d'acció en funció d'una planificació a nivell català.

Cal fer esment també de l'existència d'altres centres que depenen de diversos Ministeris. Podem enumerar els Centres Hospitalaris, les Estacions Experimentals del Ministeri d'Agricultura, el "Centro de Higiene y Seguridad en el Trabajo", etc.

L'administració provincial i la local són responsables de la gestió i finançament d'alguns centres de caire científic. Entre ells, i a tall d'exemple, podem indicar: l'Institut Provincial de Paleontologia, l'Institut de Prehistòria i Arqueologia (Museu Arqueològic), l'Institut d'Estudis Ilerdenses, l'Institut Municipal d'Història, el Gabinet de Numismàtica, etc.

Quant a la recerca dins els departament universitaris, la situació viscuda ha estat encara més descoratjadora. Els pressupostos per a la investigació han estat mínims, tant per a la recerca pròpiament dita com per a les pràctiques de laboratori per a estudiants. Hom ha patit, també, una atomització de línies de recerca, moltes de les quals quedaven estroncades un cop acabada una tesi doctoral.

L'estructura d'accés i promoció dins el funcionariat i la legislació de trasllats es tradueixen en la impossibilitat de fer una planificació de la recerca a mitjà i llarg termini. D'altra part, la concepció verticalista de les Facultats i Escoles, i la rigidésa dels plans d'estudi, fan difícil la consecució de plans d'investigació interdisciplinars. La recerca a la Universitat ha estat més basada en aconseguir un "curriculum", que no pas en establir una línia de treball que fos coherent. La vinculació entre el sector industrial i el de serveis i la Universitat ha estat també molt escassa.

Ja hem esmentat la insuficiència de les dotacions pressupostàries per a investigació. La Universitat cobreix només el 6 % aproximadament de la realment escassa investigació realitzada a l'Estat Espanyol. Aquesta proporció és a França d'un 13 % i al Japó d'un 23 %.

La incidència dels Instituts Universitaris de Recerca, introduïts per la Llei General d'Educació, ha estat molt escassa degut a diversos factors. En primer lloc pel nombre molt reduït d'aitals instituts i també per les dificultats d'ordre formal que tenen per a complir la seva tasca, entre les que podem enumerar la no existència de personal investigador propi i la manca d'una legislació que permeti un funcionament flexible i adaptat a la seva missió, en l'ordre administratiu i financer.

2.2 El sector privat

El panorama de la recerca a la industria catalana tampoc no és gaire entusiasmador. El problema té diversos orígens. En primer lloc una política estatal que no ha volgut establir una legislació que fes desitjable la investigació i el desenvolupament. Així, ens hem trobat amb una protecció aranzelària que no ha estimulat la competència amb els productes estrangers i amb l'absència d'una normativa sobre qualitat dels produc-

tes. També ha mancat una política adequada de patents. D'altra part, els grans compradors estatals, l'exèrcit, l'INI, etc. no han establert una política d'adquisicions que permetés i estimulés una progressiva incidència dels nostres productes en àrees de tecnologia avançada.

Un dels aspectes que ha incidit negativament en la capacitat de recerca de les nostres empreses és el que es deriva de la nostra estructura industrial de tipus minifundista, que està relacionat amb la poca potència del sistema financer. En no haver-hi empreses autòctones de dimensions adequades és difícil l'existència d'investigació a gran escala. D'altra part no sembla que l'ambient i la tradició siguin favorables a l'existència d'associacions d'investigació cooperativa, finançades col.lectivament per sectors d'empreses, a fi de concentrar els esforços i obtenir un millor rendiment dels equips de tècnics i de les instal.lacions singulars. El sentit individualista és molt fort entre nosaltres i dificulta la consecució de projectes comunitaris de recerca. Aquest fet ha quedat clarament de manifest arran dels intents de fer arrancar diverses associacions d'investigació. També cal tenir en compte el volum relativament reduït del nostre mercat i la falta de mentalitat exportadora de moltes de les empreses.

La innovació tecnològica ens ha arribat generalment a través de la incorporació de tecnologia lliure, sigui per desenvolupament propi o d'origen contractual; a través de l'aportació de capital per part de companyies estrangeres i, de vegades, per simples millores en els mètodes i processos. Els nostres industrials, però, sempre han tingut clar el concepte que la innovació tecnològica és essencial. El que potser no han vist tan clar és el risc que comporta tota activitat investigadora i han preferit assegurar-se dels resultats i comprar la tecnologia a fora a pesar de tots els problemes que la seva adaptació pot representar. Hem de reconèixer, però, que molt sovint els contactes que han efectuat amb les institucions oficials de recerca no han estat pas gaire satisfactoris. L'ambient i l'actitud burocratitzats que en alguns casos s'hi respira no són el millor estímul per a convèncer els industrials.

3. OBJECTIUS I EVOLUCIÓ PREVISIBLE

L'evolució de la investigació a Catalunya durant els 25 anys vinents és, com tota previsió, difícil de precisar. En primer lloc perquè la investigació no és un fenomen primari o natural, sinó que la seva evolució és el resultat de la interacció d'una sèrie complexa de variables, la probabilitat de canvi de les quals és també difícil de determinar. En efecte, la situació de la nostra investigació en el futur serà funció, essencialment:

a) de la infrastructura investigadora de Catalunya; b) de la política científica, i per tant, dels temes prioritaris de recerca que es promoguin; c) de la situació de la ciència i de la tècnica arreu del món.

El segon gran factor que pot incidir d'una manera decisiva en el futur de la investigació a Catalunya és polític. L'aprovació de l'Estatut de Catalunya, que depèn de consideracions de tipus polític i no tècnic, condicionarà totalment el futur de la política científica que s'apliqui a Catalunya. El fet d'assolir o no l'autogovern, amb capacitat legislativa i de gestió sobre la recerca, pot canviar completament les bases sobre les que es fonamentin la infrastructura investigadora i la nòstra alternativa de temes prioritaris de recerca, que dependran del model de desenvolupament social i econòmic que s'adopti. En aquest sentit, suposarem que els aspectes polítics evolucionaran positivament i que Catalunya adquirirà la capacitat de determinar la seva pròpia política científica i tecnològica. Una de les premisses de la Prospectiva és el rebuig a considerar que el futur estigui completament condicionat pel present, afirmant, en canvi, la possibilitat de dirigir el curs dels esdeveniments i de salvaguardar la llibertat i la dignitat de l'home quan l'observació i la previsió indiquen que corre el perill de perdre el seu veritable lloc com a definidor de les accions a emprendre.

La prospectiva no és tan sols l'expressió d'un interès gratuït pel futur, una forma de satisfer la nostra curiositat, sinó una forma d'assegurar que les nostres accions siguin més efectives. No tracta d'endevinar, sinó de construir en funció del que preveiem que hauria d'ésser. Els fins són, doncs, més importants que els mitjans, però els condicionen i determinen. Amb el progrés de la tècnica els mitjans són avui dia abundants, però són els fins els que primer hem de descobrir i determinar.

Com a objectiu global creiem que la recerca a Catalunya s'ha d'orientar bàsicament a potenciar els recursos del país, cercant la resolució de les necessitats pròpies de la seva terra, dels seus homes i dones i de llurs activitats i que caldrà aprofundir en els coneixements que comportin la utilització racional del medi ambient, el millorament de les condicions de treball i de la qualitat de la vida, així com l'increment de la riquesa, tenint com a finalitat la realització personal de cada home i de cada dona i la col.lectiva de la nostra comunitat nacional.

A tal fi una política científica s'ha de definir, en el pla de l'acció, com la suma de les mesures legislatives, executives i pràctiques que s'adoptin amb el fi d'organitzar, utilitzar i augmentar el potencial científic i tecnològic d'acord amb els objetius que el país li ha assignat en el marc del seu desenvolupament global.

Per altra part, en la consecució d'una política científica es poden contemplar dos aspectes. El primer està relacionat amb les actuacions

de tipus general encaminades a dotar el país del suport infrastructural i ambiental que faciliti i permeti des de la planificació fins a l'execució de les tasques de recerca. El segon aspecte és el que fa referència al contingut temàtic de la recerca, funció dels objectius fixats. Els tractarem per separat.

3.1 Línies d'actuació general

En primer lloc caldrà que es creï un organisme de planificació i control, responsable de l'elaboració del pla general d'investigació científica, cultural i tècnica. L'abast d'aquest organisme ha d'incloure des de la recerca pública fins a la privada. Aquest organisme, vinculat a la Presidència de la Generalitat, haurà d'aplegar gent dels mons de la ciència, de la tècnica i de la política i, juntament amb la Universitat i la particular col.laboració de l'Institut d'Estudis Catalans, haurà de tenir cura de la planificació, coordinació i supervisió de la política científica de Catalunya. Aquest organisme haurà d'estar present en els organismes corresponents de l'Estat en benefici de la imprescindible coordinació, per a promoure projectes de conjunt i per contribuir a l'administració dels fons estatals de recerca. Per tal que l'acció d'aquest organisme es pugui estendre amb autoritat real i moral a totes les institucions de Catalunya serà imprescindible que no disposi de centres de recerca que depenguin directament d'ell, ja que aquesta dependència administrativa li podria treure objetivitat i el portaria fatalment a una situació de privilegi que desvirtuaria i capgiraria la seva actuació.

Caldrà organitzar i crear, en segon lloc, la infrastructura de recursos materials sense la qual és impossible qualsevol tasca investigadora. Aquesta infrastructura ha de comportar, entre d'altres, els següents aspectes: la xarxa d'institucions científiques i la de serveis públics auxiliars tals com biblioteques, bancs de dades i documentació; laboratoris d'anàlisi, d'assaig i de control; els serveis d'explotació i difusió dels resultats de la recerca, etc.

Es crearan també condicions que afavoreixin la investigació i l'obtenció d'un ambient de treball estimulant, requisits indispensables per a assolir resultats satisfactoris. Hi ha accions de tipus indirecte que tenen conseqüències positives a mig i llarg termini pels efectes secundaris que desencadenen. Aquesta forma d'actuació acaba essent molt més eficaç a la llarga que l'establiment de mesures coercitives. Les mesures indicades poden actuar fonamentalment sobre les persones protagonistes de la investigació o sobre els beneficiaris, directes o indirectes, de la tasca de recerca.

Una de les accions a emprendre en la línia anteriorment exposada està relacionada amb el tipus de formació de la joventut durant les diverses etapes escolars. Així caldrà incidir sobre l'ensenyament, estimulant la lliure creativitat, el sentit crític i el rigor intel.lectual, per damunt del memorisme i de la rutina. Aquesta és una condició indispensable per a formar científics que puguin emprendre la seva tasca creadora amb eficàcia i imaginació.

Entre les actuacions que faran que la recerca sigui desitjable en el món de la producció i dels serveis, s'hi trobaran mesures legislatives. Així per exemple, mitjançant normes de qualitat que obligaran indirectament a crear xarxes d'institucions que tinguin com a missió el control d'aquesta qualitat, amb la corresponent incidència en el procés de concepció i disseny dels productes i dels serveis. Així mateix és convenient la participació del personal investigador tant en el procés de gestió com en el de definició de l'activitat científica. S'haurà d'estimular el treball en equip per damunt dels individualismes, evitant els compartiments estancs i afavorint la creació temporal d'equips o de grups de treball amb investigadors de provinença diversa, i el desenvolupament de programes específics. Aquesta forma d'actuació està d'acord amb la tendència actual a l'estranger i és coherent amb la probable evolució departamental de la nostra Universitat. La comunitat científica és la peça fonamental per a una tasca investigadora de qualitat. Tot desenvolupament científic s'ha de basar en la professionalització de la tasca investigadora i no en considerar aquesta última com una actuació marginal. Si el país creu en la investigació, i tot fa suposar que serà així en el futur, haurà de preveure una remuneració suficient per a assegurar un manteniment digne dels investigadors. La dita remuneració haurà d'estar en consonància amb la seva responsabilitat, experiència i lliurament a la seva tasca i no fonamentada exclusivament en la titulació.

En aquest moment pràcticament tota la recerca catalana està centralitzada a Barcelona perquè també hi estan centralitzats el CSIC i la Universitat. La descentralització universitària ja suposarà i facilitarà per si sola una autèntica descentralització de la recerca en crear comunitats d'investigadors a diversos punts de Catalunya, base per a qualsevol iniciativa en aquest sentit.

3.3 Línies prioritàries

Els problemes socials, científics i tècnics a què ha de fer front Catalunya com a resultat de la situació present no són insolubles sempre que hi hagi un esforç de recerca adequat. Del que s'ha dit a la part general

d'aquest escrit en resulta que hem de deixar ja l'extrapolació del model de creixement dels darrers anys en benefici d'un desenvolupament més equilibrat que tingui en compte els nostres recursos, les nostres diverses limitacions i les necessitats socials de la gent i dels individus. Això demana tota una sèrie de decisions i l'adopció d'una estràtegia adequada a curt i a llarg termini. A tal fi s'hauran de tenir en compte els nostres antecedents històrics, socials i culturals i la nostra interdependència amb la resta de l'Estat. L'acció s'haurà de completar amb una extensa campanya d'informació i d'educació per a assegurar-nos que tothom, des dels tècnics fins a la gent del carrer, conegui els problemes i estigui preparat per a definir-los i, si cal, afrontar-los.

Per l'establiment dels camps prioritaris de recerca s'ha de tenir en compte el que s'ha dit amb anterioritat sobre la interdependència de molts dels problemes tècnics que avui ens afecten de manera més punyent o dels que se suposa que són susceptibles d'esdevenir molt perturbadors en un pròxim futur. Els camps proposats a tall d'exemple són molt amplis, permeten un tractament interdisciplinar i tenen tots relació amb problemes de tipus social i econòmic. Els cinc camps proposats són:

1. Salut pública.– Prevenció i tractament d'algunes malalties (cardio-vasculars, deficiències d'òrgans motors, etc.); disfuncions psíquiques; medicina social (planning familiar i producció d'aliments bàsics), etc.
2. Marc de vida.– Inclou l'estudi dels problemes relacionats amb l'urbanisme, l'habitatge i el transport.
3. Marc de treball.– Que comprèn les condicions de treball, el lloc de treball i els sistemes productius.
4. Protecció de l'entorn.– En aquest camp s'hi inclouen les primeres matèries, l'energia, els residus, el reciclatge, la protecció de la natura, etc.
5. Activitat social.– Democratització i igualació de la societat, lleure, delinqüència, etc.

Aquests programes són amplis i quasi es pot afirmar que qualsevol projecte concret hi té cabuda si el que ho ha de jutjar té un criteri mínimament ampli. Els programes, en tot cas, volen induir a la contemplació d'una dimensió social de conjunt que s'ha d'interpretar d'acord amb cada cas.

Sembla superflu afegir que l'existència d'uns camps prioritaris no s'ha d'interpretar com una limitació a les possibilitats de recerca en altres temes.

Al mateix temps, cal indicar, que els camps globals prioritàris, que representen l'esforç de la recerca com a objectiu finalista se superposen als temes específicament tècnics o de tipus disciplinar que no poden ésser oblidats i que són necessaris per a obtenir resultats que serveixin de suport, quan és necessari, als camps prioritaris.

L'àrea de l'energia, per exemple, és de gran importància per a Catalunya, que està mancada de recursos naturals. La falta d'una política energètica en una societat que ha fet de l'energia el suport bàsic per a totes les seves activitats es quelcom desconcertant, sobretot si pensem que la principal font actual d'energia, el petroli, es no renovable, i a més, concentrat a zones concretes del planeta. Ens hem de preocupar d'aquest tema en una doble direcció, tant fent que el consum d'energia quedi limitat, optimitzant la seva utilització i reduïnt-ne les pèrdues, com buscant fonts alternatives. A Catalunya hem de pensar en solucions diverses, com per exemple el de l'aigua calenta, l'heliostàtica, o l'energia fotovoltaica.

No és l'objecte d'aquest treball indicar quins són els temes tècnics concrets sobre els que s'haurà d'investigar, sinó preveure les línies conceptuals o generals sobre les que s'haurà de fonamentar la investigació, motiu pel qual no ens estendrem a parlar de la informàtica, de la biologia, dels transports, etc. i tants i tants temes d'importància en el món científic actual. Tampoc no ens hem referit d'una manera explícita a la investigació en el camp de les denominades "humanitats" i això, no per considerar que tinguin menys importància, sinó perquè no encaixaven en l'orientació general donada a aquest treball, que precisament gira al voltant de la importància per al nostre futur de la consideració dels aspectes "no tècnics" involucrats en les solucions que hem de buscar.

Finalment s'ha de dir, que donat el període de maduració que es necessita des que es fa un nou descobriment científic fins al moment en que en resulten aplicacions de tipus tècnic, no és aventurat afirmar que el desenvolupament tècnic dels propers 25 anys es farà essencialment sobre coneixements científics que ja són coneguts.

4. SITUACIO DESITJABLE A L'ANY 2000

El creador de la Prospectiva, Gaston Berger, deia que "El problema del futur es transforma i en certa manera se simplifica quan, en lloc de calcular quins seran els descobriments futurs, raonem sobre la base de necessitats manifestes o de desitjos profunds que volen ésser satisfets". Aquesta és l'actitud que hem adoptat en la redacció d'aquest treball.

De fet, els nous conceptes sobre el futur fan que en tractar, en el punt anterior, sobre l'evolució previsible a Catalunya fins a la fi del segle XX en el camp de la investigació, ho hàgim fet sobre la base de la situació que ens semblava desitjable. Aquesta és evidentment una forma subjetiva de preveure els esdeveniments perquè ho fem en funció dels nostres desitjos. El que cal, però, és intentar de substituir els desitjos individuals pel que es pugui considerar, amb més o menys aproximació, com una aspiració col.lectiva i, en aquest terreny, és difícil deixar de pensar que estem davant d'un problema no solament sociològic sinó també polític.

En el joc entre la prospectiva descriptiva que vol comprende la situació futura per a adaptar-s'hi, i la prospectiva normativa que insisteix en la necessitat d'influenciar el futur en el sentit de fer que el "bé" sigui més probable o que el "mal" ho sigui menys, hi queden atrapats els polítics que deuen haver de tenir idees clares sobre el seu "bé" i el seu "mal"...

BIBLIOGRAFIA

- Congrés de Cultura Catalana (Resolucions)
- La recerca científica i Tecnològica en el futur de Catalunya (Jaume Ramonet i Miret)
- Energie et Equité (Ivan Illich); Seuil
- Natura, ús o abús? Llibre Blanc de la Gestió de la Natura als Països Catalans. Barcino
- Les sciences socials et humaines dans la formation des ingénieurs. Les Presses de l'Unesco
- El político y el científico, Max Weber. Alianza Editorial
- A l'Assaut du Futur (Herman Kahn). Robert Laffont
- Shaping the future: Gaston Berger and the Concept of Prospective. Gordon and Breach, N.Y.
- La recerca als Països Catalans. Congrés de Cultura Catalana
- "The influence of science, Research and development, Education and Training and of Dissemination of Knowledge on the Technological Causes of Changes in the Modern World". UNESCO
- Science and Parliament. Conseil de l'Europe

UNA NOVA OPORTUNITAT DE L'ADMINISTRACIÓ LOCAL EN UNA CATALUNYA AUTÒNOMA

ANTONIO MARZAL

I

El problema modern de l'empresa com a realitat global o com a sistema social és fonamentalment un problema de racionalitat. O, encara millor, de constitució segons els criteris de la racionalitat moderna. Això pressuposa lògicament l'afirmació segons la qual l'empresa és actualment present com una dada en brut, com un fet preconstituït. Es tracta d'una realitat la perpetuació de la qual és difícil que la racionalitat moderna pugui acceptar a les acaballes del segle XX, encara que només sigui per la inestabilitat congènita al caràcter socialment interpel.lant de les coses que es defineixen no per la legitimitat, sinó per la facticitat. Almenys, dins de les complexes variables de la consciència industrial moderna.

De fet, això d'afirmar tan rotundament que l'empresa és una realitat preconstituïda, resulta una veritat només a mitges. D'ençà del naixement de la societat industrial a la darreria del XVIII i començament del XIX, junt amb el consegüent embrió de l'empresa industrial que avui coneixem, l'anàlisi que hom en féu va veure en la societat i en l'empresa un món penetrat per la racionalitat. I no podia ser altrament, si pensem que aquest món era culturalment el de la Il.lustració i el de la Raó i la Ciència.

S'esdevé, però, que la racionalitat que domina tant el model liberal de societat econòmica com el model "científic" del marxisme –de fet, tan "cientista" com el liberal– és una racionalitat que hom podria anomenar "automàtica", si ara prescindim, per tal com és relativament inoperant tocant al que dic, del caràcter més abstracte o més històric que anima l'essencial automatisme d'aquesta racionalitat. El mercat smithià o el necessari esfondrament del capitalisme en Marx són només dos exemples significatius d'aquesta tesi.

Tanmateix, més enllà dels exemples que sempre poden ser contestats a base d'escorar-los amb matisos, l'afirmació no sols em sembla vera, sinó també molt important. En qualificar d'automàtica la racionalitat del model econòmic heretat del XIX (el paleoliberal i el marxià), em refereixo a una mena de racionalitat que suposa implícitament dues afirmacions bàsiques: primera, que la variable fonamental del Progrés (cal escriure aquest mot amb majúscula, tal com aleshores s'escrivia de fet) és la tecnologia. I, segona, que la raó pensable és única, una espècie de Raó universal (escrita també, com aleshores, amb majúscula). Davant d'aquesta Raó totes les possibles variants només serien les relíquies arcaiques d'un passat destinat a desaparèixer per la força de la Raó embrionàriament actuant en la indústria i la tecnologia modernes.

Em sembla ben clar que la Història ha engegat a rodar aquest somni, que tenia més d'utopia abstracta que no de ciència, a desgrat de les seves pretensions i de les seves formulacions històriques. I de fet, aquesta incapacitat tant del pensament paleoliberal com de l'originari pensament marxià per a revelar el fenomen real de l'empresa, és allò que ha forçat els homes enderiats a racionalitzar la realitat del segle XX, a abandonar aquell model vuitcentista de la raó automàtica, que pretengué explicar l'empresa sense haver d'entrar-hi.

Davant la incapacitat –i del subsegüent abandó– de la tesi de la Raó automàtica, es podrien produir, i de fet s'han produït, dues reaccions de solució radical, sense que el mot radical tingui cap connotació valorativa: el triomf de la Raó utòpica de la millor tradició anarquista, i el triomf de la No-raó (de la Desraó), sorgida de l'experiència i de la retòrica feixistes, que veu en l'emoció arracional, en el subjectiu *Gehörigkeitsgefühl,* la clau de volta de la construcció de l'empresa.

En efecte, la substitució de la Raó automàtica per la Raó utòpica suposa, ultra una inferior confiança en el poder automàtic de la ciència a favor de l'acte creador polític, un desplaçament del tema des del punt de partida –que sembla ocupar tot el camp lògic de les anàlisis del XIX–, al punt d'arribada del camí, o encara millor, a l'horitzó que assenyala i il.lumina aquest camí, si hom té en compte una experiència històrica que pot posar en entredit la viabilitat històrica directa de les tesis anarquistes, de les quals l'autogestió, com a forma radical de democràcia econòmica, seria l'expressió més significativa. Feta, però, aquesta reserva, continua essent veritat l'afirmació històrica de Schneider i de Kuda, segons la qual tot intent real de superar la dependència de la relació industrial ha passat, fins i tot sense saber-ho, més que per Marx, per Proudhon i per Bakunin. (1)

(1) Schneider, Dieter und Kuda, Rudolf F., Mitbestimmung: Weg zur industriellen Demokratie, DTV, München, 1969, pag. 11.

L'altre camí radical de superació de la Raó automàtica, el de la No-raó o de l'emoció arracional del nacionalsocialisme (que va definir l'empresa per primera vegada en una llei, com una "comunitat" *(Gemeinschaft)* concreta, visible i vivent) ha esdevingut en el curs dels fets –com lògicament calia que ocorregués– no una superació, sinó tan sols un accident de camí. En efecte, integrar els interessos contraposats que s'enfronten en la col.lectivitat de l'empresa a través de l'emoció arracional, del sentiment subjectiu (o subjectivament imposat) de pertinença, tot desplaçant radicalment la lògica, sigui de partida (la raó automàtica), sigui d'arribada (la raó utòpica), no podia revelar-se –tal com ha succeït en l'ordre dels fets– més que com un accident de camí d'una humanitat moderna que se sent obligada a buscar la ineludible lògica econòmica del valor de la democràcia.

Sigui com sigui, el fet és que, rebutjat el planteig exclusiu del punt de partida del camí (per la irrealitat del seu automatisme), pensades com a directament inviables les fórmules que substitueixen el camí per l'horitzó (des del moment que el camí és ineludible), i obligats pels fets mateixos a veure en la No-raó i en l'emoció subjectiva tot just un accident de camí d'un projecte social que la consciència de la societat industrial moderna no entén sinó com un projecte necessàriament presidit per la lògica, la pregunta que sorgeix de seguida és la que s'encamina a descobrir la raó que presideix el camí mateix, i no solament el seu punt de partida o el seu punt d'arribada, raó que alhora ha d'evitar els accidents d'aquest camí. La resposta –una resposta feta ensems d'història, d'utopia i de realisme– podria ser la raó raonable.

De fet, aquest camí és el que han escollit les anàlisis i les solucions del XX entorn del tema de l'empresa, fent raó tot caminant, tal com "se hace camino al andar" en l'expressió clàssica de Machado. Un camí que menarà a aconseguir una legitimitat raonable per a la realitat socialment interpel.lant de l'empresa.

Això de la legitimitat raonable coincideix amb l'expressió "raó raonable" que he utilitzat fins ara. I tot plegat em retorna a la meva afirmació d'entrada relativa a la necessitat, per a la racionalitat moderna de la darreria del segle XX, de treure l'empresa del seu estadi teòric de pura facticitat per tal de fer-la entrar en una mena de legitimitat capaç de ser definida weberianament pel grau de probabilitat amb què pot ser acceptada dins del quadre de valors que configuren una determinada societat. Això equival a dir que entre la pura racionalitat com a model impossible, i la pura facticitat com a realitat insostenible, la Raó pràctica, que domina les anàlisis d'una realitat complexa i sentida com a tal a la segona meitat del XX, queda aconduïda en la categoria del que és raonable, del que és socialment legítim, d'allò que weberianament hom diria ac-

ceptable. Aquest planteig potser resultarà poc atraient als homes ancorats en la tradició ideològica del XIX. Tanmateix, i en relació amb els fets, aquí és on es juga la possibilitat real d'una imaginació creadora, capaç d'impel.lir el nostre món cap endavant, i d'obviar les perilloses temptacions d'una involució dramàtica o aquell estancament no creador que per fidelitat a les idees arriba a ser, no menys dramàticament, infidel a les coses.

II

De fet, aquest esforç raonablement creador és el que ha configurat els models actuals d'empresa, tal com són coneguts i traduïts a la realitat a occident.

En efecte, el tret més significatiu de la societat occidental és el seu pluralisme. Aquesta afirmació que, enunciada així, pot resultar banal, en termes econòmics o político-econòmics vol dir menys banalment que la presència de la categoria de poder, essencial al tema de l'empresa, té sempre una configuració complexa, tant respecte a la sèrie de variables que el defineixen (de tipus tecnològic, cultural, institucional, etc.), com a la configuració concreta del subjecte –sempre complex– que en definitiva el sosté.

En aquest sentit es pot afirmar d'antuvi que les formes de configuració del poder econòmic o d'empresa de les societats de model soviètic –inclòs el model "herètic" de Iugoslàvia– no són directament traduïbles a termes occidentals, perquè són models de variable (la tecnologia) i de subjecte dominant (l'Estat) únics. Empeltades aquestes formes a la societat occidental, donen una altra mena de cosa: o bé les nacionalitzacions (que ni per llur configuració ni per l'objectiu econòmic que duen a terme no es poden assimilar a l'empresa estatal soviètica), o bé el projecte autogestionari, que tal com es presenta a Occident és més un horitzó de recerca (en la línia de la Raó utòpica), que no pas una fórmula directament aplicable de conformitat amb el seu disseny primitiu, i socialment legitimable segons les categories de la Raó raonable. Una mena de cosa, d'altra banda, que avui sembla confirmada per les dades empíriques de què disposem. (2)

Això vol dir que el pluralisme occidental de què parlo recolza essencialment damunt una multitud complexa de variables (les unes, unifi-

(2) Cf. a aquest respecte l'enquesta de G. Adam i d'altres feta el 1969 i publicada amb el títol L'Ouvrier français en 1970 (París, 1970, pag. 171) amb el treball de Duncan Gallie (Automatisation et légitimité de l'entreprise capitaliste) publicat en el num. 3 de la revista Sociologie du Travail, de 1977. A la pàgina 240 es poden veure els resultats empírics d'aquesta comparació a la qual al.ludeixo en el text.

cants, així la tecnologia, les altres disgregatives dels models, tals com les culturals i institucionals) i damunt un subjecte complex i plural de poder que només es pot reconduir a una certa unitat funcional mitjançant el joc combinat d'aquella sèrie complexa de variables. Tot això, posat que sigui encertada, com jo crec, l'afirmació de Duncan Gallie segons la qual "s'ha demostrat amplament que entre diferents societats capitalistes existeixen diferències d'ordre cultural i estructural, i que l'emergència de noves formes tecnològiques no es produeix en una situació de buit institucional, sinó més aviat en estructures socials proveïdes d'un model institucional i cultural sòlid". (3)

En l'ordre dels fets, aquestes diferències culturals i institucionals sòlidament implantades des d'històries concretes inscrites en una comuna història industrial, són les que han configurat els models concrets d'empresa que avui existeixen en el món plural d'Occident. Per això aquests models són conseqüència dels diferents tractament culturals de poder i de l'organització de les empreses, així com de la manera d'articular la complexitat subjacent a aquesta aparent unitat del subjecte sòcio-polític de l'empresa.

Sintetitzant, grosso modo, l'actual panorama, podríem reduir les tendències actuals a tres models en funció justament d'aquestes variables culturals i institucionals sòlidament implantades per la història: 1) El model anglo-saxó. 2) El model centreuropeu, i 3) El model llatí.

El model anglo-saxó, el que té més arrels liberals i un accentuat caràcter empíric, respon a una cultura en la qual el consens social s'imposa a l'antagonisme (4) amb una certa naturalitat. Hom arriba a aquest consens a partir d'un sistema de relacions contractuals de canvi que defineixen la vida econòmica, el punt d'equilibri estable de les quals radica en la negociació, la negociació permanent.

(3) Duncan Gallie, op. cit., pag. 223. La tesi de Gallie es contraposa directament a les tesis exteriorment enfrontades i subjacentment coincidents de Robert Blauner (Alienation and Freedom, Chicago, 1964) i de Serge Mallet (La nouvelle classe ouvrière, 2ª edició, París, 1969). L'oposició d'ambdues tesis radica en el fet d'interpretat l'automatització de l'empresa moderna com a quelcom que afavoreix la integració social (Blauner), o que desperta una nova i més radical consciència revolucionària de classe (Mallet). La coincidència, en canvi, es reflecteix en la concepció subjacent a ambdues tesis, la de veure en la tecnologia "la variable explicativa fonamental" del canvi.

(4) En l'enquesta del treball citat de Gallie els resultats ofereixen una sorprenent coincidència, pel que fa a la Gran Bretanya, en la percepció de com són dirigides les empreses i com haurien de ser dirigides. França, en canvi, dóna un resultat exactament contrari. I és curiós i alhora molt significatiu que això es produeix sense que hi hagi correspondència entre francesos i anglesos a nivell de les respostes. Cf. Gallie op. cit. pags. 228-235.

Es tracta, en definitiva, de la teoria d'un equilibri raonable de poders, de la tesi galbraithiana d'uns poders que es contrabalancen, segons l'expressiu títol del seu llibre. (5) Una tesi que, més que una tesi, és la constatació d'una societat raonable que fa de la negociació entre els interessos i poders contraposats de qualsevol organització, la clau de volta de l'edifici social de l'empresa. Tota l'especificitat històrica del sindicalisme anglo-saxó configura en això la seva radical identitat. I la possible evolució de l'actual sindicalisme americà analitzada per Galbraith (6), en el sentit d'un desplaçament de la seva "plataforma de llibertat" des del sindicat a l'empresa, troba aquí la seva lògica última.

A la pràctica, el model es redueix a la constatació empírica que, per tal de plantar cara al preocupant poder absolut de l'empresa-empresari propi de l'herència liberal, no cal acudir ni a grans teories ni a reconstituir institucionalment cap estructura unitària que signifiqui un poder nou. Basta posar-hi enfront un poder anàleg que el neutralitzi raonablement. Històricament els sindicats no han estat sinó això. L'anomenada societat plural d'avui no és més que la repetició, a nivell general i en tots els ordres, d'aquest primitiu model a què els sindicats han donat vida, menats per la dinàmica dels fets. No té, doncs, res d'estrany que la realitat i l'ideal en la manera de dur a terme la "direcció de les empreses" tendeixin a coincidir sorprenentment a la Gran Bretanya, tal com ho confirmen les dades empíriques a què abans feia al.lusió i que, juntament amb el fet mateix, aquesta coincidència sigui conscientment assumida per les parts afectades. Això implica, sense contradiccions de cap mena, una certa conflictivitat de tipus mitjà, tal com una situació permanent de negociació fa suposar. Concretament 499 jornades perdudes per cada mil assalariats. (7) Aquesta conflictivitat –i és important de destacar-ho davant les tesis que fan pensar en l'autonomia del conflicte– correspon a l'encreuament de les dues variables que destaco com a explicatives del model, a saber, la cultural (el consens relativament natural), i la institucional (la negociació permanent).

(5) John Kenneth Galbraith, American Capitalism. The concept of countervailing power. Houghton Miffling. Boston. 1956.

(6) John Kenneth Galbraith, The New Industrial State, Penguin Books, New York, 1977. Pags. 263-282.

(7) La conflictivitat anglesa mesurada en jornades de treball perdudes per cada 1000 assalariats és de 479 (per al 1970), 600 (per al 1971), 1060 (per al 1972), 312 (per al 1973), 636 (per al 1974), 260 (per al 1975), 146 (per al 1976). La mitjana d'aquests set anys (1970-1976) és de 499. La font que utilitzo és la O.I.T.

El segon model concret existent, l'he qualificat de centreuropeu i de nordeuropeu. En seria l'expressió més neta i d'alguna manera més significativa, el model alemany.

El model alemany, en part fill del feble arrelament liberal de la implantació industrial alemanya, respon a una cultura capaç d'unificar el complex subjecte de poder de l'empresa mitjançant la institucionalització estructuradora d'un poder únic i nou en el qual es fonen –i es confonen– els primitius poders enfrontats. Aquest fenomen contribueix a confirmar l'existència d'un tarannà teòric pel que fa al tractament dels problemes pràctics de la societat, cosa que emmena a plantejar el primer tema, ben teòric i profundament aliè el món anglo-saxó, de l'empresa en si (l'expressió *Unternehmen an sich* és d'origen alemany i nasqué ja els anys 20), amb una aproximació cultural, més administrativa que no pas contractual, al món complex de les relacions econòmiques i sòcio-econòmiques. Això no és gens estrany si pensem que la distinció entre teoria econòmica i política econòmica és, a Alemanya, una distinció molt antiga i evident en ella mateixa.

Tot això ha servit per a tractar el tema de l'empresa com si fos la constitució raonable d'un poder no simplement negociat, sinó institucionalitzat. El consens social s'expressa aleshores no tant en la negociació social com en la racionalitat social de l'administració, a títol de factor definidor de l'economia i de l'empresa. La teoria anglo-saxona –subjacent a tota mena de consensos– de l'equilibri raonable de poders dóna lloc, doncs, en l'àmbit dels fets, a la constitució raonable d'un poder equilibrat, on es fonen tots els poders legítimament destinats a actuar en el món de l'economia i de l'empresa. Aquesta institucionalització de l'empresa a través de la reconfiguració raonable del seu poder, en alemany s'anomena i s'ha anomenat *Mitbestimmung*. Quelcom que correspon no solament a l'existència explícita, que els sindicats accepten conscientment, de l'economia social de mercat (cosa que fa més immediatament urgent haver de tractar amb el poder econòmic de l'empresa), sinó sobretot i principalment, a l'existència –i a la consciència– d'una societat plural i complexa que només es pot estructurar, com a conjunt real de relacions administratives de poder, a base de relacionar, de manera unitàriament i racionalment institucionalitzada, tots els poders raonables que hi conflueixen. Poders que en el camp de l'empresa –i de l'economia en general– el model alemany els identifica com a essent les zones d'influència dels interessos dels qui hi aporten el capital i el treball, més la de l'interès general, però no per això menys concret, de tota la societat.

Unes experiències històriques concretes han decantat culturalment aquest model. I no és pas la més petita de totes l'experiència viscuda so-

cialment durant els anys 20 –amb la crisi econòmica alemanya immediatament després de la Primera Guerra Mundial– segons la qual l'esquema teòric revolucionari clàssic podia no ser veritable: la catàstrofe econòmica podia ser que no portés el canvi dels de dalt pels de baix i dels de baix pels de dalt que preveien, sinó la ruïna comuna de tota la societat. Una experiència, que assenyalava objectivament una sortida pràctica, diferent i moderna, a la recerca teòrica, aleshores ben urgent dels *camins* i dels *objectius* de la democràcia econòmica. (8) Quan després del parèntesi del nacionalsocialisme i de la guerra, aquella realitat culturalment decantada va poder imposar-se, el model posat en pràctica a la siderúrgia sota la tutela de l'Autoritat Aliada fou i s'anomenà *Mitbestimmung*. I des d'aleshores tota la història de l'Alemanya de la postguerra ha estat l'intent, realitzat en gran part (del qual la Llei del 76 només és l'última expressió temporal), d'estendre el model de la *Mitbestimmung* de la siderúrgia a totes les empreses alemanyes d'una certa magnitud i significació sòcio-econòmiques.

A la pràctica el model es redueix en primer lloc a separar netament l'organització del capital (la societat anònima) de l'organització de l'empresa, i a distingir després en aquesta un nivell purament executiu i fortament unitari, tal com l'exigeix l'eficàcia (el *Vorstand*), d'un nivell de disseny i de control de les polítiques (l'*Aufsichtsrat*), integrat paritàriament pels representants de tots els interessos legítims que confluei-xen a l'empresa (accionistes, personal-sindicats i societat en general). Aquesta fórmula, avui dia ja ben experimentada a través del temps, ha funcionat bé, tal com es demostra a l'informe Biedenkopf. (9) Això, en definitiva, explica la baixa conflictivitat social a Alemanya (43,4 jornades perdudes per cada 1000 assalariats) (10), que poc té a veure amb l'estereotip de la disciplina alemanya, i sí, en canvi, molt amb la manera

(8) Fritz Naphtali, Wirtschaftsdemokratie: Ihr Wesen, Weg und Ziel. Europaïsche Verlagsanstalt, Frankfurt am Mein, 1966. L'edició original és de 1928 i la redacció és la feina d'una comissió sindical encarregada de plantejar aquest tipus d'anàlisi per al congrés de l'ADGB a Breslau.

(9) Bericht der Sachverständigenkomission zur Auswertung der bisherigen Erfahrungen bei der Mitbestimmung. Bundesdrucksache VI/334, Bonn, 1970.

(10) La conflictivitat alemanya, mesurada en jornades de treball perdudes per cada 1000 assalariats és de 4 (per al 1970), 201 (per al 1971), 3 (per al 1972), 25 (per al 1973), 48 (per al 1974), 3 (per al 1975), 20 (per al 1976). La mitjana anual és, doncs, de 43,4. La conflictivitat holandesa confirma la vigència objectiva del model centreuropeu: 67 (per al 1970), 24 (per al 1971), 34 (per al 1972), 147 (per al 1973), 2 (per al 1974), 0 (per al 1975), 4 (per al 1976). La mitjana és, doncs, de 39,5. La font és sempre la O.I.T.

cultural i institucional d'entendre i de tractar raonablement el tema del poder econòmic i social de l'empresa com a subjecte complex. Ens trobem, doncs, davant de quelcom no situat en el buit, sinó en una situació cultural i institucional sòlidament establerta, de la qual és un altre signe l'existència d'uns sindicats que són els propietaris del quart Banc alemany, de la primera empresa constructora alemanya, de la tercera Caixa d'Estalvis alemanya, de la més gran companyia alemanya d'Assegurances de vida, etc. etc. (11)

El tercer model concret és el que he anomenat llatí. També aquí són les variables culturals i institucionals les que el configuren concretament. Una cultura que possiblement es podria definir sense excessiva exageració com la instal.lacció de tota la tradició ideològica del XIX a la realitat del XX, a fi d'interpretar-la (interpretar-la més que no pas reinterpretar-la) i de transformar-la si no en els fets, almenys en les paraules. Instal.lació que té, així, d'entrada, dues conseqüències bàsiques: d'una banda, l'exaltació cultural del dissentiment sobre el consens, la primacia de l'antagonisme sobre qualsevol altre tipus objectiu de coincidència; de l'altra, el tractament més o menys institucional del poder no en l'empresa, sinó en la societat de la qual l'empresa és l'expressió antagònica significativa. França i sobretot, Itàlia, podrien ser dos exemples expressius d'aquest model.

La traducció d'aquest model als fets concrets no es fa sense tortuositats ni fins i tot contradiccions. I no és la menys significativa de totes el fet que siguin precisament la constitució francesa i la italiana les úniques constitucions europees que afirmen el dret dels treballadors a participar (és l'expressió francesa) o a col.laborar (expressió italiana) en la gestió de les empreses, possiblement a causa del fervor d'un moment polític concret, però decididament en contra de tradicions culturals més sòlidament establertes al llarg del temps.

Efectivament, els fets han virat en un altre sentit, confirmant la precarietat d'aquest replanteig jurídic a contracorrent. I la dinàmica social ha seguit el seu camí autònom, un camí que rodeja l'empresa a fi d'abordar directament la societat en general com a únic objectiu decisiu. Les relacions econòmiques són enteses així com a relacions contractuals de canvi en la millor tradició paleoliberal, però no per a arribar a un punt d'equilibri en la negociació a la manera anglo-saxona, sinó per a fer que llur àmbit, inclosa la negociació, esdevingui el camp d'una lluita social transformadora d'una societat que, un cop transformada,

(11) 1978: Zahlen zur wirtschaftlichen Entwicklung der Bundesrepublik Deutschland. Institut der Deutscher Instituts-Verlag, Köln, 1978, quadre num. 85.

fa inútil, per tal com resulta innecessari, l'intent concret de reconstruir racionalment l'empresa.

L'adverbi racionalment és emprat aquí amb la intenció més rigorosa. Potser allò que defineix millor el model llatí és la negativa inconscient a substituir la racionalitat automàtica del XIX per la racionalitat legitimadora que les anàlisis complexes imposades per la realitat del XX tracten d'aconseguir.

Una negativa, que així que es manifesta en fets, es tradueix en un ineludible i complaent antagonisme entre la realitat i l'ideal, on en definitiva recolza la primacia de l'antagonisme de poders, que configura el model, sobre la recerca de la coincidència. Una negativa, tanmateix, que pel fet de ser inconscient, esdevé després burlada permanentment per una realitat que al capdavall s'accepta en l'àmbit dels fets com un "statu quo" que no pot ser tocat operativament sinó tan sols retòricament. (12)

De fet, el model llatí és compatible amb el conservadorisme patronal més ancorat en el poder absolut i unilateral, i amb la retòrica sindical més inoperant i buida, si no és que el mateix model no els suscita i fomenta. Cosa que condueix a una contradicció disfuncional del sistema, que esdevé jurídicament operativa, i perceptible en la utilització sistemàtica de tots els organismes jurídics de col.laboració dins de l'empresa (Comitè d'empresa francès, Comissione interna italiana) de cara a uns fins que li són netament antagònics, en tot cas exclusivament reivindicatius, en la direcció del sindicalisme llatí, retòricament revolucionari. Les seccions sindicals d'empresa (francesa o italiana), heus ací el que en definitiva signifiquen: la culminació del llarg i tortuós procés que implanta els sindicats dins de l'empresa, no pas per a refer-la, sinó per a transformar, des d'aquest camp concret de lluita, la societat global externa a l'empresa. En l'ordre dels fets tot funciona com si l'estructuració de poder concret del sindicalisme d'empresa anglo-saxó s'hagués empeltat conscientment en la concepció política del sindicalisme llatí. La qual cosa produeix –com no podia ser altrament– les taxes de conflictivitat més fortes, si no hi intervenen uns altres mecanismes correctors. De fet, la mitjana anual de la conflictivitat italiana, mesurada en jornades perdudes per cada 1000 assalariats, és de 1553,5. (13) El fet que la francesa sigui netament inferior, o millor, d'un altre ordre de magni-

(12) Cf. Supra, nota 2.

(13) La conflictivitat italiana mesurada en jornades de treball perdudes per cada 1000 assalariats és de 1550 (per al 1970), 1085 (per al 1971), 1423 (per al 1972), 1683 (per al 1973), 1373 (per al 1974), 1916 (per al 1975), 1844 (per al 1976). La mitjana anual és, doncs, de 1553,5. La font és la O.I.T.

tuds, té segurament una explicació també d'ordre bàsicament cultural, més enllà de les variables institucionals i culturals concretes de què he parlat. Una explicació que fa referència directa al caràcter decididament xovinista, i com a tal, integrador, d'un país satisfet d'ell mateix, que si se sent llatí és en el sentit de saber que és el capdavanter de l'Europa pobre del sud, el més desenvolupat. (14) Cosa que només és una dada més de la complexitat de l'anàlisi que faig.

I per a acabar, una darrera pregunta: per damunt d'aquests models diferents i concrets, ¿podem parlar en el panorama occidental, o més concretament, en el panorama europeu, de tendències de futur?

Segurament que sí, en el sentit institucional del mot. Vull dir que més enllà de les variables culturals i institucionals pròpies que defineixen i distingeixen en concret aquests models existents, avui podríem parlar d'una consciència europea en gran part determinada per l'existència de la Comunitat Econòmica Europea, que, gràcies a la seva pròpia dinàmica, s'encamina a buscar un model europeu d'empresa, a través de la fórmula alemanya de reconstitució o reinstitucionalització del poder de l'empresa.

La meva formulació no és veritable al peu de la lletra, si doncs no la matiso. En primer lloc és veritat que la fórmula alemanya s'imposà de bell antuvi, encara que només fos per a evitar de "provocar una fugida davant la legislació alemanya, i de veure les societats alemanyes convertir-se en societats europees". (15) També és veritat que la fórmula que s'ha imposat és d'origen alemany en la mesura que la representació obrera apareix en els dos nivells de poder que l'anàlisi i la legislació alemanyes distingeixen: el de l'empresa, mitjançant el Consell de Vigilància (un terç dels seus components) i el del *Betrieb* (un comitè d'Empresa Europeu).

En canvi, també cal dir que la fórmula alemanya que he anomenat d'institucionalització d'un nou poder pot ser matisada en un sentit no coincident amb l'alemany, a causa de l'existència d'un mecanisme de negociació en la línia anglo-saxona no institucional (convenis col.lectius d'empresa europeus), de la col.laboració reivindicativa –llatinament reivindicativa– del mecanisme dels comitès de empresa europeus, i fins i tot de la negació mateixa de la presència dels treballadors en el Consell

(14) La conflictivitat francesa, mesurada sempre en jornades perdudes per cada 1000 assalariats, –i sempre segons la O.I.T.– és de 106 (per al 1970), 263 (per al 1971), 221 (per al 1972), 225 (per al 1973), 192 (per al 1974), 222 (per al 1975), 295 (per al 1976). La mitjana és, doncs, de 217,7.

(15) Gérard Lyon-Caen, Droit Social Européen. Dalloz, París, 1972, pag. 362.

de Vigilància de la societat europea "si així ho decidien almenys dues terceres parts dels treballadors de la societat anònima europea" (art. 138, paràgraf 1er.), cosa que seria un triomf de la línia llatina.

Amb tot, la realitat s'acosta més al fons que no als matisos restrictius de la meva afirmació. N'és una confirmació l'existència d'un corrent d'opinió en el mateix sentit en països europeus significatius, per exemple, l'Informe Sudreau a França, o l'Informe Bullock a la Gran Bretanya. I fins i tot Itàlia ja no pot eludir avui aquest replantejament, si hem de fer cas del punt de vista d'un jurista tan poc sospitós de parcialitat en el tema com Giugni, car aquest país es troba "davant d'experiències noves com les de la cogestió alemanya, davant de projectes com els laboristes anglesos d'institucionalització de l'empresa, a desgrat de la seva tradició sindical, i davant de les experiències i els projectes escandinaus" (16), i sobretot, "perquè el projecte mateix de societat europea elaborat en les instàncies comunitàries d'Europa proposa un model de cogestió de tipus alemany". (17) Davant d'una realitat així, Giugni pensa que els sindicats italians, com a conseqüència d'una consciència més àmplia del seu propi paper crític enfront de la gestió dels managers" (18), es troben ineludiblement situats, pel canvi mateix de les coses, davant d'una opció decisiva, opció que –pensa Giugni– "hauria de ser el resultat d'una atenta verificació crítica, no l'objecte d'un dogma indemostrat" (19) Una verificació crítica que podem pensar que ja s'està produint d'un parell d'anys ençà, si seguim amb atenció el capteniment recent i quotidià de la C.G.I.L. (20)

Aquesta al.lusió final, necessària per a la lògica del discurs, al cas italià, em serà útil per a entrar en els interrogants i problemes del futur de Catalunya davant de l'empresa. Encara que només fos perquè el moment de les possibilitats de Catalunya coincideix temporalment amb moments relativament decisius –si el meu diagnòstic és encertat– per a l'Europa actual en relació amb el tema de l'empresa, inclosa una possible inflexió de les variables culturals del model llatí.

(16) Giorgio Giugni, La democrazia industriale. Mondo operaio, n.2, 1974, pags. 50-51.

(17) Giorgio Giugni, op. cit. pag. 50.

(18) Giorgio Giugni, op. cit. pag. 51.

(19) Giorgio Giugni, op. cit. pag. 50.

(20) Cf., només com un exemple, el recent article de Giulano Amato amb el significatiu títol "Marx? Proudhon? Meglio Lama", a Panorama, 12 de setembre de 1978, pag. 35.

De fet, Catalunya es troba ara mateix davant d'una opció respecte al tema de l'empresa. Baldament només sigui en el sentit, modest i retallat, d'una opció objectiva, prescindint de si posseeix o de si li falten les condicions subjectives que fan possible que s'hi pugui enfrontar d'una manera eficaç i conscient.

M'explicaré. Es ja un tòpic de dir que la fi del franquisme obre a Catalunya en tots els dominis –i també en l'econòmic i en el de l'empresa– la possibilitat genèrica de recuperar la seva pròpia consciència i identitat nacionals. El problema consisteix a saber si el buit "català" d'aquests "quaranta anys" li obre o li tanca en termes reals aquest procés de recuperació de la seva identitat hivernada. Un problema per al qual el retorn emocional, avui predominant, al *període anterior* a la guerra civil, no és una resposta sinó una pura evasió, o a tot estirar, una *fuite en avant* que permet de rodejar els problemes amb una bona consciència.

En efecte, el sentit raonable de la tradició cultural catalana i fins i tot el seu complex món organitzador (en definitiva institucional) que ha superat en part amb èxit la prova de foc d'aquests quaranta anys, es troba, segons que em sembla, més que contrarestat pel canvi de panorama industrial (en definitiva tecnològic) al qual anem a parar després dels quaranta quilòmetres d'aquest túnel que ha significat institucionalment i culturalment el franquisme. Canvi tecnològic, esdevingut en la consciència subliminar del franquisme, que ha segregat una determinada cultura (de contraintegració radical amb components amb prou feines articulats de tipus liberal i marxista) i unes determinades institucions (contrautilitzades per a l'enfrontament social de tipus reivindicatiu clàssic, on roman subjacent l'esperança i la retòrica d'una raó automàtica bàsicament ideològica). Unes variables culturals i institucionals que, pel fet de ser ideològiques, no han deixat d'influir decisivament sobre els comportaments col.lectius, encara que només sigui per la llarga durada d'aquest període de la història d'Espanya, i que semblen decantar, si més no, en una primera aproximació, un model grollerament llatí.

El resultat de tot això ha estat, em sembla, d'una banda, una certa uniformització de la vida social espanyola i un cert grau d'arcaïtzació dels elements d'aquesta que més han resistit els agents culturals i institucionals del franquisme; i de l'altra –fenomen molt important per al cas de Catalunya–, un cert buit de tota cultura circumdant que pogués jugar el paper de catalitzador en la diversificació dels models industrials concrets des de perspectives institucionals i culturals situades en un espai econòmic relativament unitari. Encara que només fos perquè les sòlides tradicions culturals i institucionals a què em referia més amunt citant Duncan Gallie, aquí han estat, a causa del franquisme, sobretot

antitradicions. La qual cosa ens ha llegat un entramat sòcio-industrial relativament invertebrat on la instal.lació de la raó automàtica del XIX troba unes condicions d'implantació artificial molt favorables.

En tot cas, l'anàlisi de les forces socials protagonistes del problema confirma aquesta primera impressió. Tres anys després de la fi del franquisme, el panorama sindical català no és substancialment ni accidentalment diferent del panorama sindical espanyol, sinó que n'és la còpia exacta. A diferència del que ha pogut passar en el cas basc, a Catalunya el procés sindical no s'ha decantat amb cap nota d'identitat pròpia, sinó que s'ha fos purament i simplement en el tipus de sindicalisme que per reacció creà a Espanya la cultura "integracionista-feixista" i que després potenciaren les modificacions institucionals objectivament més obertes que es van imposar amb l'etapa industrialitzadora del franquisme a partir de la reforma econòmica del 1958.

En aquest sentit potser es pot dir que el fenomen migratori intern ha produït en el panorama social català un impacte més gran que el que aquest ha produït en aquell. Lluny, doncs, d'una catalanització de l'Andalusia immigrant –per posar només un exemple–, allò que sindicalment s'ha esdevingut, d'acord amb el mateix exemple, ha estat una andalusització de Catalunya. Que tocant als aspectes de la integració i de la influència, el comportament del fenomen migratori intern a Catalunya hagi estat distint del comportament d'aquest mateix fenomen migratori espanyol a Alemanya o a qualsevol altre país europeu, és un fenomen lògic i explicable. Però això no lleva l'efecte social primari de la falta d'unes variables institucionals i sobretot culturals pròpies del fenomen sindical català que el diferenciïn del fenomen sindical espanyol. Des d'aquest punt de vista –i mentre no canviïn substancialment certes coses–, l'objectiu protagonisme social dels sindicats en el tema de l'empresa no permet esperar un tractament de l'empresa a Catalunya diferent del tractament espanyol generalitzat pel franquisme i l'immediat postfranquisme. Un fenomen, d'altra banda, coincident amb el problema, avui ben ambigu, de la catalanització de l'esquerra convencional clàssica. Cosa que autoritza a augurar una progressiva implantació, grollera i elemental, del model llatí d'empresa, sense les matisacions tradicionals o crítiques que aquest model presenta a França o a l'actual Itàlia respectivament, i a to amb l'elementalitat generalitzada d'una societat espanyola que surt del franquisme desproveïda d'uns reals mecanismes de defensa de la seva diversa i diferenciada identitat, i insensible a la crida i al perfil real de les coses, a favor de la boira ideològica dels grans principis abstractes. De la No-raó feixista, aquí i ara hem retornat a la Raó automàtica. Si de cas, disfressada d'una Pseudo-raó utòpica per tal de poder desqualificar la Raó raonable.

L'altra força social protagonista de l'empresa a Catalunya, la dels empresaris, tampoc no augura, a criteri meu, cap perspectiva radicalment distinta, per motius probablement diferents, a l'hora de plantejar un possible tractament propi, aplicable a l'empresa catalana. La desvertebració social produïda i llegada pel franquisme ha mogut de fet els empresaris culturalment i institucionalment catalans cap a unes formes arcaïtzants de presència que han estat més una supervivència que no pas un estil de vida creador. La raonabilitat imaginativa subjacent, per la força de les coses, a les formes de ser i d'actuar dels empresaris europeus més vitals, s'ha anat inhibint aquí per una reacció de comoditat davant d'un entorn real, el franquista, que eximia de pensar per a actuar, tot convertint en artificial la vida, i reduint les tradicions culturals i institucionals dels empresaris catalans a formes arcaiques d'incidència més simbòlica (del passat) que no pas real (per al futur). Un arcaisme que, entre altres coses, ha presentat com a catalanes les formes petites i velles d'empresa, i com a universals, les grans i les innovadores. Actitud que no s'explica solament pel pes polític de l'Administració central, sinó més aviat per la falta de pes de la consciència política catalana dintre i fora de Catalunya.

El panorama futur a llarg termini de l'empresa catalana: és potser tan negatiu i obscur com em sembla que és a curt i a mitjà termini? No necessàriament. Dos canvis previsibles podrien tenir un efecte decisiu en aquesta perspectiva més oberta que albiro.

En primer lloc, i en un termini relativament proper, el fenomen polític de l'autonomia catalana, a condició que aquesta autonomia no quedi reduïda a l'esfera política –tal com el món llatí concep la política–, i que arribi a decantar-se cap a formes rigoroses d'administració –d'autoadministració– estricta. L'exemple francès podria ser significatiu respecte a això. Ara bé, aquesta primacia de l'administració en el sentit ampli del terme (en definitiva, de la raonabilitat moderna) sobre la política en el seu sentit estret (és a dir, de la vella racionalitat automàtica), no és una dada que s'imposarà espontàniament. Ni tan sols és un procés que resulti afavorit per l'actual cartografia de les forces socials en aquest moment de reconstrucció catalana després de l'etapa de resistència. Ben al contrari, tal primacia significa l'esforç voluntari i conscient de cara a un tipus de societat viable i concreta, capaç de superar alhora l'arcaisme emocional supervivent i les fàcils temptacions de jugar-se el present real, apostant per un futur incert. Un esforç que el model hispànic de la societat postfranquista fa difícil, però que previsiblement tindrà una nova oportunitat, bé que difícilment repetible, en la dinàmica social que objectivament desvetllarà el fet d'inaugurar –d'estrenar– una autonomia política en les reals condicions d'una societat industrial moderna,

condicions que eren inexistents en el període anterior a la guerra civil espanyola.

En un termini més llarg, amb l'entrada d'Espanya a la Comunitat Econòmica Europea, i sempre, és clar, que la dinàmica d'aquesta no experimenti una involució –cosa que no és pas evident–, és previsible una dinamització positiva i clara de les tradicions catalanes modernes de tipus cultural i institucional que reconfigurin un tractament diferent de l'empresa catalana. La relativització de les fronteres político-jurídiques no és de preveure que es produeixi sense un enfortiment simultani de les fronteres político-culturals i fins i tot institucionals que regionalitzaran Europa, canviant en aquest sentit la seva actual i vella geografia. Davant d'un dinamisme d'aquesta mena, en gran part constatat ja des del Tractat de Roma, baldament només sigui en el sentit d'una bipolarització, en termes relatius, de l'Europa desenvolupada i de l'Europa pobre –bipolarització que, dit sigui entre parèntesis, poc té a veure amb el quadre ideològic de l'Europa dels mercaders i de l'Europa dels treballadors, tan i tan repetit–, Catalunya, l'empresa catalana, tindrà una nova possibilitat de trobar el seu lloc. Un lloc que possiblement es configurarà i s'assentarà més amb el model raonablement imaginatiu de l'Alemanya o de la Suècia actuals que no pas amb el que una retòrica vergonyant han anomenat aquí el socialisme mediterrani. Una possibilitat, és clar, que ara com ara no és una predicció, que és solament i purament això: una possibilitat

PROBLEMES I POSSIBILITATS DE L'ADMINISTRACIÓ LOCAL EN UNA CATALUNYA AUTÒNOMA

TOMÀS POU

I. INTRODUCCIO I PROBLEMES. ALGUNES EXPERIÈNCIES EUROPEES

Entenem per Administració local el conjunt d'entitats públiques que, essent independents entre elles i amb facultats limitades als seus respectius territoris, decideixen sobre les necessitats col.lectives i els serveis públics que, segons les èpoques i les ideologies, legalment els corresponen; la calificació de *local* és referida al fet que són d'un àmbit territorial inferior a l'Estat, per contraposició a l'Administració *central*, la qual tracta del compliment de les necessitats públiques referides al territori de tot l'Estat d'un país. Les entitats més pròpies o naturals –i les més importants i bàsiques– de l'Administració local són els municipis, per als quals sovint s'ha reclamat el caràcter d'entitats naturals basant-se en raons històriques i sociològiques, i en la realitat que, com a institució, el municipi va existir abans que l'Estat.

En un nivell inferior als municipis poden existir entitats més petites, com caserius, parròquies, barris, entitats locals menors, submunicipis i d'altres que són petits nuclis rurals o urbans aïllats del centre del municipi, amb una petita organització i amb facultats per al compliment d'algunes tasques d'interès per als seus habitants. En les ciutats d'una certa importància poden existir districtes o circumscripcions; i en les grans ciutats, consells de barri o juntes de districte que, en relació amb una part del territori municipal, tenen funcions determinades i gaudeixen d'una certa autoritat. En un nivell superior als municipis, existeixen entitats situades entre ells i l'administració central, normalment formades per diversos municipis, que –segons els països– s'anomenen provín-

cies, departaments, cantons, regions, etc. Ara bé, aquests dos grans nivells d'entitats de l'administració local no són els uns jeràrquicament superiors als altres, en el sentit que les superiors (província, departament, regió) puguin imposar-se a les inferiors (municipi), sinó que cada entitat té unes diferents tasques legals a complir, encara que en determinades matèries (urbanisme, finances, sanitat i d'altres) de vegades les lleis estableixen mútues vinculacions o aprovacions que provoquen la necessitat d'una certa coordinació per a complir alguns serveis.

En els països de sistema polític autonòmic (Espanya durant els anys 1932-1939 i a partir de la Constitució del 1978, Itàlia i d'altres) existeixen entitats autonòmiques que formen un altre nivell d'entitats públiques, però que no formen part de l'administració local sinó més aviat de l'Estat, especialment si l'organització política del territori autonòmic té Parlament i un poder executiu especial. Malgrat tot, només en els països amb constitució federal l'equiparació dels territoris autonòmics a l'Estat és plenament vàlida, com és el cas de Suïssa, on –fins i tot en el llenguatge vulgar– l'Estat no és la Confederació helvètica sino cadascun dels cantons confederats.

La Constitució i, especialment, les lleis sobre règim local que es dicten per a la seva execució regulen l'organització de les entitats que integren l'administració local, les seves respectives competències i facultats, els serveis públics que han de complir, els mitjans econòmics de tot ordre, els sistemes de nomenament de les persones que han de regir-les, el funcionament dels òrgans de govern, les seves relacions i eventual coordinació, les seves facultats legals i moltes altres qüestions. I quan aquest conjunt de normes legals, que poden ésser parcialment modificades sense canviar els principis constitucionals, reconeixen als municipis i altres entitats de l'administració local més serveis públics a complir, més mitjans per a realitzar-los i que sols elles decideixen les qüestions relacionades amb el compliment dels serveis públics, es parla d'una administració local *descentralitzada* i, en el supòsit contrari, d'una administració local *centralitzada;* i també es parla, en el primer supòsit, que existeix una *administració local més autònoma,* si bé tècnicament caldria matisar aquests conceptes.

En la realitat, però, és quasi impossible de trobar-nos davant una total centralització o una total descentralització. Per això, hom parla més aviat de tendències, puix sempre és possible –en la teoria i en la pràctica– de concebre una major centralització o una major descentralització. Cal tenir present que en els estats unitaris sempre restarà alguna relació, fins i tot en el supòsit de la major descentralització possible, entre les entitats de l'administració local i l'administració central de l'Estat (sigui aquest l'Estat central o el poder autonòmic), ja que ambdues integren el

poder executiu, també anomenat l'Administració pública (1), que té com a principal tasca la de fer complir –en els països de separació de poders– les lleis que aprova el poder legislatiu. En els països federals la descentralització i l'autonomia no és en relació a l'administració central de l'Estat, sinó en relació a cada un dels estats que formen la federació o confederació, ja que el sistema federal no solament posa en qüestió l'autonomia de l'administració local en relació al poder executiu de l'Estat, sinó l'autonomia de tots els poders dels estats membres de la federació (legislatiu, executiu i judicial) i de tots els poders de l'Estat federal.

A Espanya, les solucions que històricament s'han adoptat en la línia descentralitzadora i autonòmica quasi mai no han avançat en un sentit rectilini, sinó que més aviat han anat endavant i endarrera, segons el sentit dels canvis polítics. A l'Espanya del segle XIX eren freqüents els canvis en la concepció de la intervenció de l'Estat en l'administració local, segons la ideologia dels qui –alternativament– arribaven al poder. La Segona República espanyola i la Constitució del 1932, amb el neixement dels règims autonòmics, va iniciar un camí de descentralització, paralitzat totalment i neutralitzat per una força en sentit contrari provinent de la ideologia dels qui van guanyar la guerra civil del 1936-1939. I avui –primavera del 1979– el canvi polític iniciat el 1976 a Espanya i la Constitució del 1978 obren un nou camí que novament sembla avançar vers una descentralització i una major autonomia de l'administració local.

I és que molts temes d'administració local estan notòriament lligats a la ideologia política i a una determinada concepció de l'organització de l'Estat, i per això l'aprovació de noves lleis d'administració local ha estat sempre un objectiu de cada nou règim polític, i avui ho torna a ser a Espanya. I ho serà també a Catalunya, si la nació catalana obté un Estatut d'autonomia, amb competències legals suficients.

La problemàtica general de l'administració local en aquests moments, tant en el panorama internacional com en el nostre país, és la de *determinar quins serveis públics han d'ésser acomplerts per l'administració local, quins per l'administració autonòmica i quins per l'administració estatal o central,* tant per millor garantir l'eficàcia dels serveis públics,

(1) A més de l'administració local i de l'administració central, també forma part, com a gran tercera branca de l'administració pública, l'administració institucional. Es dóna quan hom decideix crear una persona jurídica pública per al compliment especial de determinats serveis públics, com és ara la previsió social (I.N.P, Institut Nacional de Previsió), la promoció industrial (I.N.I., Institut Nacional d'Indústria) i molts d'altres; i poden també ésser creades persones públiques similars pels ajuntaments i diputacions.

com per satisfer les exigències de participació que cada dia es reivindiquen. En altres paraules, cal fixar quins serveis públics convé més que siguin executats pels municipis, per les províncies, per les vegueries, etc., quins per les regions o nacions autònomes, i quins per l'Estat. I, com a conseqüència de les anteriors determinacions, quins mitjans econòmics de tot altre ordre han d'ésser atribuïts a l'administració local, quines han d'ésser les seves relacions amb l'administració central i moltes altres qüestions connexes.

A Europa existeix una general preocupació per un replantejament de l'administració local. Ara examinarem els exemples d'Anglaterra, Bèlgica, França i Itàlia.

Anglaterra

A Anglaterra un estudi del 1974 va analitzar els problemes de l'administració local, excloent Gal.les i Escòcia; aquest estudi ha assolit una àmplia difusió científica a Europa i només en parlarem succintament.

La conclusió més important va ésser recomanar la creació d'unes àrees territorials de 250.000 a 1.000.000 d'habitants en nombre de 58, que constitueixen les unitats territorials primordials i a les que es confiarien els serveis públics més importants; conservar tots els municipis sense unir-los ni federar-los, però buidant de competències als petits; per sobre de les 58 àrees recomanava crear 8 *províncies* o regions, amb funcions primordialment de programació (planificació urbana, economia, estratègia regional, etc.). L'especial ordenació legal que ja existia a l'àrea metropolitana de Londres es recomana estendre-la a altres tres àrees metropolitanes.

Les conclusions d'aquest informe van ésser discutides i el govern conservador va publicar un Llibre blanc sobre l'administració local l'any 1972, i el mateix any es va aprovar la *Local Governement Act* que va reformar l'administració local a Anglaterra i Gal.les, acceptant –amb reformes– les conclusions de l'Informe del 1974, essent les decisions més importants en l'aspecte organitzatiu. Vegem-les:

1. Divisió en 45 comtats (counties) de superfície mitjana de 2000 km^2, inferior a les regions de la divisió territorial catalana del 1936, que són les unitats bàsiques de l'administració local. Com a divisió inferior, 364 districtes, de superfície aproximada de 570 km^2, d'una meitat aproximada de les comarques catalanes del 1936.

2. No desaparició dels municipis (10 250), però reducció a funcions de petita administració, informatives, representatives, de vigilància, de cura de museus, parcs i d'altres.
3. Creació de 6 àrees metropolitanes, a més del Gran Londres, en contra de les 3 que havia recomanat l'Informe, per oposició política al concepte d'àrea urbana que havia defensat l'Informe del 1974. Les competències dels comtats no metropolitans són superiors a les dels comtats de les metròpolis passant, en les àrees metropolitanes, algunes competències als districtes metropolitans.

Bèlgica

Bèlgica es troba en aquest moments en plena reforma de l'administració local i d'altres institucions de govern, que fins i tot exigiran una nova modificació de la Constitució, ja reformada l'any 1970, si es compleixen els Pactes d'Egmon de 7 de juny del 1971 i de Stuyvenberg de 28 de febrer del 1978, subscrit per partits que representen el 80 % dels electors. De la importància d'aquests pactes és bona mostra la declaració del govern posterior als acords de Stuyvenberg, que afirma que la profunda reforma política que representen és comparable als grans moments de la història belga (2). S'ha dit que Bèlgica serà, al final de la reforma, un estat federal.

L'administració local està formada per 596 municipis (després d'una important reducció els anys 1975 i 1977, perquè abans eren 2359) i per 9 províncies, aquestes presidides per un governador i regides per un consell elegit democràticament; l'àrea de Brusel.les i els seus municipis tenen un règim jurídic especial des de l'any 1971. Existeixen tres regions (valona, francesa i àrea de Brussel.les) que tenien inicialment només funcions d'ordre econòmic i social, però una reforma del 1974 els va donar competències més importants (habitatge, sanitat, indústria i energia, aigües, ordenació del territori, medi ambient, organització municipal i d'altres). Existeixen també les aglomeracions i les federacions de municipis, referides les primeres a municipis urbans importants, i les segones a la resta de municipis, que poden assumir una bona part de les competències dels municipis que les integren, les que l'Estat o la província els encomana i les de coordinació tècnica dels serveis municipals.

L'anterior situació serà profundament modificada si s'aprova la legis-

(2) *Pacte communautaire,* Secretariat d'Estat per a la reforma de les institucions, Bèlgica 1978. Declaració del govern, *Moniteur belge,* de 7 juny 1977 i 28 febrer 1978.

lació que apliqui els Pactes d'Egmon i de Stuyvenberg, els quals, pel que fa a l'administració local, persegueixen essencialment:

1. Potenciació de les tres regions actuals (valona, flamenca i àrea de Brussel.les) i els municipis, com a principals titulars dels serveis públics. Es fixaran les competències precises de les regions, els municipis i de l'Estat, amb consideració d'idèntic nivell i amb igualtat jurídica per les reglamentacions legals que les desenrotllin, i en les competències no especificades seran concurrents les atribucions de l'Estat i les regions.
2. Les competències del nivell nacional seran les d'autèntica trascendència nacional, de les que els pactes en fixen unes de mínimes (afers estrangers, defensa, justícia, interior, ordre públic, lleis electorals, moneda, pressupost i política de crèdit, política econòmica nacional, industrial i energia nacional, preus, agricultura, amb excepció de les matèries regionals, grans infraestructures de carreteres i trens, aeronàutica, comunicacions postals, seguretat social i salut, estatut administratiu dels funcionaris i accés a les professions).
3. Les regions tindran personalitat jurídica i estaran formades per membres en nombre igual que diputats al Parlament, excepte Brussel.les que en tindrà el doble, elegits tots en sufragi universal cada 4 anys i el mateix día que les eleccions municipals; assumiran una bona part de les competències que avui tenen les províncies i el poder central (emissió de deute públic, repartiment de fons públics municipals i provincials, ordenació del territori, protecció de la natura, boscos, urbanisme, activitats molestes en indústries, habitatge i regulació de l'accés a la seva propietat, expansió econòmica, explotació de riqueses naturals, política de producció d'aigua potable i autorització de captacions, depuració d'aigües residuals, rius no navegables, coordinació intermunicipal, tutela sobre els actes dels municipis, fusió de municipis i d'altres). La regió pot tenir impostos i pot emetre deute públic. El repartiment entre les regions de la suma global del pressupost de l'Estat se'ls atribuirà conforme a un terç proporcional a la població, un a la superfície i un altre als impostos directes pagats per les persones físiques de la regió.
4. Manteniment provisional de les 9 províncies amb algunes correccions de límits, transferència immediata a les regions de les funcions provincials de tutela sobre els acords municipals i supressió futura de les províncies, un cop s'hagin transferit totes les competències a les regions o als municipis.

5. Possible creació de 25 subregions (13 a la regió valona, 11 a la regió flamenca i 1 a l'àrea de Brussel.les) per assumir les competències que li siguin delegades per l'estat, la regió i els municipis. Les subregions no tenen competències normatives, i la regió i les aglomeracions o federacions de municipis els poden encomanar funcions executives, existint en cada subregió un consell elegit al mateix temps que el càrrecs municipals.

Cal esperar l'efectiva plasmació legislativa dels pactes referits, avui –maig del 1979– encara no realitzada, i la futura reforma constitucional que els farà plenament operatius. El Pacte de Stuyvenberg preveu el nomenament de tres ministres, un de cada regió, encarregats de l'execució, i estableix un règim transitori d'aplicacions immediates i d'altres d'aplicacions esglaonades. És possible que el nou govern sorgit de les eleccions de desembre del 1978 modifiqui els pactes, ja que sembla que una part del seu contingut va col.laborar a la crisi del govern que els havia promogut, i sembla probable que es modifiqui primerament la Constitució per a crear un sistema federal o molt aproximat, per després introduir les indicades reformes dels Pactes d'Egmont i Stuyvenberg sobre l'administració local.

França

Els temes de l'administració local s'han plantejat àmpliament en un estudi publicat l'any 1976 (3). Existeixen a França 36 000 municipis, agrupats en París i la seva àrea (8,5 milions d'habitants), 39 municipis de més de 100 000 habitants, 1500 municipis de 1000 a 100 000 habitants, 12.100 (34 %) de 500 a 1000 habitants i 22.700 (63 %) de menys de 500 habitants. Existeixen 95 departaments, regits per un prefecte i un consell general, instituït primordialment com a òrgan d'exercici de les competències de l'Estat i que equivaldria a les províncies espanyoles, però amb competències i organització molt superiors a aquestes. Existeixen 22 regions sense poder polític i només per a estudis econòmics i socials, i també existeixen 10 comunitats urbanes o aglomeracions de municipis entorn d'una ciutat o agrupats (llei del 1966) que afecten, excloent París i la seva àrea, a 4 milions d'habitants i a 251 municipis, amb funcions sobre urbanisme, equipaments, habitatge i d'altres. L'estudi referit recomana les següents mesures:

(3) *Vivre ensemble. Rapport de la commission de développment des responsabilités locales,* Ed. La Documentation française, setembre 1976.

1. L'estudi exclou París i la seva àrea i no hi fa cap recomanació. Conservació de tots els 36.000 municipis, però agrupant-los, per la via de la federació no obligada però molt pressionada, en unes 3550 comunitats municipals, unes de caràcter urbà (750) i altres de caràcter rural (2800), agrupant les primeres, 26 milions d'habitants, i les segones, 18 milions. En les aglomeracions urbanes superiors a 200.000 habitants seria obligatòria l'agrupació de municipis.
2. Reservar a l'estat central les competències sobres les qüestions estrictament nacionals (funció legislativa, relacions internacionals, defensa, ordre públic general, protecció de les llibertats públiques, moneda i equilibri econòmic, fiscalitat de redistribució, justícia, drets socials i personals, correus i telecomunicacions, serveis ferroviaris continus, autopistes i grans carreteres, port i aeroports d'interès nacional, navegació aèria, marítima i fluvial, prestacions socials i familiars, energia i grans recursos naturals, serveis públics nacionalitzats –electricitat, gas, televisió i ràdio– i d'altres). I tots els altres serveis es podrien passar a les comunitats municipals, si bé només a les que realment poguessin executar-los. Per tant, els dos grans nivells serien l'Estat i les comunitats de municipis. Manteniment de les regions i els departaments, si bé amb més àmplies funcions que fins ara i només per a aquelles que no poguessin fer les comunitats municipals.
3. Elecció política indirecta dels consells de les comunitats municipals rurals a càrrec dels regidors municipals que les formessin; els vots de cada municipi serien en la proporció que ells establissin (població, riquesa, obligacions econòmiques o d'altres criteris), sense que cap municipi pugui tenir-hi la majoria.
4. Supressió de bona part del control i tutela legals de l'Estat sobre els municipis.

Actualment –maig del 1979– existeix redactat un Projecte de Llei (4), que aplica una part de l'Informe del 1976 i que es basa en els següents principis:

A. No és cap reforma profunda. S'abandona la creació de les comunitats de municipis i l'agrupació obligada en les àrees urbanes de més de 200.000 habitants, i manifesta basar l'administració dels

(4) *Projet de loi pour le dèveloppment des responsabilités des collectivités locales*, Sénat nº 187, París, 20 décembre 1978.

serveis públics en els municipis i els departaments. Admet i fomenta la creació de sindicats de municipis i de districtes, ambdós ja existents, referits els primers als municipis rurals, i els segons als urbans.

B. Crea una subvenció estatal global als municipis sobre equipaments en atenció a la població, edificis construïts l'últim any, longitud dels vials i potencial per habitant si és inferior al potencial nacional per habitant.

C. Elimina una part dels controls estatals sobre els acords municipals i sobre les seves finances. Majors competències municipals en serveis socials, sanitat, educació, urbanisme, esports i d'altres. El municipi és l'únic responsable del nivell tècnic dels serveis, llevat de supòsits excepcionals.

D. Admissió del referèndum municipal referit a tota la població o a la d'una part del municipi, i major participació dels ciutadans en alguns afers municipals (ordenació territorial, finances i gestió) a través de modificacions de procediment.

Cal veure encara, però, si aquest projecte de llei és aprovat, modificat o retirat, a través de la discussió parlamentària que avui encara no ha començat.

Itàlia

No existeix a Itàlia cap estudi global sobre els problemes de l'administració local. La Constitució del 1948 admet l'autonomia de les regions, però fins a la dècada del 1970 no va iniciar l'aprovació dels estatuts especials d'autonomia amb facultats legislatives, però no judicials, i amb funcions de coordinació de les entitats de l'administració local, essent avui 5 les regions que els tenen aprovats i 15 sense estatut especial i amb menys competències que les altres. Existeixen també les associacions voluntàries de municipis per al compliment de serveis comuns i urbanístics (llei del 1974), els límits de les quals son fixats per la regió. A més, hi ha 95 províncies i 8056 municipis.

Els problemes de l'administració local italiana semblen més impulsats pels periòdics resultats de les eleccions i dels pactes polítics, que per un plantejament general de la qüestió. Així, es va aprovar la llei de 8 d'abril del 1976 sobre consells de barri, mentre que un projecte de llei aprovat pel Govern el 24 de desembre del 1977 sobre diverses reformes d'administració local no ha estat encara avui aprovat pel Parlament. Malgrat tot, l'aprovació d'Estatuts especials d'autonomia pels parlaments obre camins de major autogovern per als territoris afectats, especialment en urbanisme, sanitat, i d'altres, afavorits per vàries lleis especials.

II. PRINCIPALS CARACTERÍSTIQUES QUE PRESENTA CATALUNYA

1. Xarxa de pobles i ciutats

La població actual de Catalunya és de 5.980.170 habitants (rectificació dels padrons municipals del 1977) i a l'any 1934, quan el Parlament de Catalunya va aprovar la llei municipal, fa 45 anys, era de 2 791 000 habitants, havent tingut un increment del 114 %. La seva distribució entre els municipis dels anys 1934 (1065) i els de l'any 1977 (933) és la que reflecteix el *quadre 1* annex.

La distribució de la població catalana en les regions de la divisió comarcal aprovada per Decret del govern de la Generàlitat de 27 d'agost del 1936, segons dades d'aquest any 1936 i les que resulten de la redistribució de la població, en les mateixes comarques, segons els padrons de l'any 1977, es reflecteix en el *quadre 2* anex.

Els 15 municipis que avui tenen (padrons del 1977) més de 50.000 habitants, relacionant la seva població amb la que tenien l'any 1936 i amb indicació del percentatge d'increment, els tenim al *quadre 3* anex.

Pel que fa als serveis comuns dels municipis catalans existeix institucionalitzada la comarca de Barcelona des de l'any 1953, i amb reformes notòries els anys 1960 i 1975, denominada avui Coporació Municipal Metropolitana de Barcelona. Comprèn Barcelona i 26 municipis, una població total de 3.386.000 habitants (59 % de la població catalana), amb funcions principals sobre urbanisme i serveis comuns. Existeixen també algunes mancomunitats de municipis per funcions específiques, però sense autèntic arrelament sociològic.

Per últim, existeix la divisió provincial en quatre províncies, essencialment destinada a ésser divisió territorial per als serveis de l'administració central, que ofereixen la següent realitat (cens 1975):

	Km²	Població	Densitat (Hab./Km²)	Municipis
Barcelona	7.733	4 432.605	573	306
Girona	5.886	441.990	75	235
Lleida	12.028	349.233	29	229
Tarragona	6.283	484.583	77	178

Quadre 1. Municipis de Catalunya els anys 1934 i 1977 amb percentatges i habitants a l'any 1977, distribuïts per grups de municipis (x)

					1934 municipis (1)	%	1977 municipis	%	1977 habitants	%
Fins		a	100	Hab.	3	0,2	37	3,9	2.404	0,04
de	101	a	200	"	37	3,4	84	9	13.221	0,22
de	201	a	300	"	74	6,9	92	9,8	22.691	0,37
de	301	a	400	"	96	9	81	8,6	28.162	0,47
de	401	a	500	"	93	8,7	70	7,5	31.437	0,52
de	501	a	1.000	"	319	29,9	179	19,1	126.780	2,12
de	1.001	a	2.000	"	252	23,6	136	14,5	184.963	3,09
de	2.001	a	3.000	"	71	6,6	64	6,8	151.329	2,53
de	3.001	a	4.000	"	41	3,8	44	4,7	149.462	2,49
de	4.001	a	5.000	"	26	2,4	23	2,4	102.233	1,70
de	5.001	a	10.000	"	34	3,1	50	5,3	347.300	5,80
de	10.001	a	20.000	"	7	0,6	35	3,7	453.307	7,58
de	20.001	a	50.000	"	11	1	23	2,4	731.728	12,23
de	50.001	a	100.000	"	1	0,09	7	0,7	546.105	9,13
de	100.001	a	300.000	"	–	–	7	0,7	1.202.127	20,10
de	300.001	a	1.000.000	"	–	–	–	–	–	–
de més de			1.000.001	"	–	–	1	0,1	1.886.921	31,55
					1.065	99,2	933	99,2	5.980.170	99,94

(x) Elaboració pròpia sobre actualització oficial dels padrons municipals del 1977

(1) Estudi publicat en l'edició de la llei municipal catalana del 1934, Ed. "El Secretariat català", Barcelona 1935

Quadre 2. Població catalana distribuïda en les regions del 1936, i del 1977 en les mateixes regions

	Hab. 1936	%	Hab. 1977	%
Regió I				
Barcelonès, Baix Llobregat, Maresme, Vallès Oriental, Vallès Occidental	1.590.809	54,4	4.137.751	69,1
Regió II				
Alt Empordà, Baix Empordà, Gironès, La Selva, La Garrotxa	239.292	10	420.153	7
Regió III				
Garraf, Alt Penedès, Baix Penedès, Alt Camp, Tarragonès	174.881	5,9	337.122	5,6
Regió IV				
Conca de Barberà, La Ribera, Priorat, Baix Camp	129.464	4,4	174.394	2,9
Regió V				
Baix Ebre, Montsià, Terra Alta	119.262	4	132.232	2,2
Regió VI				
Cerdanya, Ripollès, Osona	119.262	4	154.427	2.5
Regió VII				
Berguedà, Solsonès, Bages, Anoia	197.152	6,7	282.796	4,7
Regió VIII				
La Noguera, La Segarra, Urgell, Segrià, Les Garrigues	230.270	7,8	291.769	4,8
Regió IX				
Vall d'Aran, Pallars Sobirà, Pallars Jussà, Alt Urgell	62.621	2,1	49.526	0,8

Quadre 3. Municipis de població superior als 20 000 habitants el 1977 i població el 1936

	Població 1936		Població 1977		Percentatge increment %
1. Barcelona	1.062.157		1.886.921		1.177,64
L'Hospitalet de Llobregat	48.540		289.747		496,92
Badalona	47.929		210.138		338,43
Sabadell	48.774		187.247		283,90
5. Terrassa	47.416		157.442		232,04
Sta. Coloma de Gramenet	16.670		143.232		759,22
Tarragona	31.412		108.131		244,23
Lleida	36.119		106.190		294
Mataró	28.804		96.942		236,55
10. Cornellà de Llobregat	8.757		94.110		974,68
Girona	23.871		83.929		251,59
Reus	27.417		82.407		200,56
Manresa	36.478		67.624		85,38
Sant Boi de Llobregat	9.909		66.927		575,41
15. El Prat de Llobregat	9.107	1.483.360	54.166	3.635.153	494,77
Vilanova i la Geltrú	17.494		44.166		152,46
Esplugues de Llobregat	3.641		40.881		1.022,79
Granollers	14.053		40.473		188
Viladecans	3.794		39.640		944,80
20. Tortosa	37.023		39.538		6,79
Sant Adrià de Besòs	8.401		39.012		364,37
Rubí	6.730		38.705		475,11
Cerdanyola del Vallès	3.026		38.702		1.178,98
Sant Feliu de Llobregat	6.888		36.126		424,47
25. Mollet del Vallès	6.219		32.978		430,27
Gavà	6.329		32.706		416,76
Sant Cugat del Vallès	6.045		31.748		425,19
Igualada	15.490		30.906		99,52
Vic	15.398		29.346		90,58
30. Figueres	14.738		29.297		98,78
Ripollet	3.526		25.690		628,58
Montcada i Reixac	7.240		25.260		278,89
Sant Joan Despí	2.275		24.782		989,31
Olot	12.547		24.632		96,31
35. Vilafranca del Penedès	10.204		23.190		127,26
Barberà del Vallès	1.936		21.993		1.036
Castelldefels	1.174		21.909		1.766,8
Blanes	6.638	210.809	20.048	731.728	202,01
		1.694.169		4.366.881	

La Generalitat provisional restablerta per les disposicions de 29 i 30 de setembre del 1977 tan sols pot exercir, en matèria d'administració local, les competències que li han estat traspassades sobre interior per la disposició de 26 de juliol del 1978, la qual no permet cap mesura d'autèntic redreçament de l'administració local catalana.

L'anàlisi dels quadres anteriors permet posar en relleu la tendència, durant els anys 1936 a 1977, a una notòria concentració de la població catalana a les àrees urbanes, fenomen general a d'altres països en fase d'industrialització.

Aquesta concentració ha estat produïda tant per les migracions internes catalanes, com especialment per la immigració vinguda de fora de Catalunya, donat que és a les àrees urbanes on primordialment els immigrants troben llocs de treball. I als efectes de la problemàtica de l'administració local, cal tenir present:

1. L'evolució de la població a les comarques dóna (quadre 2) que la *Regió I* (Barcelonès, Baix Llobregat, Maresme i Vallès) tenia l'any 1936 el 54 % de la població catalana i el *1977 en té el 69 %*; i tenint en compte l'increment de la població total catalana durant aquest període (114 %), sols aquesta Regió I ha augmentat de conformitat amb aquest increment. I les *Regions I, II i III són avui el 81,7 % de la població catalana actual,* situades totes a la costa.
2. L'any 1934 el grup de municipis catalans més nombrós era el comprès entre 500 i 2000 habitants, que eren el 53,5 % (quadre 1), i l'any 1977 aquest mateix tipus de municipis només eren el 33,6 % (quadre 1), passant la diferència a engrossir els municipis de població superior als 2000 habitants (26,8 % el 1977 i 17,59 % el 1934) i especialment els de més de 10 000 habitants (7,6 % el 1977 i 1,69 % el 1934). Mentre que l'any 1934 sols hi havia un municipi de més de 50 000 habitants, l'any 1977 són 15 els d'aquest nombre d'habitants (quadre 1).
3. La distribució actual de la població en els municipis catalans dóna que *avui el 86,3 % no depassa els 5000 habitants, el 72,4 % no en té més de 2000 i el 67,9 % no té més de 1000 habitants* (padrons del 1977), però en població els de menys de 5000 habitants tenen 812 682 habitants (13,55 % de la població de tot Catalunya, els de menys de 2000 tenen 409 658 habitants (6,83 %), i els de menys de 1000 tenen 224 695 habitants (3,74 %), segons el quadre 1.

I els 15 municipis que avui tenen més de 50 000 habitants agrupen 3.635.153 habitants (60,7 % de la població), els quals junt amb els 23 que tenen avui de 20.000 a 50.000 habitants agrupen 4 366 881 habitants (72,9 % de la població total), segons el quadre 3. Els municipis que més han augmentat la població des del 1936 al 1977 són els 38 que tenen avui poblacions superiors als 20 000 habitants, i entre aquests n'hi ha 10 amb increments d'entre el 500 al 1700 (per cent (quadre 3).

2. Problemàtica catalana

Encara que l'administració local inclou els municipis grans, els que són centre d'àrees metropolitanes o estan inclosos en elles, els mitjans i els petits municipis, els problemes són molt diferents en uns que en altres; i, de fet, quan hom parla dels problemes de l'administració local són principalment els dels petits i mitjans municipis, mentre que els problemes de les grans ciutats o aglomeracions urbanes es tracten més aviat dins l'estudi de les àrees metropolitanes.

Ara bé les xifres dels petits municipis no es poden analitzar com a simples magnituds numèriques, vista la seva petita proporció en relació a la resta de població que viu en ciutats mitjanes, grans o en àrees metropolitanes, sinó que, per principis de justícia i d'equilibri social, cal fer-los arribar —en la major mesura possible— els serveis públics de què gaudeixen les comunitats urbanes. I és precisament per intentar solucionar aquests problemes que l'Informe anglès va recomanar la creació dels districtes i àrees territorials, que l'Informe francès va preveure les comunitats de municipis, i que Bèlgica va reduir —els anys 1975 i 1977— el nombre dels seus municipis de 2359 a 596. I també perquè el problema més important està en els mitjans i petits municipis, els informes anglès i francès es van ocupar poc dels problemes de les àrees metropolitanes, i el francès sols inclou la regió de París a efectes estadístics i diu que no proposa cap modificació en aquesta àrea, tot i que inclou un 12 % de la població francesa.

Els grans municipis —esquemàticament parlant— exigeixen cada vegada més competències per a resoldre les qüestions que els afecten, més mitjans per a portar-les a terme, més ajuda —especialment econòmica— de l'Estat per a poder atendre els serveis que les seves poblacions els exigeixen, i una autèntica coordinació dels nombrosos organismes públics que actuen en el territori. No necessiten, però, llevat de casos excepcionals, que cap altra entitat vingui a suplir la seva falta de capacitat tècnica. En canvi, els petits municipis no estan en condicions de responsabilitzar-se de la major part dels serveis públics amb un mínim de garanties i d'eficàcia, no sols per manca de mitjans econòmics (ja que si fos així

la solució seria relativament fàcil), sinó principalment perquè la seva precària organització no els permet de superar el llindar mínim per disposar d'una adequat nivell tècnic. ¿Qué poden fer el 86 % dels municipis catalans que no arriben als 5000 habitants, o el 58 % que no arriben als 10.000 habitants?.

Tots aquests municipis avui no tenen, no poden tenir materialment, els nivells tècnics d'assessorament que exigeix el compliment dels serveis que legalment tenen encomanats (secretari, arquitecte, enginyer, interventor, tècnics en serveis socials, etc.), ni sistemes de mecanització de moltes tasques administratives que ho exigeixen (recaptació de tributs, padrons municipals i fiscals), ni elements tècnics per al control d'activitats diverses (medi ambient, pol.lució, etc.). Tota aquesta problemàtica l'estan comprovant dia a dia diversos departaments de l'actual Generalitat provisional que, en intentar coordinar serveis i exercitar –amb major eficàcia que fins ara– competències traspassades per l'Estat, es troben amb gravíssimes deficiències de capacitat en la immensa majoria dels municipis catalans. Aquest és un dels problemes actuals de l'administració local catalana, i també de l'espanyola, íntimament lligat –com després s'examina– amb el de les funcions que cal encomanar a altres entitats de l'administració local d'àmbit superior als municipis.

3. Evolució previsible i situació desitjable a la fi del segle XX

El que serà Catalunya l'any 2000 pel que fa a l'administració local, cal deduir-lo de l'examen de l'evolució d'aquests últims 45 anys.

La tendència a la concentració en les àrees urbanes és una tendència mundial i cal pensar que seguirà a Catalunya durant els propers 20 anys, potser malgrat els intents de frenar-la. L'increment serà, però, probablement inferior al dels darrers 45 anys, afectat per una disminució de l'augment de la població, com ja s'ha donat en altres països (França, Alemanya i d'altres); afectat per una disminució de la immigració a Catalunya, tant perquè cal esperar que la política espanyola eviti els desequilibris que l'exigien, com perquè disminuirà l'índex d'industrialització; i afectat també per la voluntat política –que avui es comença a acceptar– de no afavorir el creixement de les grans concentracions urbanes, atès que s'és conscient dels greus costos socials que el creixement desmesurat arrossega. La més recent legislació urbanística francesa i espanyola que limiten les densitats de les noves àrees a construir, la política legislativa que prohibeix l'edificació en certes zones (parcs naturals, àrees paisatgístiques, protecció ecològica, etc.) i els recents plans d'urbanisme que disminueixen el creixement i tendeixen a evitar la densificació indiscriminada, són una mostra d'aquesta nova política, ben dife-

rent de la dels anys passats, que equiparaven creixement a qualsevol preu amb prosperitat. Si s'ha d'acceptar la immigració, que en part és un dret humà bàsic i difícil de limitar, cal encarrilar-la cap a pobles i ciutats de segon o tercer ordre, fomentant en aquests les situacions que indueixen llocs de treball.

Però cal preguntar-nos si això serà així o no, si les ciutats grans no seguiran creixent com fins ara, si el camp no seguirà despoblant-se fins arribar als índexs d'ocupació de població camp-ciutat, que avui en el nostre país són encara superiors –en favor de la ciutat– en relació amb altres països industrialitzats. I cal preguntar-nos si Catalunya no s'encarrilarà –com pronostiquen algunes previsions– cap un rosari de pobles al llarg de la costa, que enllaçaria amb el rosari del Sud de França i amb el de la costa Est d'Espanya; una visió de l'evolució dels últims anys no sembla contradir-ho massa. Això no sembla que hagi de tenir lloc vers la fi del nostre segle. Però si arribava a succeir, si una part de Catalunya fos principalment un fet contínuament urbà, encara que no contínuament edificat, i la resta constituïda per alguns pobles i ciutats molt més petits, el problemes de l'administració local serien uns altres de ben diferents, impossibles d'examinar en aquest moment.

La situació desitjable per Catalunya en l'última dècada del segle XX sobre les qüestions d'administració local, és que hagi resolt adequadament la problemàtica que abans hem exposat, general a bona part dels països europeus, de la determinació dels serveis públics a encomanar als municipis i d'altres entitats de l'administració local i els que siguin propis de la Generalitat, l'articulació de totes aquelles entitats públiques i la determinació dels mitjans –de tot ordre– per a complir adequadament tots els serveis públics. I que aquesta divisió estigui ja funcionant en plenitud, com a marc administratiu i de descentralització del territori català.

Catalunya, un cop aprovat l'Estatut d'autonomia que ara és en projecte, ha d'afrontar l'estudi d'una nova demarcació territorial que haurà d'ésser aprovada pel Parlament català. La divisió territorial aprovada l'any 1937 va exigir sis anys d'estudis, i considerant el temps fins a la vigència de l'Estatut, la major complexitat actual dels treballs pels paràmetres a ponderar, el temps de la seva aprovació pel Parlament i la seva aplicació real (problemàtica important que no va afrontar la divisió catalana de l'any 1936), aquests 20 anys que resten fins a l'any no són tan llargs. El trasbals que exigeix la creació i funcionament de noves entitats i organismes és notori i lent i si a la fi del segle ja funciona autènticament la nova divisió podríem donar-nos per satisfets.

Els problemes de la nova demarcació territorial no es poden solucionar amb l'actual divisió de Catalunya en quatre províncies. Primera-

ment, perquè existeix en el país un general rebuig de les províncies, i això –com a fet– és indefugible i suficient per no potenciar-les. Segonament, perquè son massa grans territorialment per a intentar solucionar qualsevol dels autèntics problemes que l'administració local presenta. No poden ésser un nivell apte de divisió entre la Generalitat i les entitats inferiors de l'administració local, ja que, deixant a part els seus limits irracionals, és evident que quatre unitats territorials són poques. Ni tampoc poden ésser unitats de gestió que realment substitueixin la falta de capacitat dels municipis petits i mitjans, donat que –entre d'altres motius– haurien de disposar d'uns serveis tècnics extraordinaris; i estarien condemnades a la ineficàcia, com ha passat durant tants d'anys, pel fet d'estar molt lluny del municipis i dels seus problemes. El nivell tècnic de les províncies espanyoles és molt baix comparat, per exemple, amb el dels departaments francesos, i mai a la història d'Espanya les províncies no han estat una eina de bona i eficaç administració dels serveis públics, sinó que (excepció feta d'alguns serveis de les diputacions provincials) han actuat com a instruments, en especial a través de la figura política del governador civil, de control polític i governatiu.

La futura divisió territorial catalana hauria de tenir present que:

1. Ha d'ésser no sols la simple divisió del territori en unitats o nivells (comarques, regions, vegueries o d'altres denominacions), com va ser l'any 1937, sinó que *ha d'atribuir indispensablement unes funcions o serveis a complir a cadascuna d'aquestes unitats territorials,* problema que ja va ésser exposat pels autors de la divisió en comarques del 1937, els quals es dolien de desconèixer perquè havien de servir les comarques i quins serveis haurien de complir. Aquesta realitat no pot estar absent de la nova divisió territorial catalana, tant per fer-la operativa com perquè –i això és essencial– el criteri de competències de les unitats o divisions està íntimament vinculat a la fixació del tamany d'aquestes unitats i al seu nombre. Per tant, caldrà fer les demarcacions a tots els nivells, fixar les competències concretes de cada unitat i les que restaran per la Generalitat.
2. Malgrat el que indicàvem a l'apartat primer, les unitats de demarcació haurien d'estar al marge –en la major mesura possible– de criteris específics de competència (urbanisme, transports, justícia, ensenyament, sanitat, serveis socials i molts d'altres), i només atendre les funcions administratives constants i ordinàries. Avui bona part de les opcions de programació cal contemplar-les sobre un territori cada vegada més extens territorialment, però aquest fet no pot presidir, en general, els criteris de nova demarcació te-

rritorial, sinó que hauria d'estar presidit per les habituals necessitats d'execució i control dels serveis, sens perjudici que l'estudi de programacions en cada servei (urbanisme, transports, justícia, ensenyament i d'altres) agafi –per a cada funció– un àmbit determinant, que agrupi possiblement vàries unitats territorials. I sense oblidar que tota unitat organitzativa té uns límits mínims que fan que per sota d'ells no sigui operativa i uns límits màxims per sobre dels quals es creen problemes que entorpeixen el funcionament, i que l'ideal fóra no crear massa unitats entre la Generalitat i els municipis (o la seva agrupació en comarques) donada la complexitat de persones, edificis, mitjans econòmics i d'altres instruments que exigeix la creació i sostenimment de les unitats administratives.

3. Quant als problemes dels petits municipis catalans (el 86 % amb menys de 5000 habitants i el 72 % amb menys de 2000) no cal abandonar solucions de fusió, agrupació o federació més o menys forçoses. Altres països l'han feta i no existeixen motius racionals per abandonar-la; les dificultats no s'han de negligir, però tampoc supervalorar. Certament que tota comunitat humana i tot municipi –per petit que sigui– té uns serveis comuns a satisfer, i aquests seria absurd de treure'ls-hi. Però és també absurd que avui un municipi de menys de 2000 habitants (72 % a Catalunya) estigui obligat a complir els mateixos serveis que una gran ciutat, donat que és fer-lo responsable d'unes funcions que és materialment impossible que compleixi, en greu perjudici de la seva població i dels interessos generals del país. El tema és simplement de reconèixer i fer palès aquest fet, i atribuir a una unitat territorial superior el compliment dels serveis que els petits no poden realitzar. Em costa molt d'admetre que el nostre país no pugui comprendre, assumir i solucionar aquesta realitat.
4. Cal pensar serenament si podem aprofitar la consciència comarcal que no es dóna en altres països i que, segurament, molts voldrien; ja que és probable que pugui ajudar a solucionar la petitesa i la incapacitat de molts municipis, especialment els rurals. Els problemas dels països cal solucionar-los amb les seves realitats sociològiques, i les comarques catalanes són avui signes d'identitat supramunicipal; estan arrelades, especialmente en el camp que és a on es planteja el greu problema dels petits municipis, i encara avui es viuen i es reivindiquen. I tot fa pensar que, objectivament, podrien ésser una via de solució eficaç per agrupar o federar els petits municipis o perquè hi abdiquessin les seves incapacitats, si es resolgués el tema que els grans no dominessin sobre els petits. Potser per això caldria instaurar algunes noves comarques més i que

tinguessin totes, com tenen ja les del 1936, un poble o ciutat que fos centre administratiu i de serveis; i potser caldria no pensar en la mateixa solució per a les comarques rurals que per a les urbanes. I llavors sembla evident que entre les comarques i la Generalitat només hauria d'existir un altre nivell, la delimitació del qual quedaria al marge del tema comarcal i de la suplència dels municipis, que tantes polèmiques pot suscitar.

5. La nova demarcació haurà d'optar per crear un o dos nivells d'unitats territorials entre la Generalitat i els municipis, opció que està en funció –entre altres aspectes– de si el nivell inferior són els municipis de Catalunya o una entitat que els agrupi; i segurament que caldrà admetre solucions no totalment uniformes, puix no és el mateix –per exemple– la conurbació de Barcelona, que les comarques del nord català. La solució entre un o dos nivells està també relacionada amb les competències que retindrà la Generalitat.

   Crec que la solució belga del Pacte de Stuyvenberg amb Estat (a Catalunya Estat espanyol), regions (a Catalunya Generalitat), subregions (a Catalunya regions o altra denominació) i municipis en nombre de 952 (a Catalunya agrupacions de municipis o comarques) és a considerar profundament. I, com a Bèlgica, eleccions a cada un d'aquests nivells; és la mínima obligació de la participació, per la qual clamen avui tants partits i col.lectius.

El país s'ha de plantejar aviat els problemes de la seva nova demarcació territorial, que sols serà possible si Espanya segueix pel camí polític avui començat. I així, hom pot esperar que a finals d'aquest segle XX, un temps que ara sembla llunyà, però que se'ns acostarà lleuger com el vent, Catalunya pugui ésser una realitat plena, i que la seva administració es realitzi amb una divisió territorial i de distribució de funcions públiques que, encara que sempre perfeccionable i potser mai no acabada sigui la millor de les possibles per al compliment dels serveis públics que corresponguin als catalans.

RECUPERACIÓ I REVITALITZACIÓ DE LES NOSTRES INSTITUCIONS POLÍTIQUES

JOAN PRATS

Una utopia raonable

L'any 2000 és un horitzó suficient per a plantejar-se un projecte polític raonable i estimulant: si la democràcia s'ha consolidat a l'Estat espanyol, si ha esdevingut ja irreversible el procés d'integració a Europa, si totes les possibilitats d'autogovern que es desprenen de la Constitució i del projecte d'Estatut han estat realitzades, si disposem d'una classe política capaç de lluitar, de governar i d'entendre's, si disposem d'una classe funcionarial dotada de capacitat tècnica, imparcialitat política i un profund esperit democràtic de servei, si la unitat cultural del nostre poble ja quedat ja garantida, si ..., llavors haurem donat un pas de gegant en la nostra història, haurem assolit una fita decisiva del camí vers la plena realització nacional.

Es tracta clarament d'un projecte polític raonable i estimulant; però també d'un projecte ple d'obstacles i dificultats. Són moltes les ombres que envolten l'horitzó de l'any 2000 i que hem de procurar preveure i aclarir. Però disposem del marc constitucional i dels recursos humans per vèncer, i si la voluntat i l'encert polític no manquen, les institucions polítiques catalanes de l'any 2000 poden ser el fruit reeixit, merescut i irreversible de la lluita i del treball perseverant i pacífic de tot un poble.

La Generalitat provisional

El procés de democratització de l'Estat espanyol ens ha permès de donar ja un primer pas: el restabliment provisional de la Generalitat, sobre

la significació política del qual convé que fem unes breus consideracions.

D'una banda, tenim els aspectes positius o de progrés, que són molts i evidents: el reconeixement legal de la personalitat política i administrativa de Catalunya; la consistència donada a les reivindicacions catalanes des de la Presidència i el Govern d'unitat; la iniciació de la classe política catalana en les responsabilitats de govern; la creació d'un germen de la futura funció pública autonòmica; el reconeixement dels poders d'integració i coordinació de les Diputacions provincials catalanes i l'avançament de la transferència dels seus serveis; el procés de transferències estatals que, encara que modest en el seu conjunt, permet ja l'enfocament autònom de matèries de tant relleu com l'urbanisme, l'ensenyament, la vida municipal, el turisme, els transports, el comerç, la indústria i d'altres.

Però, d'altra banda, cal no deixar-se enlluernar, car són molts també els aspectes negatius o inquietants. Efectivament, pel que fa a les Diputacions provincials, els poders de coordinació no han estan encara definits ni exercitats i les transferències han quedat bloquejades, sense que pugui saber-se ara com ara si en un futur immediat subsistiran les Diputacions o si, contràriament, estan cridades a desaparèixer. I val a dir que aquesta qüestió no té res de banal; ans al contrari constitueix un condicionament decisiu de la forma i del caràcter de la futura divisió territorial de Catalunya, car ¿com serà possible de constituir les comarques com a veritables àrees d'autogovern local si subsisteixen les Diputacions provincials?

Pel que fa a les transferències estatals, la inquietud no ve del fet que hagin estat poques sinó del fet que normalment han responsabilitzat a la Generalitat amb un volum de gestió que desborda la seva capacitat actual, sense haver-la dotat ni dels recursos ni del poder necessari per a definir els objectius polítics de la gestió. La falta d'una veritable potestat normativa, el condicionament de l'exercici de les competències transferides als plans o directrius estatals, la utilització en alguns casos de la tècnica de la delegació, les limitacions imposades a la reorganització plena dels serveis transferits, la falta de competències per a realitzar una veritable política de personal, la tècnica emprada per a les valoracions i les dificultats produïdes en la seva aplicació..., en són expressió i testimonis més que suficients.

Les ombres cobreixen també el panorama actual de la funció pública. La contractació del personal propi, sota l'eufemisme de la "col.laboració temporal", ha seguit les mateixes pautes de l'Administració estatal, amb el risc conseqüent de gravar la Generalitat futura amb les mateixes càrregues amb què n'ha resultat per l'Estat. Sobre el personal estatal

transferit la Generalitat té uns poders ben minvats, que no permeten desplegar una veritable política funcionarial. Amb el de les Diputacions no sabem ben bé encara què passarà. D'altra banda, no estan precisats els nivells polítics i els funcionarials, no està objectivat el sistema de promoció, no hi ha constància registral del conjunt del personal, i el necessari reciclatge només comença a ser plantejat. No cal dir que som ben conscients que les limitacions són moltes; però hi ha dues mesures que ja haurien d'haver estat preses i que hom no pot demorar més: l'elaboració d'un Estatut provisional de la funció pública.

Donada la transcendència d'aquestes qüestions per a la nostra futura capacitat d'autogovern, no podem deixar de recordar que Enric Prat de la Riba, veritable "seny ordenador de Catalunya" al marge de qualsevol diferència ideològica, el 1914, pocs mesos després del reconeixement legal de la Mancomunitat, ja tenia creada l'Escola, constituïda la Secció de formació i orientació municipal i elaborat el Reglament de la funció pública.

Finalment, pel que fa als esquemes organitzatius emprats per la Generalitat provisional, els aspectes insatisfactoris també són de remarcar. Primerament perquè s'ha seguit massa literalment el model estatal espanyol, que ja és ben deficient, i que a més, en tant que estatal, no s'escau del tot per a la configuració orgànica d'un govern autonòmic. Aquest seguidisme –que no té més excepció que la fórmula històricament ja desfasada dels Consells Assessors– impedeix desenvolupar una personalitat pròpia en el terreny de les institucions polítiques, el que sembla ser l'obligada conseqüència de l'absència actual d'una veritable cultura nacional catalana de govern i d'administració pública, l'aparició de la qual constitueix també un dels factors determinants de la prospectiva de l'any 2000.

Som, en efecte, part d'un poble que des de la pèrdua de les seves institucions polítiques pròpies ha hagut de lluitar, des de l'esfera privada, única que li era dada, quasi exclusivament per a afirmar la seva identitat com a poble. Carents de veritables institucions d'autogovern, no hem pogut desplegar un projecte polític propi, no hem pogut realitzar plenament la nostra personalitat col.lectiva; i és per això que ens manca un llenguatge i una cultura de govern i d'administració, sense els quals ens anirem indefectiblement subordinant a les paraules, els conceptes i els gestos de les administracions alienes més properes i, com és sabut, gens modèl.liques. Fora insensat oblidar que un poble que no té idees pròpies i clares sobre amb qui, per a quines finalitats i com ha de governar-se no pot ser més que el protagonista forçós d'una cultura nacional mancada, perifèrica. Hi ha aquí tota una altra gran tasca de la societat catalana, de la que la Generalitat provisional hauria d'esdevenir plenament conscient i l'agent impulsor principal.

¿En quina mesura pot condicionar l'experiència del període provisional de la Generalitat la prospectiva de les institucions polítiques catalanes de l'any 2000? El nostre parer és clar: si la Generalitat provisional és considerada –per nosaltres i pel Govern central– com un simple fet o experiència pertanyent a una fase substancialment diferent al moment postestatutari, res no hi ha en ella que no sigui positiu; però si la Generalitat provisional ha de ser considerada com un precedent o condicionant decisiu del moment postestatutari, potser ens hagués valgut més emprendre un altre camí. La qüestió esdevé especialment significativa pel que fa als poders de la Generalitat guanyats via transferències estatals –que són quasi tots–. Amb ells hem aconseguit una possibilitat important d'organització i gestió de certs serveis administratitus; però ben poc del veritable *poder polític* connectat a la definició, finançament i reorientació dels serveis, coses que romanen indefectiblement en mans de l'Estat.

Les coses difícilment podien haver estat d'altra forma, perquè, en el context de la reforma política, mantenint-se la vigència de tota la legislació anterior, la Generalitat preestatutària no podia al.legar cap "dret" a les transferències, que, en absència d'Estatut de autonomia, són simples concessions formalment negociades i en el fons discrecionals del poder central. Però, per això mateix, amb l'entrada en vigor de l'Estatut, el plantejament de les transferències haurà de canviar de soca-rel, car, llavors, la Generalitat tindrà "drets" enfront de l'Estat i podrà ja exercir-los d'acord amb el criteri tradicional del catalanisme polític, segons el qual:

> "... aspirem a que les funcions avui confiades al poder central que han d'ésser traspassades... siguin funcions totalment i plenament entregades; que el límit de l'autonomia es posi a l'extensió, al nombre de funcions; però no a la intensitat, no a la plenitud de cada una de les funcions atorgades" (Prat de la Riba)

> "... quant a la determinació de les facultats que han d'ésser atribuïdes als poders catalans, Catalunya pot i deu oferir un marge amplíssim a la transacció. Un acord en aquesta matèria, essencialment quantitativa, de l'extensió de facultats, és sempre revisable. I el pitjor que podria esdevenir a Catalunya seria que li fossin atribuïdes facultats superiors a la seva capacitat per a exercir-les. El fracàs en l'exercici de facultats que li fossin atribuïdes seria, altrament, més perjudicial a Catalunya que la interdicció temporal de facultats que naturalment li havien d'ésser reconegudes (Francesc Cambó)

La Constitució espanyola

¿En quina mesura pot condicionar l'actual Constitució espanyola la perspectiva de les institucions polítiques catalanes de l'any 2000? Es tracta sens dubte d'un condicionament fonamental: primerament, perquè, com ja s'ha dit, la Constitució estableix el sostre de les autonomies; però també perquè, raonablement, tota perspectiva política a mig i àdhuc llarg termini cal fer-la sobre el pressupòsit de la seva vigència. Amb una Constitució, les classes socials i els pobles de l'Estat constituït no es casen certament per sempre; però si que queden compromesos durant un període històricament significatiu (¿la fita de l'any 2000 novament?) a resoldre llurs conflictes d'acord amb les regles del joc constitucional. El que passa és que aquestes regles mai no són ni estàtiques ni inequívoques. Sempre són l'objecte d'un conflicte d'interpretació, en el que s'expressen les contradiccions dels projectes polítics en joc.

Dos aspectes de la Constitució espanyola hem de considerar als nostres efectes: el primer, que és el més tractat car és el més urgent i el que sembla aparentment més decisiu, és el tema del sostre de les autonomies o de la capacitat d'autogovern a què la Constitució permet d'arribar; el segon, que sols hom debat ocasionalment, i que és tan o més decisiu que el primer, és el de la relació establerta per la Constitució espanyola entre "nación" i "nacionalidad", entre cultura i lengua "nacional" i cultures i llengues de les "nacionalidades"; en definitiva, i als nostres efectes, entre la condició d'espanyol i la condició de català. És aquest segon aspecte del que ens en ocuparem amb preferència.

La concepció constitucional és força clara: d'una banda hi ha Espanya, el poble espanyol en qui rau la sobirania nacional, la Nacio espanyola indissoluble i pàtria comuna i indivisible de tots els espanyols, l'Estat espanyol o organització dels poders emanats de la Nació espanyola, la llengua (i la cultura) oficial de l'Estat, de coneixement obligatori i ús indiscutible, la bandera d'Espanya; d'altra banda hi ha les nacionalitats i regions amb dret a l'autonomia, que formen part de la Nació espanyola, "las demás lenguas españolas", que sols poden ser oficials en la Comunitat Autònoma respectiva, i les banderes i ensenyes de les Comunitats Autònomes, que aquestes utilitzaran juntament amb la d'Espanya. D'acord amb la Constitució, doncs, no hi ha més que una nació, un Estat, una bandera, una llengua i una cultura "nacional": la d'arrel castellana esdevinguda, ara com abans, constitucionalment unitària i comuna a tots els ciutadans de l'Estat, és a dir, "nacional" (res més a prop, doncs, del conegut "de Castilla que hizo a España" de Machado).

Fins aquí res no singularitza la Constitució actual dins la trajectòria dels constitucionalisme espanyol. La singularitat ve del reconeixement

del dret a l'autonomia i del caràcter oficial limitat de les banderes, llengues i cultures autonòmiques o "nacionalitàries". Oficialitat limitada, perquè no pot ultrapassar els límits de la Comunitat Autònoma respectiva (donant-se aquí la paradoxa que unes llengües que la Constitució també qualifica d'espanyoles no són en canvi llengües oficials de l'Estat espanyol) i perquè dins d'aquests límits ha de coexistir necessàriament amb la llengua i cultura nacional i oficial de l'Estat. Dit en d'altres i potser més clares paraules: la Constitució espanyola rebutja expressament la concepció d'Espanya com Estat multinacional i afirma la ben diferent d'Espanya com a Estat-Nació compatible amb l'autonomia de les nacionalitats i regions que el formen. En termes subjectius el contrast és encara més esclatant: el català sols pot ser català a Catalunya i ho és essent a la vegada espanyol; fora de Catalunya només es espanyol; el castellà, en canvi, sols és espanyol i té el dret de ser-ho en qualsevol de les nacionalitats de l'Estat Nació espanyol. El gran intèrpret d'aquesta construcció política ja fou al seu moment Ortega y Gasset i les seves paraules han de ser novament recordades:

"El Estado español tiene una sola lengua, la española, y ésta és, por ineludible consecuencia jurídica, la que tiene que prevalecer; la Constitución que habéis hecho no nos permite echar a reñir, como si fuesen dos gallos, ambos idiomas... Muchas veces, escuchando los debates que en torno a las lenguas se han promovido aquí, me pareció que se malentendía el concepto de cooficialidad que a la lengua catalana se otorga dentro de la jurisdicción nacional, porque hay muchas clases de cooficialidad; el sentido, la extensión y el rango de la cooficialidad varían según el oficio cuya es la cooficialidad. En un Estado que como tal fuese bilingüe, la cooficialidad se confundiría en extensión y en rango con el Estado mismo; pero es que en España no hay un Estado bilingüe en modo alguno: lo que hay es un oficio o poder secundario, que es el poder regional, el cual sí es bilingüe, y ésta es la confusión grave que se manifiesta claramente en el caso del idioma, pero que, con menor claridad, perturba íntegramente la aspiración jurídica del estatuto; porque en Cataluña no existe sólo el poder regional con la órbita del bilingüismo que lo circunscribe, sino que en Cataluña permanece el Estado, como tal Estado, con su rango supremo, y ese Estado, repito, no tiene más que una lengua, que es la lengua española; por esta razón, aparte otro género de consideraciones o de imposición directa de la ley constitucional, el Estado no puede abandonar en ninguna región el idioma español; puede inclusive, si le parece oportuno, aunque se juzgue paradójico, permitir y hasta fomentar el uso de lenguas extranjeras o vernaculares, es decir, caseras ..., pero lo que no puede es abando-

nar el español en ninguno de los órdenes, y menos que en ninguno en aquel que es el que tiene mayor eficacia pública, como el científico y profesional, es decir, en el orden universitario".

Cal però que no desesperem. La perspectiva de l'any 2000 pot seguir essent una utopia raonable, perquè les fórmules jurídiques i les concepcions polítiques afortunadament no han decidit mai el curs de la Història. I la Història pot i ha de guanyar-se. La qüestió de la Constitució vigent no és la de saber si respon o no a la idea que els nacionalistes catalans ens fem dels drets de la Nació catalana, car és evident que la resposta és *no,* i la conseqüència pràctica és el rebuig polític de la Constitució. Però no deixa de ser un parany el deduir respostes polítiques pràctiques de plantejaments purament ideològics; un parany quasi tan evident com el del filisteïsme que defensava la Constitució en nom de l'inici amb ella del procés d'autodeterminació de les nacionalitats espanyoles. La qüestió veritable des d'una perspectiva nacionalista, atès l'actual context polític, és la de si la Constitució permet d'avançar vers la normalització pública de la llengua i cultura catalanes, vers la unificació cultural del país, vers la catalanització creixent de les seves forces polítiques, vers institucions polítiques amb capacitat per a elaborar un projecte de reconstrucció nacional que ens permeti arribar a un punt històric (¿l'any 2000?) en què el marc constitucional actual se'ns hagi quedat estret. El que ens cal es enfortir el sentit nacional dels partits i les organitzacions socials més importants, elaborar un projecte i una estratègia política que ens portin a la Constitució de Catalunya en una Nació amb la suficient consciència, força i unitat com per a iniciar, potser plenament integrats a Europa, sense greus situacions traumàtiques, una veritable autodeterminació, amb la ruptura i renegociació constitucional conssegüents.

És clar que tot això depèn dels poders que la Constitució permeti d'assolir a les Comunitats Autònomes; però pensem que es tracta més d'una qüestió de voluntat i estil nacional de Govern que d'una qüestió de quantitat de poder. Hom pot ser nacionalista des d'una Mancomunitat i regionalista amb un Estat federat. La qüestió fonamental és la de per a quin projecte polític es volen els poders guanyats, car això és el que condiciona llur estil d'exercici i la consciència nacional veritable o la simple consciència "regionalista" o "nacionalitària" del poble. Les forces polítiques i els nacionalistes que hi ha a totes elles tenen aquí una greu responsabilitat. Certament que la Constitució (deixant de banda les interpretacions restrictives d'alguns juristes madrilenys) perpermet d'assolir poders força importants, permet d'anar –com han dit alguns dels nostres juristes– "federalitzant" l'Estat, i això és indubtablement una perspectiva important. No n'hi ha prou, però.

En el federalisme espanyol rau un equívoc profund. Hom pensa amb raó que el federalisme acabarà amb el centralisme i l'uniformisme, i garantirà a termini a tots els Estats federats una igualtat de poders que ningú no gosaria qüestionar. L'error ve del fet que aquest pensament és compatible i sol estar profundament connectat amb la concepció de l'Estat-Nació, encara que federalitzat ara per "nacionalidades o regiones". Així, doncs, no podem arribar a comprendre que encara que las "nacionalidades" (que quan mereixen aquest nom és perquè poden esdevenir nacions veritables) tinguin els mateixos poders polítics que las "regiones" (que formen part d'una nacionalitat més gran), sempre seran realitats sòcio-polítiques diferents perque hi ha en elles una cultura pròpia, una voluntat de ser diferenciada –i potser compatible amb la solidaritat de la fórmula federal– i unes forçes polítiques no rebran mai credibilitat nacional sinó disposen de la suficient autonomia de decisió per a poder assumir en un projecte polític propi la realització d'aquella voluntat col.lectiva de ser. La qüestió de l'obediència nacional de les forces polítiques és, doncs, un punt cabdal. Certament que això no es pot tractar amb judicis poc rigorosos. La qüestió s'ha de veure d'una manera dinàmica, en funció del grau d'unitat cultural i de consciència i voluntat nacional actualment assolits per les classes o sectors socials que majoritàriament representa cadascuna de les nostres forces polítiques, i en funció també de la tasca desenvolupada per totes elles per elevar aqueixos nivells. I des d'aquesta perspectiva pensem que mai no es reconeixerà prou la tasca desenvolupada pels grans partits obrers d'esquerra. Estem convençuts que la batalla de l'any 2000 s'ha de guanyar per tots i en molts fronts més. Tant a l'esquerra com a la dreta. Els nacionalistes d'esquerra han de saber guanyar la seva batalla, units amb els companys amb voluntat de servei als treballadors, els quals entenen cada dia millor, independentment del seu origen nacional, que sense un projecte polític ni plena credibilitat catalana el moviment obrer serà objecte d'una gradual marginació.

El Projecte d'Estatut d'Autonomia

¿Quin serà l'Estatut que en resultarà del procés autonòmic actual? El Projecte elaborat pels parlamentaris és, en les seves línies generals, força satisfactori. El seu objectiu polític fonamental ha estat més el de definir l'àmbit dels poders respectius de l'Estat i la Generalitat, que el de perfilar les futures institucions autonòmiques, car s'ha entès correctament que això darrer constitueix una competència exclusiva del nostre Parlament, d'acord amb la mateixa Constitució.

La gran qüestió del debat dins la Comissió Constitucional del Congrés serà la del "sostre constitucional de les Autonomies" i la de si el Projecte d'Estatut s'hi adequa o l'ultrapassa. I el nas del nostre poble ja s'adona ben bé de totes les dificultats del debat, que hom pretén de vegades exclusivament "jurídic", quan espontàniament exclama "que no ens retallin l'Estatut".

Creiem que val la pena d'anticipar els termes generals, polítics i jurídics, d'un debat que condicionarà el desenvolupament futur de les institucions catalanes. Com ja se sap, la Constitució espanyola accepta, de bell antuvi, que hi haurà dues classes de Comunitats Autònomes: les que només poden assumir les competències relacionades a l'article 148 i que per a eixamplar-les necessiten deixar passar cinc anys i reformar el seu Estatut, i les que, per reunir les condicions de la disposició transitòria segona poden, d'antuvi, eixamplar les competències de l'article 148 dins el marc de l'article 149. Doncs bé, hi ha ja una interpretació del "marc de l'article 149" que, no perquè sigui deguda a persona de gran autoritat tècnica, car es tracta del Dr. García de Enterría, ens deixa de semblar clarament restrictiva i errònia. Com que pot condicionar les posicions del Govern central en el debat de la Comissió Constitucional voldríem sortir-hi al pas.

Segons l'esmentat autor, la Constitució posa un sostre clar als Estatuts d'Autonomia, que vindria constituït pel següent: 1. Els Estatuts de les Comunitats, que per reunir les condicions de la disposició transitòria segona convindrem en anomenar "especials", poden assumir les competències de l'article 148 i, a més, totes les no enumerades a l'article 149.1; però no en poden assumir cap de les d'aquest precepte, ni tan sols aquelles sobre les que hom obre una possibilitat de "compartició" o de "col.laboració", car es tracta en el seu conjunt de matèries sobre les que l'Estat té competència exclusiva. 2. Les matèries de l'article 149.1, enunciades en clàusules de "col.laboració" o "compartició", poden ser l'objecte d'una transferència o delegació a les Comunitats Autònomes, però no en l'Estatut d'Autonomia respectiu, que és una Llei orgànica especial que exigeix el concurs de la voluntat autonòmica per a la seva aprovació i modificació, sinó mitjançant Lleis orgàniques ordinàries, específiques i postestatutàries, expressió de la voluntat unilateral de l'Estat que disposa sobre competències exclusives, d'acord amb l'article 150.2 així entès.

No cal dir que si aquesta interpretació prosperés quedaria trencada la lògica constitucional des de la que hom va elaborar el Projecte d'Estatut d'Autonomia de Catalunya i s'hauria d'entendre invalidada per anticonstitucional una part substancial sense la qual el futur Estatut fóra impossible de reconèixer. Aquesta interpretació significaria que la dife-

rència *inicial* entre unes i altres Comunitats Autonòmes quedaria reduïda talment que unes només poden assumir directament les competències de l'article 148, i les altres poden a més assumir directament totes les no enumerades al 149.1 i, després de l'Estatut, per Lleis orgàniques singulars, la part d'aquestes que per tenir naturalesa "col.laborativa" són susceptibles de transferència o delegació, d'acord amb l'article 150.2. Les competències de l'article 149.1 no "col.laboratives" restarien així en qualsevol cas intransferibles: constituïrien el sostre constitucional de les Autonomies.

No ens volem ocupar de les molt greus i òbvies conseqüències polítiques que es derivarien de l'acceptació d'aquesta interpretació. Ens limitarem al rebuig del raonament jurídic que la manté. Pensem, efectivament, que l'article 149.1 enumera les matèries sobre les quals l'Estat té competéncies exclusives, però que, en fer-ho, no estableix l'exclusivitat de la titularitat estatal sobre el conjunt de les matèries relacionades. En realitat, a l'article 149.1 hi ha dues classes de matèries: les que són de l'Estat totalment i exclusiva i les que ho són de l'Estat en part i poden ser compartides amb les Comunitats Autònomes segons els respectius Estatuts. El text literal és clar, car en relació a algunes de les matèries concretes relacionades a l'article 149.1 es limita a atorgar a l'Estat competència per a l'elaboració de "Bases" (números 11, 13, 16 i 18), "Normes bàsiques" (números 27 i 30), "Legislació bàsica" (números 17 i 23); de la mateixa manera que d'altres vegades s'atorga a l'Estat la totalitat de la competència sobre determinada matèria, pero amb la clàusula "sense perjudici de" cert poders (executius, de gestió...) (números 6, 7, 8, 17, 18, 19, 23 i 28) que poden ser assumits per les Comunitats Autonomes d'acord amb els seus respectius Estatuts.

Aquesta interpretació, que ens sembla la coherent amb el text literal, la sistemàtica i la gènesi política de la Constitució, ens porta a la conclusió que els Estatuts d'Autonomia, que hem convingut en anomenar "especials", poden atorgar a les Comunitats Autònomes respectives no sols les competències de l'article 148 i les no incloses en la relació del 149.1, sinó també totes les d'aquesta relació atribuïdes a l'Estat de manera "compartida", i naturalment en la part que no resulti de l'exclusiva competència estatal. I ha estat aquesta la interpretació seguida pels nostres parlamentaris i de la que pren tota la seva lògica el Projecte d'Estatut per ells elaborat, la coherència global del qual pel que fa a la Constitució ens sembla perfectament assegurada, ultra les inevitables afirmaciones particulars que puguin entendre's discutibles.

¿Quin serà llavors el moment i l'àmbit d'actuació de les transferències o delegacions per Llei orgànica previstes a l'article 150.2? ¿Quin serà el sostre establert per la Constitució per a les Autonomies? La

primera questió és més clara: el moment de les transferències o delegacions ha de ser necessàriament postestatutari; la forma, la de Llei orgànica diguem-ne "ordinària"; l'objecte, les competències exclusives de l'Estatut de l'article 149.1 atribuïdes de manera no compartida i que "por su propia naturaleza sean susceptibles de transferencia o delegación". En la interpretació d'aquesta darrera clàusula rau precisament la solució de la qüestió del sostre de les Autonomies. I aqueixa solució, que no correspon al moment dels Estatuts d'Autonomia, sinó al molt més tardà de la discussió de les Lleis orgàniques de tranferencia o delegació; per més forma jurídica que se li hagi de donar, té un contingut substancialment polític. De moment, en les versions responsables que ens són conegudes sols hem sentit a parlar de la "possible federalització", mai de l'absència de sostre constitucional al desplegament de les autonomies.

El sentit cultural de les institucions catalanes

Amb l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia s'obrirà la possibilitat d'un ampli marge d'autogovern. Per rebre bé les noves transferències i per al seu millor exercici, caldrà construir, tanmateix, un quadre institucional i uns criteris bàsics de funcionament: aquest ha de ser l'objecte del Reglament de Règim Interior, primer acte del nostre Parlament i veritable Constitució Interior de Catalunya.

Abans d'ocupar-nos de cadascuna d'aquestes institucions voldríem, però, fer algunes indicacions sobre el fons i el sentit cultural de la seva dinàmica. Les institucions polítiques catalanes han de ser l'expressió de la voluntat de ser de Catalunya i han d'estar al servei del ple desplegament d'aquesta voluntat. El que passa és que a Catalunya hi ha molts ciutadans que, principalment per no ser catalans d'origen i també per la debilitat de la cultura catalana, no participen de manera plena en el patrimoni històric i en els anhels de futur col.lectius. Fins ara han donat suport a tot el procés de lluita per l'autonomia; però val a dir que això es deu més a la confiança per ells dipositada en el grans partits nacionals d'esquerra de Catalunya que al seu grau d'identificació amb la nostra cultura nacional. Diguem-ho més clarament encara: accepten lleialment de participar en la construcció nacional en la mesura que se senten "catalans de destí", i creuen que aquest destí "nacional" es correspon amb les seves perspectives de progrés, llibertat i solidaritat. No estan culturalment buits, ni se'ls pot sotmetre a la violència absurda d'un canvi cultural. Encara que se'ls hagi negat en llurs països d'origen l'accés als béns de la cultura, segueixen essent d'on s'han criat, tenen uns tarannàs col.lectius, unes llengües i unes identitats culturals diferenciades, car

ètnicament segueixen formant part de pobles diferents. Això ho saben perfectament; com saben també perfectament interpretar la coneguda expressió de "tot el que viu i treballa a Catalunya", que és una definició certa del català pel que fa als drets de la ciutadania activa i passiva, però no pel que fa a la consciència nacional. Saben, en definitiva, la diferència que hi ha entre ser i sentir-se català o entre les diverses maneres de sentir-se'n. Els "altres catalans", foragitats un dia del seu país d'origen, saben també que en la justa reivindicació del dret de retorn hi ha més un crit d'autoafirmació que un programa. Desarrelats del país i la cultura d'origen, tractaran, sense perdre la pròpia identitat, d'arrelar-se al país i a la cultura catalana que és el seu destí i el del seus fills. Saben del drama individual que això suposa per a milers perquè han après que l'home, que no viu sense pa, no sols viu de pa; però saben que aquests milers no formen cap segona col.lectivitat a Catalunya, i que Catalunya no és la responsable del drama. Es per això que a l'hora que s'afirmen com a diferents, com a "altres", s'afirmen també com a catalans i reivindiquen el dret que se'ls ha negat fins ara de ple accés a la llengua i a la cultura catalana, a participar plenament en la construcció d'un destí nacional, que és també el seu. ¿Voldríeu millor prova que l'espectacle formós del Cant dels Segadors a les grans manifestacions ciutadanes, sigui a favor de l'Estatut, del primer de Maig o de la Diada de l'Onze de setembre?

Crear les institucions i establir el programa de realització d'aquesta voluntat de diferenciació i alhora de plena participació en la cultura pròpia és per a nosaltres una de les claus de la perspectiva de l'any 2000. Es tracta d'una tasca prioritària que exigeix disposar dels recursos i les institucions necessàries. Quan hom insisteix en l'escola o la televisió catalana, només estem al.ludint als elements més notoris d'un programa de veritable culturalització del país, que és quelcom més complex i que exigeix la interrelació de molts més nivells de producció i de difusió cultural. Difícilment podria imaginar-se més gran responsabilitat per a l'actual i la futura Conselleria de Cultura.

El Projecte d'Estatut se situa en el bon camí en proclamar que "gaudeixen de la condició política de catalans tots els qui tinguin veïnatge administratiu a qualsevol dels municipis de Catalunya" i que "la llengua pròpia de Catalunya és el català", tot garantint "l'ús oficial del català i del castellà" i prenent "les mesures necessàries per al coneixement d'ambdues llengües". Es tracta del bon camí per a la unificació cultural del país, car planteja la qüestió en termes del dret a l'ús de la llengua i no per la via morta del debat jurídic sobre l'oficialitat o la cooficialitat. Catalunya, com a tal, només té una llengua, una cultura i una voluntat nacional; la cooficialitat jurídica mai no és una situació estàtica ni

d'equilibri, i la gran qüestió és la de la voluntat i capacitat per a governar i resoldre la inevitable tensió (que no és intercatalana, sinó de Catalunya amb l'Estat central), és a dir (i parodiant Ortega), per a resoldre "el oficio cuyo" de la llengua castellana a Catalunya, que ha de ser el de relació solidària amb els altres pobles de l'Estat i mai el de l'expressió d'un fet bicultural socialment inexistent i políticament inacceptable.

La democràcia avançada

La plena incorporació dels treballadors immigrats al projecte nacional serà molt més fàcil si els és donat d'observar una correspondència bàsica entre aquest projecte i els seus interessos com a treballadors. La caracterització demogràfica de Catalunya com a país de "coll blau" i la confiança donada pels treballadors als gran partits d'esquerra, així com la voluntat d'unitat amb els nacionalistes i les posicions polítiques d'aquests, fan plantejable aquí i ara un gran "bloc polític de progrés", que podria assumir la construcció de les institucions catalanes en el marc de la Constitució actual, però amb fórmules de democràcia avançada.

¿Què signifiquen frases com "democràcia avançada" o "aprofundiment de la democràcia"? Els fonaments polítics del món occidental han estat el Govern constitucional i els drets i les llibertats individuals. El liberalisme polític va ser el primer en formular-los sobre una base estrictament individualista: l'home és humà en tant que propietari de les seves capacitats; la felicitat humana exigeix la possibilitat del lliure desplegament de les capacitats humanes, llibertat que s'organitza socialment en el *mercat;* la finalitat de l'Estat no és la felicitat dels súbdits, sinó fer possible el mercat o lliure canvi de les capacitats, el que significa que el Govern ha de ser constitucional, és a dir, limitat en funció de la voluntat, la propietat i la llibertat dels ciutadans, que hom garantirà mitjançant l'adopció de sistemes discretament representatius i la tècnica de la divisió de poders.

La democràcia va significar històricament no sols la introducció del sufragi universal, sinó l'inici d'una subversió profunda en el sistema polític liberal, en la mesura que, junt amb els drets de la propietat individual –realitzats en el mercat i garantits constitucionalment enfront a l'Estat–, el moviment democràtic afirmava altres drets individuals dels ciutadans (–el dret a una retribució mínima i a unes condicions de treball adients, a l'escola, a la seguretat social–) que sols poseeixen la seva energia laboral, drets individuals que la socialització creixent del procés productiu obligava a plantejar de manera col.lectiva. Sols amb la democràcia va néixer la llibertat d'associació dels treballadors i, amb ella, la formulació d'una sèrie de reivindicacions socials, que s'expressaran tam-

bé en termes de drets individuals –els famosos drets econòmics i socials– però que formen un catàleg plenament diferenciat dels drets individuals del liberalisme, no sols pel moment històric de la seva formulació, sinó sobretot per la seva forma *social* de realització, el seu caràcter limitatiu o contradictori de la propietat privada i del lliurecanvi i la seva exigència d'actuació positiva de l'Estat.

Doncs bé, fer avançar la democràcia significa, tot i mantenint o reorientant la producció social, fer avançar, en correspondència a cada nivell històric, les reivindicacions de les millors condicions col.lectives –treball, seguretat, educació, salut, informació, medi ambient, participació, etc.– per a la plena i lliure realització de les individualitats. Significa superar la concepció de "la llibertat dels moderns" típicament liberal, que situa la llibertat com a valor exclusivament individual i privat, garantit contra l'Estat i realitzat en el benefici o el consum, i començar a substituïr-la per una nova idea de llibertat afirmada com a valor individual i polític, realitzada per la informació, la participació i el control dels processos de producció social –tant públics com privats– i garantida no sols pel principi de legalitat, sinó també pel de participació.

No ens correspon aquí el decidir si aquest avançament de la democràcia que té per protagonista el moviment popular (i la seva relació dialèctica –de conflicte i de col.laboració– amb l'Estat) i per pressupòsit el respecte a les llibertats polítiques i al Govern constitucional, és o no compatible a mig o llarg termini amb la vigència del capitalisme. La Història s'encarregarà de dir-ho. Segurament la contradicció hi és – així ho creiem nosaltres mateixos–; però el seu esclatament definitiu –com passa en general amb la superació de les grans estructures històriques– pot ser qüestió de segles. Veure en cada crisi puntual l'inici del fi, revela un mil.lenarisme en la línia de la pitjor tradició marxista. Mentrestant, els homes aniran fent la seva Història de cada dia que, de la banda dels treballadors, és la de la realització creixent de les seves aspiracions a unes millors condicions socials per a la realització lliure i solidària de les capacitats i la felicitat individual. El que el socialisme democràtic formuli aquestes aspiracions en termes de drets individuals és una expressió més de la seva vinculació profunda amb la tradicció de la llibertat política occidental i alhora de la convicció que és en l'acció humana lliure, individual i col.lectiva, (és a dir, en la concepció socialista de la lluita de classes) i no en la benvolença dels poders estatals, on rau la clau del progrés de la Història.

La Constitució interior de Catalunya no hauria de ser l'ocasió fallida per a vincular el sentit de les institucions catalanes i del projecte polític que han de protagonitzar als mecanismes institucionals característics de la democràcia avançada. La Constitució espanyola no ho impe-

deix i la correlació de forces polítiques i l'avenç vers la unificació cultural de Catalunya ho demanen.

El Parlament

Com diu el Projecte d'Estatut, "el Parlament representa al poble de Catalunya". D'antuvi, això significa que, en la mesura que Catalunya, com a Comunitat autònoma, participa en l'exercici de la sobirania estatal, aquesta participació té per titular exclusiu el Parlament. Es al Parlament on la pluralitat i conflictes de la societat catalana s'han de traduir en mesures d'orientació i d'impuls de tot el poble vers la seva plena realització nacional. El Parlament ha de ser, doncs, la primera de les nostres institucions polítiques, i el seu funcionament satisfactori és pressupòsit per a la satisfacció del procés autonòmic general. Pero també aquí son importants els obstacles a vèncer, car ¿qui podria negar les dificultats immediates i les raons de l'anomenada crisi del parlamentarisme?

Hi ha un primer obstacle d'ordre immediat: ens referim al problema de la circumscripció electoral. Aquest va ser el punt més conflictiu del procés d'elaboració de l'Estatut. Pensant, no en la legislació transitòria, sinó en termes de la futura Constitució Interior de Catalunya, val a dir que la província no és la circumscripció escaient. Fetes per a governar Catalunya des de Madrid, les províncies, després de quasi 150 anys d'existència, no serveixen com a divisió territorial per al Govern autonòmic ni per a l'autogovern local de Catalunya. Si pensem, com diu el Projecte d'Estatut, en una Catalunya organitzada territorialment per municipis i per comarques, i en unes comarques dotades d'un aparell representatiu i d'autogovern i adhuc d'iniciativa legislativa pròpia, haurem de concloure que la circumscripció electoral per al Parlament de Catalunya ha de ser lògicament la comarca. Es ben sabut que el camp de la contesa electoral determina en bona part el nivell territorial d'organització política i el límit territorial en el qual es "pensen" els problemes i llurs solucions. Si la unitat de la consciència nacional catalana ha d'expressar-se territorialment en formes de consciència comarcal, la comarca haurà de ser el camp prioritari del debat polític i el marc territorial obligat del procés electoral. Fins aquí creiem que l'acord és total. El problema sorgeix quan es tracta de contestar a la qüestió de quines són les comarques i a la de quan començarà a jugar la comarca com a circumscripció electoral. Llavors els arguments partidistes dominen el panorama del debat i quasi aconsegueixen amagar el problema fonamental. Si els arguments per a defensar la comarca com a circumscripció electoral són els que hem exposat, pensem francament que no es pot de-

fensar seriosament la reimplantació a efectes electorals de la divisió comarcal del 1937. Quan s'observa el panorama actual de la reforma de l'organització territorial de les Administracions europees, es comprova, tanmateix, la pèrdua de valor actual de la divisió territorial de la Generalitat republicana. El Parlament de Catalunya haurà de procedir a una nova divisió comarcal del país, que ens portarà necessàriament a un nombre força mes reduït de comarques, i que no podem condicionar des del restabliment d'una divisió històricament periclitada. Si hi ha acord polític en el que és fonamental, que és el reconeixement per la futura Constitució Interior de Catalunya de la comarca com a circumscripció electoral, unitat de govern local i àrea per a la prestació dels serveis de la Generalitat, tota la resta queda reduïda a l'inevitable debat partidista en el qual no ens correspon ara d'entrar.

Hi ha un altra dificultat d'ordre domèstic en l'horitzó immediat. Ens referim al problema de la capacitat actual objectiva del conjunt de la classe política catalana per a assumir plenament la responsabilitat parlamentària. En general sol donar-se en la classe política una certa tendència a la concentració de responsabilitats i al bloqueig de l'augment del nombre de polítics de primer rengle. La condició de membre d'un Parlament autonòmic ara sols és constitucionalment incompatible amb la de membre del Parlament estatal, i hom corre evidentment el perill de transformar el Parlament de Catalunya en una Cambra de Consellers i d'Alcaldes i Regidors, amb més tendència al reequilibri i administració dels conjunt dels "interessos locals" que a la definició i impuls vers veritables objectius nacionals. No es tracta de cap perill imaginari: les Regions autònomes italianes, que tenen ben minces competències legislatives, no han estat capaces políticament de desenvolupar-les en llur plenitud; en un país de tradició centralista i de forces polítiques organitzades estatalment, sempre resulta mes còmode l'adopció de la legislació central que l'elaboració de la pròpia. I és aquest un dels camins pels que el nacionalisme es degrada fácilment en simple regionalisme. Per tal d'evitar-ho, cal que les forces polítiques portin al Parlament homes amb temps i capacitat per a desenrotllar la responsabilitat parlamentària, que és precisament la de pensar, debatre i decidir els grans objectius i les línies mestres per al desplegament del propi projecte nacional. Sense un Parlament viu i capaç, una Comunitat Autònoma serà quelcom més proper a una Administració Local que a un veritable Govern autònom.

La nostra futura Constitució Interior, en replantejar-se el Parlament, haurà de tenir en compte també de l'anomenada "crisi del parlamentarisme". Com sabem, no es tracta de cap crisi de legitimitat o credibilitat, car ningú qüestiona que el Parlament sigui la primera institució del Govern constitucional democràtic; es tracta més aviat d'una crisi funcio-

nal, en haver-se produït un canvi en la concepció liberal de Llei, un reajust de la divisió de poders en favor de l'Executiu i un canvi en les relacions entre l'Estat i la Societat que fa emergir com a agents polítics, junt als Partits que en mantenen la funció d'agregació, forts moviments i organitzacions socials, fins al punt d'haver fet dir que "la gran qüestió constitucional del segle XX és la de l'ordenació de les relacions de l'Estat i dels interessos organitzats, igual com la qüestió constitucional del segle XIX fou la de l'ordenació de les relacions entre l'Estat i la Societat". Tot aquest procés de crisi del parlamentarisme, que ha estat descrit molt satisfactòriament pel professor García Pelayo, haurà de ser tingut en compte a fi i efecte de procedir al que alguns polítics francesos han anomenat la necessaria "reinvenció del Parlament". La qüestió fa referència no sols a l'organització i als mètodes de funcionament parlamentaris, a la necessària (i limitada) tecnificació del seu contingut funcional i a l'enfortiment de les funcions de control, sinó també al replantejament de les relacions entre els Partits i els moviments i les organitzacions socials i a l'establiment de canals institucionals entre aquests darrers i el Parlament, en la línia de les fórmules ja assajades en altres països de constituir amb ells Comissions paraparlamentàries i de reconèixer-los dret d'iniciativa legislativa o d'audiència o interrogació en el si de les Commissions parlamentàries.

Aquesta obra col.lectiva presenta les previsions que fan destacats especialistes prenent com a punt de referència la Catalunya de l'any 2000.
Amb tota llibertat i amb el suport tècnic indispensable, aquests especialistes ofereixen uns treballs que pensem que poden resultar útils per a la configuració futura de la nostra societat. Els temes que s'hi tracten són: agricultura, administració local, demografia, ensenyament, informació, indústria, institucions polítiques, investigació, organització de les empreses, sanitat, serveis socials, urbanisme i turisme.
Els autors no han concertat entre ells les seves perspectives i, com comprovarà el lector, en alguns casos hi apareixen posicions contraposades que contribueixen a que aquesta obra tingui tot el caràcter d'uns materials de debat per a un futur difícil, però esperançat.

FundacióJaumeBofill Editorial Blume